

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİMDALI

**DİNİ CEMAATLERİN YAPISAL-FONKSİYONEL ANALİZİ;
KAYSERİ VE ANKARA İLLERİ RİFAİ CEMAATİ ÖRNEĞİ**

42798

DOKTORA TEZİ

Tez Yöneticisi

Prof.Dr.Ünver GÜNAY

Hazırlayan

Durmuş TATLILIOĞLU

KAYSERİ 1995

ÖNSÖZ

Türkiye'de yapısal-fonksiyonel değişimin tarikat düzeyinde etkileri ve bu olgunun geçirdiği değişim ve özellikler, gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye'de tarikat ve dinselleşme olgusu üzerinde pek çok şey söylenmesine rağmen bu konuda saha araştırması yok denecek kadar azdır.

Dini cemaat ve özellikle de tarikatlarla ilgili olarak yapılmış araştırmaların Batı sosyoloji literatüründe önemli bir yer tuttuğu görülürken, her nedense din ve tarikat konusu Türk sosyal bilimcilerinin ilgi alanı dışında kalmış görünmektedir. Toplum ve insanı tanımayı amaçlayan sosyolog için toplumsal yapıyı, insan tutum ve davranışlarını şekillendiren en temel fenomenlerden biri, din ve onun dışı yansıyan yönüyle tarikat, vazgeçilmez bir araştırma objesidir.

Dini cemaat, tarikat, tekke ve zaviye gibi kavramların dini inançlardan kaynaklandığı bir gerçektir. Hz. Peygamber zamanında böyle kurumların varlığından söz edilmese de, daha sonraları dinin yayılmasında ve başka milletlerin dine girmeye başlamasıyla bu tür kurumların ortaya çıktıkları görülmüştür. Türklerin de müslüman olmalarıyla sosyal, dini ve kültürel hayatta önemli vazifeler üstlenen tarikat ve tekke gibi kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu toprakların Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında bu tür kurumların etkileri olduğu inkar edilemez bir gerçektir.

Türkiye'de "Dini Cemaatlerin Yapısal-Fonksiyonel Analizi; Ankara ve Kayseri Rıfai Cemaati Örneği" olarak yaptığımız araştırmamızın giriş bölümünde, temel problemler ve metod sorununu ele aldık. İkinci bölümde kuramsal kısım ile ilgili kavramsal açıklamaları yaptık. Üçüncü bölümde dini cemaat olan Rıfai tarikatı ile ilgili kavramları ve konuları açıkladık. Dördüncü bölümde ise, her uygulamalı alan araştırmasında olduğu gibi, veriler ve yorumlar üzerinde durduk.

Araştırmamızın kuramsal ve uygulamalı olması, bu konuda benim dışımda pek çok çabayı gerektirmiştir. Özellikle görgül çalışmaların, anketin hazırlanmasından uygulanmasına, düzeltilmesine, verilerin değerlendirilmesine değin pek çok emeğe gereksinim olmuştur. Bunun yanında çalışmanın ortaya çıkması için düşünce aşamasından, son duruma gelinceye değin yine pek çok kişiden yardım gördüm. Emeği geçenleri ad olarak da olsa anmak, bilimsel çalışmaların güzel bir geleneğidir. Dolayısıyla bana yardımları geçen birçok kurum ve kişilere, bu yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Şu kadarını belirtmek gerekirse, öncelikle çalışmanın hazırlanmasından son aşamasına kadar, her safhada çalışmayı özenle inceleyen, dil yönünden yapıcı eleştirilerde bulunan, araştırmanın tümünün tutarlı ve bilimsel olmasına olanak sağlayan, tez danışmanım sayın **Prof. Dr. Ünver GÜNAY** ve **Prof. Dr. Harun GÜNGÖR**'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Bilhassa konu saptamada, kuramsal kısımda, anket sorularının hazırlanmasında kısaca araştırmanın bütün safhalarında çalışmayı özenle inceleyen, benden hiçbir yardımı esirgemeyen, araştırmanın bütün süreçlerinde benden daha çok yorulan, tezin son şeklini almasında büyük emeği geçen sayın **Yrd. Doç. Dr. Vehbi ECER** başta olmak üzere, katkılarından dolayı sayın **Vahap TAŞTAN**'a teşekkür ederim.

Ayrıca araştırmanın uygulanmasında her türlü kolaylığı sağlayan Rifai Şeyhi Rahmetli **Mevlüt ÇINAR**'a, **Abdulvahap ÇAĞLAYANGİL**'e, **Ömer SARIKAYA** ve tüm **Rifai Cemaati** üyelerine gösterdikleri yakın ilgiden dolayı teşekkür ederim. Burada adlarını anmaya çalışıklarımın yanında, anamadıklarına ve tezin kabulündeki bütün jüri üyelerine teşekkür ederim.

Durmuş TATLILIOĞLU

17.7.1995

KAYSERİ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	ii
KISALTMALAR	viii
ÇİZELGELER LİSTESİ	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	5
2. Araştırmanın Amacı	6
3. Araştırmanın Önemi	7
4. Araştırmanın Varsayımları	8
5. Araştırmanın Sınırları ve Uygulama	10
6. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	11
7. Araştırmanın Yöntemi	11
a. Yaklaşım	11
b. Yöntem	13
8. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri	14
a. Yazılı Kaynaklar	14
b. Görüşme (Mülakat)	15
c. Gözlem	16
d. Anket	16

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE	18
Kuramsal Çerçeve Sorunu	18
A. ARAŞTIRMADA KULLANILAN KAVRAMLAR	20
1. Dini Cemaatlerin Yapısal - Fonksiyonel Analizi	20
a. Din Kavramına Fonksiyonel Yaklaşım	21
b. Cemaat Kavramına yapısal - Fonksiyonel Yaklaşım	25

c. Konumuz Açısından Yapısal-Fonksiyonel Yaklaşımın Durumu.....	26
I. Yapısal Fonksiyonel Kuram	30
II. Tampon Mekanizmalar ve Kuramlar	33
d. Yapısal-Fonksiyonel Açından Din ve Toplum İlişkisi	37
e. Dini Cemaat ve Toplumsal Değişme	40
f. Dini Cemaat ve Sosyalleşme Süreçleri	42
2. Tasavvuf Kavramına Sosyolojik Bir Bakış	44
a. Tasavvuf ve Tanımı	44
b. İslam Dininde Tasavvuf	45
c. Tasavvuf ve Tarihi Sosyolojik Manzara	48
d. Tasavvufun Gayesi ve Farklı Anlayışlar	49
e. Tasavvuf ve Toplum İlişkileri	50
3. Tarikat (Cemaat)'ların Fonksiyonel Açından İncelenmesi	52
a. Tarikat Kavramı ve Özellikleri	52
b. Tarihi Gelişim İçinde Tarikatlara Genel Bir Bakış	55
c. Büyük Tarikatlar ve Kurucuları	59
d. Tarikatlarda Ortak Temel Esaslar	60
e. Tarikatlarda Dereceler	62
f. Tarikatla Temel İlişki Biçimi	63
g. Tarikatların Sosyal Fonksiyonları	65
h. Tarikat, Tekke ve Zaviyelerin Doğuş ve Gelişmesi	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİFAİ TARİKATININ YAPISI

A. RİFAİ TARİKATININ TARİHİ	70
1. Kurucusu Ahmet er Rifai	70
a. Hayatı.....	70
b. Kerametleri.....	71
c. Eserleri	72
2. Ahmet er Rifai'den Sonra Tarikatın Durumu	73
a. Rifai Tarikatının Kolları	73
b. Rifai Tarikatının Yapısı	75
c. Rifai Tarikatında Roller	77
d. Rifai Tarikatında Statüler	80
e. Rifai Tarikatında Normlar ve Değerler	82
3. Rifai Tarikatı'nda Ritüeller	83
a. Rifai Tarikat Dersi	84
b. Zikir ve Gözlemlerimiz	85

c. Rıfai Tarikatında Zikir İstimleri.....	89
d. Rıfai Hatmı	91
e. Zikir Duası	92
f. Namaz Duası	95
g. Rıfailerde Yemek Duası	96
4. Toplumsal Açıdan Zikrin Anlamı	97
a. Rıfai Tarikatında İlişki Biçimi ve Şeyhin Otoritesinin Kaynağı	98
b. Şeyh - Mürid ilişkisinin Niteliği	99
I. Şeyhin Hali	100
II. Şeyhin Müridine Öğüdü.....	100
c. Şeyhin Otoritesinin Kaynağı	102
I. Silsile ve Baraka	102
II. Keramet	102
III. Batını Bilgisi	104
d. Rıfai Tarikatının Karakteristik Terminolojisi	105
I. Gavs	105
II. Rabita	105
III. Riyazet	106
IV. Ayın	107
V. Dergah	107
5. Türkiye'de Tarikat Olgusu	108
a. Tekkelerin Kapatılışı	113
b. Tekke ve Zaviyeler Hakkında Yayınlanan Kararnameler	113
B. RİFAİ TARİKATININ TÜRKİYE'YE GİRİŞİ VE ERZURUM'A GELİŞİ	119
1. Mevlüt (Çınar) Baba'nın Aile Çevresi	119
2. Mevlüt Baba'nın Hayatı	126
3. Kişiliği ve Ahlakı	128
4. Ailesi ve Şeceresi	128
5. Mevlüt Baba'nın Tarikat Şeceresi	129
6. Keramet ve Menkıbeleri	132
7. Karızması ve Tarıkata Girişi	133
8. Mevlüt Baba ve Sonrası Tarikatın Durumu	134
9. Mevlüt Baba Hakkında Yazılan Şiirler	136
C. RİFAİ TARİKATININ KAYSERİ'YE GİRİŞİ	142
1. Abdulvahap (Çağlayangıl) Baba'nın Kısaca Hayatı	143
2. Karızması	144
3. Şairlik Yönü	145
4. Kayseri Rıfai Dergahının Mekansal Yapısı	156

D. ANKARA'DA RİFAİ TARİKATI	159
1. Ömer Sarıkaya'nın Hayatı	162
2. Ankara Dergahının Mekansal Yapısı	163
3. Ömer Efendi'nin Şairlik Yönü	164

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANKARA VE KAYSERİ'DEKİ RİFAİ TARİKATI ÜYELERİNİN YAPISAL-FONKSİYONEL AÇIDAN DURUMLARI

A. ARAŞTIRILAN GRUPLARIN DEĞİŞKENLERE GÖRE DAĞILIMI	172
1. Rıfai Tarikatı Üyeleri ile İlgili Genel Bilgiler	174
2. Üyelerin Aile Yapıları ile İlgili Dağılımları	176
3. Rıfai Tarikatı Üyelerinin Eğitim Durumları	187
4. Mesleki Özelliklerine Göre Dağılımları	192
5. Sosyo-Ekonomik Durumları	198
6. Boş Zaman Etkinlikleri	200
7. Siyasal ve Kültürel Bilgi Düzeyleri	207
8. Din ve Toplumsal Etkinlikleri	213
9. Tarikatla Olan İlişkileri ve Durumları	218
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	228
BİBLİYOGRAFYA	233
EKLER	238
1. Soru Kağıdı Örneği	239
2. Rıfai Burhanları Örneği	243

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
A.Ü.Y.	: Anadolu Üniversitesi yayını
A.Ü.A.Ö.F.	: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
A.Ü.S.B.F.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
C.Ü.S.B.E.	: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Ünstitüsü
C.Ü.S.B.D.	: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Çev.	: Çeviren
D.E.Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
D.P.T.	: Devlet Planlama Teşkilatı
E.Ü.İ.F.	: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Fak.	: Fakülte
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İ.Ü.İ.F.	: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İ.Ü.E.F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
S.Ü.E.F.	: Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Ü.	: Üniversite
vb.	: Ve benzeri
yay	: Yayını

ÇİZELGELER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
1. Yerleşim Birimi Olarak Doğum Yerleri	224
2. Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	224
3. Medeni Durumlarına Göre Dağılımı	226
4. Evlilikte eş Seçiminde Dikkat Edilecek Noktalar	227
5. Eşleri ile Nasıl Evlendiklerinin Dağılımı	228
6. Ailedeki Çocuk Sayısının Dağılımı	229
7. Bir Ailede En Az ve En çok Çocuk Sayısı Durumu	230
8. Aile Planlaması Uygulama Durumları	231
9. Evlilik Yılları ile İlgili Dağılımları	231
10. Doğum Kontrolü Hakkındaki Tutumlarının Dağılımı	232
11. Aile'ye Danışmadan İş Yapma Durumu	234
12. Hane ile İlgili Alış Verişi Kimin Yaptığının Dağılımı	234
13. Ailede Karar Alma Sürecinin Dağılımı	235
14. Tarikat Üyelerinin Eğitim Durumları Dağılımı	237
15. Deneklerin Eşlerinin Eğitim Durumları Dağılımı	237
16. Deneklerin Çocuklarının Öğrenim Durumları	238
17. Çocukları Okula Gidenlerin Dağılımı	238
18. Çocukları Okutma ile İlgili tutumları	239
19. Okullarda Kız-Erkek Sınıfları ile İlgili Tutumları	239
20. Türkiye'de Genel ve Din Eğitimi Görüşleri	239
21. Mükemmel Din Eğitimi Hakkındaki Tutumları	240
22. Çocukları Niçin Okuttukları ile İlgili Görüşleri	240
23. Tarikat Üyelerinin Mesleki Dağılımı	241
24. Eşlerinin Mesleki Dağılımları	242
25. Babalarının Mesleki Dağılımları	242
26. Deneklerin En Çok Sevdikleri Mesleklerin Dağılımı	243
27. Ailece Görüştükleri Kişilerin Mesleki Dağılımları	244
28. Eşlerini Çalıştırma ile İlgili Tutumları	245
29. Kız Çocuklarının Çalışması ile İlgili Tutumları	246
30. Erkek Çocuklarının Çalışan Kadın ile Evlendirilmesi Durumu	246
31. Deneklerin Oturdıkları Konutların Durumu	247
32. Üyelerin Aylık Gelir Dağılımları	248
33. Sosyo-Ekonomik Durumları	248
34. Ailede Başka Gelir Getirenlerin Dağılımı	249
35. Boş Zamanlarını Değerlendirme Biçimleri	249
36. Gazete Okuyanların Dağılımı	250

37.	Okudukları Gazetelerin Dağılımları	250
38.	Televizyon İzleyenlerin Dağılımı	252
39.	Televizyon Karşısındaki Tutumları	253
40.	Televizyon Konuları ile İlgili Tutumları	253
41.	Radyo Karşısındaki Tutumları	254
42.	Müzik ile İlgili Tutumları	254
43.	Dinledikleri Müzik ile İlgili Dağılımları	255
44.	Türkiye'nin Sorunlarının Dağılımı	256
45.	İlim ve Din ile İlgili Tutumları	257
46.	Türkiye'nin Az Gelişmişliği ile İlgili Görüşleri	258
47.	Türkiye'de Önemli İş Yapanlar Kimlerdir?	258
48.	İnsanların Saygılarının Değişme Durumu	260
49.	Geleneklerde Değişme Durumu	260
50.	Misafirlikteki Tutumlarının Dağılımı	261
51.	Toplumsal İnançların Dağılımı	262
52.	Sorunlarını Danıştıkları Kişilerin Dağılımı	263
53.	Din ve Toplumsal Hayatlarında Etkili Olanların Dağılımı	264
54.	Dini Video İzleme Oranları	264
55.	Çevrelerindeki Konuştıkları Konuların Dağılımı	265
56.	Dini Konularda Tartışma Durumu	265
57.	İyi Ahlaklı Bir İnsanın En Önemli Özelliği	266
58.	Rıfai Tarikatına Girmenizde Etkili Olan Kişiler	268
59.	Bu Tarikata Girme Nedenlerinin Dağılımı	269
60.	Rıfai Tarikatının En Önemli Özelliği ile İlgili Görüşleri	269
61.	Dini Metinleri Okuma Durumları	270
62.	Sürekli Namaz Kılanların Dağılımı	271
63.	Çocuklarının Sürekli Namaz Kılma Durumu	271
64.	Deneklerin Dindarlık Boyutları	272
65.	Mecbur Kalınırsa Dinde Yasaklananları Yapmaları	272
66.	Rıfai Olmadan Önce Diğer Tarikatlarla İlişkileri	273
67.	Deneklerin Tarikat Ayınlarına Katılma Durumu	273
68.	Deneklerin Bu Tarikatta Bulunduğu Yılların Dağılımı	274
69.	Tarikatın Gerekli Olup olmadığı ile İlgili Tutumları	274

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Din sosyolojisi sahasında dini cemaatler ve özellikle de tarikatlar, sosyologların ve din bilimi araştırmacılarının oldukça dikkatini çekmiş ve çeşitli dinlere mensup grup ve cemaatler tarafından yoğun araştırma konusu yapılmıştır. Bu bakımdan din; toplum ve insan yaşamında son derece önemli bir kurum olarak toplumbilimcilerin ve diğer düşünürlerin ilgisini çekmiştir. Amacı insan ve toplumu kavrayıp açıklamak olan sosyoloji ve bilimin çeşitli alt disiplinleri; din kurumu, ya da kavramı üzerinde düşünmek ve çalışmak zorunda kalmışlardır. Çünkü din; insan ilişkilerini, insan tutum ve davranışlarını, toplumsal yaşamı belirleyen temel kurumlardan birisi olagelmıştır. Böyle olduğu için de din; sosyologların ilgisine konu olmuştur. Din kurumunun mevcut toplumsal dengeleri ve düzeni koruyup sürdürme işlevi, günümüz toplumbiliminin en yaygın yaklaşım ve ele alış biçimini meydana getirmektedir.

Türkiye'de dini cemaatler ve özellikle tarikatlar üzerine birçok şey söylenmiş ve bu konuda sayısız kitap, makale ve broşür yayınlanmıştır. Bu araştırma ve incelemelerin birçoğu ya teolojik bir eser olarak kalmış ya da dini cemaatlerin toplumu hangi yönlerde etkilediği ve topluma ne tür bir nitelik kazandırmak istediği hakkında teoride kalan öneriler ve varsayımlar toplamı olarak kalmışlardır.

Bizim temel olarak kullandığımız yapısal-fonksiyonel yaklaşım bile zaman boyutuna bağlı bir nedensellik ilişkisi kuramamaktadır. Daha basit bir ifadeyle bu yaklaşımın, gözlemlenen ya da incelenen işlev nasıl olmuş ve bu yapı nasıl ortaya çıkmış gibi, sorularla ilgilendiği görülmektedir. Esas olarak toplumsal yapının varlığını

sürdürmesini sağlayan işlev bütünleşmesini inceleyip çözümlenmekle yetinmektedir. Kurumu ve kurumun işlevini oluşturan toplumsal koşullar bu koşulların değişimi ve değişimin diğer kurumlar ya da işlevler üzerindeki etkisi yapısal-fonksiyonel yaklaşımı ilgilendirmektedir. Bu yaklaşım zaman ve mekan boyutlarının tarihselliğini hesaba katmayan bir bütünleşme çözümlenmesine yönelmiş bulunmaktadır.

Dini cemaatler konusunu incelerken onun nasıl bir toplumsal bünyenin ürünü olduğunu saptamamız için toplumsal bünyeyi oluşturan sosyo-ekonomik unsurları incelememiz gerekmektedir.

Günümüzde din kurumu ile ilgilenen, bu alanda çalışmalar yapan din sosyologları, genel olarak dinsel tutum ve davranışları incelemekte ölçmeler yapmakta sayısal veriler ve istatistik endeksler oluşturmaktadırlar. Yani din kurumu ve dinsel inançlar, cemaatler ve özellikle tarikatlar çağdaş, ampirik, bilimsel tekniklerle incelenmektedir. Bunlar dini, din kurumunu toplumsal açıdan temellendirmeye ve açıklamaya çalışmışlardır.

Din olgusunu bir toplumsal kurum ya da süreç olarak ele alıp, onun toplumsal sınıf, ekonomik yapı, siyaset gibi diğer kurum ya da süreçlerle ilişkileri incelenebilir. Toplumbilimciler için çekici bir ilgi alanı da dinsel akımların toplumda örgütlenmiş ve yayılmış kalıpları olabilir. Din olgusunun insan ve toplum yaşamındaki çok büyük ağırlığa sahip olması nedeniyle toplumu makro düzeyde açıklamaya kalkan kuramların kaçınılmaz bir biçimde din üzerinde durdukları, din kurumunu kuramsal sistemlerin bir parçası olarak ele alıp inceledikleri de bir gerçektir.¹

Toplumsal kurumların en önemlilerinden biri olan din sistemi Türk toplumunun manevi yaşantısını, kutsalla ilişkilerini düzenlemesinin yanı sıra, değer duygularının, toplumsal ilişkilerinin ve ahlak hayatının da temelini oluşturan, ya da bir başka deyişle toplumun dünya ve ahiret sorunlarının aydınlatılmasında önemli bir neden teşkil eden ve bu bakımdan da sosyolojik araştırmalarda büyük bir titizlik, objektiflik anlayışıyla

1- Gencay ŞAYLAN, **İslamiyet ve Siyaset Türkiye Örneği**, Varlık Yayınları, Ankara 1987, 8

toplumda ortaya çıkan biçimlerin ele alınması gereken çok önemli bir toplumsal realitedir.²

Toplumsal olayları inceleme konusu yapan sosyoloji bilimi, bilimsel objektiflik ilkesinden ayrılmamak, değer yargıları vermekten kaçınmak durumundadır. Kişisel inanç, kanaat ve eylemleri bir yana bırakarak, olanı olduğu gibi ele alıp inceleyerek toplumsal realiteye dayandırmak gerekmektedir.

Şimdiye kadar birçok siyasal düşünür ve sosyolog ülkemizde dini akımları ve örgütlenmeyi sert bir dille kınamışlardır. Dini; sosyal ve siyasal gelişmemize set çeken bizi çağdaş medeniyete gitmekten alıkoyup Orta Çağ karanlıklarına itmek isteyen bir olgu olarak göstermişlerdir. Ama toplumumuzda din, elle tutulur gözle görülür bir vakıa olarak vardır. Onu kınamakla, tehdit etmekle, suçlamakla yok edemeyiz, ya da etkisini sınırlayamayız. Toplumsal bünyemizin ürettiği bir unsur olan dinin sosyo-ekonomik kaynağını saptamadan, kalabalık taraftar kitlesini hangi tabanda bulduğunu öğrenmeye çalışmadan, ona bağırıp çağırmak ve laiklik sopasıyla tehdit etmek, deve kuşu mısali, tehlikeden korkup başımızı kuma sokmaya benzer.³

Osmanlı döneminde tarikatlar, son derece statüsü, geliri ve toplumsal konumu yüksek bir grup iken, Cumhuriyet Türkiye'sinde bu avantajlarını yitiren ve hatta yeni bir kimlik ve varoluş mücadelesi veren gruplar durumuna düşmüştür. Dini cemaatler ve özellikle tarikatlar bir kısım Türk aydınının alay konusu, Türk Edebiyatının, sinemasının, tiyatrosunun acımasız eleştiri malzemesi olmuş, dini cemaatler arasında ikili bir düşüncenin oluşmasına yol açmıştır. Osmanlı döneminde medrese-tekke çatışmasına, günümüzde ise; din-bilim çatışmasına dönüşmüştür. Bu da bir yandan eziklik duygusuna, diğer yandan ise, yeni aydın sınıfa karşı düşmanlık şekline dönüşmüştür.

2- Ünver GÜNAY, **Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dini Hayat**, (Basılmamış doçentlik tezi), Erzurum, 1978, 3

3- Ahmet Nakı YÜCEKÖK, **Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı**, A.Ü.S.B.F.yayı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971, 2

Cumhuriyetin yeni aydın grubu sürekli bu sınıfın değerli inançları ve çelişkileri üzerine kara mızah üretmiş, siyasal iktidar resmi kurumlar aracılığı ile grup üzerinde etkinliğini sürdürmüştür. Tek partili dönemden çok partili döneme geçişte iktidar partisi yerine muhalif hareketleri desteklemiş ve kısaca Cumhuriyet döneminde rejim ile bu tür gruplar arasında toplumsal uzlaşma yerine daha çok gizli bir çatışmanın varlığı tespit edilmiştir.

Bu çatışmanın odağında başta ekonomik olmak üzere, siyasal, sosyal ve inanç sisteminin etkisi inkar edilemez. Ayrıca aydınlarımızın kafasında tarikat adamı kavramı sürekli gericilik, yobazlık, softalık, muhafazakarlık, değişmeye karşı, bilimin ve ilerlemenin düşmanı gibi şekillenmiştir. Alman sosyoloğu H.Richl'in söylediği gibi çağdaş kapitalist toplumlarda ilerlemeyi ve gelişmeyi destekleyen zümre birlikleri ile (burjuvazi ve işçi sınıfı) var olan düzeni muhafazaya çalışan "ısrarcılık" ilkesini benimseyen zümre birlikleri de (Aristokratlar, dindarlar, köylüler) vardır.⁴ Tarikat üyeleri aydınımıza göre bu ikinci türden var olan toplumsal yapıyı korumaya çalışan bir zümre birliği özelliği gösterir.

Elbette bazı önyargılar sadece aydınımızın kafasında değil aynı zamanda kitlelerin kafasında da yer bulmaktadır. Dini cemaatlerin ve özellikle de tarikatların değişmeye, gelişmeye karşı olduğu, yenilik hareketlerinin hep karşısında bu grupların bulunduğunu tesbit, ancak yapılan ciddi bilimsel çalışmalarla mümkündür. Ama belirli bir kesimin yukarıda çizilen kalıplara yakın davrandığı da bilinmektedir.

4- Hans FREYER, **İçtimai Nazariyeler Tarihi** (Çev.Tahir Çağatay), A.Ü.İ.F.yayını, Ankara, 1968, 100

1. Araştırmanın Konusu

Çalışmada ele alınan temel konu; "**Dini Cemaatlerin Yapısal- Fonksiyonel Analizi: Kayseri ve Ankara İleri Rifai Cemaati Örneği**" dir. Rifai cemaati üyelerinin toplumsal yapı içindeki yerlerini ve bizzat cemaatin bir alt grup olarak toplumsal yapısını sosyolojinin verileri ile inceleyerek Rifai cemaati üyelerinin sosyo-kültürel yapı içindeki etkinliklerinin hem kuramsal, hem de uygulamalı bir biçimde araştırmasını yapmaktır. Bu konunun seçilip ele alınmasındaki temel etken, bu kesimin diğer toplumsal gruplara göre çok daha farklı boyutlarda olabileceği düşüncesinden kaynaklanmıştır.

Din sosyolojisi sahasında dini cemaatler ve özellikle de tarikatlar, sosyologlar, din bilimi araştırmacılarının oldukça dikkatini çekmiş ve bu vesileyle çeşitli dinlere mensup grup ve cemaatler tarafından yoğun araştırma konusu yapılmıştır. Müslüman cemaatlerin ve tarikatların da az çok bu alakaya mazhar oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte Türkiye'deki ve bilhassa modern devirdeki cemaatlerin ve tarikatların bu açıdan aynı alâkayı, gereği gibi gördüklerini ifade etmek oldukça güç olacaktır.

Şu halde bu çalışma bizim hem içinde yaşadığımız Türk toplumunun dini yaşayış biçimlerini sosyolojik bir açıdan daha derinlemesine kavramamıza imkan verecek, hem de bu yolla Türk din sosyolojisi ve genel olarak sistematik din sosyolojisi literatürüne katkıda bulunmamızı sağlayacaktır. Bununla birlikte, kolektif din hayatının, din ve toplum ilişkileri ve bu ilişkilerden doğan etki ve tepkilerin ve nihayet dini cemaatlerin incelenmesini kendine konu edinen Din Sosyolojisi genç ve yeni bir bilim dalıdır.

Rifai cemaati üzerinde yapılmış bilimsel araştırmalardan ilki Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Mustafa Tahralı, "Ahmet er-Rifai" adlı doktora tezini 1973 yılında yapmıştır. İbrahim Nevruz, "Hakkı Rifa'nın menakıbı, Ahmed er-Rifai" adıyla 1980'de lisans tezi ve Abdullah Akça, "Seyit Ahmet er-Rifai ve Tasavvuf Felsefesi" adıyla Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Lisans tezi olarak birer çalışma yapmışlardır. Kenan Rifai de kendi şeyhi olan Ahmet er-Rifai hakkında Osmanlıca bir eser yazmıştır.

2. Araştırmanın Amacı

Türkiye'de İslami kültürün gelişmesi ve yerleşmesinde Rıfai cemaatinin çeşitli etkinliklerini açığa çıkarmak, değişen sosyal yapı ve değerler sisteminde cemaatler içinde bu cemaatin konumunu, Kayseri ve Ankara ili örneklerinde ele alarak din sosyolojisi açısından kavramsal ve uygulamalı bir araştırma yapmaktır.

Bilindiği gibi her tarikatın temelinde dini yaymak ve insan nefsinin terbiye etmek amacı başta bulunmaktadır. Bu iki temel unsura öncelik verme oranı tarikatlara göre değişmektedir. Bazı tarikatlarda İslamı yaymak birinci derecede önemli iken, bazılarında bunun aksine nefsinin terbiye etmek hususunun ön plana geçtiği görülmektedir. Biz dini cemaatlerin ve özellikle de Rıfai cemaatinin kendine has özelliklerinden, felsefelerinden, halk üzerine tesirinden ve günümüzde bu tesirin ne şekilde yansıdığından söz etmeye çalıştık ve toplumsal gerçeklerini tanımaya çalıştık. Zaten bu cemaati araştırmamızda seçmemizin nedeni, bu kesimin toplumsal yapı bakımından kendine özgü bir takım özelliklerinin bulunmasıdır.

Toplum genelinde insan düşüncesinin, davranışlarının ve inançlarının yanlış ya da doğru, tam ya da eksik, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde biçimlenmesinde dini cemaatlerin ve özellikle de tarikatların şüphesiz büyük bir rolü bulunmaktadır. Böylesi bir rolü yüklenmiş bulunan Rıfai cemaati üyelerinin toplumsal yapı içindeki etkinliklerinin ve sosyo-ekonomik tabanının ne olduğu ve de nasıl bir hayat sürdürdüklerini araştırmak açığa çıkarmak çalışmamızın temel amacı olmuştur.

Araştırmamızın bir başka temel amacı ise; genelde ve özelde dini cemaatlerin ve özellikle tarikatlara atfedilen zihniyetin doğruluğunu ya da yanlışlığını araştırmak, gerçeklerin ortaya çıkmasını sağlamak, toplumu oluşturan çeşitli kesimler arasında oluşan yanlış anlamaları ortadan kaldırarak toplumsal birliğin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.

3. Araştırmanın Önemi

Hızlı bir değişim süreci içinde bulunan Türkiye'de dini cemaatlerin yapısal-fonksiyonel durumu ve bilhassa Rifai cemaatinin Türk toplum yapısı içindeki yeri küçümsenemeyecek derecededir. Temelde genel toplumsal yapının bir bütün olarak anlaşılması ve değerlendirilmesi, o yapıyı oluşturan tüm ögelerin ve etmenlerin incelenmesi ile olanaklıdır. Bu nedenle araştırmada toplumsal yapının bir ögesi olarak dini cemaatlerin toplumu ne yönde etkilediği üzerinde durulmakta ve Rifai cemaati üyelerinin yaptıkları iş ve içinde buldukları konum itibarıyla üzerinde durularak yapısal-fonksiyonel açıdan bir analizi yapılmaktadır.

Bu çalışmada ele alınan konu Rifai cemaati diyebileceğimiz bir grubun sosyal yapı içindeki konumu, aile yapısı, ileriye dönük beklentileri ve yaşam biçimlerine ilişkin temel belirlemeler olacaktır. Tarikat konusunda hem genel ve hem de özelin, özellikle aydınların bazı kalıpsal yargıları bulunmaktadır. Ön yargıların oluşmasında bir yandan Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Türkiye'sine geçişin, diğer yandan da değişen dünya değerlerinin etkisi olduğu söylenebilir.

Tarikatlar konusunda toplumda olumlu ve olumsuz diyebileceğimiz yargıların oluşması, bu yargıları oluşturanların sosyo-ekonomik yapı içindeki konumları ile yakından ilgili olduğu varsayılmaktadır. Bu yargıların test edilmesi için bu gruplar üzerinde araştırma yapmak gerekmektedir.

İslam dininin çağımızın değişen koşulları karşısında konumu yeniden düzenleme çalışmaları sonucunda, ortaya çıkan yeni yorum biçimleri geçmişteki düşünce ve akide biçimlerinden birçok bakımdan ayrılmaya yüz tutmuş ve bir takım çözümler üretilmiştir. Bu çabalar değişen dünya şartları karşısında dinin zamanın ihtiyaçlarına göre çözümler üretilmesi amacıyla yapılmıştır. Ancak dini cemaatlerde ve özellikle de tarikatlarde bu tür değişiklikler pek fazla olmamış hala eski geleneksel özelliklerini korumaları nedeniyle sürekli eleştirilmişlerdir.

4. Araştırmanın Varsayımları

Varsayım; gözlenebilen olaylar ya da olaylar bütünü içinde olası görülen, henüz kanıtlanmamış ilişkilere ait önermelere denilmektedir. Bu nedenle de varsayım, bir bilimsel araştırmanın gerekçesidir. Varsayım neyi aramakta olduğumuzu anlatır. Olaylar arasında ilişki kurmak ve olayları bir nedene bağlamak üzere kurulmaktadır. Olaylar arasındaki nedensellik ilişkilerini aramak üzere formüle edilmiştir. Şurası bir gerçektir ki; bilimsel gerçeklere, genellemelere ancak nedensellik ilişkisi arayan varsayımlarla ulaşmak mümkündür.

Varsayımlar araştırma teknikleriyle sınanmak üzere kurulur. Varsayımların sınanması demek, olaylar arasında öngörülen ilişkilerin varlığının ya da yokluğunun araştırılması demektir. Öngörülen ilişkinin varlığı kanıtlanıyorsa varsayım gerçekleşmiş olur. Kanıtlanmıyorsa varsayım reddedilir. Araştırmanın amacını gerçekleştirmek üzere formüle edilen varsayımın aynı zamanda kullanılabilir nitelikte olması gerekir. Bu nedenle varsayım; mantıksal olmalı, kavramları açık seçik olmalı, belirgin olmalı, pratik bir gereksinimden kaynaklanmalı, hem red, hem de kabul edilebilirliği kullanılabilir tekniklerle gerçekleştirilebilir ve belirli bir kuramla ilişkisi kurulabilir nitelikte olmalıdır.⁵

Varsayım bilimsel araştırmada gerçek hareket noktası olduğuna göre, burada araştırma konumuzu hangi temel varsayımlardan hareketle ele aldığımızı belirtmemiz gerekmektedir. Araştırmaya başlamadan önce gözlem ve Rıfai Cemaati üyeleriyle yaptığımız görüşmelere dayanarak temel varsayımları aşağıdaki şekillerde çıkarmış bulunuyoruz. Burada araştırmamızda alt varsayım olarak araştırmaya katılan deneklerin çeşitli özelliklerine bağlı değişkenler esas alınmıştır:

1. Tarikat üyelerinin doğum yerleri genellikle köy ve kasabalardır. Yaş grupları ise; daha çok yaşlıların (dünyada başka yapacak birşeyleri kalmayan insanlar) yoğun olarak tercih ettikleri görülmüştür. Bu nedenle üyelerinin çoğunun evli olduğu varsayılmaktadır.

2. Aile yapıları ataerkil ailedir. Aile içi ilişkilerde belirgin bir erkek üstünlüğü vardır. Aile planlamasına karşı ve çocuk sayıları da fazladır.

5- Birsen GÖKÇE, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Savaş Yayınları, Ankara, 1988,41

3. Eğitim durumları ise; düşük, okumamış insanlar yoğun olarak tarıkata ilgi göstermişler. Bu nedenle de mesleklerinde küçük esnaf ve memur çoğunluktadır. Gelir ve tüketim düzeyleri düşüktür. Tüketim kalıpları açısından geleneksel ilişkiler, yarı kapalı ekonomi hakimdir. Faize ve bankacılığa karşı olumsuz tutum ve görüş hakimdir.

4. Kitle iletişim araçlarından şikayetçiler, bu nedenle de radyo ve televizyonun kapatılması gerektiğine inanıyorlar. Ülkenin hemen her sorununun temelinde dinden sapmaların olduğu görüşü yatmaktadır.

5. Siyasal ve kültürel bilgi düzeyleri düşük, geleneksel yapının korunmasını savunmaktadır. Varolan toplumsal yapının değişmesine karşı uyuşumcu bir toplum anlayışları vardır. Bu nedenle tampon kurum özelliği taşımaktadırlar.

6. Dinle ilgili tutumları ise; herhangi bir problemle karşılaştıkları anda ilk müracaat ettikleri tarikat şeyhi ve onun temsilcisi olmaktadır. Tarıkata mensup olmayanlarla ilgili tutum ve görüşleri olumsuzdur.

7. Toplumsal ve kültürel değişmeye karşı, yeni oluşan şartlar karşısında kimliğini bulamamış, tarikat olgusu içinde tutucu ilişkilerin hakim olduğu varsayılmaktadır.

Toplumbilim nesnel gerçeği bulmaya çalışır. Nesnel gerçek bağımsız bir gerçektir. Değer yargılarından arınmıştır. Bilimsel bir toplumbilim için nesnel gerçek, doğa, birey, toplum üçlüsünden oluşmuş bileşik bir gerçektir. Doğa, birey, toplum arasındaki ilişkinin aracı ıştır. İş teknik doğa ile toplum arasındaki ilişkilerde ortaya çıkar. Teknik hem doğayı değişikliğe uğratmakta, hem de insan üzerinde etki yapmaktadır. Dolayısıyla toplumu dönüştürmektedir. Örneğin insan, boş zamanlarını, ev yaşantısını, düşünüşünü, davranışını etkilemekte ve dönüştürmektedir.

Buna göre teknoloji geliştikçe yeni toplumsal ortamlar ortaya çıkarmakta, nitel değişiklikler yaratmaktadır. Kısacası, toplum yapısını değiştirmektedir. Teknoloji geliştikçe bireylerin boş zamanları artmakta, boş zamanları değerlendirme faaliyetlerinin biçimce farklılaşması, çalışma saat ve günlerinin azalması, eğitime daha fazla zaman ayırabilme ve tarikat cemaatlerine katılma, çeşitli yardım kuruluşlarında çalışma ve vakıflar gibi alanlarda faaliyetlerde bulunması artmıştır.

5. Araştırmanın Sınırları ve Uygulama

Araştırmanın yapılacağı alanın sınırlanması ve konunun bu sınırlar çerçevesinde derinliğine inilerek işlenmesi ve incelenmesi, metodolojik açıdan da bir gereklilik arz etmektedir.

Araştırmanın konusu ve varsayımları bahislerinde de ifade ettiğimiz üzere araştırma konumuz; dini cemaatlerin yapısal-fonksiyonel analizi, Kayseri ve Ankara Rifai cemaati örneği olmaktadır. Bu cemaat içerisinde de belirli kişiler örneklem olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla varılan sonuçlar herşeyden önce onlarla sınırlıdır. Bu demektir ki bu konuda daha genel hükümlere erişebilmek için daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Araştırmanın uygulamaya yönelik kısmında ise, Türkiye'de dini cemaatler içerisinde Rifai cemaati üyelerinden, Kayseri ve Ankara örnekleri ele alınarak, yapısal-fonksiyonel durumlarını sosyolojik açıdan bir değerlendirmesini yapmak olmuştur. Araştırmada belirli varsayımlar kurularak, bu varsayımların test edilmesine çalışılmıştır. Bu çalışmada Rifai cemaati üyelerine mülakat türü yetmişbeş adet sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır.

Uygulama kısmında ankette yer alan soruların cevaplarının en iyi biçimde alınabilmesi için katılma ve mülakat tekniği uygulayarak görüşmeler bizzat araştırmacı tarafından yüz yüze yapılmış ve sorular görüşülenlerin kolayca anlayabilecekleri bir biçimde açıklanarak deneklere yöneltilmiştir. Görüşülen kişilerin soruları cevaplandırırken tereddütlü davranması durumunda, gerekli açıklamalarla en doğru ve sağlıklı bilgilerin alınabilmesi için çaba gösterilmiştir.

Görüşmelerde genellikle deneklerin birbirlerinin görüşlerini etkileyebilecekleri göz önünde tutulup deneklerle yalnız kalınarak sorular yöneltilmeye özen gösterilmiştir. Böylece anketimiz genellikle uygulanan kuru bir anket formu olmaktan çok katılarak gözlem tekniğine uygun bir anlayışla uygulanmıştır. Anket uygulamada her bir denek için, deneğin durumuna göre ve görüşme şartlarına göre genellikle 20-30 dakika bir süre yeterli olmuştur. Bu sürenin daha uzun olması deneğin dikkatinin dağılması ve sorulardan bunalıp, geçiştirme türünden cevap verebilmesi gibi sonuçlar doğuracağından uygulama süresinin kısa tutulmasına çalışılmıştır. Uygulama genellikle zikir öncesi ve sonrası, sohbet günlerinde yapılmıştır. Ankara'yı 1994 yaz tatilinde, Kayseri'yi hafta sonlarında inceleme imkânı bulunmuştur.

6. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni olarak dini cemaatlerin yapısal fonksiyonel analizi, Kayseri ve Ankara Rifai cemaat örneği olarak ele alınmıştır. Bu bir bütünün küçük parçası tarafından temsil edilmesidir. Bütün dünyadaki ve hatta Türkiye'deki Rifai tarikatı üyelerine bir saha araştırması yapmak çok zor ve de imkansızdır. Buna olanaklar elvermediği için belli bir saha örneklem olarak ele alınmıştır. Örneklem evreni olarak Rifai tarikatı üyelerinden yüz kişiye Kayseri'de, yüz kişiye de Ankara'da yetmişbeş sorudan oluşan mülakat türü anket uygulanmış ve incelenmiştir. Kayseri'deki Rifai cemaati üyelerinin durumları ile Ankara'daki Rifai cemaati üyelerinin durumları elde edilen anket verilerine göre karşılaştırma yapılarak incelenmiştir.

Türkiye'de Rifai Cemaatinin merkezi Erzurum şehrinde olduğu için bizzat oraya da gidilerek gözlem ve incelemeler yapılmıştır. Erzurum'da bulunan Rifai şeyhlerinden Hacı Mevlut Baba ile bizzat görüşülüp kaynağından bazı bilgiler alma olanağı elde edilmiştir. Daha sonra kendi çocuklarının idare ettiği tekkeler ve halifelerinin idare ettiği tekkeler gezilmiş olup oralarda da gözlem yapılarak yetkili kişilerle görüşülmüştür.

Örneklem olarak Kayseri ve Ankara ele alındığı için anket uygulaması sadece buralarda yapılmıştır. Ancak buralarda da bütün tarikat üyelerine anket uygulamak mümkün olmadığından sadece zikirlere gelen ve bizim araştırma yaptığımız döneme rastlayan kişilerle görüşülmüştür. Örneklem iki yüz kişi ile sınırlandırılmış ve bu sayıya ulaşılarak anket çalışması tamamlanmıştır. Bu oranın temsil gücünün Kayseri için % 50, Ankara için ise % 40 olduğu yetkililerce doğrulanmıştır.

7. Araştırmanın Yöntemi

a. Yaklaşım

Yaklaşım: Araştırmacının incelediği konuya bakış açısıdır. Toplumsal gerçekleri belirli bir model çerçevesinde ele alıp incelemektir. Genelde, evrimci, organizmacı, diyalektik, yapısal-fonksiyonel ve çatışmacı yaklaşımlar vardır. Toplumlari tarihi açısından ele alıp inceleyen ve insanlık tarihinin gelişim konuları üzerinde odaklaşan

modeller genellikle ilk üç yaklaşımdır. Toplumların işleyiş ve değişme konularını inceleyen araştırmacılar ise, yapısal-fonksiyonel ve çatışmacı yaklaşımları kullanmaktadır.⁶

Yapısal-fonksiyonel yaklaşıma göre, toplum birbirine bağlı öğelerden oluşur. Her öğenin toplumun hayatı fonksiyonlarını yerine getirmede belirli bir görevi vardır. Toplumun hayati fonksiyonlarını gerçekleştiren maddi ve manevi öğeler, düşünce ve inançlar dengeli bir bütün oluşturarak düzenli bir işlerlik sağlarlar. Bir toplum, içindeki çatışmalara rağmen, bütünlüğünü ve dengesini koruyan bir varlık olarak ele alınır. Bu denge yapısal-fonksiyonel yaklaşımda mekanizmanın düzenli ve tutarlı işleyişinden kaynaklanmaktadır.

Bir bütün olarak ele alınması gereken toplumsal gerçek, bilimsel çalışmaların bir ürünü olmalıdır. Toplumbilimciler araştırmalarında belli bir yaklaşıma sahip olmalı, bilimsel yöntem kullanılmalı, araştırmanın amacına uygun tekniklere başvurulmalıdır. Böylece toplumsal gerçeği ortaya koyabilen yasalara daha kolay ulaşılabilir.

Yapısal-fonksiyonel yaklaşım geleneksel ilişkilerin görüldüğü toplumlar ve gruplar için daha geçerli ve güvenilir olduğu için biz de araştırmamızda bu yaklaşımı seçtik. Değişmenin yavaş, bütünleşme eğiliminin güçlü olmasının beklendiği bu araştırmada yapısal-fonksiyonel yaklaşım esas olarak ele alınmıştır.

Bir araştırma sürecinde dört büyük aşama vardır: Planlama, uygulama, karar ve rapor olmak üzere her bir aşama kendi içinde bazı kısımlara ayrılmaktadır. Bütün bu ayrıntıların kendine özgü özellikleri vardır ve her ayrıntı değişik işlevi gerektirmektedir. Biz de yapısal-fonksiyonel açıdan konumuza giren olayları ele alıp incelemeye çalıştık. Araştırmamızda temel olarak seçilen yapısal-fonksiyonel yaklaşımda dikkat edilecek olan husus da "tampon kurumlar" olacaktır. Toplumsal yapı, işlevsel bütünlüğünü korumak için tampon kurumları yaratmaktadır. Nitekim bu çalışmayla, yapısal-fonksiyonel açıdan tarikatlar, hızlı değişime uyum sağlayıcı tampon kurumlar ve mekanizmalar olarak ele alınmaktadır. Mamafih bu konuda daha geniş açıklama ikinci bölümde, Tampon Kurumlar ve Mekanizmalar bahsinde verilecektir.

6- GÖKÇE, a.g.e. 32

b. Yöntem

Yöntem; belirli bir amaca ulaşmada kullanılan yolların tümüdür. Yöntem düzenli ve bilinçli olarak yapılan etkinlikleri kapsar. Bilimsel yöntem, gerçeği öğrenmek ve toplumsal gelişme yasalarına varmak amacıyla sistematik bilgi edinme yoludur.⁷

Toplumsal olayların araştırılmasında en uygun yöntemin tesbitinde ve uygulanmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşılmasının nedeni, insanın toplumsal bünye içindeki konumundan ileri gelmektedir. İnsan içinde olduğu topluluktan başka bir topluluğun problemlerini araştırırken bile bazı ön hükümlerin etkisi altında kalabilmektedir.⁸ Ancak, toplumsal yapının önemli bir unsuru olarak din olaylarını inceleme konusu yaparken, seçilecek yöntemin uygunluğu yanında araştırmacının değer yargularıyla ilgili sorunlar önemle dikkate alınmalıdır.⁹

Yöntem kavramının tanımı, birçok toplumbilimci tarafından yapılmıştır. Bu tanımlardan bir kısmında yöntem ile teknik birbirine karıştırılmaktadır. Bir kısmında ise, bu tanım doğru olarak verilmektedir. Toplumbilimlerde birden fazla yaklaşım bulunmasına karşılık yöntem tektir: O da bilimsel yöntemdir.

Bilimsel yöntem, toplumbilimlerin konusu olan toplumsal gerçek hakkında ve toplumsal gelişme yasalarını öğrenmek amacıyla bilgi edinme yoludur, bilimsel yöntem belirli işlemlerin ard arda gelmesidir. Bilimsel yöntem bir düşünme biçimidir.

Araştırmanın uygulamaya yönelik bölümüne ilişkin uygulanan yöntemin açıklanması ve tartışılması gereklidir. Bütün evren ve örneklemin özellikleri, örneklemin evreni temsil ediş düzeyi, kullanılan bilgi toplama araçlarının nitelikleri ve uygulama şekilleri, elde edilen bilgilerin geçerlilik ve güvenilirlik kaynakları ve bunları etkileyen faktörler olarak bir yargıya varmada önemli kaynaklar olduğu kabul edilmektedir. Bu amaçla araştırmamızın yöntemi olanaklar ölçüsünde ayrıntıları ile açıklanmıştır.

Bilimsel yöntem olayların rastgele gözlenip toplanması yerine, amaçlı veri toplama ve kaydetmelere yönelmiş ve böylece mutlak gerçeğe ifade eden kanunlar yerini denenmiş olasılık çerçevesi içinde ifade edilmekte olan genellemelere bırakmıştır. Araştırmamızın yöntemi de yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde tektir. O da bilimsel yöntemdir.

7- GÖKÇE, a.g.e. 28

8- Amiran KURTKAN, *B.Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982, 165

9- Edvard D.VOGT, "Din Sosyolojisi Araştırmalarında Objektiflik", (Çev.M.Rami Ayas) *A.Ü.İ.F. Dergisi*, XXII, Ankara, 1978, 298

8. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Bir araştırma için gerekli bilgileri toplamak ve toplanan bilgileri kullanılır hale getirmek için bir çok tekniklerden yararlanılabilir. Araştırmamızın kuramsal ve uygulamalı oluşu, kullanılan tekniklerin farklı olmasına yol açmıştır. Yaptığımız araştırmada, araştırmanın aşamalarına göre farklı teknikler kullanılmıştır.

Araştırmada toplanan bilgiler ve kullanılan teknikler genel olarak iki grupta toplanabilir:

- a) Dolaysız yolla elde edilen bilgiler
- b) Dolaylı yolla elde edilen bilgiler

Gözlem ve görüşme yüzyüze ilişkilerle bilgi toplanmasını sağlamakla birlikte, ankette toplanan bilgilerin ve cevapların sınırlı olması nedeniyle onun dezavantajını ortadan kaldırmaktadır. Anketle toplanan bilgilerin doğruluğunun sınırlı olması nedeniyle de derinliğine bilgiler elde etmeyi ve bilgilerin kontrolünüde sağlamaktadır. ¹⁰ Böylece gözlem ve görüşmenin eksikliğini anket, anketin eksikliğini de görüşme ve gözlem gidermektedir.

a. Yazılı Kaynaklar

Genellikle alan araştırmalarına başlamadan önce konuyla ilgili daha önceden yapılmış olan çalışmaların kayıtlarından ve derlenmiş bilgi kaynaklarından yararlanır. Bunlar; kitaplar, dergiler, çeşitli istatistikî kaynaklar, raporlar, belgeler, yıllıklar, ansiklopediler, sözlükler ve hazırlanmış bilimsel araştırmaları kapsamaktadır.

Çalışmanın kuramsal kısmıyla ilgili kaynaklar büyük bir titizlikle olanaklar elverdiği ölçüde tarandı. Kuramsal temelin bütününe sağlayacak bulgular, çizelgeler ve sözel yorumlarla belli bir sistem halinde ortaya kondu. Bilhassa yazılı kaynaklar, din ve sosyoloji alanında yazılmış eserler tasavvuf ve tarikatlarla ilgili kitaplar ve üniversite kütüphanelerindeki araştırmalar temel alınmıştır. Konumuz itibariyle, dini cemaatler ve özellikle Rıfai tarikatı ile ilgili yazılan bütün eserler gözden geçirilmiştir. Ahmet er-Rıfai'nin kendi eserleri baş kaynak olarak temin edilmiş ve geniş bir şekilde yararlanılmıştır. Böylece kuramsal kısım oluşturulmuştur. Bu alanda yararlanılan kaynaklar araştırmanın sonunda kaynakça kısmında verilmiştir.

10- Faruk KOCACIK, "Sivas İli Merkez İlçesi köylerinin Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişmesi (Esenyurt ve Yenice Köyleri)", C.Ü.S.B.D. Yayını, Sivas, 1985, Sayı 5, 36

b. Görüşme (Mülakat)

Soru yolu ile veri toplama yöntemleri arasında görüşme tekniği (mülakât), görüşmecinin cevap almak amacıyla soruları sözlü ve yüzyüze olmak şartıyla deneklere yöneltildiği bir şekildir. Bir kimsenin neler düşündüğünü bilmenin en iyi yolu kendisine soru sormaktır. Bu daha çok bilimsel araştırmada yer almaktadır.

Bir problemin çözülebilmesi bir araştırmanın yürütülebilmesi için gerekli bilgi ve verilerin elde edilmesi görüşme yöntemi olarak seçildiğinde bunun dikkatle planlanması gerekmektedir. Bunlar; örnekler, sorular, görüşme yeri, kimlere yapılacağı ne gibi görüşme şekilleri izleneceği ve sonuçların, güvenilirliği bakımından önemlidir.

Görüşme yoluyla veri toplama güvenilir bir yöntemdir. Çünkü;

a. Görüşmeye alınan bireylerin özelliklerinin anlaşılmasını sağlamak

b. Duygusal problemlerin çözümünde önemli bir araştırma ve inceleme yapmayı sağlamak.

c. Dayanışma, seçme, tanıma gibi amaçlar için kullanılan teknikler içinde bilgi toplamak için tabii bir yoldur. ¹¹

Sosyal araştırmalarda görüşme, insan kişiliğinin portresini yüzyüze karşılıklı ilişkiler yoluyla elde etmek için kullanılır. Görüşme ayrıca, sosyal değişmelerden haberdar olan veya incelenen kişi veya gruplarla yakından ilgili kimselerden veri toplama konusunda yararlanılan bir tekniktir. Görüşme tek başına bir araç değildir. Diğer tekniklerin bir tamamlayıcısıdır. İnsanlarla ilgili incelemeyi zenginleştirir. Başka kaynaklardan ve yollardan elde edilen bilgilerin kontrollerine de olanak verir. Görüşme verileri orjinal kaynaklardan elde edildiği için bilgilerin doğruluk derecesi yüksek olur. Toplanan bilgilerin görüşmeci tarafından kontrol edilmesine de olanak tanımaktadır.

Görüşme bir yandan standartlaşmayı sağlamakta öte yandan görüş birliğine ulaşmak üzere belirli teknikler geliştirmektedir. Araştırma ve uygulama sırasında kuramsal çerçeveye uygun çalışmaların yapılabilmesi için her üç şehirde de yetkili

11- Saim KAPTAN, **Bilimsel Araştırma Teknikleri**, Rehber Yayınevi, Ankara, 1973,241

kimselerle, karşılıklı görüşmeler yapıldı. Tez konusunun belirlenmesinden sonra çalışma alanının durumu dikkate alınarak öncelikle Erzurum'da bulunan Rifai şeyhlerinden Hacı Mevlüt Baba, Kayseri Rifai tarikatı halifelerinden Abdulvahap Çağlayangil ile Ankara Rifai halifelerinden Ömer Sarıkaya ile görüşülmüş, sözlü izin alınmıştır. Kendilerine ve tarikat üyelerine mülakât türü bir araştırma yapılacağı söylendi. Şeyh ve halifelerden olumlu karşılık alınarak böyle bir araştırma yapmaya müsaade etmişlerdir.

c. Gözlem

Varsayımlar sınama yolu gözlem tekniğidir. Olgulardan yola çıkarken sosyal bilimlerde, sosyal olguları gözlem yoluyla belli etmeye çalışılır. Araştırmada gözlem tekniği varsayımları sınamada hem de derinliğine bilgiler elde etmede yararlı olmuştur. Kişilerin çeşitli faaliyetleri sırasında tutum, düşünce ve davranışları gözlemlenmiştir. Bu gözlemlerle mevcut bilgilerin doğruluğu kontrol edilmiştir.

Soru kağıdında yer alan bazı sorulara verilen yanıtların doğruluğunu araştırmak ve soru kağıdında yer almayan bazı sorulara da açıklık getirmek amacıyla gözlem tekniğinden de yararlanılmıştır. Bu nedenle önceleri dışarıdan gözlem yaparken daha sonraları tanıdıkların da yardımı ile katılarak gözlem yapma olanağı bulunmuştur.

Bu araştırma sadece bir tasviri araştırma olmayıp, din sosyolojisinin yöntemlerinden biri olarak "açıklama" ile tamamlanan metodolojik bir yaklaşımı da içermektedir. Bu konudaki ampirik çalışmaların azlığı nedeniyle zorlandığımız kuramsal çerçeve sorunu, gözlemlerimiz neticesinde elde ettiğimiz bulguların yorumlanması neticesinde bir noktada giderilmeye çalışılmıştır.

d. Anket

Anket; bilgi verecek olanların mülakât türü bir soru cetveli kullanılarak araştırılmasıdır. Anket, araştırmada kullanılan bilgi toplama tekniklerinin en önde gelenlerinden biridir. Hazırlandıktan sonra çeşitli kişilere uygulanarak istenilen bilgiler elde edilmiştir. Hazırlanan anket soruları sosyoloji ve özellikle de din sosyolojisi konusunda deneyimli bilim adamlarının çeşitli çalışmalarından yararlanılmıştır.

Kuramsal ve uygulamalı olarak yapılan bu araştırmada anket sorularından fazla bilgi edinebilmek için kapsamaları geniş tutuldu. Soruların özelliklerine göre "başka yazınız" şeklinde seçenekler eklendi. Soruların birbiriyle mantıksal ve tutarlı olmaları sağlandı. Anket soruları istenilen bilgilerin değerlendirilmesine olanak verecek şekilde hazırlanmıştır. Anket sorularının hazırlanışı, dizilişi, açık ve kapalı uçlu sorulara yer verilili, "uygulanışı" ve elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi bilimsel bilgi kurallarına titizlikle uyularak yapılmıştır.

Duygusal sorular, yanıtlayıcının kendisi ile ilgili özelliklerin öğrenilmesi için sorulan sorulardır. Davranış soruları, bilgi verenlerin eylemleri ve etkinlikleri ile ilgili sorulardır. Tutum ve kana soruları, yanıtlayıcının belli bir konudaki duygu, inanç, beklenti ve önyargıları ile ilgili sorulardır. Bilgi soruları ise, kişilerin bilgi düzeylerini ortaya koymayı amaçlayan sorulardır.¹²

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Kuramsal Çerçeve Sorunu

Kuramsal Çerçevenin belirlenmesinde ilk adım olay ve olguların gözlenmesidir. Çevremizde olup biten olayları gözleyerek, olup bitenler üzerinde düşünerek, kendi tecrübelerimizle başkalarınınkini karşılaştırarak, gerek tek tek olaylara, gerek süreklilik ve kararlılık gösteren olaylar ve olgular için derinlemesine bir bakış oluşturmaktır. İkinci olarak gözlediğimiz olaylar ve olgular dizisi içinde bize ilginç gelenleri belirleyerek, bunlar arasında araştırmak istediğimiz konuları belirlemektir. Üçüncü olarak da konuya ilişkin yapılan tüm araştırmaları, incelemeleri, belgeleri okuma, gözden geçirme ve değerlendirme yapmaktır.

Kuramsal çerçevede birde yaklaşım ve teorileri incelemek gerekmektedir. Yapılmış bilimsel araştırmaları derinlemesine incelemek de kuramsal çerçevenin temeli olmaktadır. Çünkü kendi bilim alanımızdaki temel yaklaşım ve teorilerin bilgisine sahip olmamız, araştırmak istediğimiz konuya şimdiye kadar hangi yaklaşım ve teorilerin ışığında bakılmış olduğunu farketmemize yardımcı olmaktadır. Varsayımları belirleme ve yaklaşımları seçmede önemlidir.¹

Kavramsal model belgesel gözlemlerimizden, teorik bilgilerimizden ve seçilmiş yaklaşımın yapı taşları ile varsayımlarımızdan oluşan kavramsal bir bütünlük oluşturmaktadır. Kavramsal modelin araştırmacı ile olaylar arasında yer alması gerekir. Araştırmacı, konusuna kavram modellerinin arkasından bakmalıdır.

1- Cavit Orhan TÜTENGİL, **Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod**, Ayko Yayınları, Ankara, 1981, 62

Bazı araştırmalar kavramsal modellerin başkaları tarafından geliştirilmiş bir teoriye ya da sağduyu bilgisine dayanır. Başka bir kùltürde ve zaman boyutunda gerçekleştirilmiş bir araştırma, farklı bir zaman ve mekanda tekrarlanabilir. Bazı araştırmalarda ise araştırmacı, mevcut teoriye kendi gözlemlerini, teorik bilgilerini ve varsayımlarını ekleyerek kendinden de birşeyler katar. Bu tip kavramsal modeller, araştırmanın başında henüz bir teori sayılmazlarsa da teorileşmeye adaydırlar.²

Araştırmacı geliştirdiği kuramsal çerçevenin ve konu olarak seçtiği olgunun ya da ilişkilerin bütününe kavramsal düzeydeki görünümünü çizmiş olmalıdır. Bu bakımdan araştırmamızda hem gözlemlerimize dayalı olarak bir takım varsayımlarda bulduk hem de dini cemaatlerden Rifai cemaatine uygulamalı olarak saha araştırması yaptık ve bu sayede varsayımlarımızı test etme olanağını elde ettik. Kavramsal süreç alanını açıklamak için de orta boy kuramlarından yapısal yaklaşımla konular üzerinde durduk.

Dini cemaatlerde olduğu gibi Rifai Cemaatinde de üyeler kendilerine has rol davranışlarını yerine getirirler. Her dini tarikat içinde belirli statü, norm ve dini roller vardır. Tarikatlar geleneksel inanç sistemine getirilen yeni yaklaşımlardır. Tarikatler üyelerine doyum sağlar ve onların kendi sorunlarına çözümler bulmasını amaçlayan dini görüşlerdir. Tarikatların liderleri, insanüstü sihirli güçlere sahip olduğuna inanılan kimselerdir. Tarikatlara giren kimseler genellikle sıkıntı ve streslerini atmak için bu kurumlara sığınma ihtiyacı duyan kimselerdir. İnsanlardaki bir an bile olsa problemlerden kurtulmak düşüncesi, bu tip kurumların oluşmasında etkili olmuştur. Bireylerin bu tür tarikatlara ve dini cemaatlere girmesinde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olayların da etkisi vardır.

2- Nilgün ÇELEBİ, "Bilimsel Araştırma Kuralları" C.Ü.S.B.D. Yayını, VIII, Sivas, Kasım, 1986, 52.

A- ARAŞTIRMADA KULLANILAN KAVRAMLAR

1. Dini Cemaatlerin Yapısal-fonksiyonel Analizi

Din, bir dini birliği ve cemaatleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Bizzat kutsalın kavranışı, şu veya bu şekildeki topluluğu ifade etmektedir. Din öyle bir sistemdir ki unsurları, dini inançlar, değerler, kurumlar, pratikler, ayinler ve teşkilatlardır. Dini inançların ve pratiklerin, toplumun gerek bütünleşmesinde ve gerekse farklılaşmasında önemli fonksiyonları bulunmaktadır.

Sırf dini gruplar, üyelerini herşeyden önce din bağı ile birbirine bağlamış grup ve topluluk şekilleridir. Din kardeşliği esasına dayandıkları için bu tür gruplarda manevi ve dini bağ, tabi ve organik bağlardan daha güçlüdür. Yeni bir dini inanç etrafında bir araya gelenler müşterek dini tören ve tapınmalarla birbirlerine kenetlenir ve dış dünyaya karşı yeni bir tutum oluştururlar. Bu durum yeni dinin taraftarlarını geleneksel toplum içinde farklılaştırır ve hatta yalnızlığa iter. Kendi aralarında kardeşliğin ve beraberliğin artmasını sağlar ve gizli cemiyetler olarak kalmaya mahkum olur.³

İlk ortaya çıktıkları dönemlerde bir kaç kişi olan dini cemaatler, bu dine yeni katılanlarla üye sayısını artırıp gittikçe genişleyebilmektedirler. Bazı cemaatler dine davet, cihad ve başkalarını da katma yoluyla genişlemektedir. İslam dininin yayılması cemaatleşmesi de bu yollarla olmuştur. Birçok ülkede ve bizim ülkemizde de Rıfat Cemaati üyelerinin çoğalıp genişlemesinin altında yatan temel nokta bu özellikleridir.

Dini cemaatler ve bunların kendilerine has karakteristik özelliklerini, bilimlerin içerisinde din sosyolojisi ele alıp incelemektedir. Din sosyolojisi, toplumun din üzerine etkisi ile dinin sosyal fonksiyonlarını ve sosyo-kültürel hayat üzerindeki etkilerini konu alır. Dini cemaatlerin doğuşu, gelişimi ve çöküşünü inceler. Cemaatin iman ve ibadet hayatındaki rolünü inceleme konusu olarak ele alır. Dini cemaati ayakta tutan ve bu cemaatin inanç, amel ve cemaatin temelinde yatan mukaddes bağları, din sosyolojisi ele alıp incelemektedir.

3- Ünver GÜNAY, *Din Sosyolojisi Ders Notları*, E.Ü.İ.F.Y., Kayseri, 1986, 165

Din sosyolojisi, dini cemaatlerin kendi aralarındaki ilişkilerini de inceler. Mezhep, tarikat, grup karakterine bürünmüş cemaatlerin kendi aralarındaki ilişkileri ve mezheplerin bağlı olduğu, mabet tarafından meydana getirilen cemaatlerin ilişkilerini de incelemektedir.⁴ Bu bakımdan dini cemaatler, toplumun varlığını oluşturan yapı taşlarıdır. Toplumsal yapının vazgeçilmez unsurlarıdır. Dini cemaatler toplumsal yapıyı koruyan ve birliği, beraberliği, dengeyi sağlayan temel organlardır. Dini cemaatlerde geleneksel ilişkiler hakim olduğu için toplumdaki var olan yapının değişmesini istemez. Bu bakımdan da dini cemaatler de durağan bir düşünce hakimdir. Bu da toplumdaki düzeni, birliği korumada önemli bir etkidir.

a. Din Kavramına Fonksiyonel Yaklaşım

Dünya'da yaşayan her toplum şu veya bu biçimde bilinen bir dine sahip olmuştur. Sosyolojik araştırmalarda devlet olamamış birçok toplum görüldüğü halde dinsiz hiçbir topluma rastlanılmamıştır. Bu şunu gösteriyor ki herhangi bir şeye veya nesneye inanma insanın doğasında vardır. Bazı dinler toplumda birtakım kurallar koymakta ve bu kurallara doğa üstü bir nitelik atfederek yaptırım sağlamaktadır. Din; kendine inancı, bireylerin hareket ve tavırları açısından uyum sağlama etkisi olan bir sistemdir. Böylece bir dine inanan bireyler farklı derecede olsalar bile bir birlik oluştururlar.

Toplumlar değişik kültürel özelliklere sahip olduğu için, din de her toplumda farklı bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle tek bir din tanımlaması yapmak güçtür. Bütün dinlerdeki belki de tek ortak ilişki hemen her dinin kutsal sayıp saymadığı bir takım olay, faaliyet ve varlıkların olmasıdır. Kutsal sayılan şeylere saygı duyulur, onlardan korkulur, sakınılır ve onlar yüceltilir. Bunlara yaklaşma da ancak belirli zamanlarda ibadetlerle mümkün olmaktadır.

Durkheim'e göre din, kutsal varlıkla ilgili her türlü ibadet ve inançlardan meydana gelen toplu bir sistem olarak tanımlanır. Böylece din bir sistemdir. Bu sistemin öğelerini ise kurumlar ve ayinler olarak belirtmektedir. Coumte ise dini, bireyin kişilik ve

4- Gustav MENSEHİNG, *Dini Sosyoloji* (Çev.Mehmet Aydın), Teknik Kitabevi, Konya, 1994, 5

karakterlerini düzenleyen bir öz olarak tanımlamaktadır.⁵ Dinler aynı zamanda neyin doğru, neyin yanlış, nelerin uygun veya uygunsuz olduğunu açıklayan temel kültürel değerleri de belirler. Dine inanan kişiler dinin gereklerini, kurallarını, değerlerini, ciddiyetle göz önünde tutmakta ve hareketlerini bunlara uygun bir biçimde düzenlemektedirler.

Durkheim dini; bütünü kısımları birbirine bağlı inanç ve törelerden oluşmuş kutsal şeylere ilişkin ve üyelerini aynı bir toplumda birleştiren bir bütün olarak tanımlamaktadır. Dinler koydukları davranış kurallarını doğa üstü, ancak etkin yaptırım türleriyle destekler. Bu kurallarla müminlerin tutum ve davranışlarının, uyumlu ve tutarlı bir sistem oluşturmasına çaba sarfederek, müminlerin davranışlarını bu gereklere uydurmaya çalışırlar. Dini inançlar, kurumsal nitelik aldığından normlarla desteklenir. Din bir toplumsal kontrol aracı olduğu için bazı toplumsal kurumlara kutsal bir nitelik verebilir. Dinin en genel anlamda toplum yaşamında şu fonksiyonları yerine getirdiği söylenebilir:

- a) Din toplumun bütünlüğü ve devamlılığı için yardım eder.
- b) Dinler toplumun üyelerinin yaşamın güç şartlarında varlığını sürdürmesini sağlar.
- c) Dua etmek insanları sıkıntı ve baskılardan kurtarır, rahatlatır ve insanlara manevi doyum sağlar.
- d) Dini tören ve ibadetler toplum üyelerinin birbirleri arasındaki dayanışma ve bütünlüğü korur ve devamlılık sağlar.⁶

Dinin geçmiş ve günümüzdeki toplumsal durumu bakımından en önemli fonksiyonlarından biri de toplumsal kontrol aracı olarak toplumun bütünleşmesine, birlikte kardeşçe yaşamasına ve toplumsal düzenin korunup devam etmesine katkıda bulunmasıdır.

5- Enver ÖZKALP, **Davranış Bilimlerine Giriş**, A.Ü.Y.Türk Tarih Kurumu Basımı, Ankara 1986, 100

6- Nurettin Şazi KÖSEMİHAL, **Durkheim Sosyolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, 100

Bir cemaat haline gelmiş olan fertlerin meydana getirdikleri sosyal kurumlarda temel olarak bazı özellikleri gözlemek mümkündür. Bunlar dini cemaat oldukları için bazı ibadetleri icra eder, bazı kural ve kaideleri de kabul ederek ve mutlak bir değere itikat ederler. Bu değer başka hiçbirşeye kıyaslanamaz ve cemaatı birleştiren müşterek bir konu olur. Cemaatin üyelerini en yüksek derecede manevi bir kudretle münasebete geçirir. İbadetler, ayinler, törenlerle üyeleri arasında din birliği meydana getirmektedir.

Din Tanrını konu almak üzere ferdi duygular, itikatler ve alışkanlıklardan meydana gelen toplu bir sistemdir. Bu sisteme bağlı kalan bireyler, manevi bir birlik ve cemaat meydana getirirler. Emile Durkheim'de, dinin toplumda dört temel görevi olduğunu belirtmektedir:

1. Din, insana belirli kurallara uyarak kendini disipline etmesine ve denetlemesine yardımcı olur.
2. Din, bireyler arası birleşme ve dayanışma sağlar.
3. Din, gelenek ve göreneklerin devamlılığını sağlayarak, toplumun kültürel mirasını korur ve gelecek nesillere aktarılmasına yardımcı olur.
4. Dini ayin ve törenler insanlarda bir huzur ve güven ortamı oluşturarak, insanları mutlu kılar. Kaygı ve endişelerden uzaklaştırır.

Dinin modern toplum yaşantısında yerine getirdiği birtakım başka görevleri de vardır. Bunlar kısaca şu şekilde sıralanabilir:

- a) Gönül rahatlığı ve huzur sağlama fonksiyonu vardır.
- b) Toplumsal denetimi ve yol göstermeyi sağlar.
- c) Toplumsal refah, eğlenme ve dinlenme hizmetleri gördürür.
- d) Toplumsal değerlerin formüle edilmesini sağlamaktadır.⁷

Edward Sapir'e göre, bütün insanlık tarihinde dinin görevi belirli önemli normları pekiştirmek, günlük yaşamın anlaşılmaz ve tehlikeli ortamı içerisinde insanlarda bir gönül rahatlığı oluşturmak, onları huzura kavuşturmak, insanların stres ve kaygılarını

7- Osman PAZARLI, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, 27

azaltmaktır. Böylece dinsel kurumlar nasıl yaşanması gerektiğini gösterirler ve toplumda bir düzeni nasıl oluşturduklarını belirttikleri için de kurumsallaşmış bir özellik taşımaktadırlar.⁸ Böylece din, hem bireyler arası hem de gruplar arası ilişkilerin özelliklerini belirterek toplumsal birliği sağlamış olmaktadır. "Din tarihsel süreç içerisinde her toplum içerisinde toplumsal yapının önemli bir unsuru olarak da karşımıza çıkmaktadır."⁹

Din, bir taraftan topluluk içinde diğer kurumları derinden etkilemesi bakımından rol oynarken diğer taraftan da insanlar arasında dini gruplar, tarikatlar, dini kuruluşlar gibi bazı toplumsal ilişkilerin ortaya çıkmasında önemli rol oynar.¹⁰ Bunun yanında bütün toplumlardaki dini cemaatler ve din dışı cemaatlerin de ortaya çıkmasında belirli kurallar etrafında örgütlenmesinin de dinin önemli bir fonksiyonu olduğu sosyal bir gerçektir.

Bireyin toplum içindeki ilişkilerinde dinin yol göstericiliği bulunmaktadır.¹¹ Toplumunu oluşturan bireylerin davranışlarının kaynağının dinsel nitelikli olanları diğerlerinden daha fazladır. Çünkü her toplumda din vardır, aileyi etkileyerek ta çocukluktan itibaren oluşan davranış kalıplarının temelinde dinsel etkenler bulunmaktadır.

Böylece bir dine has zihniyetin, o dine inananlar arasında paylaşılması ve yayılması sonucunda, bireyler normal dünyevi hayatlarını sürdürürken ve gündelik işlerini görürken bile bu zihniyetin etki altında kalırlar. Bu zihniyet dinin, kültür ve topluluk hayatının din dışında kalan kısımlarında da varlığını hissettirmesinin başlıca nedeni olmuştur.¹² Özellikle kapalı toplumlarda dini kültürün birey üzerindeki yoğunluğu daha hakimdir. Bireyin içinde doğduğu ve hazır olarak bulduğu bu çevre bireyin birçok özelliklerini tayin etmede önemli rol oynamaktadır.

8- ÖZKALP, a.g.e., 106.

9- M.Ramî AYAS, **Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmesi Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma**, (Basılmamış, doktora tezi) Ankara, 1970, 6.

10- Hans FREYER, **Din Sosyolojisi** (Çev.Turgut Kalpsüz), A.Ü.İ.F.yayımları, Ankara, 1964, 3.

11- Baykan SEZER, **Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı**, İ.Ü.E.F.yayımları, İstanbul, 1981, 215.

12- FREYER, **Din Sosyolojisi**, 71.

Toplumsal işlevler açısından din, birleştirici bir faktördür. Toplu yapılan dini ibadetler, dini törenler topluluğun ortak duygu ve düşüncelerini yeniler. Dini değerler, topluluğun dayanışma ve kaynaşmasında önemli bir işlevi yerine getirirler. Aynı zamanda dinin emir ve yasakları toplumsal denetimi sağlamaktadır. Bunun yanında bazı durumlarda din toplumsal anlaşmazlıklara ve çeşitli huzursuzluklara neden olabilmektedir.¹³ Tarihte din savaşları toplumları karşı karşıya getirmiş. Günümüzde aynı toplumlarda bile grup çatışmalarına veya cemaat çatışmalarına şahit olmaktadır. Bunun temel sebebi dini konuları farklı yorumlamaktan ve anlayış farklılığından ileri gelmektedir.

b. Cemaat Kavramına Yapısal-Fonksiyonel Yaklaşım

Cemaat; belirli bir bölgeye yerleşmiş ve ortak amaçlarını aynı araçlarla gideren ve aralarında karşılıklı ilişkileri olan toplumsal bir gruptur.¹⁴ Bir toplum içinde aynı dini paylaşıma veya bunun küçük bir kısmına da cemaat denilmektedir. Örneğin İslam Cemaati ve bunun içinde yer alan Rifai Cemaati gibi. Bir toplum içinde sürekli olarak aynı yerde oturan insanlar arasında kendiliğinden bir toplumsal yakınlık ve grup bilinci oluşur. Çünkü cemaati belirli bir bölgede birlikte yaşayan ve üyeleri bazı toplumsal ilişkilerle birbirine bağlı bulunan bir toplumsal grup olarak da adlandırmak mümkündür.

Tönnies ise, ilişkilerin gayri resmi olduğu, diğer bir deyişle duygu ve sevgi yüklü olduğu, akrabalık bağlarının ve geleneklerin önem kazandığı bu tür ilişkilere ve bu ilişkilerin hakim olduğu toplumlara "Gemeinshaft" (cemaat) demektedir. Burada benzerlik hakimdir. Toplumun yapısı küçük ve gelenekseldir. İnsanlar birbirine yardım amacıyla yaklaşır. Çıkar ilişkisi geçerli değildir.¹⁵ Durkheim ise cemaat kavramını ve özelliklerini mekanik dayanışma kavramı ile açıklamaktadır.

Cemaat kendiliğinden meydana gelen, kan birliğine, müşterek duygu ve yaşayış

13- Erkan PERŞEMBE, **Toplumsal Değişme ve Din İlişkileri** (Basılmamış, doktora tezi), Ankara, 1991, 52.

14- Ekrem ALTAY, **Yeni Sosyoloji**, Tic. Turizm Yük.Öğ.Okulu Yay., Ankara 1976, 12.

15 ÖZKALP, a.g.e. 49.

esasına dayanan gruplardır. Bu gruplar dar çerçeveli ve gelenekseldirler. Sosyal hayata örf ve adetler hakimdir. Cemaatin maddi ve manevi, neyi varsa müşterektir. İşbölümü gelişmemiştir.¹⁶

Cemaat değil iken cemaat haline gelme veya bir cemiyet içinde iken cemaat oluşması vardır. Buna "cemaatleşme" denir. Ancak bu olay tabii olarak meydana gelir. Dini cemaatler bunun en güzel örneğidir. Geniş bir cemiyette dahi dini hayat bir cemaatleşmedir. Müşterek kutsallıklara inananların oluşturduğu bu gruplarda üyeler ortaklaşa inanış, ortaklaşa ibadet, benzer bir hayat tarzı ile birbirine sıkıca bağlanmıştır. Aralarında bazı farklar önemini kaybetmiştir.

Din bizzat kendine has bir takım sosyolojik tezahürler meydana getirmektedir. Sırf dini cemaatler evrensel dinler tarafından oluşturulur. Bunlar:

- a) Bilgin - talebe ilişkisi üzerine kurulan cemaatler,
- b) Şeyh - mürid ilişkisi üzerine kurulan cemaatler,
- c) Mü'minler cemaati üzerine kurulan cemaatler,
- d) Mezhepler cemaati üzerine kurulan cemaatler,
- e) Tarikatlar cemaati üzerine kurulan cemaatler olarak sayılabilir.¹⁷

c. Konumuz Açısından Yapısal-Fonksiyonel Yaklaşım'ın Durumu

Din olgusuna sosyolojik bir yaklaşımla baktığımız zaman bir birinden oldukça değişik dini anlayış ve yaşayış biçimleriyle karşılaşmaktayız. Türk toplumunda yaşadığımız dinin anlaşılma ve yaşanma düzeylerinde geçirdiği değişiklikler, farklılaşan bir toplum yapısının ürünü olarak görülebilir.

Dinin ve cemaatlerin günümüz toplumlarında aldığı değişik görünümlerin, tek değişkene bağlı olarak açıklanamayacak ölçüde karmaşık ve çok yönlü etkileşimler içerdiği açıktır.¹⁸ Bu nedenle araştırmamızda dini cemaatlerin durumlarını incelerken

16- Nurettin Topçu, **Sosyoloji**, Hareket Yayınları, İstanbul, 1984, 12.

17- MENSCHİN, a.g.e. 5.

18- Günter KEHRER, **Religionssoziologie**, Saunhung Göschen Verlag, Berlin, 1968, 7.

çeşitli faktörlerin rollerini dikkate almamız gerekmektedir. Bütüncül yaklaşım, sosyo-kültürel değişimin tek bir faktörün değil, toplumsal gerçeklikteki bütün faktörlerin karşılıklı etkileşim ilişkileri içinde belirlendiği görüşüyle toplumsal yapıyı her yönüyle açıklamaya çalışır.¹⁹ Dolayısıyla araştırma alanımızdaki çeşitli olguların birbirleriyle ilişkilerine yaklaşım açısından bütüncül (yapısal-işlevsel model) yaklaşım bize uygun düşmektedir.

Emre Kongar, orta boy teoriler olarak yapısal-fonksiyonel modeli ele almıştır.²⁰ Appelbaum ise, denge teorileri olarak yapısal fonksiyonel modeli esas almaktadır.²¹

Orta boy teoriler kapsamında ele alacağımız yapısal-fonksiyonel yaklaşımın temel ilkesi, toplumsal bir yapının o yapıyı oluşturan bütün toplumsal kurumların karşılıklı etkileşimleri içinde anlam kazandığı gerçeğidir.²² Dolayısıyla toplumsal yapı içindeki çeşitli unsurların birbirleri ile ilişkileri kapsamında ele alınarak incelenmesi gerekmektedir. Yapısal-fonksiyonel yaklaşım, toplumsal yapıyı çoklu bir nedensellik içerisinde inceler.²³

Toplumsal sistemlerin var oldukları sürece bir an bile hareketsiz kalmadıkları bir gerçektir. Her toplumsal yapının bir ekonomisi, bir idare şekli ve bir dini yapısı vardır. Çevreden gelen değişiklikler sistemin ekonomisinde ilk çatışmayı oluşturur. Sistemi oluşturan birimlerin ihtiyaçları yönetim biçimi ve kültürel değişiklikleri etkiler. İlk etki de din kurumu üzerinde yoğunlaşır.²⁴ Bu nedenle dini cemaatleri bu yaklaşımla ele alıp incelemeyi uygun bulduk.

Konumuzun anlamlı bir çerçeve içinde bulunabilmesi için dini cemaatlerin ne tür

19- KEHRER, a.g.e. 4.

20- Emre KONGAR, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, 153.

21- Richar P. APPELBALLIM, **Toplumsal Değişme Kuramları** (Çev.Türker Alkan), Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, Tarihsiz, 17.

22- Ryan F. BRYLE, **Social and Cultural Change**, The Ronald Press Company, New York, 1969, 44.

23- Robert H. LOVER, **Perspectives on Social Change**, allyn and Bacon Boston, 1978, 84.

24- Guy.E.SWANSON, **Social Change**, Scoft Fornosman Company, İllinois, 1971, 51.

bir toplum modeli içinde ele alınacağını saptanması gerekmektedir. Sorunumuzu genel olarak yapısal-fonksiyonel modellerle izah edilen uyuşumcu toplum, kendini meydana getiren unsurların tam bir uygunluk içerisinde birbirlerini tamamlayan ve bütünleşen görevsel nitelikler taşıdığı bir toplumdur. Toplum bütünlüğünü meydana getiren her unsur, o bütünlüğü sağlayıcı ve sistemin işlemlerini sürdürücü bir fonksiyonu gerçekleştirdiği sürece toplumsal uyuşumu da sağlamaktadır. Fonksiyonel yaklaşım bu uyuşumcu toplum modelini bütüncü ve dengeli bir süreç olarak yorumlayan ve toplumdaki rolleri, normları, kurumları, bu uyuma hizmet eden unsurlar olarak izah eden yaklaşımdır.

T.Parsons ve Marion Levy ihtiyaçların tatmininin bütün toplumsal sistemlerin fonksiyonel gereği olduğunu öne sürmektedir. Onlara göre fonksiyonel sistem teorisi, üç ana koşul içermektedir. "Fonksiyonel gerekler, karşılıklı dayanışma ve denge" unsurlarıdır. Bu anlamda sistemin fonksiyonel çerçevesi tamamen etki-tepki ilişkisi içinde olan dört yapısal kategoriye ayrılmaktadır: "Değerler, normlar, gruplar ve roller" Üyelerin sahip oldukları rollerden yoksun hiçbir grup olmadığı gibi, bir grubun parçası olmayan hiçbir rol yoktur. Öbür taraftan normlarla yönetilip disiplin altına alınmayan hiçbir grup ve rol olmadığı gibi, toplumda değer kalıplarından soyutlanmış grup da yoktur.²⁵

Türkiye'de Rıfai Cemaati'nin oluşumunu fonksiyonel bir yaklaşımla incelersek bunu Türk sosyal yapısının karşılayamadığı ihtiyaçlara bir cevap olarak belirlediği sonucuna varırız. Yani Türkiye'nin meşru kurumsal yapısının fonksiyonel yetersizliğinin karşılayamadığı ihtiyaçlar, başka bir sosyal yapının gelişmesine yol açmakta ve tatmin olamamış ihtiyaçlar bu yoldan tatmin edilmektedir.

Bizde toplumsal yapıyı oluşturan kurumlar, grupların bireylerin ihtiyaçlarını, yeteneklerini karşılayamadığı için dini cemaatler ve özellikle tarikatlar ortaya çıkmıştır. Bugün teknolojinin her türlü imkanlarına sahip çağdaş bir toplumda bile bireyler ruhi ve

25- Ahmet N. YÜCEKÖK, **Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı**, A.Ü.S.B.F.Y. Sevinç Matbaası, Ankara 1981, 10.

psikolojik durumlarını tatmin etmek ve doyurulmayan isteklerini doyumak için tarikata bir gereksinim duymuşlardır.

Fonksiyonel yaklaşım uyuşumcu bir toplum modeline dayanmaktadır. Toplum içerisinde yer alan bir grup, rol, norm, ya da değerler toplumsal sistemin herhangi bir ihtiyacını karşıladığı ölçüde fonksiyonel bir niteliğe sahiptir. Yani toplumsal sistemin aksamadan işlemesine katkıda bulunmaktadır. Bu katkısını sağlamadığı zaman sistemin o alandaki ihtiyaçları cevapsız kalır.

Belirli bir sosyal ya da siyasal sistem incelenirken fonksiyonalist yaklaşım bir davranış kalıbının nasıl meydana geldiğini değil, sistemi bir bütün olarak yaşatmada o davranış kalıbının ne gibi bir rolü olduğunu inceler. Bir toplum sisteminin yapısını meydana getiren roller, normlar, toplumun kültürü, bu kültürün oluşturduğu değerler, gruplar ve kurumlar fonksiyonel teoride sistemin ayakta durmasını sağlayan bir uyuşum içindedirler. Böyle bir uyuşumu sağlamada yardımcı olan yapısal unsurun bu uyuşumcu katkısı, onu toplum yapısı içerisinde olan fonksiyoncu teorisyenler bu noktadan hareketle kaçınılmaz olarak toplumsal sistemin başlı başına bir bütün teşkil ettiği görüşüne varmaktadır. Kişinin toplum içerisinde sığınabileceği kurumların oluşmaması kişiyi ister istemez ya cemaat yapısına sığınmaya itmiş ya da kişi sorunlarına çözüm bulabilmek için var olan tek bir kuruma kendini adanmıştır. Bu kurum tarikatlar ve her iki halde de kişi arzu edildiği şekilde mistisizmin pençesine büsbütün düşmüş bulunmaktadır.

Toplumun yalınkanatlığı nedeniyle tarikatların kişi üzerinde etkili olabileceği bölgeler henüz farklılaşmamış, karmaşık inanç ve değerde kişinin bir şeye ait olma ihtiyacını tatmin edici, sadakatını çekici ve sorunlarını çözebilecek başka bir kurumun olmaması, tarikatlara sosyal yapı içerisinde önemli bir yer tanımaktadır. Böylece tarikat şeyhleri de toplum içerisinde güçlü bir durum kazanmaktadır. Halk şeyhlere inanmış onlara kayıtsız şartsız teslim olarak sözlerinden dışarı çıkmamaya başlamıştır. Halk ümidini şeyhe bağlamış, devlete karşı güveni olmayan halk şeyhine ve tekkesine

bağlanmış, zenginler mallarını güvenlik altına almak için tekkelere vakıf yapmışlar, halk da şeyhin müridi olmak suretiyle şeyhin ve tekkenin dokunulmazlığından yararlanarak devletin taşra örgütünün ve jandarmanın ezici etkisinden korunmaya çalışmıştır.²⁶

I- Yapısal-Fonksiyonel Kuram

Fonksiyonel yaklaşım, dengeyi toplum modelini bütüncü ve dengeli bir süreç olarak yorumlayan ve toplumda mevcut normları, kurumları ve rolleri bu dengeye hizmet eden unsurlar olarak gören yaklaşımlardır. Bu bağlamda yapısal-fonksiyonalistlerin temel meselesi şöyle açıklanabilir: "Bireylerin ve grupların farklı mizaç, ihtiyaç ve ilgilerinin ortaya çıktığı bir toplumda genel düzen nasıl sağlanır? Düzen problemi iki yönden kendini gösterir: a) Maddi, sosyal ve kültürel metotların yeterli ölçüde mevcut olmaması; bu nedenle bireyler ve gruplar arasında doğar, b) İnsanlar barış içinde birlikte yaşama ve belli hedefleri gerçekleştirmek için birlikte çalışma istekleri ..."²⁷

Yapısal-fonksiyonel kuram soyut olarak iki bakış açısından hareket eder: a) Bir toplumun üyeleri arasında -minimal düzeyde de olsa- bazı temel değerler üzerinde bir uzlaşma olmaksızın toplum var olamaz. Din mevcut değer sistemini empirik ve rasyonel olmayan bir tarzda meşrulaştırarak bu birliğe katkıda bulunur, b) Din hiyerarşik bir sistem içinde değerleri düzene koyar ve herkes tarafından gerçekleştirilebilecek yüksek amaçlar sunar. Böylece insanı, hayal kırıklıkları ve haksızlıkları relatifleştirecek bir duruma sokar ve toplumsal yalnızlık eğilimlerini, birey ve toplum arasındaki gerginlikleri engelleyebilir.²⁸

Toplum birbirlerine bağımlı olan ve her biri meydana getirdiği bütünün daha iyi uyumunu sağlamak için belli fonksiyonlara sahip olan öğelerden meydana gelir. Bu öğeler fonksiyonel bütünleşme içinde toplumu meydana getirir: a) Her toplum bir oranda

26- İsmail BEŞİKCİ, *Doğu Anadolu'nun Düzeni*, E. Yayınları, Ankara, 1970, 245

27- O. SCHREUDER, "Die Strukturelle-Funktionale Theorie Und Religionssoziologie" (Aktaran Emin Köktaş) *Türkiye'de Dini Hayat*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993, 35

28- KÖKTAŞ, a.g.e. 36

bir öğeler kümesidir, b) Her toplum bu öğelerin iyi bir bütünleşmesine sahiptir, c) Toplumda her öğe toplumun fonksiyonlarını yerine getirmesine katkıda bulunur, d) Her toplumun üyeleri fikir birliğine dayanır.

Bu model yapısal - fonksiyonel kuramın şu temel ilkelerine dayanır:

1. Toplumun fonksiyonel bir ünite oluşu, toplumun bütün parçalarıyla beraber çatışmadan uzak, ahenkli ve tutarlı bir şekilde işler.

2. Fonksiyonculuk, her toplum içindeki maddi ya da manevi her gelenek, maddi varlık, fikir, inanç, o toplum içinde hayati fonksiyonları yerine getiren inançlar bir bütünün vazgeçilmez parçalarıdır. ²⁹

Yapısal-fonksiyonel yaklaşıma göre, her yapı bir fonksiyon sahibi olduğu için gelişir. Yoksa yapılar var olduğu için belli fonksiyonları ortaya çıkmaz. Bir başka anlatımla fonksiyonlar yapılardan önce ortaya çıkar ve kendilerini yerine getirecek yapıların oluşmasına yol açarlar. Yapılar fonksiyonları değil, fonksiyonlar yapıları oluşturur. Buna göre insan ağız olduğu için konuşmaz, konuşma fonksiyonunu yerine getirmek için ağız gelişmiştir. Bu görüş yapısal-fonksiyonel modelin yapısal farklılaşma fikrinin temelinde yatar. Yapısal farklılaşma esas olarak aynı yapı tarafından yerine getirilen fonksiyonların zamanla çoğalmaları ve ihtisaslaşmaları sonunda birbirinden ayrılarak kendilerini yerine getirerek yeni yapılar oluşturmak demektir.

Yapısal-fonksiyonel yaklaşımın temelinde yatan kavramların ikincisi, bütün toplumsal yapı ve birimlerin, toplumsal sistem içinde fonksiyonel olduklarıdır. Fonksiyonel olma, bir ihtiyacı karşılama ve öteki parçalarla ahenkli bir bütünleşme demektir. Bu yüzden her toplumsal birim yapısal-fonksiyonel modele göre, toplumsal sistem içinde vazgeçilmez niteliktedir. ³⁰

Yapısal-fonksiyonel model, toplumun alt sistemlerini incelerken bireye kadar iner. Toplumun bir üyesi olarak bireyi, belli bir toplumsal rol içinde ele alır. Bireye de bu nedenle aktör der. Rol kavramı yapısal-fonksiyonel modelin getirdiği ve kullandığı en

29- KONGAR, a.g.e. 47.

30- KONGAR, a.g.e., 48.

önemli kavramlardan biridir. Bu kavramın temelini Linton atmıştır. Linton'a göre, toplumların fonksiyonlarını yerine getirmesi bireylerin ya da grupların karşılıklı davranış kalıplarına sahip olmalarına bağlıdır. Bu kalıpların içinde en önemli yeri statüler tutar. Statü soyut olarak belli bir kalıba sahip bir pozisyon demektir. Bir birey çeşitli statülere sahiptir. Statü bireyin toplum içindeki yerini belirler. Statü bireyden farklı olarak bir hak ve görevler toplamıdır. Linton'a göre, rol statünün dinamik tarafıdır. Birey statüsünün hak ve görevlerini yerine getirmeye başladığı zaman bir rolü yerine getirmektedir. Rol ve statü birbirinden ayrılamaz. Statü ve rol karışımı, bir bireyin toplumda yerine getirmesi gereken tutum ve davranışları belirler. Dışarıdan bir müdahale olmadığı zaman bireyler statü ve rollerine uyum sağladıkları oranda toplumun fonksiyonlarını daha iyi yerine getirirler.³¹

Kıray ise, bunu tampon kurumlar kavramı ile açıklamaktadır. Kıray'ın tampon kurumlar modelini şu şekilde kısaca özetlemek olanaklıdır:

- a) Her toplumsal yapı bir bütündür, bütünsel özellik taşımaktadır.
- b) Bu bütün, insan ilişkilerinden ve bu ilişkilerin doğurduğu değerlerin etkileşimlerinden oluşur.
- c) Bu bütün, her zaman aynı olmayan bir hız ve tempo ile değişmektedir.

Tampon kurumlar toplumsal değişimin buhransız olmasını sağlarlar. Toplumsal çözümlemenin önüne geçerler. Gerek bünye gerekse fonksiyon bakımından hem eski hem de yeni toplumsal yapı içindeki öğelerden farklı nitelikleri vardır. Bu kurumlar toplumsal yapının çeşitli yönlerini birbirine bağlarlar. Bütünün bir parçası olarak bütünleşmesi sağlanamayan yapı ve fonksiyonlar kaybolur. Bunların yerini tampon kurumlar doldurur. Böylece toplumun orta hızda bir değişimde dengeli kalmasını sağlar.

31- Ralph LINTON, *The Study of Man* Appleton Century Crofts (Aktaran Emre Kongar), a.g.e., 146.

32- Mübeccel KIRAY, *Ereğli Ağır Sanayi Öncesi Bir Sahil Kasabası*, Başbakanlık D.P.T. Yayını, Ankara, 1964, 5.

Toplumda değişme olur ve tampon kurumlar devreye girerek toplum dengeye gelir ve tekrar eski durumuna döner demektir. ³²

II- Tampon Mekanizmalar ve Kurumlar

Tampon kurumlar, toplumsal değişmenin buhransız olmasını sağlayan, çözümlenin önüne geçen ve gerek yapı gerekse fonksiyon bakımından her iki toplumsal yapıdan da farklı yönleri olan kurumlardır. Bu kurumlar, değişme süreci içerisinde ortaya çıkarlar. Tampon kurumların yanında yeni ilişkiler, değerler ve fonksiyonlar da ortaya çıkar. İşte bütün bu kurumlar, ilişkiler, değerler ve fonksiyonlar bir arada tampon mekanizmaları ortaya koyarlar. Bu tampon mekanizmalar sayesinde toplumsal yapının çeşitli yönleri birbiriyle bağlanır, bütünün bir parçası olarak bütünleşmesi sağlanamayan yapı ve fonksiyonlar kaybolur. Bu şekilde toplumun orta hızda bir değişme oluşumunda görel bir denge halinde kalması olanaklı olur. Tampon mekanizmalar, makro düzeyde toplum için yeni bir bütünleşme ve denge olanağı ortaya koyarken yaptıkları en önemli fonksiyon değişen bir toplumun koşulları içinde güvenliğini sağlamaktır. Kuray, değişen bir toplumda, toplumun çeşitli parça ve yönlerinin aynı hızda değişmemesi sonunda ortaya çıkan boşluğun bu tampon mekanizmalar yoluyla doldurulduğunu öne sürer. ³³

İşte biz Rifai tarikatını, değişen bir toplum içinde makro düzeyde tampon mekanizma fonksiyonuna sahip bir birim olarak ele alıyoruz. Kuşkusuz bu tarikat, değişen bir toplum içinde tek tampon mekanizma değildir. Hatta öteki tampon mekanizmalarla kendi güvenliğinin sağlandığı da bir gerçek olabilir. Bu da tarikatların diğer toplumsal kurumlarla ilişkisinin bir sonucudur. Gelişme düzeyi ne olursa olsun bir toplumun her an değişmekte olduğu kabul edilirse her toplumda tampon mekanizmaların bulunduğu ortaya çıkar. Bu ise bizi tarikatın bizim toplumumuz gibi toplumlarda mikro düzeydeki fonksiyonlarının yanında makro düzeyde de bir fonksiyon sahibi olduğu sonucuna ulaştırır. Çünkü tarikat üyeleri toplumun bütün öteki alt

sistemleriyle yakın etkileşim halindedir. Tampon mekanizma kavramı tarikatı, toplumsal yapı içinde çok yönlü bir etkileşim sonucu fonksiyon ve yapı değiştirerek, toplumun bütünlüğünü ve kişinin güvenliğini sağlayan bir birim olarak ele alır. Böyle bir olgunun ise tek bir yapıya sahip olamayacağı açıktır. Zaten tampon, kurum, tanımı gereği tek tip bir yapıya sahip olamaz. Toplumsal değişmeler sonunda tampon kurumlarda meydana gelen yapı değişmeleridir ki, onlara tampon mekanizma fonksiyonlarını verir.

Toplumlar sürekli dinamik halde yaşasa, toplumda düzen, birlik olmaz, sürekli değişme anlarında bireylerde bir takım uyumsuzluk gözlenir. Toplumlar sürekli statik halde bulursa o zamanda durağanlaşır gelişme ve değişme olmaz. Bu nedenle toplumlar kısa süreli dinamik, uzun süreli statik olarak belli bir düzen içinde yaşar. Değişme anında ortaya çıkan problemlere karşı tarikat gibi tampon mekanizmalar devreye girerek toplumda uyumu, birliği ve düzeni sağlama işlevini yerine getirirler.

Yapısalcılık; inceleme konusu olarak yapıyı ele almak gerektiğini ileri süren çeşitli bilim dallarındaki ortak görüşün adıdır. Bilimsel bir yöntemdir. O, yüzeydeki bir takım fenomenlerin altında, derinde yatan bazı kuralların ya da yasaların oluşturduğu bir sistemi (yapıyı) aramaktır. Yapısalcı akım içinde bilimsel çalışmanın üç aşamalı olduğu söylenebilir. Bunlar:

1. Gerçeklerin gözlenmesi,
2. Bir modelin kurulması,
3. Model yapısının çözümlenmesidir. **34**

Fonksiyon; bir bütün olarak bir sistem için ya da bir sistemdeki diğer birimler için bir birimin işleyişi ya da varlığının sonuçlarıdır. Merton fonksiyon kavramını beş farklı anlamda kullandığına dikkat çeker: a) Genel durum ya da toplanma olarak fonksiyon, b) Meslek olarak fonksiyon, c) Bir sosyal statünün üzerine atfedilen aktiviteler olarak fonksiyon, d) Sistemin devam etmesine yardım eden sosyal ya da biyolojik prosedürler

34- Sezgin KIZILÇELİK ve Yaşar ERJEM, **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Göksu Matbaası Yayını, Konya, 1992, 456

35- Robert K. MERTON, **Social Theory and Social Structure**, The Free Press, New York, 1967, 23

olarak fonksiyonlar. ³⁵

Durkheim'in fonksiyonu tanımlaması şu şekildedir: "Sosyal kurumların fonksiyonu, sosyal organizmanın gereksinimleri ve kendisi arasındaki uygunluktur." Brown ise; organik yaşam ve sosyal yaşam arasındaki analogi için kullanmaktadır. Malinowski'ye göre ise, fonksiyon; kültürel ya da sosyal sistemde oynayan roldür. Merton'a göre fonksiyon, belli bir sistemin adaptasyon ya da uyum problemine çözüm yolları sunan, gözlemlenen objektif sonuçlara denir. Parsons, fonksiyon kavramının en önemli rolü sistem içindeki dinamik unsurların ve süreçlerin önemi için bir ölçüt sağlamasıdır. Robertson'a göre ise, fonksiyon kavramının esas kullanımı şu cümlede vardır. Dinin sosyal fonksiyonu grup dayanışmasını korumak ve devam ettirmektir. ³⁶

Fonksiyon kavramı ve fonksiyonalizmin genel özellikleri şunlardır:

1. Fonksiyonalist bakış açısına göre toplum, kendisini oluşturan parçaların salt toplamından farklı bir bütündür. Yani, toplum birbiri içine girmiş karşılıklı fonksiyonel bağlantı içinde bulunan unsurların oluşturduğu sistemler bütünüdür.
2. Toplum çeşitli alt sistemlerden oluşan bir sistem olarak algılanır. Sistem kendisini oluşturan unsurları, durağan ve dinamik özellikleri içine almaktadır.
3. Bir sistem olarak toplumun özü birliktelik olarak örgütlenmiş bir nüfusun yaşantısı tarafından örüntülenen bir düzendir. Düzen değerler, normlar ve kurallardır.
4. Bir sistem olarak düşünülen toplumun en önemli fonksiyonu ise bütünleşme olarak görülür.
5. Bütünleşmeyi sağlayan değerler sistemi toplumsal birliği oluşturur.
6. Mükemmel bütünleşme olmasa da iç ve dış etkileri toplum mevcut değer yargısı ve norm sistemin gereksinimleri doğrultusunda sosyal kontrol ve tampon kurum mekanizmasıyla uyum ve denge ortamına yöneltir.
7. Disfonksiyonlar, gerginlikler ve sapmalar olabilir. Fakat zaman içinde çözümlenmeye ve kurumlaşmaya yönelirler ve dengeyi sağlarlar.

8. Toplumda uyum, denge, bütünlük, ahenklilik önemli fonksiyonel unsurlardır.

9. Toplumun bir parçasındaki değişme diğer parçalarda da değişmeye kaynaklık eder. Her toplum görece devamlılığı ya da sürekliliği olan öğelerin dengeli bir yapısıdır. Ayrıca toplumun her üyesinin de bir fonksiyonu vardır. ³⁷

Merton'a göre, fonksiyon konusunda iki önemli yanlış yapılmaktadır. 1) Bir sosyolojik birimin içinde bulunduğu sosyal ya da kültürel sisteme yaptığı yalnızca olumlu katkıları dikkate almaktır. 2) Öznel bir nitelik taşıyan güdü ile nesnel bir nitelik taşıyan fonksiyonun birbirine karıştırılmasıdır. ³⁸ Fonksiyon kavramına ilişkin olarak Merton; disfonksiyon, gizli fonksiyon ve açık fonksiyon kavramlarını geliştirir ve sosyoloji incelemelerinde kullanır.

Disfonksiyon kavramı, Merton'a göre bir sistemin uyumunu ve bütünlüğünü sağlayan fonksiyonlarının yanısıra, sistemin uyum ve bütünlüğünü azaltan veya bozanlara disfonksiyon denir. Örneğin bütünleştirici bir mekanizma, araç ve örgüt düzeyinde fazla önem verilmesi, aşırı muhafazakar tiplerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu da disfonksiyonel özellik taşır.

Açık fonksiyon Merton'a göre, bir sistemin uyumunu etkileyip etkilememesine ve etkinin uyumlu olup olmamasına göre ayrılmaktadır. Bu bağlamda Merton'a göre açık fonksiyonlar, bir sistemin içinde bulunanlar tarafından arzulanan ve bilinen ve o sisteme uyum ya da adaptasyonuna katkıda bulunan nesnel fonksiyonlardır. Gizli fonksiyonlar ise, bir sistemin içinde bulunan tarafından ne arzulanan ve ne de bilinen fonksiyonlardır. ³⁹

Sosyolojide yapısal-fonksiyonalizmin kurucusu olan Parsons'ın kavramsal şeması Durkheim'in pozitivizmi, Weber'in idealizmi, Pareto'nun faydacılığı, Brown ve Malinowski'nin yapısal-fonksiyonalizmi ve Freud'un kişilik teorileri üzerine kurulmuştur. Parson, bunların hepsini birbirini tutan tek bir aksiyon teorisinde yani "Grand Teori"de birleştirmeye çalışmıştır.

37- KIZILÇELİK ve ERJEM, a.g.e., 173.

38- MERTON, a.g.e., 19.

39- KIZILÇELİK ve ERJEM, a.g.e., 1.

Parsons terminolojisinde "aksiyon", "aktör", "statü, rol", "sosyal davranış", "sosyal yapı", "sosyal sistem", "kültürel sistem", "kişilik sistemi" ve "organizma" gibi kavramları tanımlayarak aksiyon teoristiyle bireyin aksiyonunu ve sosyal etkileşimini vurgulayan bir şemayı açıklamaya çalışır. Parsons'a göre bir sistemin kendine yeterliliği çevresindeki diğer sistemlere göre çevresine daha az gereksinim duyarak varlığını devam ettirebilmesi ve fonksiyonlarını yerine getirebilmesi anlamlarına gelir. Parsons'a göre bir sistem olarak toplumun özü birliktelik olarak örgütlenmiş, bir nüfusun yaşantısı tarafından örüntüleşen normatif bir düzendir. Bir düzen olarak toplum değerler, normlar ve kurallar içerir.⁴⁰

Bizler bir sosyolog olarak ilk önce sosyal sistemle ilgileniriz. "Sistemin genel işleyişi sibernetik bir hiyerarşiye göredir. Her aksiyon sistemin, organizma, kişilik, sosyal ve kültürel gereksinimleri karşılamak için uyum, hedefe ulaşma, örüntü sürdürme ve bütünleşme gibi fonksiyonları vardır."⁴¹

d. Yapısal-Fonksiyonel Açıdan Din ve Toplum İlişkisi

Teokratik toplumlarda din, toplum düzeninin temelinde yer alır. Toplumlardaki hemen bütün faaliyetler, dinsel yargılara uygun olarak yürütülür veya doğrudan dinsel buyruklarla yönetilir. Teokratik olmayan toplumlarda ise din, daha çok öbür dünya işlerine yönelmiş olmakla beraber toplumla ve dünya ile tamamen ilişkisini kesmiş değildir. Genel olarak bütün toplumlarda dinin birçok ilişkili olduğu alan vardır.

Din bireylere güven ve huzur sağladığı için onları etkilemiştir. Bugün bilimlerin büyük başarılarına rağmen dünyamız yine de bir çok alanlarda bilinmeyenlerle, tehlikelerle, mutsuzluklarla doludur. Bilimin insanı doyuramadığı alanlarda, dinsel inançlar ve ayinler insana güven ve huzur vermektedir. Ölüm çok korkunç bir olaydır. İnsanoğlu öldükten sonra herşeyin bir hiç olacağına inanmak istememektedir. Bu kadar çalışıp didindikten sonra sonu bir yokluğa giden yaşam insan için çok anlamsız kalmaktadır. İşte din insanın öbür dünyada yaşamını sürdürebileceğini müjdelemekte

40- Talcott PARSONS, *The Social System*, Free Press, New York, 1951, 51.

41- Sezgin KIZILÇELİK, *Sosyoloji Teorileri I*, Mımoza Yayınları, Konya, 1992, 73.

42- Ali Arslan AYDIN, *İslamda İman ve Esasları*, Hikmet Dava Çağ Yayınları, İstanbul

insana büyük bir huzur vermekte, ölümü oldukça kolaylaştırmaktadır.⁴²

Dini inanç ve yargıların çoğu bireyin neler yapabileceğini ve neleri yapamayacağını gösteren buyruklar ve yasakları anlatır. Din, günah diyerek bireylerin bazı kötü davranışlar yapmasını önler. Buna karşılık insanları sevmek, onlara yardım etmek sevap sayılmıştır. Böylece toplumsal bir işlev yerine getirerek bireyleri etkilemiştir.

Fustel de Coulanges'e göre, bir toplumun yapısı ile inançları arasında sıkı bir ilişki vardır. Toplumun inançlarını dikkate almazsanız saçma sapan anlamsız bir takım şeyler ortaya çıkar. Fakat inançları dikkate alındığında, olgular hem aydınlanır, hem de açıklamalar kolaylaşır⁴³ demektedir. Toplumların maddi yönü olduğu gibi fikir yönü, inanç ve değer yönü de vardır. Sürekli toplum bu etki-tepki ilişkisi içinde hayatını sürdürmektedir.

Fert sosyal çevreden etkilenmektedir. Bireyin toplumdan aldığı etkiler genel olarak taklit terimiyle ifade edilir. Bireyin inançlarında sosyal çevrenin etkisi vardır. Din toplumların yapılarına, insanların kapasitelerine göre ilahi bir kaynaktan gelmektedir. Din inancı insan doğasında vardır. Toplumun ürünü değildir. Çünkü sosyolojik veriler, tarihte hiçbir dinsiz toplumun olmadığını açıklamaktadır. Bu da dinin fitri olduğunu, her insanda mutlaka inanç motivinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Toplumun mu dini, yoksa dinin mi toplumu etkilediği görüşü sonunda her ikisinin de karşılıklı olarak birbirini etkiledikleri, fakat dinin daha etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Toplumun kültür yapısı, o toplumun sosyal ve ekonomik yapısının bir yansıması olduğuna göre onu ayrı ve bağımsız bir bütün olarak algılamak imkansızdır. Toplumun sosyo-ekonomik koşulları, o toplumdaki davranışları, rolleri ve ilişkileri düzenleyen adetleri ve kuralları etkilemektedir. Toplumun kültür sistemi içinde yer alan gelişmiş veya az gelişmiş toplumlarda sosyal yapı nedeniyle tek yaygın değer durumunda

43- Pitirim A. SOROKİN, **Çağdaş Sosyoloji Teorileri**, (Çev.Münir Raşit Öymen) , Özel Yayın, Ankara, 1974, 198.

44- YÜCEKÖK, a.g.e., 68.

bulunan din, kuşkusuz hür toplumlarda insan yaşantısına yön veren en büyük etkenlerdendir.⁴⁴ Toplumun ilk oluşumundan günümüze kadar din ile toplum devamlı ilişki içinde bulunmuşlardır.

J. Wach'a göre dinin "kutsalın tecrübesi" olarak tarifi, dinin objektif özelliği üzerinde durarak, subjektif tabiatında ısrar edenlere karşı koymuştur. Din psikolojik bir vakıa olması dolayısıyla ferdi, sosyal olması dolayısıyla da toplumu ilgilendirmektedir.⁴⁵

Troeltsch, tek taraflı yaklaşımlara karşı şu görüşleri ileri sürmektedir. Toplumsal motiflerin din üzerine olan tesiri ne kadar engin ve ne kadar şüphe götürmez olursa olsun, bilginler dinden meydana gelen ve sosyal yapıyı etkileyen tesirin de aynı derecede bir öneme sahip olduğunu unutmak hevesine kapılmış bulunmaktadır. Dinin insanlığın sosyal hayat üzerine etkisi, grupların ahengi, tutumların ve toplumsal kadroların farklılaşması ve evrimi, sosyal kurumların çöküşü üzerine olan tesirinin bir tetkiki şüphesiz bize yüksek ehemmiyete haiz neticeler verebilecek kabiliyettir.⁴⁶ Din genellikle ilk toplumlarda hayatın bütün safhalarında etkili olmuş ve toplumsal yapıyı belirleyici unsur olarak etkinliğini belirgin bir şekilde göstermiştir. Günümüz toplumlarında ise teknolojinin gelişmesi toplumsal düşüncenin gelişmesi, toplumların farklı kültürel yapılarından dolayı toplumun yapısı dinde belirleyici öge haline gelmiştir.

Coumte'a göre din, cemiyetin bir fonksiyonudur. Durkheim, dini hayatın ilkel şekilleri adlı eserinde dinin kaynağını ve mahiyetini açıklamaya çalışmıştır. O, ilk cemiyet kabul ettiği klan ile ilk din olarak kabul ettiği totemizm¹ üzerinde durmuştur.⁴⁷ Din, bireylerin düşüncesini ve davranışlarını etkilediği için sosyal hayat üzerinde tesiri kuvvetlidir. Sosyal kurumların ve kuralların oluşmasına da kaynaklık etmektedir. Din tertipsizliğe ve düzensizliğe karşıdır. Bireylere çeşitli problemler karşısında sabır ve dayanma gücü verir. ümitsizliğe karşıdır. Toplumda birlik ve beraberlik şuuru oluşturarak toplumsal birliğin oluşumunu sağlamaktadır. Dinin toplumda oynadığı rolü hiçbir düşünce, felsefe ve ideoloji oynamamıştır. Çünkü din doğumda ad koymadan

45- GÜNAY, *Din Sosyolojisi*, 129.

46- Joachim WACH, *Din Sosyolojisi* (Çev. Ünver Günay), E.Ü.İ.F.Y., Kayseri, 1990, 9.

47- Yumnî SEZEN, *Sosyoloji'de ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, M.Ü.İ.F.Vakfı Yayını, İstanbul, 1990, 202.

başlar, büyü çağı, evlenme, ölüm ve ölümden sonra yapılan işlemlerde, kısaca hayatın tüm safhalarında etkili olmaktadır. Toplumda dini etkilemiş, toplumdaki değişikliklerden de dini hayat etkilenmiştir.

e. Dini Cemaat ve Toplumsal Değişme

Dini cemaatler, üyeleri birbirine din bağı ile bağlanmış topluluk şekilleridir. Dini cemaatlerde manevi ve dini bağ tabii ve organik bağlardan daha güçlüdür ve din kardeşliği önemlidir. Bir dini inanç etrafında toplanarak müşterek dini tören ve tapınmalarla birbirlerine kenetlenir ve dış dünyaya karşı yeni bir tutum oluştururlar.

İlk dini cemaat mensuplarının, belli bir sosyal ekonomik ve kültürel çevreden geldikleri yahut farklı çevrelere ve sosyal kategori ve statülere sahip buldukları tesbit edilebilir. İlk cemaatin oldukça açık bir yapısı mevcuttur. Bu yapı içinde din kurucusu şahsiyeti ve statüsü itibarıyla merkezi bir mevkiye sahip olup yeni dinin taraftarları onun etrafında toplanmışlardır. ⁴⁸

Dini cemaatlerde kurucuya yakın olanlar, onun vefatı üzerine yerine geçerler. Cemaat üyelerinin farklı yaşlarda, mesleklerde ve değişik alanlarda olmaları daha sonraki farklılığı doğuran temel neden olmaktadır. Cemaat kurucusunun vefatından sonra kendi karizmatik yerini, dini nazariyesini, inançlar, ibadetler, ayin ve törenler, gelenek, görenek ve bir takım teşkilatlar almıştır. İlk saf halinde toplumsal değişmelere paralel olarak günün şartlarına uygun hale getirmeye çalışılır. Herhangi bir dini cemaate giren kimse daha önceki, mesleği, bilgisi ve kültürü ile girdiği için cemaatin bazı özelliklerini kendi anlayışı çerçevesinde yorumlamakta ve uygulamaktadır. Buda zamanla dini cemaatin öz yapısında bir takım sosyal değişmelere neden olmaktadır.

Toplumsal değişme bilimsel ve nesnel bir kavramdır. Bu yüzden iyilik ve kötülük gibi herhangi bir değer yargısı taşımaz. Hiçbir yön ifade etmeyen bir kavramdır. Değişme ilerleme şeklinde olabileceği gibi gerileme şeklinde de gerçekleşebilir. Bu bakımdan toplumların ilerlemesi de gerilemesi de toplumsal değişme kapsamına girmektedir.

48- GÜNAY, *Din Sosyolojisi*, 170.

49- Elbert W. STAWART, James A. GYNN, *Introduction to Sociology*, Mc Grow Hill Publishing Company Ltd. New Delhi, 1981, 382.

Toplumsal değişme nüfusun yapısındaki hareketliliklerden toplumdaki kurumların düzenlemelerindeki yeni oluşumlara varıncaya kadar geniş ölçekli değişmeleri ifade eder.⁴⁹ Diğer bir ifadeyle toplumsal değişme; toplumsal yapıda yer alan ilişkilerin, fikir ve düşüncelerin yeni bir biçim ve içerik kazanması sonucunda insanlar arası ilişkilerin değişmesi olarak da anlaşılabilir.⁵⁰

Toplumsal değişme, insan toplumlarının görülmeye başladığı günden bu yana bütün alanlarda gözlenen toplumsal bir olgudur. Kapalı cemaat özelliği taşıyan toplumlarda, sosyal değişme, yalnızca toplumu kendi değerlerini, kendisinin değiştirmesine dayanmaktadır. Değişmenin hızlı ve yavaş oluşu toplumdan topluma değişir. Günümüzde telekomünikasyon ağının yaygın olduğu şu dönemde toplumlar kapalıktan kurtuldular, kapılarını diğer toplumların kültürlerine açtılar ya da açmak zorunda kaldılar. Başka toplumlarla etkileşim, toplumların değişme ihtiyacını da artırdı ve toplumsal değişme toplumun her kesiminde hızlı bir şekilde yayılım gösterdi. Dinin toplumsal değişmeyi olumsuz yönde etkilediği bir gerçektir. Ancak bu alanda da değişme yoktur demek doğru değildir.⁵¹ Hatta din bazı durumlarda kendisinde toplumsal değişmeyi etkilemekte ve hızlandırmaktadır.

Her toplum istemediği halde değişmek zorunda kalır. Bir toplumu değişmeye zorlayan toplumun benimsediği ve özümsemiği yeni değerlerdir. Kültürde, toplumsal kurumlarda, bilimde, teknoloji de, ilişkilerde, yönetimde meydana gelen değişme, toplumun tüm yapısını etkilemektedir. Yenilik oldukça değişmede devam edecektir.

Din kültür değişmelerine de yol açar. Ayrı kültürden evlenme, din değiştirme, dolayısıyla kültür değiştirme gibi ferdi olaylardan kitlevi din ve kültür değiştirmelerine kadar din bizzat sosyal değişmede rol oynamaktadır. Türki Topluluklarının kitleler halinde İslam'a girişleri bu dinamik tavrın açık tarihi delilidir. Türkler İslam'a girmiş,

50- Richard T.LEPIERE, **Social Change.**, M.Grow Hill Book Company, New York 1965, 70.

51- GÜNAY, **Din Sosyolojisi**, 170.

İslam dinini benimsemiş, toplumsal yapıları, kültürel özelliklerini ve kişilik özelliklerini İslam'a aktararak zengin ve farklı bir İslami anlayış ortaya çıkarmıştır. Bugün bunun adına Türk İslam kültürü denilmektedir.

Türkiye'deki dini cemaatlerden Rifai Cemaati'de tarihi oluşum içinde bu değişmeden nasibini almıştır. Bunun en canlı örneği Kayseri ve Ankara'daki Rifai Dergahlarındaki giysiler ve bazı davranış kalıpları birbirine benzememektedir. Aynı cemaata mensup olunmasına rağmen bölgesel ve kültürel farklar ayrı olduğu için değişimden farklı şekillerde etkilenmişlerdir. İlk Rifai geleneği ile günümüz arasında da farklı anlayış ve davranışlar vardır. Üstelik en az değişen kesim din ve dini cemaatler olmasına rağmen. Bu alanda da gözle görülür toplumsal değişimler vardır.

f. Dini Cemaat ve Sosyalleşme Süreçleri

Sosyalleşme; bireyi içinde yaşadığı topluma uyumlu hale getirme süreci olarak tanımlamak olanaklıdır. Dinde de asıl olan birlik ve bütünleşmedir. Bu bakımdan şüphesiz dinin en önemli sosyal fonksiyonlarından biri içtimai birlik ve beraberliğin sağlanmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de ve Hadis-i şeriflerde müslümanları birlik ve beraberlik, kardeşlik ve bütünleşme, dayanışma ve kaynaşmaya teşvik eden bir çok emir ve tavsiyeler vardır.

Francis Bacon, "Din insan toplumun en güçlü bağıdır." demiştir. Nitekim dini cemaatlerinde toplumsal bütünleşme faktörlerinin en önemlilerinden biri dindir. Bu tür gruplardan olan aile, klan, kabile, ve milletin birleşip kaynaşması ve bütünleşmesinde din önemli bir birleştirici bağıdır. Sırf dini gruplarda din bağı sayesinde birleşmiş üyelerden oluşmakta, ahenkli, uyumlu, sosyalleşmiş, dengeli, en ideal birlik örneği göstermektedir.⁵²

Toplumda ortaya çıkan ayrılık ve farklılık karşısında toplumsal birlik ve bütünleşmenin sağlanmasında en büyük görevlerden biri dinin birleştirici ve

52- GÜNAY, *Din Sosyolojisi*, 201.

bütünleştirici, vahdeti temin edici fonksiyonunu yüklenmektedir. Bu noktada evrensel ve ilahî dinlerin sonuncusu olan İslam dininin birleştirici, sosyalleştirici fonksiyonunu yerine getirmedeki durumu takdire şayandır.

Bir kişinin veya cemaatin günlük, haftalık, aylık, yıllık yaşayışları ve hatta ömürleri içerisinde ritmik ve devri bir biçimde serpiştirilmiş bulunan pek çok İslami ibadetler, müslümanların dini birlik ve bütünleşmesini gerçekleştirmek ve böylece türlü sosyal farklılıkları yönünden bölünmüş bulunan toplumun sosyal bütünleşmesini tazelemek, canlılığını artırmak ve pekiştirmek için birer sigorta ya da enerji kaynağı görevini üstlenmektedir.⁵³

Erikson'un ifadesiyle "Yeni doğmuş çocukta beliren, güveni destekleyen ana baba insanı, tarih boyutunda kurumsal teminatı örgütlenmiş dinde bulmaktadır. Korumanın sonucu olan güven herhangi bir dinin gerçekliğinin mihenk taşıdır. Tanrıya inanarak, dua ederek ayinlere katılması ve cemaati güvenin bir işareti haline gelmesi de bu ortak noktalardandır.⁵⁴

Bu tür cemaat hareketleriyle kişinin kendini güvenli hissetmesi ve içinde yaşadığı topluma uyumlu hale gelmesi ki buna sosyalleşme diyoruz. Dini cemaatlerde üyelerini kendi kuralları doğrultusunda eğiterek belli bir kalıba sokarak önce kendi işlerinde sosyalleşmeyi sağlamak ve daha sonra ise var olan düzenle çatışmaya girmeden kendi varlığını devam ettirici önlemler almaktadır. Zaman zaman var olan yapıyla çelişebilirler ama tutucu oldukları için genelde sosyalleşmiş gözükmektedirler.

53- GÜNAY, *Din Sosyolojisi*, 202.

54- Şerif MARDİN, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, 36.

2. Tasavvuf Kavramına Sosyolojik Bir Bakış

a. Tasavvuf ve Tanımı

Tasavvufun birçok tarifinin yapıldığı bilinmektedir. Bu tanımların çoğu İslamın bünyesinden doğmakla birlikte, İslam dışı, temeller üzerinde de oturtulmak istenen tasavvuf tanımları yapılmıştır. Tasavvuf tanımı konusunda ilim adamlarının farklı açıklamaları vardır. En yakın ihtimale göre temizlenmek ve çözülmek manası olan "safvet" veya yün manasına "sof" kökünden gelmektedir. Birinci bu meslek, bir ruhi temizlenme mesleği olduğu için, ikincisi ise, ilk mutasavvıfların yünden yapılmış kaba elbiseler giymeleri sebebiyle mezkur müesseseye isim kökü olması muhtemeldir.⁵⁵

Mutasavvıflarca, içinde bulunulan hal ve makam gereği olarak çeşitli biçimlerde tarif edilen tasavvuf, ilahî kaynaklı bir hikmet bu düşünce sistemine katılmış olanlar tarafından yeni gelenlere onu aktarma geleneğidir.⁵⁶ Tasavvuf bir hal ilmi olduğundan, tasavvufu tarif etmeye çalışan mutasavvıfların tanımlarından birkaçını zikretmeye çalışalım:

Ma'ruf el-Kerhi: Tasavvuf, hakikatları almak, insanların elindekinden ümit kesmektir.

Ebu Turâb Nahşebi: Sufî, hiçbir şeyin kendisini kirletmediği ve herşeyin kendisi vasıtasıyla temizlendiği kişidir.

Seyriyyü's-sakati: "Tasavvuf, şu üç manaya gelen bir isimdir:

1-O, marifet nuru, vera'nurunu söndürmeyen,

2-Kitab ve Sünnetin zâhiriyle çelişen batını ilmi konuşmayan,

3-Kerametlerin, kendisini Allah'ın mahârim (yasak) perdelerini parçalamaya sevketmediği bir kişidir."

Ebu Hafs Haddat: "Tasavvuf, baştan aşağı edeptir."⁵⁷

Amr b. Osman el-mekki: "Tasavvuf, kulun her zaman o anda kendisine en uygun gelen şeyle meşgul olmasıdır."

55- Hayreddin KARAMAN, *İmam-ı Rabbani ve İslam Tasavvufu*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1992, 7.

56- Hayrani ALTINTAŞ, *Tasavvuf Tarihi*, A.Ü.İ.F.Yayınları, Ankara, 1991, 17.

57- Ethem CEBECİOĞLU, "İslam'da Tasavvuf", *A.Ü.İ.F.Dergisi*, Ankara, 1987, 389.

Cüneyd'i Bağdâdî:"Sûfi toprağa benzer, her kötü şey ona atılır, ondan ise tyiden başkası çıkmaz."⁵⁸

Ahmed er-Rıfai: "Sofî peygamberin(S.A.V) sünnetlerini işlediği müddetce hakikat yolundadır, sünnetlerden ayrıldı mı, hakikat yolundan da ayrılmış olur."

İmam-ı Rabbanî:"Şeriatın üç yönü vardır: İlim, Amel, İhlas.Tasavvuf, üçüncü maddenin gerçekleşmesine yardım eden bir yaşama ve düşünme tarzıdır."⁵⁹

Tasavvuf, Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmaktır, tasavvuf edebdir.

Tasavvuf:güzel ahlakla ahlaklanmak ve kötü ahlaktan vazgeçmektir. Dünyadan, elini eteğini çekmedir, gibi tasavvufun binlerce tarifi yapılmıştır.

b-İslam Dininde Tasavvuf

Tasavvuf hicri 2. asrın sonlarından itibaren İslâm düşünce tarihinde, sistemli bir şekilde yer aldığını kaynaklardan öğrenmekteyiz. Önce bizzat Kur'an-ı Kerim'in esasları ve Hz. Muhammed (S.A.V)'in yaşayışı tasavvuftur. Aslında İslâmî esaslar dünyanın faniliğini, bir taraftan da dünyaya bağlanılmaması gerektiğini telkin eder. Bu yüzden Allah'a mutlak teslimiyeti ve itaatı telkin etmektedir.

Hz. peygamber (S.A.V)'den sonra gelişen İslam'ın birçok kültür ve medeniyetle karşılaşması sonucunda bir takım kültürel etkileşim meydana gelmiştir. Buradan yola çıkanlar tasavvufun işte bu etkileşimler sonucunda İslam'a girdiğini ve batı felsefesinden etkilendiğini ileri sürmektedirler. Oysa tasavvuf;"nefsin terbiyesi ve ruhun tezkiesi, kalbin temizlenerek ilahî alemin hakikatlarını aksettiren bir ayna durumuna getirilmesidir. Bunun için bir takım mücadelelere zühd ve riyazet hayatına katlanmak dolayısıyla çeşitli dinlerde müşterek taraflar olabilir."⁶⁰

Tasavvuf Hz. peygamber zamanında vardı. Asr-ı saadet'te tüm incelikleriyle ya nan bu hayat tarzı daha sonraki devirlerde unutulmaya ve taviz vermeye başlanmıştır.

58- CEBECİOĞLU, a.g.e., 390.

59- Ahmet er-Rıfai, **El-Burhanu'l Müeyyed** (Çev. Sıddık Güllü), Bedir Yayınevi, İstanbul, 1989, 56.

60- Süleyman H.BOLAY, "Tasavvuf", **Felsefi Doktrinler Sözlüğü**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1981, 278.

Bu daha sonraki asırlarda sistemleşmiş ve tarikatlar oluşmuştur. Bu tarikatlar dini naslar çerçevesinde birtakım erkan ve usuller belirleyerek Hz. peygamberin sahabeleri eğitirken kullandığı metoda ittiba etmeye çalışmışlardır. Peygamberimizin metodu büyük ölçüde sohbeta dayanıyordu. Tasavvufta bu eğitim metodunu şeyh-mürid ilişkisi içinde devam ettiğini görmekteyiz. Tasavvuf İslam'ın seyri ve gelişimi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Tasavvuf sistemi psikolojik bir hal ve yaşayış ile başlamış daha sonra birçok felsefi meselelere cevap veren bir sistem haline gelmiştir. Nazarı ızahları bir tarafa bırakırsak tasavvufun her seviyeden insanın iç alemini güzelleştirmek, kalbini ve ruhunu kötü duygulardan temizlemek, iradeyi kuvvetlendirerek onlara yüksek bir ahlaki, hayat yaşatmak hedefi güttüğü muhakkaktır. Bunda da muvaffak olduğuna tarih şahittir.⁶¹

Mistisizmin özel bir türü olan sufizm "Müslümanların Allah'ın varlığını kişisel deneyimleri ile yaşayarak anlamaya çalışmaları ve İslam'ın derunleştirilmesi, İslam'ın temel sırrı olan tevhid'in (Tanrı birliği) bireysel olarak yaşanmasıdır."⁶²

Tasavvuf: İslami ruh ikliminin, su gibi, güneş gibi, ağaç gibi ana unsurdur. Tasavvuf mevzuunda Necip Fazıl'a göre dıştan ve satih üstü beş türlü anlayış ve görüş vardır.

Birincisi bu işe akıl ermez bir keyfiyet "evliyalık" diye bakanların basit anlayışı. Bu anlayış bir "fevkaledelik" tesbitinden ileriye geçemez ve hiçbir tarif ve ızaha yaklaşamaz. Avamın görüşü ise, giderler türbe kapılarına ve mezar parmaklıklarına çabut bağlar. Evliya bildikleri şahısların önünde diz çökerler ve başka birşey bilmezler. Halbuki bu hareketlerin çoğu şeriat ölçüsüyle yasaktır. Bağlandığı şahsın harikalar yaptığını kabul eden fakat bu mevzuda hiçbir şey bilmeyen kaba bir teslimiyet.

İkinci görüş, İslamda yeni aydınların anlayışı... Bu zümre "ledün ilmi iç-alem bilgisi, ilahi marifet ve daha bir sürü yafsa, klişe ve lûgat... sadece içinden incisi düşmüş istiridye kabukları gibi kelimeler... çilesi çekilmemiş istilahlr..."

61- M.Fuat KÖPRÜLÜ, **Türk Edebiyatında İlk Musavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 1986, 282.

62- Fulya ATACAN, **Sosyal Değişme ve Tarikat Cerrahiler**, Hil Yayınları, İstanbul, 1990, 23.

Üçüncü görüş, İslam'ı ruha yaşanamayanların tavrı... Bunlar tasavvufun dine sonradan ekleme bir müessese olduğu ve akıllarınca şeriatın haşin ölçülerini yumuşatmak ve tadlandırmak için getirildiği iddiasındalar.

Dördüncü anlayış, Batı kültürüne birazcık bulaşmış nasipsiz tiplere göre... Tasavvufun İskenderiye mektebinden devşirme olduğu ve yine, kuru gördükleri İslamiyete renk ve hava getirmek için benimsediği hayali... Küfür görüşlerinin güya daha kültürlüsü...

Beşincisi ise din içinden tasavvufu red davranışı... İslamiyet ve şeriatı güya müdafaa... Tamamiyle şeytani bir teselli içinde, tasavvufu şeriat dışı hatta şeriata aykırı kabul eden bunlar "İbn-i teymiye" çirakları olarak tasavvufu anlamakta en nasipsiz zihin ve ruh haletini belirtirler. Onu kanun ve ölçü dışı bir "bid'at" yani uydurma yenilik sayarlar.⁶³

Korkunç bir hayat kuvveti olan bir ressamın çizdiği bir dağ resmi düşünün. Billûrdan bir dağ, kat kat göğe doğru yükselmiş bu dağın etrafında sonsuzluğa çıkan bir yol... Yol asfalttır, yanında incecik bir çimen pist onu takip eder. Asfaltın bir yerde durur gibi olduğunu görürüz, ondan sonra çimen pist devam eder. Dağın tepesinde muhteşem bir saray... İçinde göz görünmez mahlukların meclis kurduğu bir saray... Bu sarayın kapısına yalnız çimen pist varıyor.

Tasavvufu böyle hayal edebilirsiniz. Şu varki bu çimen pist, geldiği asfaltın bir devamıdır. Şeriatın hiç ayrılmaz, şeriat o füze rampasıdırki, o rampa marifetiyle ve onun aletleriyle feza fırlatılmadan sonsuzluğa ermenin çaresi mevcut değildir. Tasavvufu tek başına dinin esası kabul etmek doğru değildir. Tasavvuf şeriatın ruh inceliğidir.⁶⁴

Saf sūfi olmaya bak, munafık sūfi değil, yoksa helak olursun.

Tasavvuf: Allah'dan başkasından yüz çevirmek ve onun zatından başkasını düşünmemek, yalnız Allah'a dayanıp güvenmek, esbâba tevessül ettikten sonra işi Allah'a havele etmek. Fazlı ilahîyeye güvenerek, kerem kapısının açılmasını beklemek, her kerem kapısının açılması için Allah'a dua etmek, her zaman Allah'dan korkarak her

63- Necip F.KISAKÜREK, **Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1991, 10-11.

64- Ahmet er-Rıfai, **Delilllerle Marifet Yolu** (Ter.H.Kamil Yılmaz), Erkam Yayınları, İstanbul, 1985, 7.

halükarda ona karşı hüsn-i zan beslemektir. Göz yaşı dinmeden kalbi sulayacak, ondan sonra orada marifetullah yemişi bitecek. İşte o yaşla alınan abdesle kılınan namazda miras vardır. Cemâl müşahedesı olur.⁶⁵

c) Tasavvuf ve Tasavvufun Tarihi, Sosyolojik Boyutu

Tasavvuf diğer mistik sistemlerde olduğu gibi hayata karşı belli bir tavır ve davranış olarak başlamış, daha sonra bir düşünce tarzı halinde sistemleştirilmeye çalışılmıştır. İslam'da ilk süfilik Ebuzer Gıfari, Huzeyfutül Yemani ve İmran İbn-i Hasan Huzûnin'in Zühd ve takvasıyla başlamıştır. Bu ve bunun gibiler Allah yolunda maddi hayatlarını hiçe sayarak bütün dünyevi varlıklardan kurtuldukları ölçüde Allah'a yakın olacaklarını düşünüyorlardı. Hakikatte Zühd hayatı Peygamber'in karakteri idi.

Sufi kelimesi ve tasavvuf Hicri ikinci yüzyılda ortaya çıkmıştır. İslam dünyasında tasavvuf hareketlerinin Moğol istilası ve ondan sonraki büyük durgunluk ve bezginlikle paralel olduğunu savunanlar mevcuttur. Büyük medeniyetlerin dağılma devrinde dünya hayatı insanlar için çekilmez bir hale gelmekte maddi felaketlerin yanısıra manevi bakımdan da tatmin bulamayan huzursuz kalpler, kendilerine başka bir dünyada kurtuluş ve huzur aramaktadır.⁶⁶

İslamın ilk devirlerinde bazı kimselerde zühd ön plana çıkmış, miladi dokuzuncu yüzyılda tasavvufun Piri hasan Basri lükse karşı fakirliği ve kanaatkarlığı ön plana getirmiştir. İlk dört halifeden sonra İslam devletleri imparatorluğa ve saltanata bürünmüşlerdir. Tasavvuf dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın ve sistemli bir hareket halini almış, ondördüncü yüzyılın ikinci yarısına kadar hem etkili bir şekilde eliti hem de kitleleri yakından ilgilendiren bir düşünce ve hayat nizamı halinde devam etmiştir. Onbeşinci yüzyıldan itibaren ise kurulu düzenin bir parçası olmuştur.

⁶⁷ Bütün bu zamanlarda toplumların geçirdiği değişmelerin esas etkileyicisi elbette

65- Ahmet er-RİFAİ, **Maneviyat Bahçesi, Evliyalar Sözleri, Ariflerin Sofrası** (Ter.Şemseddin Yeşil), Yayıncılık Matbaası, İstanbul, 1987, 200.

66- Erol GÜNGÖR, **İslam Tasavvufunun Meseleleri**, Ötüken Yayını, İstanbul, 1991, 165.

67- ATACAN, a.g.e., 232.

sadece tasavvuf değildir. Ancak bu değişmelerle tasavvuf hareketi arasında bir münasebet bulunduğu muhakkaktır. Bu münasebetin her zaman aynı tipte olmamasıda pekala muhtemeldir.

Sufi hareketler kısmen siyasi duruma, kısmende İslam'da gelişen teoloji ve hukuk sistemine karşı bir tepki niteliğindedir. Sufi hareketini bir reform olarak tanımlayan Fazlurrahman sufizmin batını (esoteric) bilgi üzerine durarak zahirin (exoteric) karşısını oluşturduğunu ve kişinin dışsal davranışlarını düzenleyen hukuku sorguladığını belirtmektedir. Ortodoks İslamın vurguladığı topluluk Etos'una karşı sufizm bireyi temel almıştır. ⁶⁸

Tasavvuf dini sadece kaideler olarak olmayıp onun iç manasına ulaşmak ve dolayısıyla manevi hayatı maddi hayata üstün kılmak, Allah'la kul arasındaki münasebeti iyice derinleştirmek şeklinde alınırsa İslam ile tasavvuf aynı anlama gelir.

d. Tasavvufun Gayesi ve Farklı Anlayışlar

Ebu Bekr Verrak adlı sufi şöyle diyor; üç sınıf insan vardır: Ulema, ümera ve fukara. Yani (Alimler, idareciler ve dervişler). Ulema ifsad olunca din gider. Umera bozulunca geçim bozulur. Dervişler bozulunca ahlak gider. Ulemayı bozan hırstır, umerayı bozan adeletsizliktir, fukarayı bozan riyadır. Şu halde umeraya, ulemaya sırt çevirince bozulur. Ulema umeranın emrine girince bozulur, fukarada gösteriş yapınca bozulur. ⁶⁹

Bu ifadelerden de anlaşıldığına göre sufilerin esas gayesi ahlaktır. Burada ahlak tabirinin içine iyi davranışlarla birlikte bütün bir manevi hayat girmektedir. Derviş her şeyi ile örnek insan olmalıdır.

Tasavvufu rasyonalist kelamcılarını dini, dünyevi ve akli bir sistem gibi yorumlamalarına karşı onu dıştan ziyade içe ait bir mesele gibi yorumlamayı mistikler yapmıştır. Bu itibarla mistik tasavvufun dış kaynaktan testir alan bir takım sufilerin

68- Fazlur RAHMAN, *İslam*, (Çev.Mehmet Dağ ve Mehmet Aydın) Selçuk yayınları, İstanbul, 1981, 189.

69- GÜNGÖR, a.g.e., 190.

maddeye eşyaya ve çevreye bakışı hep belirli zaviyeden olacaktır. İslam dininde dünyadan yüz çevirmek doğru değildir. Ancak kıştı gurura ve kibre götürüp Allah'dan uzaklaştırdığı ölçüde maddeden uzak olmak gerekir. Dünya ahiretin tarlasıdır. Ahiret bu dünyada kazanılmaktadır.

Tasavvuf ahlaki yaşanan dünya ile ilişkisini alt ve orta sınıflar üzerinde yürütmüştür. Tasavvuf ve tarikatlar daha çok küçük çarşı esnafı üzerinde yoğunluk kazanmaktadır. Genel hatlarıyla bakarak İslam'ın doğuştan şehirler arası ticaretin ve büyük tacirin dini olduğu, tasavvufun ise yine geniş hatlarıyla esnaf ve zanaatkarın dünya görüşünü aksettirdiği söylenebilir. ⁷¹ Kayseri Rıfat Tarikatı üyelerinden elde edilen verilere göre, üyelerinin çoğunluğunun esnaf kesiminden olduğu saptanmış ve bu görüşü doğrulayan sonuçlar çıkmıştır.

Yakın doğu şehirlerinden pek çoğunun büyükçe transit merkezi bir yana eski parlak ticaret devrine kıyasla küçük basit birimler halinde ufalıp durgunlaştıklarını biliyoruz. Çarşı ve pazar boyutlarının basıklaşması ile birlikte üretim birimlerinde sıcak ve samimi bir topluluk "cemaat" şuuru etrafında halkalanmalarına da bir zamanlar rastlamak mümkündür. Anadolu'daki fütüvvet düşüncesinin kaynağını da bu tür tarikatlar oluşturmaktadırlar.

Tasavvufun toplum düzenine getirdiği en önemli katkı din ve mana aristokrasisini yoğurup şekillendirip yörüngesine oturtmasında aramak gerekir. İlk zamanlarda İslam'ın şiddetle karşısında olduğu ruhbanlık tasavvufla beraber başka isim ve kılık altında kul ile Tanrı arasında konulunca kitle üzerinde yeni bir güç ve iktidar merkezi vücut bulmuş oluyordu. Manevi merkez durumundaydı. ⁷²

Tasavvufun zikir ve ibadet tarafı bir yana günlük hayatla içli dışlı oluşunu, doku altına inmeye gerek kalmadan, kılık kıyafet, saç - sakal, jest ve mimiklerle bile, kısaca toplumsal hayatın tüm alanlarında etkili olmaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel yönden tüm toplumsal grupları ve yapıları etkilemişlerdir.

71- Sabri F. ÜLGNER, **Zihniyet ve Din İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri, İktisat Ahlakı**, Der Yayınları, İstanbul, 1981, 73.

72- ÜLGNER, a.g.e., 87.

3. Tarikat (Cemaat)'ların Fonksiyonel Açından İncelenmesi

a. Tarikat Kavramı ve Özellikleri

Tarikat; Arapça'da yol, "Tanrı'ya erişmekte takip edilmesi gereken yol" manasındadır. Tasavvufi yolla Tanrı'ya erişmek üzere kurulmuş tasavvuf ekollerine denir. Tasavvuf inanç ve görüşlerinin bir şeyh etrafında teşkilatlanmış müesseseleşmiş halidir. Tarikat tabiri hem bu bâtın ve hal yolunu, hem de bu görüşleri yaymak ve eğitimini yapmak üzere kurulmuş olan teşkilatı ifade eder. ⁷³

Tarikat; aynı dinin içinde tasavvufa dayanan ve bazı ilkelerle birbirinden ayrılan Tanrı'ya ulaşma yollarından her biridir. Mutasavvıflar yol hal anlamına gelen tarikat kelimesine "Allah'a kavuşturan yol, Allah'a varmak için izlenen yol" manası verir. Başlangıçta sadece "bu dünyaya önem vermeyerek yüz çevirme, nefsi terbiye, kalbi temizleme ve zâhidane yaşayış şeklinde tanımlanan tarikat, tasavvufun sistemli bir şekil aldığı XI. yüzyıldan sonra birbirlerinden ayrı şekilde zikreden, giyinen ve değişik tasavvuf görüşlerine sahip olan sofi kuruluşlara ad oldu. ⁷⁴

Tarikat, Allah'a ulaşma gayesini güdenlerin izledikleri özel tarz, yol, metod, hareket biçimi demektir. Müslümanlıkta tarikat ve şeriat aynıdır. Şeriat esastır. Tarikat onun içinde yeni bir boyuttur. Mezhep gidilen yol anlamına gelirken, tarikatta yollar anlamındadır. Mezhep ilim, tarikat irfan yoludur. ⁷⁵ Tarikat kelime manası itibarı ile yol demektir. Tasavvuf dilinde ise Hazreti Allah'ı bilmek, bulmak ve yaklaşmak için takip edilecek ibadet yolu manasına gelir. Her müslüman için zaruri yoldur. Lüzumu ise ayetle isbat edilmiştir. "Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik." buyuruyor. (Maide 48). Fahrüddin Râzî ve diğer bazı müfessirler bu ayeti kerimeye "Ey kullarım: Sizin her birinize iki şeyi vacip ettim. Evvela şeriat, sonra da tarikat" manası vermişlerdir. Dışı süslemek için şeriat, içi süslemek için tarikat gereklidir. Şurası çok iyi bilinmelidir ki, tarikatların hepsine Cenab-ı Hakk'ın emri şerifi ile süluk edilmiştir. Tarikatlar aslında

73- "Tarikat", **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Ötüken Yayınları 10, İstanbul, 1985, 3981.

74- "Tarikat", **Meydan Larousse Ansiklopedisi**, Meydan Yayınevi 11, İstanbul, 1981, 909.

75- Ahmet GÜNER, "Tarikat", **Tarikatler Ansiklopedisi**, Milliyet Yayıncılık, Ankara, 1991, 367.

birdir. Kaynağı Kur'an ve sünnettir. İslama zıt olan bir tarikat zaten tarikat değildir. ⁷⁶

Tarikat terimi başlangıçta Çömez'in tasavvufta metodik formasyonunu ifade etmesidir. Müslümanın tarikat hayatı gece yarılarna kadar tettebbularda bulunma, oruçlar, dualar, ilahiler ve özel tecrübelerle karakterize olmaktır. ⁷⁷ Bu sayede birey Tanrı neyi emretmişse onu yapar ve neyi yasak etmiş ise ondan uzaklaşarak yapmaz ve böylece Tanrı'ya yaklaşmış olur.

Tarikat lügatta "tutulan veya gidilen yol" anlamına gelmekte, ıstılahta ise "Allah'a ulaşmak için ruhun takip ettiği yolu" ifade etmektedir. IX. ve X. y.y.larda öteki dünyayı kazanmak için bu dünyadan yüz çevirme, ruhu güçlendirme, nefsi ve tabii istekleri yenme iç temizleme ve zahidane bir yaşayış şeklinde tezahur eden tarikat XI. yıldan itibaren halk katında, bilinen İslami ahkama ilaveten bir takım özel dini mistik kurallar teessüs etmiş bir yaşayış şeklini itti haz etmiş ve düzenli bir şekilde teşkilatlanmış cemaatları ifade etmeye başlamıştır. Tarikat cemaatlerinde zamanla merasim ve ayinlerin önemi artmıştır. Bununla birlikte tarikat kelimesinin yinede doktrin yönü ağır basan ideal bir metod anlamını koruduğu anlaşılmaktadır. ⁷⁸

Tarikat sabahtan akşama kadar zahidin cemaatın tüm hayatını tesbit eden bir kuralla yöneltilmesidir. Bu kaide içinde zâhid kati şekiller içinde yaşamakta ve ona titiz şekilde bir ders sunmaktadır. İşte böylece sağlam şekilde tesis edilmiş bir cemaat hayatı doğmaktadır. Tarikat ve onun ihtiva ettiği hayat şekli yüksek tipli din kadrosu içinde yegane totaliter cemaati meydana getirmektedir. Yani hayatın bütün alanlarını dini plan üzerinde yeniden inşa ederek bunu yapmaktadır. ⁷⁹

Zühd ve takva hareketleri ile bunların daha sistematik şekilleri olan tasavvufi mistik cerayanlara ve bu sonuncuların halk katında düzenli bir biçimde teşkilatlanmış şekillerini oluşturan tarikat gruplarının hemen bütün müesses dinlerde rastlamak

76- Ömer ÖNGÜT, *Tasavvuf I. Hakikat Neşriyat*, İstanbul, 1990, 7.

77- Joachim WACH, *Din Sosyolojisi* (Çev. Ünver Günay), E.Ü. Yayını, Kayseri, 1990, 187.

78- Ünver GÜNAY, *Din Sosyolojisi*, 186.

79- Gustav MENCHING, *Din Sosyolojisi* (Çev. Mehmet Aydın), Teknik Kitabevi, Konya, 1994, 203.

mümkündür. Tarikat cemaatlerinin ana dini bünyedeki birçok gelişmelere karşı dini daha içten ve daha sıkı bir şekilde yaşamak arzusundan kaynaklanan ikaz, itiraz ve protestoların tezahürleri şeklinde ortaya çıktıkları görülmektedir ve nitekim İslamiyette ilk zühd hareketleri de bu şekilde ortaya çıkmıştır ve daha sonra tasavvuf cereyanı hüviyetine bürünerek, yüksek seviyeli büyük mutasavvıfların yetişmesine imkan verirken halk katında da tarikat cemaatlerinin vücut bulmasına imkan vermiştir.

İslamiyette tarikat cemaatleri mensuplarının yoğun dini hayat arzusunun tezahuru olan birçok nafile ibadetler, raks, sema, ruhsatlar, taşıdıkları kıyafetler ile ayrı bir özellik taşımaktadırlar. Bu konuda J.Wach tarikatı, daha kapalı bir cemaat içerisinde ortak bir takva hayatı yaşamaya karar vermiş bulunan kimselerin kurduğu ve teşkilatlandığı bir cemaat olarak tanımlar. Bu cemaatin tekelci bir özelliğe sahip olduğunu bu bakımdanda kişisel sadakat üzerinde sürekli ısrar ettiği tarikat üyelerini birleştiren şeyin değişmez ikametgah, özel kıyafetler, ortak yemek, özel ibadetler ve müşterek çalışma olduğunu ve cemaat mensuplarının arasında manevi kardeşlik düşüncesinin tabii teşkilatın yerini aldığını belirtmektedir.⁸⁰

Tarikat cemaatleri pratik psikolojiye vakıf ve herkesi kendi ihtiyaç ve kabiliyetlerine göre eğiten bir şeyhin etrafında toplanmış bulunan gruplardır. Zaviye, ribat, hankâh, tekke veya dergah denilen bir yerde oturan şeyh tarikat cemaatinde merkezi bir yer işgal eder. Şeyhin çevresinde onunla yakın temasta bulunan bir halka mevcuttur. Bu halkanın dışında şeyhi zaman zaman ziyaret eden, sair vakitlerde ise kendi iş ve meslekleri ile uğraşan ve genellikle zaviyenin gelirinin büyük bir kısmını sağlayan müritlerin oluşturduğu daha geniş bir halka yer almaktadır. Tarikat cemaatleri bu halkavi ve karizmatik yapılarıyla, din kurucularının etrafında teşekkül ve teessüs etmiş bulunan ilk dini cemaatlere benzemektedirler.

Bütün büyük dinlerde tasavvufi mistik cereyanlar ve tarikatların uluları, bu hareketler ve cemaatler üzerinde olduğu kadar, genel olarak dinin gelişmesinde etkili olmuş olan güçlü şahsiyetlerin yetişmesine imkan vermişlerdir. Yeni tarikat kolları ve

cemaatleri tesis etmişler ve böylece tarikatların birçok alt dallara ve cemaatlere ayrıldıkları görülmüştür. İslamiyette tarikatlar "Silsile" adı verilen ruhani bir otorite zinciri ile kendilerini Hz. Peygambere dayandırıyor da hemen her tarikatın bir kurucusu olduğu bilinmektedir.⁸¹ Irak'ta ortaya çıkarak, Mısır, Güneydoğu Asya ve Türkiye'de de yayılmıştır. Rifai tarikatının kurucusu Ahmet er-Rıfai'dir.

Bütün dinlerde, olağanüstü hikayeler ve menkıbeler için oldukça uygun bir zemin oluşturan tarikatların cemaat üyeleri üzerinde ve genel olarak müslüman toplumlarda birçok ekonomik, siyasi, dini, ahlaki, terbiyevi ve kültürel fonksiyonları icra ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak şeriat, tarikat ve hakikat kelimelerinin anlamlarını bilmek gerekmektedir. Şeriat, karanlık gecede aydınlık temin eden ve gidilecek yolu gösteren mum, bunu eline alıp yola gitmesi tarikat, gidilecek yola varmak son durak ise hakikattir. İbn-i Haldun "Tasavvuf İslam milletinde sonradan peyda olan şer'i ilimlerden biridir." Esası ashap ve tabiin ile onlardan sonra gelenlerin hak ve hakikate uyan halleridir. Temeli ibadetle meşgul olmak kendini Allah'a vermek dünyadan yüz çevirmek ve ibadete dalmaktır.⁸²

İbn-i Haldun tasavvufu bir nevi tarikatın ön hazırlığı ve ilk sahifesi olarak tarif etmektedir. Esasları Hz. Ebubekir ve Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Muhammed'e (SAV) kadar ulaştığı görülen tarikatların Türkler arasında yayılması ve tekkelerin siyasi kuvvetler tarafından resmen tanınması birçok devlet büyüklerinin tarikat şeyhlerine bağlanması onlara üstün ve manevi birer güç kazandırmıştır. Tarikatlar yalnız Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında değil, aynı zamanda Balkanlarda Türk hakimiyetinin girmesi ve orada müslümanlığın yayılmasında da önemli roller oynamıştır.

b. Tarihi Gelişim İçinde Tarikatlara Genel Bir Bakış

Tarikat sözcüğünün kaynağı Arapça'dır. "Yol" gidilen veya tutulan yol anlamındadır. Doğrudan doğruya kişiyi Allah'a ulaştıran zevk, neşe, irfan, ilahi aşk ve

81- GÜNAY, *Din Sosyolojisi*, 187.

82- İbn-i HALDUN, *El Mükadime*, Kültür Bakanlığı Basımevi, I-II, Ankara, 1989, 378.

cezbe yoludur. Sezgi ve ruhi yaşayış ve nefisle mücadele yoludur. İslamda "Ruhi" hayatın başlangıcının İslam dininin kurucusu bulunan Hz. Muhammed (SAV) ile başladığı kabul edilmektedir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed (SAV)'in ölümünden sonra H. II. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmış ve hızla yayılmaya başlamış bulunan tarikatların, adet ve gelenekleri yönünden silsile yoluyla Hz. Muhammed (SAV)'e kadar ulaştığı rivayet edilmektedir.

Tarikatların doğuşunda birinci dönemde tarikat ve tasavvuf birbirleriyle tamamen iç içe olup, bir sofi aynı zamanda bir tarikatın kurucusu, bir tarikat şeyhi olarakta görülmektedir. İkinci dönem tarikatların sosyal birer kuruluş olma yoluna girmeleri ve birtakım kimselerin, belirli kişiler "Tarikat Şeyhleri" etrafında toplanmaları ve bu toplanışın birtakım prensiplere bağlandığı dönemdir. İşte tarikatlar sosyal fonksiyonları itibarıyla ancak bu dönemden itibaren etkilerini her alanda göstermeye başlamışlardır.⁸³

XII. yüzyılın sonuna ve XIII. yüzyılın başından itibaren belirli merkezler tarikatların mistik okullarının ve öğretiminin merkezini oluşturmuştur. Bu merkez veya gruplar belli bir yönetici etrafında toplanarak o kişinin ismiyle anılan bir okula dönüşmüş ve öğretim biçimi, mistik deneyim ve yaşam kuralları bu kişi etrafında yeni bir yolla gerçekleştirilmiştir. Her tarikat devam eden bir silsile veya mistik isnada dayandırılmıştır. Sözcük olarak yol anlamına gelen tarikat, kulu, Tanrı'ya ulaştıran zevk, neşe, irfan, aşk ve cezbe yoludur. Bir başka açıdan ise tarikat sufizmin kurumsallaşmış biçimidir.⁸⁴

Hazreti peygamber bir hadisinde "Ümmetim arasındaki fikir ayrılıkları rahmettir." "İslam ümmeti 73 fırkaya ayrılacağını ve Allah'a ulaşan yollar yaratıkların nefesi sayısındadır." demiştir. Tarikatların çok çeşitli olabileceği "Bizim yolumuzda çalışanları biz yollarımıza ulaştırınız" ayetinde de bildiriliyordu. Tarikat düşüncesinin Müslümanlar arasında ve özellikle aydınlar arasında hoş görülmesi büyük din adamlarınca benimsenmesinin altında o çevrenin sosyal, ekonomik ve politik şartları da rol

83- Abdülhakî GÖLPINARLI, **Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar**, Bereket Yayınları, İstanbul, 1969, 168.

84- ATACAN, a.g.e., 24.

oynamıştır. İslamiyet sürekli şekilde yayılır fakat devletin başındakiler aynı zamanda dinde de son sözün sahibi durumuna gelirken, halkın manevi dünyasında bazı başka otoriteler, kendince baş vurulup akıl ve yardım isteyeceği, erişebilir kimseler arayıp bulması elbette beklenir bir sonuçtur. Bu bağlamda, kalp, gönül, duygu, sığınma, ruh coşkuluğuna kadar dini bir takım törenler ve uygulamaların dışında da görme ve yaşama isteği hakim olmuştur. Öyle zamanlar olmuştur ki o bölgedeki bir tarikat şeyhi veya halifesi manevi güç olarak bazı siyasi ve askeri otoritenin de üstüne çıkmıştır. ⁸⁵

Tarikatların analizinde şu iki nokta göz önünde bulundurulması gerekir:

1. Gerçek anlamda veya tam tarikat diyebileceğimiz "Esmâ yolunu" esas alan tarikatlar,

2. Zikre lüzum görmeden de "Cezbe yoluyla" Allah'a ulaşabileceğini kabul eden tarikatlar.

Birincilerde tam anlamıyla "pir" denilen tarikatın kurucusundan başka halifeleri ve halifelerin irşatla görevlendirdiği şeyhleri ve bu şeyhlere intisab etmiş bulunan müridleri ve bu müridlerle mürşidler arasında bir takım davranışların belirli ölçüde ve kurallara göre yapılmasını esas gören tarikatlardır. Sosyal bir kuruluş olarak da bu tarikatlarda âsitan denen "Pir makamı" pirin yattığı tekke, hankah denen büyük tekkeler, dergahlar, zaviyeler ve tarikat mensuplarının özel kıyafetlerinin hazırlandığı dikimhaneler ve özel vakıflar vardır.

İkinci tür; zikri esas almayan tarikatlara gelince, bunlar tekke kurmayı, vakıfla idare edilme sistemini, giyim kuşam gibi özel adetler ve kıyafetler taşımak suretiyle halktan ayrılmayı kabul etmeyen, çalışmayı özel yardımlaşmayı ve dayanışmayı esas alan aşk ve cezbe yoluyla Allah'a ulaşılabilmesine inanan tören ayin vb. gibi kuralları reddeden tarikatlardır. ⁸⁶

85- GÜNER, a.g.e., 374.

86- GÖLPINARLI, a.g.e., 169.

Tarikatı bazı mutasavvıflar üç kısma ayırmaktadırlar:

1. Tarık-ı ahıyar; zahitlerin yoludur. Bu yolu benimseyenler çok namaz kılmakla, oruç tutmakla, Kur'an okumakla hakka kavuşmak isterler. Bu yol çok uzundur ve bu yolla hakka ulaşılması zordur. Bunlar şeriata uyanlar olup tarikata asla girmeyenlerdir.

2. Tarık-ı ebrar; mücahade ve riyazet yoludur. Önceki yollardan kısadır ve Hakka ulaşma ihtimali daha çoktur. Fakat bu yolda da riyazet ve zikrin zevkine kapılmak, böylece manevi zevk ve kerametle oyalanıp yoldan geri kalmak tehlikesi vardır. Özü sözü doğru olanlardır. Bunlar genellikle sofilerdir.

3. Tarık-ı şuttar; aşk ve cezbe ile Hakka ulaşmak isteyenlerin yoludur. Bu yola girenler tevbe, kanaat, tevekkül, uzlet, devamlı zikir, bütûn varlığı ile Allah'a yönelme, sabır, murakabe ve rıza adı verilen esasları dikkatle yerine getirmelidirler. Bu yol tehlikeli olmakla birlikte Hakka ulaşmak için izlenebilecek en kısa yoldur. Zikir yerine aşk ve cezbeyi kabul eden melamet ehlidir.⁸⁷

Böylece bütûn tarikatların temelinde yatan bu görüşleri tesbit ettikten sonra, tarikatların adedi hakkında hakım durumda bulunan kanaat ve rivayetlere göre on iki olan tarikatlar boşlca şu iki kola ayrılırlar.

1. Kol: Hz. Ebubekir'e bağlanan tarikatlardır ki bunlar Hz. Ebubekir'in aracılığı ile Hz. Muhammed'e oradan da Allah'a kadar ulaşabileceğine inanırlar. Hicret esnasında Hz. Muhammed'in Hz. Ebubekir'e mağarada gizli zikri öğretmesi ile başlar. Bu tarikatlara "Bekri" denir. Bunlar "Zikr-i hafı" gizli zikir yaparlar.

2. Kol: Hz. Ali'ye bağlanan tarikatlar olup bazı sofilere göre Hz. Ali'ye aşkar ve gizli zikir usullerini Peygamber Hz. Muhammed (SAV) öğretmiştir. Böylece Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Muhammed'e oradan da Allah'a ulaşmak mümkün olacaktır. Hz. Ali "Zikri cehri" talim etmiş. Bu bakımdan sesli zikri esas alanların tarikatlarının silsilesi halife Hz. Ali'ye varmaktadır.⁸⁸

87- Meydan Larousse, 909.

88- GÖLPINARLI, a.g.e., 188.

c. Büyük Tarikatlar ve Kurucuları

Büyük mutasavvıflara göre tarikat tektir, o da "Tarikatı Muhammediye'dir. Sunni daire içerisinde gelişen çeşitli tarikatlar aslında bu tek olan Tarikatı Muhammediye'nin şubeleridir. Esasta usulde ayrılık gayrılık yoktur. Teferruata ait birtakım inceliklerde, meşrepte çeşitlilik vardır. Tarikatların sayısı konusunda da değişik görüşler vardır. Ne kadar insan varsa o kadar yol vardır düşüncesinden hareket edenler tarikat sayısını belli bir rakamda dondurmazlar, öte yünden 12 temel tarikat vardır. Diğerleri bunlardan çıkmıştır, kollarıdır görüşü yaygındır. Bunlara göre 12 temel tarikat ve kurucuları ise şunlardır:

1. **Kadiriye Tarikatı** Kurucusu Abdül Kadir Gilâni (Vef.470-561 H.)
2. **Yeseviye Tarikatı** Kurucusu Ahmet Yesevi (Vef. 562 H.-1166 M.)
3. **Rifaiye Tarikatı** Kurucusu Ahmet er-Rıfai (Vef.512-578 H.)
4. **Kubreviyye Tarikatı** Kurucusu Necmüddin el Kübra (Vef.540-1145/618-1226 H.ve M.)
5. **Medyeniyye Tarikatı** Kurucusu Ebu'l Medyan b.el Huseyn (Vef.590 veya 594 H.)
6. **Desükiyye Tarikatı** Kurucusu İbrahim el Desûki (Vef. 676 H.)
7. **Bedeviyye Tarikatı** Kurucusu Şeyh Ahmet Bedev-i (Vef.675 H.)
8. **Şazeliyye Tarikatı** Kurucusu Ebul Hasan Takuyiddin Ali b.Abdullah eş Şazeli (Vef.656 H.)
9. **Ekberiyye Tarikatı** Kurucusu Muhiddin İbnül Arabî (Vef.560-638 H.)
10. **Mevleviyye Tarikatı** Kurucusu Mevlana Celalü-ddini Rumi (Vef. 604-672 H.)
11. **Sa'diyye Tarikatı** Kurucusu Sa'duddin Muhammed el Cebbarî (Vef.792 H.)
12. **Nakşibendiyye Tarikatı** Kurucusu Muhammed Bahaüddin Nakşibend (Vef.718-792 H.) dir.⁸⁹

89- Hasan Küçük, **Tarikatlar**, TÜRDAV Yayınları, İstanbul, 1976, 105.

d. Tarikatlarda Ortak Temel Esaslar

Tasavvufun sistemli bir hale gelmesinden sonra meydana gelen tarikatlarda bazı temel esaslar ortaya çıktı. Bu esasların çeşitli tarikatlarda farklı şekilde uygulandıkları görülür. Her tarikatın kendine mahsus birtakım adet ve prensipleri olmakla beraber, aslında birer ruhi eğitim müesseseleri olan tarikatların ortaklaşa uyguladıkları kurallarda vardır. Bunlar şunlardır:

1. Tevbe: Tarikata girmek isteyen kişinin bütün günahlarından sıyrılması, arınması gerekir. Arınmayan kimse tarikata giremez. Bir tarikata girecek kimsenin tevbesi tam bir samimiyetle yerine getirmesi gereklidir. Aksi halde durum tarikat Şeyhine malum olduğundan samimi olmayan bir kimsenin tevbesi kabul olmayacağı gibi hiçbir zaman tarikatada alınmaz.

2. Zühd: Her türlü boş manevi faydası olmayan şeylerden sakınmak üzere kuvvetli bir irade eğitimi sonucu kazanılan başarıdır.

3. Tevekkül: Her işte bütün sebepleri yerine getirerek gerekli tedbirlerde alındıktan sonra Hakk'tan gelecek tecelliye boyun eğmektir.

4. Kanaat: Çalışıp çabalayarak bütün gayretini sarfettikten sonra eline geçene razı olmaktır. Tarikatta kanaat nefsi malup etmek için en müessir bir silah olarak kullanılmaktadır.

5. Uzlet: Kişinin halktan uzaklaşıp bir köşeye çekilerek ibadet ve zikirle meşgul olması demektir. İş zamanlarının haricinde vaktini boş şeylerle geçirmeyip zikirle meşgul olmak ve faydalı işler yapmaktır. ⁹⁰

6. Zikir: Kelime anlamı "anlamak, tekrarlamak" demektir. Burada anlatılan "Allah'ın isimleridir. Zikirde tarikat mensupları, dış dünyadan tamamen kendilerini soyutlayarak, Allah'ın adını tek veya toplu, sesli veya sessiz şekilde yaptıkları ibadet şekilleridir. Zikrin yapılış şekli tarikatlara göre değişiklik gösterir. Bazı tarikatlarda zikir seslidir (Kadirîye). Bir kısmında ise gizli yapılır (Nakşibendiye). Mevlevilik (sema), Nakşilik (Hatm-i Hacı), halvetilik (Oturarak ve hafif sallanarak), Rıfailik (Zikr-i kıyam), Kadirilik

(Devran)dır.⁹¹ Tarikatlarda Allah'ın adlarını belirli sayılarda (1,3,5,7,12,14,vb.) anma tarikatların esasını teşkil eden zikrin söyleyiş şekli sayısı ve zikredilen kelimeler değişiktir.⁹²

Zikir Allah'ı daima hatırdan tutmak ve verdiği sayısız rızıkları hatırlayarak karşılığında şükre hazırlanmaktır. Tarikatta asıl amaç ise aslında Allah'a yaklaşımdır. Bu itibarla Allah'a yaklaşmak isteyen bir mutasavvıf ve mürid için zikir en önemli bir araç durumundadır. Bir talibin müridliğe kabul olduğu zaman Şeyhi tarafından kendisine usulüne göre vereceği ilk ödevin sayılı bir miktarda zikir ve tesbih olmasının sebebi de zikre olan ihtiyacın açık bir delilidir.

7. Tamamıyla Hakk'a Yöneliş: Kişinin bütün dünyaya ait arzu ve isteklerden sıyrılarak bütün benliği ile Allah'a yönelmesidir. Kendisini Allah'a adanmasıdır.

8. Sabır: İnsanlığın her türlü mücadeleyi karşılayacak olan güçlülere göğüs germek ve bu yolda her türlü mahrumiyete katlanmak demektir. Tasavvufta sabır, nefsin hoşlandıklarını terk etmekte ısrar etmektir.

9. Murakabe (Rabıta): Nefsi kontrol etmek, kendi kendini hesaba çekmek demektir. Tarikat mensuplarının diz çöküp gözlerini yumarak başlarını kalplerine doğru eğerek mürşitlerini gözlerinin önüne getirmelerine denilmektedir. Murakabe belirli vakitlerde yapılmalıdır. Diğer zamanlarda da tarikat mensupları gaflet haline düşmemek için şeyhlerini daima düşünmeli ve kalplerinden çıkarmamalıdır.

10. Rıza: Tarikatta en son mertebedir. Allah'ın rızasını kazanmak için her türlü fedakarlığa göğüs germektir. Allah'dan ne gelirse ona rıza göstermek ve kabul etmek demektir.⁹³

11. Riyazet ve Çile: Tarikatların bir çoğunda belli şekillerde uygulanan çile ve riyazetler vardır. Genellikle 40 gün olan çile süresi sadece mevlevilikte 1000 gündür. Rıfailikte 10 gün, 31 gün, 40 gün olan riyazetler vardır.

12. Mukabele: Tarikat mensuplarının semahane veya tevhithanede karşılıklı oturarak yaptıkları zikre denir.⁹⁴

91- GÜNER, a.g.e., 372.

92- Meydan Larousse, 909.

93- KÜÇÜK, a.g.e., 110.

e. Tarikatlarda Dereceler

Tarikatlarda derece bakımından küçükten büyüğe doğru bir sınıflandırma yapılacak olursa, bünyesinde binlerce insanı toplayıp mükemmel şekilde disiplinin sağlanmasını temin eden şu dereceleri görüyoruz.

1. Talib: herhangi bir tarıkata girmek isteyen kişidir. Bunun hüviyeti ciddi bir şekilde tetkik edilerek ehil olup olmadığına şeyh tarafından karar verilir. Tarıkata alınmasında bir sakınca görülmediği takdirde, tarikatın en yetkilisi olan şeyh tarafından kabul işareti verilerek alınır. Talip böylece mürid olma hakkını kazanır.⁹⁵

2. Mürid: Tarıkata girmeye aday olduğu şeyh tarafından uygun görülmüş olan kişidir. Mürid; iradesini teslim eden, murada talip olan, irade, istikamet, edeb ve vâkıftır. Müridin dış durumu ise az yemek, az uyumak, az konuşmak, devamlı zikir halinde bulunmak ve irade meselesinde olduğu gibi fikir tamamlığında bulunmaktır. Müridin asıl rejimi iki nokta üzerinde toplanır. Biri zikir, diğeri rabıta. Zikir, Allah'ın ismini merasimle anmaktır. Zikir hudutsuz bir denizdir. Herkes o denizden bir hisse alır. Rabita, mürşitte erimek her an onu düşünmek ve ona bağlanmaktır. müridi Hakka ulaştıracak bir araçtır. Yol göstericidir. Vapura binerek kaptana teslim olmadır. Müriddeki makamlar. kabz (Sıkıntı daralma), bast (ferahlık), Sahv (uyanıklık), sekr (manevi sarhoşluk), grybet (kaybolma) ve huzurdur. Keramet, ruhun saffet bulduğu zaman kazandığı iktidardır. Allah'ın bir ikramıdır. Heryerde yapılmamalıdır.⁹⁶ Mürid kelimesi çeşitli tarikatlara göre "İhvan" "derviş" diye de kullanılır. Tarıkata katılmış kişilerin sıfatıdır bu. Müridler şeyhin ilk dersi vermesiyle tarıkata girer. Müridler şeyhleriyle irtibatını kesmemek ve sorunlarını şeyhe konuşmak ikazlarını uymak zorundadır.⁹⁷

3. Salık: Seyrû Süluk denilen manevi terbiye yoluna giren mürid salık adını alır. Süluk mertebelerini aşarak Hakka ulaşan salık vasil denir. Mutasavvıflara göre sülukta

95- KÜÇÜK, a.g.e., 111.

96- Ahmet er-RİFAİ, **Delillerle Marifet Yolu**, 24.

97- "Tarikatlar", **Nokta Dergisi**, 3 Mart 1985, 29.

dört derece vardır: Seyri İllallah, Seyr Fillah, Seyr Mallah, Seyr Anıllah'tır.⁹⁸ Salık müridin şeyhi tarafından gösterilen şekilde tarikatın usul ve adabını öğrenip seyrü sülukle üstün vasıflara ermektir.

4. Vasıl: talip için en son aşamadır. Ölümden önce ölmektir. Kişi yalnız Allah'ın dediğini yapacak. Her çeşit geçici heveslere ve nefsin istediklerine karşı koyacaktır. Ancak bu sayededir ki şeyhinden gelen kerametleri anlayabılsın ve kendisi de o mertebeye yükselebılsin.

5. Halife: Şeyh'in sağlığında yerine geçeceklerini açıkladığı kişilerdir. Kimlerin halife olacağı semavi olarak şeyhe bildirilir ve açıklanır. Şeyhler kendi yakınlarına "el" bırakma "çavuşluk" gibi görev dahi kendiliklerinden veremezler.

6. Şeyh: Herhangi bir "pir" den doğrudan ve dolaylı olarak "el" almış kişilerdir. Şeyhin pirden dergah açmak için aldığı yazılı veya sözlü "icazeti" vardır. Her pirin kurduğu tarikat için soy ağna benzer silsilesi bulunur. Bugün faaliyet gösteren şeyh'ler geriye doğru "pir" e kadar, kimden el aldıklarını gösterir şecereye sahiptirler.

7. Pir: Tarikatın kurucusuna denir. Evliya, veli gibi sözlerde aynı kişi içindir. Mevleviler, Konya'da Mevlanâ Celaleddin-i Rumi'nin türbesinin bulunduğu yere "Huzur-u Pir" adını vermişlerdir. Rifailerde Ahmet er-Rıfai Hazretlerine Pir ve hatta "kutup" demektedirler.

f. Tarikatta Temel İlişki Biçimi

1. Şeyh'e Blat: Her hangi bir tarikata girmek isteyen talip önce Şeyh'e teslim olması, buna sözleşme de denir. Bu sözleşmenin genel hatlarıyla özeti şu şekildedir. Mürid şeyhine yalan söylemeyeceğine, gıybet, iftira etmeyeceğine, kimsenin ayıbını kusurunu araştırmayacağına, namazlarını vaktinde kılacağına, boş sözlerden vazgeçip işi ve gücüyle meşgul olurken kalbinden de zikirden geri kalmayacağına, az yeyip, az uyuyacağına, nefsin isteklerine uymayacağına ve kendinden hiçbir varlık görmeden tam bir teslimiyette bulunacağına dair söz vermek demektir.⁹⁹

98- Meydan Larousse, 909.

99- KÜÇÜK, a.g.e., 112.

2. Sülük: Cehaletten ilme kötü huylardan güzel huylara kendi varlığından geçerek Hakkın varlığına doğru ilerleyen bir harekettir. Muhiddin İbnül Arabi şöyle ifadelendiriyor: "Salık makamata ilmiyle değil, hal ile giden kimsedir." buyurmuştur. Süluk, müridin tarıkata girip derviş olduktan sonra belirli bir ilerleme gösterir ve bazı kademelerden geçer. Yani nefisinden ve dünya heveslerinden sıyrılan derviş Allah'a doğru yaptığı manevi yolculukta, şeyhinin de telkin ve kontrolü ile tarikatın belli aşamalarından geçerek olgunlaşır. bu süre içinde derviş "Çile" ye girer. Bunun çeşitli süreleri vardır. Bu süre dua, zikir ve nefisle mücadele, hesaplaşma ile geçirilir.¹⁰⁰

3. Ayin ve Sema: Tarikatlarda ayin, adet, usul, zinet, kanun ve dini merasim anlamlarına gelir. Sosyolojik açıdan toplumdaki dini hayatın evrimleşmesine paralel olarak "ayin" adı verilen türlü şekillerde dini törenlerin çok eski toplumlara kadar indirmek mümkündür. Ayin kelimesi tarikat için kullanıldığında, tarikat mensuplarının tekkelerde icra ettikleri bir nevi zikir şekilleridir. Rıfai tarikatı mensupları "Zikri Kıyam" ayakta zikir yaparlar. Zikri kıyamda semahanede toplanan dervişler ayakta oldukları halde ve dalga dedikleri şekilde sallanarak zikir ve tevhit çekerek ayin yaparlar. Aynı zamanda belinde kılıç kayışı bağlanmış oldukları halde iki mürid ayin boyunca şeyhin yanında saygı ile beklerler.

4. Keramet: Maneviyat yolcusundan oluşan fevkalade hallerdir. Ruhun saffet bulduğu zaman kazandığı iktidardır. Bu Hakkın bir lütfudur. Ekseriya ruya ile başlar, kalp perdesi açılır. Manevi görüş başlar. Keramet sahiplerinin derece ve mertebeleri bilinmez. Çünkü o gizli bir sırdır. Layık olanlara bu Allah (CC)'nin bir lütfudur. Her yerde ve her zaman keramet yapılmaması gerekmektedir. Şeyhlik ve mürşitlik şahsıdır, babadan oğula geçmez. O ancak şahsi gayret ve ruhi olgunluk mertebesine erişmeye bağlıdır. Tarıkatta "Aristokrasi" olmaz.¹⁰¹

5. Özel Giyim: Tarikat cihazı da denir. Her tarikatın inancı sembolleştiren tacı, külahu, kemeri, hırkası, sarığı ve cübbesi vardır. Kıyafetle birlikte elde taşınan bir asa, çubuk, zincir, göğüse takılan halka da tarikatın özel işareti olarak dikkati çeker.¹⁰²

100- GÜNER, a.g.e., 372.

101- KÜÇÜK, a.g.e., 115.

102- Meydan Larousse, 909.

6. Tekke: Tarikat faaliyetlerinin yapıldığı, tarikat mensuplarının ve muhibb'lerinin toplandığı binalarla, bunların müstemilatına denir.¹⁰³ Şeyhlerin ve bazı dervişlerin yatıp kalktıkları, ibadet ettikleri, tarikat mensupların ayın yaptıkları yerdir. Her tarikatın farklı niteliklerde birbirine bağlı birçok tekkesi vardır. Tekke, tarikatın geleneklerinin, emirlerinin ve sisteminin getirdiği görevlerin yapıldığı uygulandığı yerlerdir.

g. Tarikatların Sosyal Fonksiyonel Yönleri

Tarikatlar sosyal birer müessese olarak kuruluşlarından günümüze kadar çeşitli alanlarda, fonksiyon ifa etmişlerdir. Şartlar gerektirdiğinde buldukları toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel birikimine katkıda bulunmuşlardır. Tarikatların kuruluş şartlarına veya kurucularının dünya görüşü ve dinin uygulanmasındaki yorumuna göre, bazı konularda diğerlerinden ayrılan belirli özellikler göstermişlerdir.¹⁰⁴

Sosyal bir kuruluş olan tarikat için benzeri diğer sosyal kuruluşlarda olduğu gibi bir öncü vardır ki bu tarikatta "şeyh" tir. Şeyh veya mürşid, bir bölgede ırşada başlamak üzere mezun olup karar verdiğinde yapılacak ilk iş zikir ve ibadetlerin tarikatın ruhi eğitim ve öteki disiplin ve terbiye kurallarının uygulanabilmesi için şunlar yapılır. Mâbed, çilehane, halvet, mahalli hamam, namazgah, aşhane, kiler, fırın, ahır, misafirhane vb. gibi yerlerden meydana gelen bir tekke ya da hankâh teminidir. Böylece bu gibi yerlerde disiplin ve yönetim problemi olmaktadır.

Tarikatlarda yönetim ve disiplinin sağlanması iş bölümü esasına dayanmaktadır. Nitekim idare edenle idare edilenin bulunduğu hertürlü sosyal kuruluşlarda bu böyledir. Buralarda iş bölümü yazılı kurallarla, yönetmeliklerle değil tamamen cemaat yapılarında olduğu gibi gönül fermanlarıyladır. Tarikatta bütün yetkileri elinde bulunduran en yüksek rütbeli kişi Şeyh'tir. Şeyh'ler pir makamını işgal ederler. Günlük işlerde her türlü programı düzenlemek üzere kurulmuş bulunan "Dergah zabitanı" her hususta şeyhe karşı sorumludur. Mevcut tarikatlar içerisinde en mükemmel şekilde bir iş bölümü yapılmış bulunan ve hemen hemen her tarikatta aşağı yukarı görülen şeyhden başka şu

103- Yeni Türk Ansiklopedisi, 3980.

104- GÜNER, a.g.e., 377.

kışiler tarikatta asayişi temin ederler. Bunlar muhib ve halifelerdir.

Muhib: Tarikatı girmiş şeyh tarafından müridliğe kabul olunmuş kişidir. Müridlik derecesinde başarı gösterenler yapılan bir törenle muhipliğe terfi ettirilir; ve şeyhi tarafından dergahtaki görevlilerden birisine teslim edilir ve bütun adabı bundan öğrenir.

Halife: Tarikatta disiplinin temini yönünden olduğu kadar manevi yönden de oldukça önemli bir makamdır. Halifeler acil hallerde icazet verme yetkileri de vardır. Tarikat liderinin görevi sadece yöneticilik değil, aynı zamanda dini, ruhi bir eğitimidir.

Dergah Zabitanı: Tarikatta harici işlerin yürütülmesi ve dahili disiplinin sağlanmasıyla görevlidir. Tarikatların gelir kaynakları, vakıflar ve özel bağışlar, devlet erkanı tarafından yapılan yardımlardır. Onbinlerce kişiyi birarada barındırmak, böylecede yemek, içmek, giyim, kuşam gibi birçok ihtiyaçlar bu yollarla sağlanan yardımlarla yürütülmektedir.

Tarikat mensuplarının kılık kıyafetleri kendilerine hastır. Bir tarikat mensubu öyle öteki vatandaşlar gibi rastgele bir kumaş ya da pabuç alıp giyemeyecektir. O ancak mensubu bulunduğu tarikatın kabul ettiği kılık kıyafete uymak zorundadır. Zikirhanede arakiye, sıkke, destar, istiva, tennura vb. gibi adlarla anılan özel giysilerde bulunur.¹⁰⁵ Rıfailer siyah sarık, cübbe, haydariye ve içten de beyaz elbise ve beyaz çorap giymektedirler.

h. Tarikat, Tekke ve Zaviyelerin Doğuş ve Gelişmesi

Aslında tarikat, tekke ve zaviye tabirleri birbirıyla yakından ilgili bazende içiçe tarif edilebilen ve çok yakın anlamlarda kullanılabilen kelimelerdir. Tarikat olmadan tekke; tekke ve zaviye olmadan tarikata anlam vermek zordur.

Tarikat; yol, meslek demektir. Anlam olarak ise dualar, zikirler ve tasavvuf hususunda bağlanılan yol olup hak yolunda ermiş kimselerin mesleğidir.¹⁰⁶ Tarikat IX-X. asırlar arasında ahireti kazanmak için, dünyüdan yüz çevirerek, ruhi kuvvetleri terbiye, nefsi ve tabi istekleri yenme, içi temizleme ve zahidane bir yaşayış yolu idi. Başka

¹⁰⁵- KÜÇÜK, a.g.e., 135.

¹⁰⁶- Şemseddin SAMİ, "Tekke ve Zaviyeler", **Kamus-ı Türki**, III, İstanbul, 1986, 1307.

bir istilahi manasında; bilhassa sünni muhitlerde tarikat şeriate bağlı olup, Allah'ı zikretmeye devam ederek, O'na ulaşma yoludur. Bu suretle onlara göre şeriat bilmek, tarikat ise, bilinen ile amel etmekten ibarettir.¹⁰⁷ Bir diğer tarife göre ise; Eğer bir yerde, halkın sevgisini ve saygısını celbeden, zühd ve takvasıyla onlara örnek olan, buna ilaveten edep ve erkânı usul ve kaidesiyle yolu ve meşrebi bulunan bir şahsiyet yetişmişse müslümanlardan bir grup, o şahsiyetin etrafında toplanıp aynı yolda süluk etmelerine ve ondan feyz almalarına herhangi bir engel düşünülmez. İşte bu gibi şahsiyetlerin dergahlarında tekkelerinde ve zaviyelerinde kendilerine has usul ve kaideleri benimseyerek kendilerine intisap edenleri teşkilatlandırıdıkları kuruluşlara tarikat denilmektedir.¹⁰⁸

Tekke, eskiden tarikata girmiş olan kimselerin toplandıkları ve ayın yaptıkları yere verilen isme denir. Tekkelerin büyüklerine asitane, küçüklerine ise zaviye denilmiştir. Genellikle şehir kasaba ve köylerde veya yol üzerinde kurulmuş olup, içinde belli bir tarikata mensup şeyh ve dervişlerin yaşadığı ve gelip geçen yolcuların bedava misafir edildikleri belli bir müesseseyi ifade için zaman ve mekane göre, zaviye, ribat, hangah, buk'a savmaa gibi terimlerde kullanılmıştır. Son yıllarda ise tekke, dergah ve asitane terimleri daha çok rastlanır olmuştur.¹⁰⁹

Hakikatta bu müesseselerin menşe'ini ve ortaya çıkışını, tasavvuf cerayanın kuvvetlenmesiyle birlikte düşünmek gerekir. Menşe'i ve başlangıcı ne olursa olsun, zaviyelerin tasavvufun yayılışıyla muvazilik arz ettiği ve çeşitli dini, içtimai, iktisadi ve hatta siyasi amillerin tesiriyle İslam aleminde çabucak yayıldıkları görülmektedir. İlk zamanlar sırf bir inziva yeri niteliğinde görülen bu zaviyelerin XIV. asırlarda gezgin dervişler yolcular için parasız bir misafirhane hüviyetine büründükleri, daha sonraları ise, merkezi iktidardan uzak yerlerde, halk arasında siyasi bir ehemmiyet kazandıkları ve

107- Fuat KÖPRÜLÜ, "Tarikat" **İslam Ansiklopedisi**, XII, İstanbul ,1979, 1.

108- "Zaviye", **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Ötüken Yayınları, X, 1985, 3980.

109- Bayram SAKALLI, "Tekke, Zaviye ve Türbelerin Türk Toplumundaki Rolleri, Kapatılmaları ve Tepkiler", **Türkiye Günlüğü**, Cedit Yayını, Sayı 29, Ankara, Ağustos 1994, 203.

ayrıca X. asırdan itibaren Horasan, İran ve Maveraünnehir bölgelerinde de birer tasavvuf müesseseleri olan irili ufaklı birçok zaviyelerinde bulunduğu görülmüştür.¹¹⁰

Bütün tarikatların temelinde Allah'a ulaşma ve yaklaşma felsefesi bulunmaktadır. Ancak bu tek hedefe ulaşmak için farklı metodlara başvurdukları görülmektedir. Nitekim Allah'a giden yollar varlıkların sayısıkadar çoktur denilmektedir. Bu yaygın olan deyim, Kur'an'da: "Allah'a varmak için vesilelere sarılın" ayetiyle anlatılmak istenen hususun bir başka ifadesidir.¹¹¹

İnsanlığın yaratılışlarında kainatın sırrı olarak her fert birbirinden farklı bir mizaca, düşünceye, duyguya ve şekile sahip olarak yaratılmıştır. İnsan şahsiyetinde kudret ve yaratıcılık derinleşip enginleştikçe, bir ferdin ötekilerden farklılığıda fazlalaşır. Her birimiz bağımsız bir bir alem olduğumuz fikri kendimize de hâsıl olur.¹¹² Ancak bunun kadar gerçek olan bir diğer hususda insan sosyal bir varlık olduğu gerçeğidir. Diğer bir deyişle, insanı toplum dışı bir varlık olarak görmek veya düşünmek mümkün değildir. İnsan kendi fikri, duygu ve düşüncesinin toplumun diğer fertleri tarafından paylaşılmasını ve benimsenmesini de ister. O halde insan şahsiyetinin farkına varmak, hem de birliğin tadını çıkarmak ihtiyacını hissetmektedir.¹¹³ Tasavvuf ehli bir yandan tarikatlar aracılığı ile ferdin müstakil dünyasını, diğer yandan da insanın sosyal varlık yapısındaki birlik ve beraberlik ünitesine de halk kitlelerini peşine takmayı başarmıştır.

Buna göre tarikat, şeriatın gösterdiği hedefe varmak için bir vesile veya takip edilen yol, kişisel karaktere göre de bir vaziyet veya tutumdur.¹¹⁴ Bundan dolayı şeriat tek olmasına rağmen tarikatler çoktur. Tarikatların takip ettikleri metod, zikir usulleri, siyasi tavırları açısından bir takım sınıflandırmalara tabi tutulduğu da görülmektedir. Fakat tarikatların sınıflandırılmasında temel ölçü olarak bir tek Allah'a, Hazreti

110- A.Yaşar OCAK, "Zaviyeler", **Vakıf Dergisi**, XII. Ankara, 1978, 248.

111- Mehmet İBRAHİM, "Eski Yugoslavya'da İslam Kültürünün Yerleşmesinde Tarikatların Önemi", **İslami Araştırma Dergisi** VI, sayı 4, Ankara, 1993, 250.

112- Muhammed HAMİDULLAH, **Initiation al İslam**, Paris, 1970, 67.

113- Yaşar Nuri ÖZTÜRK, **Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar**, Sidre Yayıncılık, İstanbul, 1988, 104.

114- Arnold T.W., **İntişari İslam Tarihi** (Ter.A.Y.Ocak), Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul, 1971, 86.

Muhammed'in Peygamberliğine ve Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kitabı olduğuna inanılması hususları alınmaktadır. Bu üç esası temel alan tarikatlar ehli sünnet olarak kabul edilir. Bunun dışında kalanlar ise ehli sünnet dışı tarikatler olarak kabul edilmektedir.

Tarikatların asıl hedefi olarak seçtikleri İslam'ı yayma hususunda oldukça başarı kazandıkları, bilhassa son zamanlarda yapılan araştırmalarla ortaya konmuş durumdadır. Başarının sırrı olarak da İslam'ı tebliğde kılıç ve savaş yerine gönüle hitabı tercih etmelerinin önemli bir etken olduğu gözlenmektedir.

Tarikat mensuplarının İslam'ı benimsetmek ve sevdirmek için güzel konuşma güzel davranış ve örnek yaşayış gibi her türlü meziyetlerini azami bir şekilde ön plana çıkarmaktadır.¹¹⁵ Ülkemizde İslam'ın kısa zamanda benimsenmesinde tarikat mensuplarının önemli ölçüde etkili olduğu inkar edilemez bir gerçektir.

115 Ömer Lutfi BARKAN, "İstila Devrinde Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", **Vakıflar Dergisi**, XI, Ankara 1964, 185

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİFAİ TARİKATININ YAPISI

A- RİFAİ TARİKATININ TARİHİ

1. Kurucusu Ahmet Er -Rifai

a) Hayatı:

Ahmet er-Rifai'nin hayatı ile ilgili olarak otobiyografik tarzda yahut devrine ulaşan doğrudan kaynaklar elimizde mevcut değildir. Bu durumda ikinci elden ve çağdaş kaynaklara başvurmak gerekiyor. Onun hayatı ile ilgili bilgileride bu çerçevede değerlendirmek uygun düşüyor. Buna göre kaynaklarda Ahmet er-Rifai'nin 512/1118-19'da Bağdat'la Basra arasında kalan Batâih bölgesindeki Ümmü Abide Köyü'nde, Recep ayı içerisinde bir perşembe günü dünyaya geldiği rivayet ediliyor.¹ Babası Seyyid Ali, annesi Fatıma el-Ensari'dir. Babasını yedi yaşında kaybeden Ahmet er-Rifai, annesi ile birlikte dayısı Mansur'un yanında kalmıştır.²

Kur'an öğrenimini ve hafızlığını Dayısı Mansur el-Bataihi'nin yanında tamamlamış, devrinin alimlerinden Ali Ebul-Fazl el-Vasiti ve Ebubekir el-Ansari el-Vasiti'den öğrenim görmüştür. Tarikat şeyhliğini de dayısı Mansur ile Hocası Aliyyül Kari el-Vasiti'den almıştır.³

İlk eşi, Hatice binti Ebi Bekr el-Vasiti en Necari olduğu söylenmektedir. Fatıma ve Zeynep adında iki kızı olmuştur. İkinci eşi Rabia'dan Salih isminde bir oğlu olmuş, ancak

- 1- Ahmet er-RİFAİ, **Onların Alemi** (Çev.Abdulkadir Akçiçek) Bahar Yayınları, İstanbul, 1990, 24.
- 2- Mustafa TAHRALI, "Ahmet er-Rifai", **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, II. İstanbul, 1989, 127.
- 3- Muharrem HİLMİ, **Kadiri Yolu Salıkların Zikir Makamları ve Zakirlere Hadiye**, Pars yayınları, Ankara, 1976, 51.

küçük yaşta vefat etmiştir. Tarikatı kızlarının çocukları ile devam etmiştir. Bunlardan İzzeddin Ahmet es-Seyyad, Rifai tarikatının Seyyadiyye kolunun kurucusu olduğu rivayet edilmektedir.⁴

Ahmet er-Rifai'nin Abdülkadir el-Gıylani'den (561/1166) sonra "Kutbiyet" makamına yükseldiğini günümüz Rifai şeyhleri ve müridleri söylemektedir. "Gavsiyet" ve "Kutbiyet" makamı kendisine daha önceden teklif edilmiş, o da almamış. Bunun üzerine Abdulkadir Geylani'ye verilmiştir. Kendisine "Ebu'l-Âlemeyn" (İki makamın sahibi) künyesinin bunun için verildiği söylenmektedir. Kurmuş olduğu tarikat, Ahmediyye, Batahiyye ve sonraları da sadece Rifaiyye olarak anılmıştır.⁵

Ahmet er-Rifai şiddetli bir ishal hastalığı sonunda 578/1182, 29 Ağustos'ta ikinci namazı vakti, Perşembe günü vefat etmiştir. Cenazesi annesinin dedesi Yahya Ensari'nin Ümm-ü Ubeyde'deki türbesine defnedilmiştir. Türbesi bugün çöl halinde bulunan bir bölgede, Bağdat'ın güneyinde Vasit Şehri yakınlarında bulunmaktadır.⁶

b) Kerametleri:

Ahmet er-Rifai 1160'ta bazı yakınları ve müridleriyle birlikte hacca gidiyor. Dönüşte Medine'yi de ziyaret ediyor. Medine uzaktan görüldüğü vakit devesinden inip yürüyerek Ravza-i Mutahhara'ya kadar geliyor. Hz. Peygamberin kabri önüne gelince "Es-selamü aleyke ya ceddî" diyerek selam veriyor, orada bulunanlar Hz. Peygamberin "Aleykesselam ya veled" sözüyle karşılık verdiğini duymuşlardır. Bu durum karşısında cezbeyle gelen Rifai diz çökük şu beyti okumuştur.

Bu uzak halinde ruhumu elçi yolluyorum.

Bu yeri öpsün diyerek vekil tayin ediyorum.

İşte bu, kalıpların devleti hazır bekliyorum.

Sağ elini uzat, dudaklarım yansın istiyorum.

4- Kazım BÜYÜKAKSOY, **Yüce Velller, Hak Yolunun Erleri**, Divan Matbaası Yayını, İstanbul, 1973, 72.

5- Kenan RİFAİ, **Ahmet er-Rifai, Hayatı ve Özellikleri**, Divan Matbaası, İstanbul, 1340, 7.

Bunun üzerine Hz. Peygamberin kabrinden dışarıya mübarek eli gelmiş ve Rıfai bu eli öpmüştür. Bu olaya Abdulkadir Geylani, Şeyh Adı b.Müsafir, Hayat b.Kays, Ali b.Humeys, Ali Taberi, ahmed b. Mahmud Reb'i, Emir Esedüddin Şirekuh b. Şâdi, Şerif Hasan b. Muhammed Hüseyini gibi o yılki hacılardan çokca kalabalık bu olaya şahit olmuştur.⁷ Ahmet er-Rıfai'nin başka birçok kerameti olduğu da söylenmektedir.*

Bu olay karşısında cezbeye gelen müridler ellerinde bulunan kılıç, hançer, ok, bıçak gibi aletleri vücütlerine batırmışlardır. Bu durumu gören Ahmet er-Rıfai dedesi Hz. Peygamberden bunun kendi tarikatı için bir burhan (delil) olmasını diler ve ister. Rıfaillerin çeşitli burhan dedikleri olayların kaynağının bu keramet hadisesi olduğu müridlerince söylenmektedir.

c) Eserleri:

Biyografî yazarları Ahmet er-Rıfai'nin birçok eserinden bahsederler, bazıları:

1- El-Hikem er-Rıfaiyye: (Şam, tarihsiz) Yeni Tercümesi, Yaman Arıkan tarafından "Hak yolcusunun Düsturları" adı altında aşağıdaki verilen iki eseriyle birlikte yapılmıştır. Erkan Yayınları, İstanbul 1985'te yayınlanmıştır.

2. E. Erbaune Hadisen. "Hak Yolcusunun Düsturları" içinde yer almaktadır.

3. En-Nizamü'l Hass li-Ehlil-İhtisas "Hak Yolcusunun Düsturları" içindedir.

4. El-Burhanü'l Müeyyed. Türkçeye, H.Kamil Yılmaz tarafından çevrilmiştir. "Delillerle Marifet Yolu", Erkan Yayınları, İstanbul 1995'de yayınlanmıştır.

5. El-Mecalisü's-Seniyye er-Rıfaiyye (Beyrut 1304)

6. Haletü Ehlil-Hakıka maa'llah (Halep 1962) Abdulkadir Akççek Türkçeye çevirmiştir. "Delillerle Marifet Yolu" içinde yer almaktadır.

7. El-Eş'ari. Şiir kitabıdır. Kenan Rıfai'nin Ahmet er-Rıfai adlı eserinde mevcuttur.

8. El-Ahzab ve'l Evrad. Kenan Rıfai'nin eserinde vardır.

9. Serh'üt tenbih, Sırat'ül müstakim, Rivayet, Tefsir'ü süret'il Kadr Et-Tarik'ü İllallah, El-Mecalis'ü Ahmediye, El-Akaid'ül Rıfai gibi eserleri vardır.

7- Er RİFAİ, **Onların Alemi**, 39-40

*- Bkz. Bu konuda geniş bilgi için; Ahmet er-Rıfai'nin eserlerine, Kenan Rıfai'nin Şeyhi için yazdığı eserine, İslam Ansiklopedisi, İslam Alimleri Ansiklopedisi Türkiye Gazetesi Yayını ve Selçuk Eraydın'ın Tasavvuf ve Tarikatlar, Marifet Yayınları'nda çıkan eserine bakılmalıdır.

2. Ahmet er-Rıfai'den Sonra Tarikatın Durumu

Ahmet er-Rıfai'nin kurmuş olduğu tarikat, Arabistan'a, Irak'a, Mısır'a, Anadolu'ya ve hatta Yugoslavya'ya kadar yayılmıştır. Kendisinden sonra yerine geçen kızkardeşinin oğlu Ali bin Osman tarikata şeyh olmuştur.⁸

a) Rıfai Tarikatının Kolları

Ahmed er-Rıfai'nin halifelerinden biri olarak İbrahim el-A'zeb'i gösterirler. Nakledildiğine göre İbrahim el-A'zeb'in vefatından sonra Kutbül Cevad Seyid Ahmed es Seyyid halifelik makamına geçmiştir. Rıfai tarikanının on beş kolu olduğu söylenmektedir:

1. **Seyyadiyye:** Seyyadiyye kolunun kurucusu Şeyh Said Ahmed İzzettin'dir. 1178 yılında Basra'da dünyaya gelmiştir. Büluğ çağına kadar orada kalıp müftü Şeyh Abdunnaim'den ilmi fen ve maarif-i şer'iyye'yi öğrendikten sonra ilahî cezbe üstün gelerek Seyyid Ahmed Rıfai hazretlerinin tarikatına salık olmuştur. Irak havalisinde olağanüstü halleri ve kerametleri ile büyük bir şöhrete sahip olmuştur.

Rıfai Tarikatını Arabistan, Irak, Yemen, Hicaz ve Mısır'a oradan da Şam'a kadar yayılmasını sağlayan bu zat olmuştur. Ayrıca Irak Berzenci Seyyitlerinden olan ve Türkiye'de Rıfai tarikatının temsilcisi olan Erzurumlu Mevlut Baba'da bu kola mensuptur. Araştırmamıza konu olan Erzurum, Kayseri, Ankara Rıfai tarikatı'nda bu kola dayanmaktadır.

Hac etmek ve fahr-ı Kainat efendimizi ziyaret eylemek maksadı ile Hicaz'a gitmiş, oradan Mısır'a geçerek oğlu şeyh Ali Ebüş Sebbak'ın gömülü bulunduğu zâviyeyi yapmıştır. Şam, Humus ve Hamaya gelmişler oradan da metiken adlı köye giderek yerleşmiş ve tarikatın neşri ile meşgul olmuşlardır. Halen orada meftun buldukları Hankahı yaptırmışlardır. 1271 senesinde 96 yaşında vefat etmişlerdir. Hanımı Hazra Ümmü'l Hayr'dır. Sadreddin Ali, Şemseddin Ahmed, Ebu Bekr ve Musa adında dört evladı dünyaya gelmiştir. Nesli Irak, Şam, Haleb ve Badiye'de de olduğu söylenmektedir.⁹

8- Fuat KÖPRÜLÜ, "Tarikat", *İslam Ansiklopedisi*, XII., İstanbul, 1979, 468.

9- BÜYÜKAKSOY, a.g.e. 86.

2. Keyyaliyye: Şeyh İsmail Meczub-ı Kıyalı Hz. ne mensuptur. Babası Seyyid İbrahim el-Belhi el-Hüseyni'dir. Tarikatı Necmeddin Rifaiden, o da Valid-i Kutbuddin'den, o da Valid-i Şemseddin'den o da amcası İbrahim el-A'zeb'den, o da Abdurrahimden o da kardeşi Seyfeddin Ali er-Rifai'den o da dayısı Ahmed er-Rifai'den almıştır. İsmail Kıyalı Halep'de Terbene köyünde 1495 tarihinde vefat etmiştir.

3. Haririyye: Ebu'l Hasan Ali el-Hariri Hazretlerine mensuptu. Babası Seyyid Abdul Muhsin Ebul Hasan'dır. Basra da harir kasabasından Şama hicret etmiştir. 1153 senesinde doğmuş. Doksanedi sene yaşamış 1247 yılında Şamda vefat etmiştir.

4. Nuriyye: Şeyh Nüreddin Habıullah el-Hudeysi Hazretlerine mensuptur.

5. İzziiyye: Hüseyin Ebu'l Feyz-i İzzî Hazretlerine mensuptur.

6. Ferariyye: Şemseddin Muhammed b. Hanzatül Ferari Hz. mensuptur.

7. Burhaniyye: Şeyh Burhaneddini İbrahim Hazretlerine mensuptur.

8. Fazlıyye: Seyyid Cemaleddin-i Fazl-ı Hindi-i Burhanburiye Hazretlerine mensuptur. 1534'de Hindistan'da Güceratta doğmuş, 1620'de Burhanbur'da vefat etmiştir.

9. Cendeliyye: Cendel b. Muhammed er-Rifai Hazretlerine mensuptur.

10. Cemiliiyye: Şeyh Cemaleddin-i Irak-ı Hazretlerine mensuptur.

11. Diriniyye: İzzettin Ahmed ed Deyrini eş - Şafii er-Rifai'ye mensuptur.

12. Ataiyye: Şeyh Muhammed Atiyetü'r Rifai'ye mensuptur.

13. Sebebiyye: Şeyh Süleyman-ı Sebsebi'ye Hazretlerine mensuptur.

14. Umadiyye: Şeyh İmadeddin el-Ekber Hazretlerine mensuptur. Ahmed er-Rifai Hazretlerinin halifelerindendir.¹⁰

15. Katniyyaniye: Şeyh Seyyid Hasan el-Katmani'ye mensuptur.

Diğer kollar: Vasitiyye, Cabertiye, Aclaniyye, Ma'rüfiyye, Şeyh Marüfi'ye mensuptur. Kartalda tekkesinde medfundur. Ulvaniye, Şeyh Ahmed el-Ulvan Hazretleri'ne mensuptur.

Osmanlıda etkili olan Rifai Şeyhleri ise şunlardır: Şeyh Mahmud-ı Hadidi Rifai,

10- Hüseyin VASSAF, **Sefine-i Evliya**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1990, 211.

Şeyh Yesi Hazretleri , Şeyh Osman Himayeti, Karasanklı Şeyh İbrahim-i Sabri Efendi, Şeyh Sadık Efendi, Şeyh Seyyid Nuri Efendi, Şeyh Hayrullah Tacüddin Efendi, Kenan Rifai, Yusuf Nail Vanlı, Sanamirli Hacı Ahmed Baba, Çorumlu Mustafa Baba, ve Erzurumlu Mevlüt Baba ve daha birçok Rifai Şeyhi ülkemizde yaşamış ve bu tarıkata hizmet etmişlerdir.¹¹

b) Rifai Tarikatının Yapısı

Toplumsal yapı temel sosyal kurumların karşılıklı ilişkilerinden oluşan bir bütünlüktür. Toplumsal yapıda esas olan unsur karşılıklı ilişkilerdir. Bu bağlamda toplumsal yapı, toplumsal ilişkilerin bütünü veya bu ilişkilerin istikrar gösteren bir düzenidir.

Parsons'a göre toplumsal yapı, aktörlerin toplumsal etkileşimlerinin kalıplaşmış sistemidir. Roller, birliktelikler, normlar ve değerlerin bir kümesidir. Yani normatif kültürün örgütlenmiş ve istikrar gösteren bir görüntüsüdür.¹² Sorokin'e göre ise toplumsal yapı, kişilerin çoğunluğunun etkileşiminin bir sistemidir.¹³

Mertonda toplumsal yapı ile ilgili olarak şu açıklamayı yapar: Toplumsal yapı, toplum yada grup üyelerinin organize edilmiş sosyal ilişkilerinden oluşur.¹⁴

Toplum bir kurumlar ve gruplar topluluğudur. Kurumlar ise, toplumun yapısını teşkil eden fonksiyonel birimler, yani kurumlar, insanlar arasında yerleşmiş az çok devamlı olan ilişkiler şekli veya ilişkiler sistemidir. Bir topluluğun toplumsal düzeni, kuruluşu, kuruluşun işleyişi ve birtakım görevleri yerine getiriş yoludur.¹⁵

Buna göre Rifai tarikatının yapısı ve birbirleriyle olan ilişkileri şu, şekilde olmaktadır.

11- VASSAİ, a.g.e., 212-213.

12- Sezgin KIZILÇELİK, **Sosyoloji teorileri 1**. Mimoza yayınları Konya, 1992. ,279

13- Pitirim A. SOROKİN, **Social Theory of Today**. A. Harper int Edition: Wihchester 1966.,427.

14- K.Robert MERTON, **Social Theoru and Social Structure**, The Free Press, New York, 1967, 162.

15- Ralph LİNTON, **The Study of Appletion**, Century Crofts, New York, 1906, 73.

1. Şeyh önünde tövbeyi nasuh etmek; Rifai Tarikatına girmek isteyen kişi önce bir rifai Şeyhine başvurur. Şeyh uygun görürse tören şu şeklide olur. Buna elverme'de denilmektedir. Talip öce abdest alır, iki rekat namaz kılar. Namazdan sonra Şeyhin önüne diz çöker. Dizini şeyhin dizine dayar, şeyhin sağ eliyle talibin sağ baş parmakları karşı karşıya getirilerek, tövbe yapılır, buna mûlasık denir. Şeyh bu sırada üç sefer fatiha okur sonra talibin elinden tutar önce "İnnellezine" ayetini, sonra bir hadis okur. Talibe öğüt verir. Daha sonra şeyh sağ eliyle talibin elinden tutar ve ona şöyle der. "Allah'ın, Hz. Muhammed'in bütün emirlerini yerine getireceksin, nehiyelerinden kaçınacaksın ve bütün geçmiş günahlarına tövbe edeceksin". Pirinin Hazreti Ahmed er-Rifai olduğunu söylüyor. Talip kadınsa bir tûlbendin ucundan tutar veya tesbihe okuyarak töreni yapar. Daha sonra üç kere "lailahe illallah" çekilir. Tarikatla ilgili gerekli tören yapılır. Sonra taç giydirilir. Bu oniki dilimlik bütün tarikatlara işaret eden bir taçtır. Bu törenler yapıldıktan sonra talip Rifai adını alır. Ancak bu törenler zamanın uzun ve kısa oluşuna, yerine ve bölgesine göre değişiklik arz etmektedir. Örneğin Kayseri'dekiler orta kısmı kırmızı, ağız kısmı siyah olan takke giyerlerken, Ankara'da yeşil takke, Erzurum da ise takkenin rengine dikkat edilmemektedir.

2. Teslim: Rifai tarikatının yapısını tarikata giren kimse veya kimselerin herşeyleri ile teslim olmalarını gerekli kılmaktadır. Şeyhini bütün diğer şeyhlerden üstün görmeli ve ona tam bağlı olmalıdır. Mürid mürşidine karşı çıkmamalı ve kalbinde, tereddüd, şüphe taşımamalı, eğer mürid tereddüd duyarsa, mürşidine karşı itaatsızlığın geri dönüşü yoktur.¹⁶

Derviş, diline, sözlerine, ellerine, ayaklarına, şehvetine hakim olmak durumundadır. Az söylemek, ruh berraklığı, Allah'a güvenme ve öz disiplin şart olmaktadır. Mürşidine karşı hizmetinde de bir ödül beklememelidir. Tevbe ederek zühd ve zikir aracılığı ile derviş bu kararlarını sağlamlaştırmalıdır.¹⁷

Mürşid de müridlerine karşı sorumludur. Onların ruhanı gelişimini kontrol etmek zorundadır. Çünkü dervişin kontrolü mürşide bırakılmıştır. Derviş mürşidi konusunda

16- Abdullah AKÇA, **Seyyid Ahmet er-Rifai ve Tasavvuf Felsefesi**, Basılmamış Lisans Tezi, Ankara, 1992, 3.

17- Fulya ATACAN, **Sosyal Değişme ve Tarikat, Cerrahiler**, Hil Yayınları, İstanbul, 1990, 41.

aleyhte söylenenlere dikkat etmemeli ve bağlılığını korumalıdır. Çünkü mürşitler bilinçli olarak kendilerinden nefreti ön planda tutarlar. Bunlar halk tarafından azarlanırlar ama Allah tarafından, alemi manada övülürler onlar ne zamana ne de mekana bağlıdır. Hırs ve temadan uzaktır. Böylece halktan korkmaz ve birşeyler beklemezler. Bütün diğer bağlantılarını koparıp Allah ile bütünleşir ve kendilerini Allah'a ulaşmış hissederler. Ne yaparlarsa Allah'ın emirlerine göre yapar. Dervişler tekkelerini sık sık ziyaret etmelidirler. Müridlerin manevi derecelerinin yükselmesi, tekkeyle olan irtibatlarına bağlıdır.

3. Zühd: Hak rızasına yönelenlerin atacağı ilk adımdır. Zühd'ün esası, Hz. Muhammed'e uyma ve halis bir niyetle onun gibi yaşamadır.

Derviş sünneti seniyyeye bağlı kaldıkça doğru yoldadır, kıl kadar ayrılırsa yolunu şaşırır olur. Tarık üzerine yürüyenler işte bu yolda olanlardır. Görünen edebin güzelliği görünmeyen edebin ifadesidir. Zahiri edebi bilmeyene, batını edeb hususunda nasıl güvenilebilir.

4. Takva: Allah'ın emrettiklerini yapmak, yasakladıklarından kaçınmak ve peygamberin sünnetine bihakkın kılı kırk yararcasına samimi olarak uymaktır.

5. Kanaat: Bulunduğu hale razı olmak ve bu taksimin Allah tarafından yapıldığını tasdik etmek, böylece nefsanî zevklerinden ayrılıp ruhanî zevki ele geçirmektir.

6. Uzlet: Halkla ilişkisi kesip hak'la olmak, huzur içinde ibadet, tezekkür ve esranı ilahiyeyi tefekkür için tenhayı seçmek demektir. Zahirde halk ile batında hakk ile olmaktır.¹⁸

c) Rifai tarikatında Roller:

Öncelikle rol kavramı üzerinde durarak bunun Rifai Tarikatındaki durumunu inceleyelim. Roller toplum içerisinde yerine getirildiği için sosyal içerikli olmaktadır. Sosyal rol, sosyal duruma uyabilmek için gösterilen aktif çaba ve takip edilen yoldur. Sosyal rol, sosyal statünün normlarına ve toplumdaki bireylerin beklentilerine yanıt verme halidir. Bu anlamda sosyal rol bize bireyin ne yaptığını anlatır. Kişinin katıldığı çeşitli gruplarda oynanır.

18- Ahmet er-RİFAİ, **Delillerle Marifet Yolu** (Ter. H. Kamil Yılmaz) Erkam yayınları, İstanbul, 1985, 7.

Linton'e göre rol, statünün dinamik yanıdır. Bir kişi hak ve yükümlülükleri harekete geçirince bir rol oynamış olur.¹⁹ Kısacası, sosyal rol bir sosyal statünün normlarını yerine getirmek için gerekli olan davranış biçimidir. Sosyal statü bir sosyal mevki ise, sosyal rol de o mevkinin aktif hali, yani uygulama yönüdür.

Rıfai tarikatında karizmatik yapı içinde yukarıdan aşağıya doğru, rollerde belirgin farklılıklar vardır. Şeyh halife ve diğer müritlerin ortak rolleri şunlardır. Abdulvahap Baba şeyhinin kendisine verdiği icazetnameden okuyarak "vacıbatı tarikat altıdır" dedi.

1. Zikir: Allah'ı methü sena ve yüceliğini ifade maksadıyla dilden ve gönülden gelen güzel kelimelerle anma, kalbde bulunan Allah sevgisinden doğan gerçeğe ulaşma duygusu ve düşüncelerinden ibarettir. Rifailler açık zikir yapmaktadırlar.. Günlük kendilerine ve derecelerine göre zikirleri olduğu gibi haftada bir sefer toplu zikir ve bir seferde Rıfai hatmı yapmaktadırlar.

2. Hayır ve ihsan: Rıfai tarikatı üyeleri buldukları şehrin ve bölgenin özelliklerine göre çeşitli vakıf ve dernekler kurarak hayır ve ihsanda bulunmaktadırlar. Bunlar yeni evlenecek fakir gençleri evlendirmek, eğitim bursu vermek, fakir ve yoksullara yardım etmek vb. hayır işleridir.

3. Terki dünya: "Rıfai tarikatına giren bir mürid dünya sevgisini bağlılığını terk etmelidir" diyor. Vahap Baba, "dünyayı bırakmadan bir derviş yükselmez. İki sevgi bir arada bulunmaz. Ahireti isteyen dünyayı terk etmeli, ona bağlanmamalıdır" diyor.

4. Terk-i Heva: Rıfai tarikatına giren bir kimse nefsanî istek ve arzularını terk etmeli, şehvî arzularını gizlemelidir. Helal yollardan ayrılmamalıdır. Nefsinin arzularına uyan, haram yiyen, yalan söyleyen bir kimse derviş olamaz.

5. Hakk'tan Korkmak: Bir derviş Allah'dan çok korkmalıdır. Allah'ın razı olacağı işler peşinde koşmalıdır. "Dövene elsiz sövene dilsiz, derviş gönülsüz gerek" dusturunu kendine rehber etmeli ve Allah'dan korkarak yaşamalıdır. Her an Allah'ı aklında tutmalıdır.

6. Aşk ve Şevktir: Bu tarikat, "yani Allah yolu yolculuğu, babadan ve dededen miras olarak elde edilemez. Bu yol amelî aşk, şevk, gayret, didinme ve çalışma yoludur. Hududa varınca durma yoludur. Yanaklara yaşlar akıtma yoludur. Şanı yüce olan

19- LINTON, a.g.e. 73.

Allah'ın huzurunda edebli olma yoludur. Allah yolu yolculuğuna ancak doğrulukla nefsin kibir ve gurur duygularını kırmakla, alçak gönüllülükle, Allah'ın kudreti karşısında aczini itirafla, Hz. Muhammed'in sünnetine uymakla ve Allah'dan gayrı her şeyin sevgisini terketmekle nail olunur" **20** buyuruyor. Ahmet er-Rıfai; şeyhin konumu, Seyyid'in (Hz. Muhammed'in soyundan gelen) alımın, mollanın ya da köy vaizinin, başka bir deyişle Allah tarafından gönderilen önderin rollerini hep birlikte içeren bir "roller kümesi'nden oluşmaktadır" diyor.

Bu ünvana ilişkin olarak iki çizgi birbirinden ayırt edilebilir. Bunlardan ilki, belirli bir kişinin dini konularda uzman olarak taşıdığı yeteneğin bir müderris tarafından onaylanması yoluyla, dini hiyerarşi içinde bir yer edinmeye ilişkindir. Dini konunun meşruiyet kazanmasındaki bu yön üzerinde, icazetname (diploma) veriliyordu.

"Şeyh" ünvanı, dini bilimler alanında belirli bir eğitim almış olan, bunlardan hareketle de kendilerine muhtemelen daha da büyük bir prestij içeren "keramet" ya da "manevi güçlerle donanmışlık" gibi bir nitelik de atfedilen din adamları anlamına gelebilir. Sözü edilen bu nitelikteki güçler, onların bilgelik ve önderlik niteliklerini meşrulaştırmaktaydı. Peygamber soyundan gelen, elinde eğitim belgesi de bulunan vaizlerinde prestiji artmaktadır. Dini bilimlere hevesli insanları yetiştirmiş olan bilgili bir tarikat önderi de gene aynı ünvanı taşıyabilmektedir. **21**

Tarikatın önderliğine yükselmiş şahısların pekçoğuna, aynı zamanda karizmatik bazı güçlerde atfedilirdi. Bunlardan bazıları, babadan oğula gelenlerde o İlahi kıvılcımı taşımaktaydılar. Genel olarak bazı kimseler şeyh olarak dünyaya gelirler. Bu görev onlara Yararıcı tarafından verilir zamanın kutbu ünvanı alırlar. Bunlar çoğunlukla peygamber soyundan gelen seyyit olan kişilerdir ki Rıfai tarikatı ve temsilcileri bu yolu izlemektedir. Bu bakımdan babadan oğula geçme durumu bu tarikat için de geçerlidir. İkinci kısımda ise bilgisi ve yetenekli olana kendi şahsi çalışması sonucu zamanın kutbundan yani en büyük şeyhden icazet almak suretiyle önce halifelik daha sonra gösterdiği başarı ve çalışmaları ile şeyhi sağlığında kendi postunu buna verebilir veya öldükten sonra onu

20- Ahmet er-RİFAİ, **Hak Yolcusunun Düsturları** (Ter. Yaman Arkan), Erkan yayınları, İstanbul, 1985, 52.

21- Şerif MARDİN, **Bedüzzaman Said Nursi Olayı, Modern Türkiye'de Din ve**

kendine vekil tayin edebilir. Etmediği durumda her halife kendini şeyh ilan eder. Günümüzde tarikatların çok olması ve şeyhlerin farklı farklı olmasının temel nedeni budur. Mesela; Türkiye'de Rifai tarikatı ikiye ayrılmış durumdadır. Birisi Çorumlu Mustafa babanın damadı Galip Kuşçu efendidir. Diğeri ise Erzurumlu Mevlüt babadır. Galip Kuşçu kayınpederi ölünce halife iken şeyhliğini ilan etmiştir. Başka halifelerde Mevlüt Baba'nın izni olmadan kendilerini şeyh ilan etmişlerdir.

d- Rifai Tarikatı'nda Statüler

Sosyal statü bireyin sosyal yapıda işgal ettiği yerdir. Herkes sosyal statüye sahiptir. Kişinin, çevresindekilerinin, toplum içerisinde ona nesnel olarak uygun gördükleri mevki veya pozisyonudur.²²

Birey toplum içinde bir takım statülere sahiptir. Örneğin bir kişi Devlet Su İşleri'nde şef, aynı zamanda Kayseri Rifai halifesi ve şeyhi, evinde çocuklarına baba, hanımına karşı koca mevkiindedir. Bu birey diğer yandanda aynı anda devletin de vatandaşıdır. Sosyal statülerin bir özelliği de şudur; Her statü mutlaka başka statü ile hatta başka statülerle, ilişkili olmak zorundadır. Örneğin şeyhlik statüsü mutlaka müridlik, dervişlik statüsünün ve tarikatın varlığına muhtaçtır. Rifai Tarikatı ve üyeliği sonradan kazanılan statüler arasında yer almaktadır. Bu durum, Şeyh Abdulvahap Efendi'nin Şeyhlik İcazetnamesi'nde şu şekilde yer alıyor:

Rifai Tarikatı'nın makamı altıdır. Evvela edeb, haya, haktan korkmak, hırka ve taç giymektir. Hakikat yolu edebten ibarettir. Tarikata girmenin şartı, Allah'a, Resülullah'a ve mürşide karşı edebli olmaktır. Orduda disiplin ne ise, manevi mektepede edeb odur. Zira zahiri disiplin dışı hükmeder, batını disiplin doğrudan doğruya içe hükmeder. Nakşî Şeyhi Ömer Öngüt, Rifai'lere göre mürid'i şu şekilde inceliyor. Mürid dört kısımdır;

1- Daima dinler, hiç konuşmaz, o kâhırdadır,

2- Söyleyicidir, hep konuşur, o zarardadır,

3- Emir alıcıdır, o tasarruftadır,

4- Emir vericidir, o boşluktadır.

Nefsimize tabi olduğumuz için gerçekten bugün hakiki mürid pek azdır. Ekserisinin gözü postta yani şeyhlik ve halifeliktedir. Bir kimse mürşidini kendisine

22- Joseph FİCHTER, **Sosyoloji Nedir** (Çev. Nilgün Çelebi), S.Ü.E.F. Yayını, Konya,

tercih etmedikçe hakiki mürid olamaz, müridinden hizmet ve hürmet bekleyen gönlünden bile geçirse gerçekten mürid olmamıştır. ²³

Hırka ve taç giymek dervişin şeyhine itirazsız teslim olması demektir. Müridlik hırkasını giyenlerin de nefsanî arzularından sıyrılarak, şeyhe teslimiyet göstermek suretiyle müridlik seyirlerini tamamlamaya çalışmaları icabeder. ²⁴ Her tarikatın kendine mahsus hırka ve taçları vardır. Rifailerin hırkaları kırem rengi, takke ve sarıkları ise siyahtır.

Hırkanın imanı; sır saklamak,

Akrabası; doğruluktur.

Guslü; terki dünyadır.

Kiblesi; kendi pirini bilmesidir.

Namazı; huzurdur.

Cesedi; cenabetten pak olmaktır.

Farzı; Hak Tealaya, Peygamberimize, şeyhine ve ihvanına hizmettir.

Eteği; sohbeti ilahidir.

Paklığı; haya ve edebdir.

Kilidi; tekbirdir.

Tasmağı; dervişlik hasil etmektir.

Ağlaması; ihlastır.

Taşrası; nurdur

İçi; kelimeyi marifettir.*

Hırka: Tarikat mensuplarının giydikleri elbisedir. Renkleri, uzunlukları, kısalıkları, kumaş biçimi, o tarikatın geleneklerine göre farklılık gösterir. Dervişler toplu zikir yaptıkları esnada giyerler, buna ilbası hırka denir.

Hırka giyme: Bir mürid adayı belli bir deneme ve hazırlık döneminden sonra tarikata ehil ve şeyhe layık görülürse ona tekkede yapılan bir törenle hırka giydirilir. Hırka giyen talip artık bundan böyle şeyhin müridi, tarikat mensubu ve diğer müridlerin kardeşidir. Rifai tarikatında el-verilip bu tören yapıldıktan sonra derviş Rifai adını

23- Ömer ÖNGÜT, **Tasavvuf I.**, Hakikat Neşriyatı, İstanbul, 1990, 150.

24- Er-RİFAİ, **Hak Yolcusunun Düsturları**, 85.

* Bu notlar Kayseri Rifai halifesi Abdulvahap Efendi'nin **şeyhlik icazetnasından** okunarak alınmıştır.

almaktadır. Tarikat kural ve ilkelerine uymak, kendisine verilen görevleri ise seve seve yerine getirmek zorundadır. Tarikatların özelliğine göre çeşitli hırkalar vardır:

- a) Hırka-i Tevbe, b) Hırka-i İradet, c) Hırka-i Teberruk, d) Hırka-i Velayet,
e) Remy-i Hırka, f) Tarh-ı Hırka'dır.²⁵

Hırkanın rengi siyah, mavi, beyaz olabilir. Tarıkata yeni girenler siyah, belli bir dereceye ulaşanlar mavi, sülükünü tamamlayanlar beyaz hırka giyerler. Rifailerde ise şeyhler genellikle yeşil ve beyaz giyerler. Müridler ise krem rengi giyor. İçine cellabiye, başına da siyah sarık sarmak temel özelliklerdendir.

Hırka giymek bir takım maddi menfaatlere nail olabilmek için başvuru ve şekle inhisar eden bir değişiklik olmamalıdır. Zira dervişlik hırka giymekten ibaret değildir. Hırka giymek bir teslimiyet ifadesi, belli bir yaşayışı tercih etmiş olmanın bir işaretidir. Bu itibarla derviş böyle bir kisvenin manasını idrak etmeli, yaşayışını, şeyhinin irşad ve ikazları doğrultusunda sürdürmelidir.

e) Rıfai Tarikatında Normlar ve Değerler

Normlar; İnsanlar arasındaki ilişkilerin nerede, nasıl ve ne ölçüde yürütülmesini belirleyen ortak kurallardır. Gerçekten sosyal yaşamda insanların ve grupların tavır ve hareketleri bazı kurallara ve otoriteyi belirten standartlara göre örgütlenmiştir. Bir toplumun kültürü, geniş ölçüde normlardan oluşur. Sosyal normlar, toplum üyelerinin, belirli durumlarda ne süretle hareket etmeleri gerektiğini belirtmektedirler.²⁶

Normlar; tarikatlar içinde nerde nasıl hareket edilmesi gerektiğini belirten kurallardır. Bireylerin hareketleri normlara göre tasvip olunur ya da kınanır. Tarikat üyeleri büyük çoğunlukla bu normlara uygun hareket ettiklerinden, grup üyelerinin ne sürette davranacaklarını önceden tahmin edebilmek mümkün olur ve birlik beraberlik sağlanmış olur.

Değer; bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen, onların ortak duygu, düşünce amaç ve menfaatlerini yansıtan

²⁵- Ahmet Güner ENGİN, "Hırka", **Tarikatlar Ansiklopedisi**, Miliyet yayınları, İstanbul, 1991, 171.

²⁶- Sezgin KIZILÇELİK ve Yaşar ERJEM, **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Göksü Matbaası, Konya, 1992. 99.

genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlara denir.²⁷ Değerler arzu edilen veya edilmeyen, beğenilen veya beğenilmeyen, doğru olanı veya olmayanı belirleyen temel standartlar olarak da işlevde bulunurlar. Değerler kurumlar ve gruplar vasıtasıyla benimsenirler, bunlar en az bir veya birden fazla değeri bünyelerinde taşırlar. Toplum içerisinde tutum ve davranışlar, eylemler duygular fikirler, amaçlar tümüyle değerlere göre belirlenmektedirler.²⁸

Şeyh Abdulvahap Efendi Rifai tarikatındaki norm ve değerleri şöyle açıklamıştır: Değerler; "marifet, sakavet (cömertlik), yakın, sıdk, tevekkül ve tefekkür"dür. Normlar; "ilim, hilm (yumuşaklık) sabır, rıza, sükün ve ihlas" tur.

3. Rifai Tarikatında Ritüeller

a) Rifai Tarikat dersi

Rifai Tarikatına girmeye niyetlenerek şeyhten el tutan adaylar günlük olarak şu dersi yapmak zorundadır. Tarikata ilk giren kişiye verilen ders arka sayfada sunulmuştur.

27- ÖNGÜT a.g.e.83.

28- Erhan YETİK, İsmail Ankaravi, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992, 240.

-84-
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Euzubillahiminnesşeytanırracim Bismillahirrahmanirrahim

3 Defa İHLAS-I ŞERİF

1 Defa Fâlak Suresi

1 Defa Nas Suresi

1 Defa FATİHA-I ŞERİF okunup sevabı silsile-i şerifenin ruhlarına hediye edilir.

SİLSİLE-I ŞERİF :

Ewvelanbizzat ve hacedi kainat hülasai mevcudat ekmelü tahiyat iki cihan güneşi hazreti MUHAMMED MUSTAFA (SAV) hazretlerinin mübarek ruhu için, sair peygamberi izam ve resuli kiram hazretlerinin mübarek ruhları için, cihari yari güzün, basafa Hz.EBUBEKİRİ SİDDİK Hz.ÖMERÜL FARUK Hz.OSMANI ZİNNUREYN Hz.ALİYYÜL MÜRTEZA Kerremellahu vecheh hazretlerinin mübarek ruhları için, Ashabı kiram hazretlerinin şehidi KERBELA nun Hz.İmam HASAN ALİ , Hz.İMAMI HÜSEYİNİ VELİ Ehli Beyti Alişan FATİMA-İ ZEHRA, AİŞEİ SİDDİKA, HATİCEÜL KÜBRA Hazretlerinin mübarek ruhları için, 12 İMAM,14 masumpak, 24 Hatun, 72 Pehlivanın ruhları için,

Pirim Gavsul Azam Ebul ALEMAYN SEYYİD AHMET EL KEBİR RUFAT

Pirim Gavsul Azam SEYYİD ABDÜL KADİR GEYLANİ

SEYYİD AHMED EL BEDEVİ

SEYYİD İBRAHİM DÜSUKİ

ŞAHI NAKŞİBENDİ MUHAMMED BAHAEDDİN

MEVLANA CELAEDDİNİ RUMİ ve 12 piran efendilerimizin ruhları için,

Büyük Şeyhim SEYYİD AHMEDİ SELİMULLAH

Büyük Şeyhim SEYYİD HACI YUSUFİ NAİLİ VANLI

Büyük Şeyhim SEYYİD HACI AHMED BABA

Büyük Şeyhim SEYYİD HACI YAKUB BABA Hazretlerinin mübarek ruhları için

Şeyhim,Üstadım,mürşidim SEYYİD HACI MEVLÛT BABA'nın Ervahı kutsiyeleri için

ceddi ve ceddilerinin mübarek ruhları için, turugi Aliyemizden geçen sair zevatın ve geçmişlerimizin ruhları için EL FATİHA.

(3 Defa) Medet Mirüvvet YA ALLAH

(1 Defa) Kıl şefa'at YA RESULULLAH Himmet Ya Pir Destur Ya Mirşit YA HU

100 Defa BESMELE sonunda selavatı şerif okunacak

100 Defa ESTAĞFİRULLAH sonunda selavatı şerif okunacak

100 Defa LAİLÂHE İLÂLALLAH sonunda MUHAMMEDERESULULLAH ve selevatı şerif okunacak

100 Defa SELAVATI ŞERİF ve sonunda selevatı şerif okunacak

100 Defa ALLAH sonunda (celle celalühü celle şarihü emme nevalühü vela ilahe gayruhü)'dan sonra selavatı şerif okunacak

100 Defa YA VEDUD sonunda selavatı şerif

100 Defa YA HU sonunda selavatı şerif

3 Defa İhlas-ı ŞERİF

1 Defa Felak Suresi

1 Defa Nas Suresi

1 Defa Fatiha-ı Şerif

okunup silsilei şerif tekrar okunur dua edilir.

Okunacak selavatı şerif ALLAHÜME SALLİ ALA SEYYİDİNA MUHAMMEDİN VE ALA ALİ SEYYİDİNA VE NEBİYYİNA MUHAMMED

b) Zikir ve Gözlemlerimiz

Tarikatların en önemli ve temel ritüeli zikirdir. Allah'ı zikir, gerek semavi afetlere ve gerekse yeryüzünün afetlerine karşı bir kalkandır. ²⁹

Zikrin manası: Allah'ı dilden ve gönülden gelen güzel kelimelerle anma, kalpte bulunan Allah sevgisinden doğan gerçeğe ulaşma duygusu ve düşünceleridir. "**Ey iman edenler! Allah'ı çok zikredin**" (Ahzab: 41) Emri İlahisi ile, Peygamber'e ümmetine zikri emretmiştir. İnsanların zevk ve mizaçları yaratılış itibarı ile değişik olduğundan Hazreti Peygamber (AS), Ebu Bekir (R.A.) ve kalben, gizli zikir yapmayı, Hazreti Ali'ye (R.A.) cehren, açık zikir yapmayı ve öğretmelerini emir buyurmuştur. ³⁰

Hac farzietini yerine getiren mü'minlerin Kabe'yi dualar okuyarak yedi defa tavaf ettikleri gibi sesli zikir yapan tarikatlar ve özellikle Rifailer "Ya Allah, Hu, Hayyülkayyum, Vahid, Ahad, Samed" Allah'ın isimlerinin her birinden en az yedişer defa okuyarak zikir yapmaktadırlar. Zikre oturarak daire şeklinde başlamaktadırlar, çünkü Hz. Peygamber bir hadisinde "**Ey benim ashabım! Cennet bahçelerine uğrarsanız o bahçenin meyvelerinden yeyiniz ve telezzüz ediniz.**" buyurdularında, hazır bulunan ashabi kıram Efendilerimiz: "**Cennet bahçeleri nedir ya Resulallah!**" diye sormuşlar ve halka-i zikirdir cevabını almışlardır. ³¹

Şüphesiz her tarikatta benimsenip uygulanan bir zikir anlayışı ve bir zikir adabı vardır. Bütün tarikatlarda sayıları ve lafızları değişik olabilen evrad müridlere vazife olarak verilmiş olup, tarikat mensupları kendi tarikatlarında benimsenen usule göre hafî veya cehri (sessiz ve sesli) bir şekilde zikre devam etmişlerdir. Fakat çoğunluk zikri sayı ve şekil kalıbı içinde icra etmiş olmakla görevlerini yerine getirdiklerini zannetmiş ve arzuladıkları neticeye ulaşamayınca işlerinde şaşırınlar olmuştur. Bu şaşkınlığı bertaraf etmek ve zikrin gerçek mahiyetini açıklamak maksadıyla şeyhler zaman zaman sözlü ve yazılı olarak bu konuda ikazlarda bulunmak mecburiyetini hissetmişlerdir. ³²

29- Er-RİFAİ, **Hak Yolcusunun Düsturları**, 54.

30- ÖNGÜT, a.g.e., 22.

31- ATACAN, a.g.e., 51.

32- Abdülhak GÖZPINARLI, **100 Soruda Tasavvuf**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1985, 34.

Vecd hali, müzik, raks ve zorlayıcı beden hareketleri Rifailikte o derece ileri gitti ki onlara "Yüksek sesle ağlayan ve inleyen dervişler denmeye başlandı". Rifailer elleri ile birbirinin omuzundan tutarak bir daire oluşturup zikrederken vücutlarının üst kısımlarını öne ve arkaya atar, cezbe anına geldiklerinde kendilerini daha önce oraya yerleşmiş olan yılan ve bıçak gibi şeylerin üstüne bırakıverirlerdi.³³

Zikir tarikata girmiş kişinin kendisine ait bir ödevidir. Toplu halde zikirde, tekkede muayyen günlerde, Rifailerde perşembe akşamı Hatmi Rifai, cumartesi akşamı ise Devran-ı Zikir yapılır. Bunların dışında mübarek geceler ve özelliklede kandillerde yapılır.

Rifailerde haftalık yapılan toplu zikir şu şekilde olmaktadır:

Zikir: Devranı zikirhane denilen geniş ve mihraplı bir odada yapılır. Şeyhin postu ve diğer gerekli olan malzemeler buraya hazırlanır. Şeyh postu üzerine mihrabda oturmaktadır. Müridler şeyhin sağ ve sol yanından itibaren, tarikata giriş sırasına ve manevi derecesine göre, birde hafızlar, dua yapacak olanlar ilahî okuyanlar sırasına göre diz çökerek oturup bir halka teşkil ederler. Birinci halkaya daha önce tarikata girmiş, kılık kıyafeti, sarığı, cübbesi düzgün olanlar ve talimi daha iyi yapanlar oturuyor. İkinci halkaya biraz tecrübeli olanlar oturur, üçüncü ve diğer halkalara ise acemi ve yeni gelenler oturmaktadır.

Genellikle zikre topluca kılınan yatsı namazından sonra başlanmaktadır. Şeyh efendi yeşil bir cübbe ve başında siyah sarıklı ve içinde beyaz cellabiye giyer. Şeyh efendi birinci halka içinde mihrapda postu üzerinde yüzü halkaya çevrili olarak oturur. Seccadesi, postu ve çay malzemeleri itina ile saklanmakta, şeyhden başka kimseye verilmemektedir. Şeyh efendi zikre başlamadan önce genellikle tasavvuf ve dinî konularda müridlerine sohbet etmektedir. Daha sonra ilahî ekibi güdüm ve daire denilen deflerle kaside, ilahî, şiir söyleyerek dervişleri zikre hazırlamaktadır. Genellikle şeyh efendinin veya diğer Rifai şeyhlerinin yazdığı kaside ve ilahiler okunmaktadır. Bu ilahilerle dervişler çoşturularak zikre hazırlanmaktadır.

33- Fazlur RAHMAN, *İslam*, Selçuk Yayınları, İstanbul, 1981, 182.

Daha sonra şeyh efendi halkaları kontrol ettikten sonra zikre başlar. Şeyh Kur'an-ı Kerim'den bir ayet okuyor. Önce günahlardan tövbe ve istiğfar yapıyor daha sonra evli olanlara vekaleten bir nikah tazeliyor. Sağ tarafında bulunan hafızlardan birisine işaret ediyor. Hafız da, üç İhlas, Felak, Nas sûrelerini, ayrıca Fatıha ve Bakara sûresinin ilk dört ayetini okuyor. Fatıha'yı şeyh efendi söylüyor. Sonra bu Kur'an ayetlerini gelmiş geçmiş bütün peygamberlere, sahabelere, veli ve büyük mezhep imamlarına hassaten oniki tarikatın kollarına dallarına ve şubelerine, Rifailer'den gelmiş geçmiş bütün meşayihin ruhlarına bağışlıyor. Bunun sebebi olarakta o büyük zatların ruhlarına oraya çağırıp feyzlerinden istifade etmek yapılan zikrin kabul olunmasına ve istifade edilmesine bir vesile kılmak olarak açıklamışlardır.

Rabıtaya niyet ediliyor. Rabıta orada hazır bulunan ve zikri yaptırmakla görevli bulunan şeyh efendiye yapılmaktadır. Şeyh kendisi bağlı bulunduğu şeyhine ve piri olan Ahmet er-Rıfai hazretlerine yapmaktadır. Hatta oraya gelen ve zikir hanede bulunan başka tarikatın mensupları dahi oradaki hazır bulunan şeyh efendiye rabıta yapması gerektiğini her zikirde şeyh efendi hatırlatmaktadır. Ancak o zaman zikirde feyz alınabileceğini söylemektedir. Çünkü bir kimse hangi camide namaz kılıyorsa o caminin imamına uyması gerektiği aksi halde namazı olmayacağı gibi bir yerde iki şeyhe rabıtanın olmayacağı ve yapılan zikirde istifade edilemeyeceği uyarısında bulunmaktadır. Rabıta bittikten sonra şeyh efendi besmele çekerek zikri başlatmaktadır. İlk tevhid mürşide aittir. Dervişler ikinci tevhidde mürşitleri ile birlikte zikretmeye başlarlar. Zikir esnasında halkaya girilmez ve halkadan şeyh efendinin müsadesi olmadan çıkılmaz.

Tevhide yüksek sesle devam edilir. Kelime-i tevhid, dervişler dünya işlerinden sıyrılıp, kendilerinden geçinceye kadar zikrolunur. Sonra zikri kalbiyeye dönülür. Yerde yapılan zikirde onyeddi esma-i ilahî okunur ve sonra şeyhin destur kıyam emriyle ayağa kalkılır.

Rifailer kol kola girerek sağ ayakla devrana başlar. Bu sırada "La ilahe İllallah" esması zikredilir.

Kıyamda ondokuz artı doksan dokuz Allah'ın isimleride ayakta söylenilerek zikir yapılmaktadır. Kıyamda yapılan zikirde şeyh efendi halkanın orta yerinde gezerek zikri yönetir. Şeyh efendi ve bazen ilahi grubu yüksek sesle ilahiler okuyarak müridleri çoşturur. Müridlerde Allah Allah sedaları ile vecde gelirler. Şeyh efendi "Hafî" dediği zaman dil oynatılmadan nefesle kalbe darb şeklinde zikir yapılır. Buna aslan zikri denilmektedir. İçten gelen kükreyen bir sesle yapılır. "Aşk" dediği zaman tekrar açık şekilde zikir yapılmaktadır. Efendi bazen müridlerden derecesi yüksek olanları ortaya getirerek feyz dağıtması ve zikri neşelendirmesi için görevde vermektedir. Kıyam zikri bitince yere oturuluyor.

Oturulduktan sonra 3 İhlas, 1 Felak, Nas ve Fatıha ile Bakara'nın ilk dört ayeti okunuyor ve zikir duası yapılıyor* Sonra tekrar kıyama kalkılıyor ve yirminci esma-i ilahi okunuyor. En son bir daha "Hu" çekiliyor. "Esselamü aleykum ya ehli şeriat, Esselamü aleykum ya ehli tarikat" deyip, ayakta sağa ve sola selam veriliyor sonra yere oturuluyor. Hafızlardan biri aşır okuyor ve zikir bitiriliyor. Şeyh efendi Allah hepinizden razı olsun diyor, müridlerde sağa el sol omuz hizasında, sol el onun altında "Hu" diyorlar Allah sizdende razı olsun deniliyor ve şeyh efendinin eli öpülerek tören bitmiş oluyor. Genelde zikirden sonra hasta olanlar için su getiriliyor şeyh efendi de bunlara okuyor.

***Not:** Yerde ve ayakta yapılan zikir esmaları ve zikir duasının tam metni arka tarafta sunulmuştur.

c. Rifai Tarikatında Zikir İsimleri

"Bismillahirrahmanirrahim"

"Sallallahü alel Mustafa"

Manası: "Allah'ın selamı Hz. M. Mustafa'ya olsun."

"Estağfirullah min külli zenbin túbna ilallah zahır ve batın."

Manası: "Açık ve gizli tüm günahlardan tevbe ediyor Allah'tan af diliyorum."

"Estağfirullah rabbel Beraya, estağfirullah minel Hataya"

Manası: "Hata ve kusurlarımdan yaratılmışların Rabbine sığınırım."

"Estağfirullah eman ya rabbi, min külli zenbin tevbe ya rabbi."

Manası: "Tüm günahlardan Allah'a tevbe eder Ondan aman dilerim."

"Estağfirullah túbna ilallah veneheytü galbí amma sivallah"

Manası: "Kalbimi Allah'tan başkasına kapatıyor, ona tevbe ediyorum."

"Ya malikel Mülkil Gadım, Estağfirullah el Azim."

Manası: "Ey bitmez tükenmez mülkün sahibi Ya Rabbi beni affet."

"Ya Mütecelli irham zülü Ya Müteali aslıh halı"

Manası: "Ey yüce Rabbim kusurlarımı bağışla (kötü) hallerimi düzelt."

"Ekrimna Ya Ekremel Ekremın"

Manası: "Ey İkrâm ve izzet sahiblerinin en büyüğü bize ikram et."

"İrhamna Ya Erhamerrahımın."

Manası: "Ey rahmet sahiplerinin en merhametlisi bize merhamet et."

"Şey'en lillah ya Mustafa Ya halı men min Halillah"

Manası: "Ya Rab Muhammed (A.S.) yüzü suyu hürmetine senin halinle hâllenmişlerin haliyle bizi hallendir."

"Şey'en lillah Ya Mustafa ya nur-ı men min nur-illah"

Manası: "Ya Rab Muhammed (A.S.) yüzü suyu hürmetine senin nurunla nurlanmışların nuruyla bizi de nurlandır."

"Şey'en lillah Ya Mustafa Ya feyzi men min Feyzillah"

Manası: "Ya Rab Muhammed (A.S.) yüzü suyu hürmetine Senin feyzinle feyizlenenlerden eyle."

"Şey'en lillah Ya Mustafa ya sırri-ı men min Sırrillah"

"Şey'en lillah Ya Mustafa ya fazlı men min Fazlillah"

"Hasbi rabbi cellallah ma fi galbi gayrullah nur Muhammed sallallah La İlahe İllallah"

Manası: "Yüce Rabbim bana yeter. Gönlümde ondan başkasına yer yoktur. Nur olan Muhammed Mustafa'ya da selatü selam olsun."

Ayakta okunan esmalar:

"La İlahe İllallah" Manası: "Allah'ten başka ilah yoktur"

"Entel hadi entel Hakk leysel hadi illa Hu"

Manası: "Hidayet veren ve hak olan sensin. Senden başka hidayet sahibi yoktur."

"Hay hay hay Allah" "Allah diri ve hayat sahibidir."

"Hü hü hü Allah" "Kudret ve azamet sahibi Allah"

"Allah hay" Manası: "Allah diridir." "Allah hü" Manası "Allah C.C."

"İlla ente" Manası: "Ancak sen varsın" "Ya nûran nur" Manası "Ey nurun nuru"

"Allahümme" Manası: "Ya Rabbim, Ya Allahım"

"İllallah" Manası: "Yalnız Allah vardır." "La mağbûde İllallah"

Manası: "Tapınacak tek kişi Allah'tır." "La maksûde İllallah"

Manası: "Allahtan başka varacak (kapı) yoktur." "La mahbube illallah"

Manası: "Allah'tan başka sevilecek kimse yoktur." "La mevcûde illallah"

Manası: "Allah'tan başka varlık yoktur." "La matlûbe illallah"

Manası: "Allah'tan başka talep edilecek kimse yoktur." "Ya bağı entel bağı"

Manası: "Ey ezeli ve ebedi var olan Yüce Rabbim, ancak Sen varsın."

"Hayyül gayyüm gayyüm Allah"

Manası: "Allah diri ve hayat sahibidir. Hayat veren de odur." "Allah"

"Allahü ekber, Allahü ekber, la ilahe İllallahü Vallahü ekber, Allahü ekber ve Lillahil hamd."

Manası: "Allah büyük ve yücedir. Ondan başka ilah yoktur. Hamd'da ona mahustur.

"Hu Allahümme salli ve sellim alel Mustafa, hu Nebiyyu risalet bel bahru safa hu çırağ-ı mescid-i mihrabı minber, hü Ebu Bekr Ömer Osman ya haydar ya hu."

Manası: "Selatü selam Muhammed (A.S.)'a olsun. O risalet nebisinden çok saflık ve temizlik denizinin ta kendisidir. O minber, mihrab ve mescidin ışığıdır. Allah'ın selamı onun güzini olan Ebu Bekr, Ömer ve Osman, Hz. Ali (R. A.) olsun.

d. Rifai Hatmi

Her hafta perşembe günleri topluca yapılan Rifai hatmi şu şekilde olmaktadır.

"Fatıha suresi	3 defa
Ayet'el kürsi	3 defa
Kadr suresi (İnna enzelnahü fi leytefil kadr)	3 defa
Nasr suresi 3 defa (İza ca'e nasrullahı ve'l-fethu)	3 defa
Asr suresi (Vel asrı innel insane)	3 defa
İhlas suresi (Gul huvallahu ehad)	3 defa
Felak suresi (Gul eüzu bi-rabbil - felak)	3 defa
Nas suresi (Gul euzu bi-rabbil'n-nas)	3 defa
Fatıha	3 defa
Selamün gavlen min rabbir rahim	21 defa
Rabbena atına min ledünke rahmeten ve heyyi'lena min emrina reşeda	21 defa
La ilahe illallah	121 defa
Bismillahillezi la yedurru measmihı şeyün fil ardı vela fissemai ve hüvessemiul alim	21 defa
Allah (CC)	121 defa
Esselatü vesselamü aleyke ya seyyidi ya resulallah ya Ahmet gallet hıyleti ve ente vesileti feedrikni	21 defa
Ya ıyazu billahı egısna	3 defa
Ya mahbuberresulissakaleyni ya ebel alemeyn	3 defa
Ya seyyid Ahmet er-Rufai el meded	3 defa
Dua ile bitirilir	
Fatıha suresi "	1 defa

e. Zikir Duası

Toplu yapılan zikirden sonra şu dua müridleri tarafından okunmaktadır:

"Elhamdülillah, Elhamdülillah, Elhamdü lillahi rabbil alemin, vel akıbetü lil mütteğın. Ve cenneti lil muvahhidın. Vela udvane illa alezzalimin. Vesselatü vesselamü ala rasûlina Muhammedin ve ala alihi ve sahibihı ecmatın. Allahümme rabbena ya rabbena tegabbel minna inneke entessemiul alim. Vetüb aleyna ya mevlana inneke entettevabürrahim. Vehdini vehdina veveffigna ilel hakkı ve ila tarıkım müstegim. Bi hürmeti habıbike ve rasûlikel kerim ve bi hürmeti men erseltehü rahmeten lilemin. Va'fü anna ya kerim. Va'fü anna ya rahim. Vağfirlena zünübena bıfadlike ve cüdiğe ve keremike ya ekremel ekremin. Ve ya erhamer rahimin. Allahümme ya muhavvilel havlı vel ahval. Havvıl halena ila ahsenil hal. Allahümme inneke afüvvün tühıbbül affe fa'fü anni ya hafıyyel eltaf. Neccina mımma nehaf. Allahümmerzugna fıghan fiddin. ve ziyadeten fil ilm. ve kifayeten firrızk. ve sıhhaten fil bedeni. ve tevbeten gabel mevt. ve rahaten indel mevt. ve mağfıraten ba'del mevt. ve dühülen fil cenneti. ve afina fiddünya vel ahırah. Rabbena la tuzığ gulübena ba'de ız hedeytena ve heblena min ledünke rahmeten inneke entel vehhab. Rabbena inneke camiunnasi liyevmıl la raybe fıh innellahe la yuhlifül miad. Rabbena atına min ledünke rahmeten ve heyyi'lena min emrina raşeda. Rabbena ma halegte haza batıla sübhaneke feğına azabennar. Rabbena atına fiddünya haseneten ve fil ahireti haseneten ve gına azabennar. Allahümme ya settaru ya Settar. Ya Celilü Ya Cebbar. Ya mugallibel gulübü vel ebsar. Veya müdebbirel leylü vennehar Hallisna min azabil gabri vennur. İlahi üstur uyubena. Vağfir zünübena. ve tahhir gulübena. Veşrah sudürena. Ve keffır anna seyyıl atına. Ve tavaffena meal ebrar. Birahmetike ya azizil ya Gaffar. Ya gadıyyel hacat. Veya mucıbeddeavat. Ya kaşifeddurrü vel belıyyat. Ya alemıssırrın vel hafıyyat. Ya Hayyu Ya Kayyum. Ya Hayyu Ya Kayyum. Ya Hayyu Ya Kayyum. Ya bedıasse mavati vel arz ya malikel mülk. Ya zel celali vel ikram.

Subhaneke ma arafnake hakka marifetike ya maruf.

Sübhanek ma şekernake hakka şükrike ya meşkür.

Sübhanেকে ma abednake hakka zıkrike ya mezkür.

Sübhanেকে ma zekernake hakka zıkrike ya mezkür.

Sübhanেকে ma abednake hakka ibadetike ya mabud.

Sübhanellahl ebediyyıl ebed. Sübhanellahl vahidil ehad.

Sübhanellahl fardıssamed. Sübhanellahl rafıssemavati bi gayri amed.

Sübhanellahillezi lem yettehiz sahibeten vela veled.

Sübhanellahillezi lem yelid velem yüled velem yekünlehü küfüven ehad. Fadlem minallahi ve rahmeten.

Şükrem minallahi verni'meten. Lillahil hamdü vel minnetü.

Elhamdü lillahil alettaati vettevfig. Venestağfirullahel azime min külli zenbin, hamdın, sehvin, hataın, ve noksanın venısyın. Allahümmerinel hakka hakka verzugna ittibaahü. Ve erinel batıla batılan verzugna içtinabehü. Bi hürmeti seyyidül kevnayn. Amin, amin, amin.

İlahi yarabbel alemin. Okuduğumuz tevhidden, Kur'an-ül azımül burhandan. esnasındaki getirdiğimiz salevatı şerifelerden, hasil olan ecir ve measubatı ol seyyidül kevnayn, rasülüsagaleyn, imamül haremeyn, ceddül haseneyn, Hazreti Muhammed Mustafa (S.A.V.) Efendimiz'in azız, latif, pak, mutahhar, mucella, musaffa ruhi mukaddese-i şeriflerine hedaye eyledik vasil eyle. Ruhü resülullahı bizden razı eyle. halımızden ve dahi şu meclisimizden Yarab haberdar eyle. İlahi yarabbel alemin andan kalan ecir ve measubatı sair enbiyayı ızam ve rasüli kıram hazeratının ervahı kutsiyelerine. Ciharı yarı güzün efendilerimizin. hanedanı ehli beytin, 12 imam, 12 pıran hazeratının, bahusus turugu aliyeyi Rifal'yeden gelmiş geçmiş piri pıran hazeratının, Yarabbi üstadımızın ve mübarek silsilesinin mübarek ruhlarına hedaye eyledik sen kabul eyle. Bil cümle evliyaullahın, mezheb imamlarımızın İmamı Azam, İmamı Şafii, İmamı Maliki, İmamı Hanbeli, İmamı Muhammed, İmamı Yusuf, İmamı Gazali hazretlerinin cümlesinin ruhlarına hedaye ettik sen vasil eyle. Devri Alemde bu zamana kadar gelmiş geçmiş cümle mümin ve müminatın ruhlarına, Amin diyen kardeşlerimizin bilcümle geçmişlerinin mübarek ruhlarına hedaye eyledik vasil eyle. Yarabbi din, vatan ve namus

uğruna şehitlik şerbetini içen şehidamızın mübarek ruhlarına hedaye eyledik vasıl eyle Yarabbi.

Amin diyenleri iki cihanda azız eyle. İlahi Yarabbel Alemin. Beldemizi ve bilcümle biladi müslimini her türlü afattan mahsur ve muhafaza eyle. Beldemizi afatı araziyyeden, afatı semaviyyeden, sel felaketinden, yel felaketinden, deprem felaketinden, yangın felaketinden, terör felaketinden, komünist felaketinden, gahdu galadan, şiddeti şitadan, tağun ve vebadan, güç yetmez takat getirilmez her türlü beladan hafız isminle hıfzı emanında muhafaza eyle. Az rızıklarımıza çok bereketler ihsan eyle. Yarabbi tacir ve tüccarlarımıza hayırlı kazançlar ihsan eyle. "Ticaretten lentebūra" sırrına mazhar eyle. Köylerimize bol bol bereketler ihsan eyle. Diğer halkımıza feyiz ver Yarabbi. Kötülerimizi iyilerimize bağışla. İlahi Yarabbel Alemin. Bütün İslam beldelerini muhafaza eyle. Saraybosna'da, Türkistan'da, Anadolu'da, Ortaasya'da Kırgızistan'da Yarabbi akan kanlara sen merhamet eyle. Şu mübarek gece hürmetine tevfigini refik eyle. Yarabbi kafire fırsat verme. Allah'ım kafire fırsat verme. Mukaddesatımızı sen muhafaza eyle. Az rızıklarımıza çok bereketler ihsan eyle. Cennete girenlerden eyle, cemalini görenlerden eyle, muradına erenlerden eyle. Yarabbi ibadet için bize hayırlı ömür ver. Ömür ahır oldukça sekeratı mevtimizi asan eyle. İmanımızı bize yoldaş eyle. Haşırde, neşırde, kabırde yardım eyle. Sualî Münkir Nakire muktedir cevaplarını hallü asan ve nallî menam eyle. Burada cemeylediğin gibi Yarabbi alemi uhrada da livahil hamd sancağı adıyla müsemma kıldığın ol şerefli sancak altında da bizleri böylece haşrû cem eyle. Yarabbi ulemaya, sulehaya bizleri hemcivar eyle. Anne ve babalarımızı affeyle. Geçmişlerimizin ruhlarını şadu handan eyle. Ruhü azapta olanları bu gece hürmetine affeyle. Cennetine itihal eyle. Yarabbel Alemin. AMİN Sübhaneke rabbike rabbil izzeti amma yesifün. ve selamün alel murselin. ve selametün alel hazirine ve nuğimine, vel gaibine fi berrike ve bahrike min ümmetü Muhammedin aleyhim ecmain. Velhamdü lillahi Rabbil Alemin. AMİN!"

f. Namaz Duası

Rifailer her namazın bitiminde Şu duayı okumaktadırlar:

"Amin!

İla Őerefi nebiyyi ve alihi ve ezvacihi ve evladihi ve ehlibeytihi ve ashabihî ve etbaihi ve cemi-i zürriyatihî rıdvanullahi taala aleyhim ecmain hazaratının mübarek ruhları için.

Bu hanedan bu beldeden darulbaka eden Ehlullah ehli imanın mübarek ruhları için. İçimizden ayrılıp ahiret alemine göçen bilcümle derviş kardeşlerimizin mübarek ruhları için. Turüku aliyemizden gelmiş geçmiş piri piran meşayıĝan, zakıran, aşıĝan, kalenderiyan, melamiyan, mühibban kaffe-i ehlullah ve ehli İmamın mübarek ruhları için. Belaların, Őerlerin, müsibetlerin def-i hayırların fethi için. Ülkemizin mukaddesatımızın Őeriatımızın ve tarikatımızın İlelebet payidar olması için. yolda darda, belde sıkıntıda kalanların sıhhat selameti için. haksız ve suçsuz mahkum olanların halası için. Ümmeti Muhammedin dertlerine deva borçlarına eda, hastalarına Őıfa olması için. Hasseten üstadımızın ve İhvanımızın sıhhati, sadeti huzuru ve selameti için.

Amin diyenlerin İki cihanda azız olmaları için. Amin diyenlerin bilcümle geçmişlerinin mübarek ruhları için. Kurbunda bulunduĝumuz arifi billah meşayıĝı nizam evliyayı azam mürşidi kamil hazaratının tek, tek mübarek ruhları için.

Dualarımızın arafatta, minada, müzdelifede ser-i zemzemde sefa ve mervede Őebekeyi Resulullah da ve Kabeyi muazzamada kabul olan dualar meyanında kabul ve müstecab olması için.

Allah rızası için El Fatıha."

g. Rifailer'de Yemek Duası

Tarikat ve onun temsilcisi, müritleri içinsadece ahiret işlerine değil, dünya işlerine de yardımcı olduğu inancı hakimdir. Grup şuuru içerisinde sevinç ve üzüntülerini birlikte paylaşmaktadırlar. Bu nedenle tarikat üyeleri kendilerinin veya çocuklarının düğün, nişan gibi törenlerine tekkeye gelen bütün rifai üyelerini davet etmektedirler. Bu davetlerdeki yemeklerde de şu dua okunmaktadır:

"Hü, Eyvallah, İllallah, Muhammedür Rasulullah Euzü billahimineşşeytanırracıym Bismillahirrahmanırrahiym Elhamdülillah, Elhamdülillah, Elhamdülillah, Elmenlülillah, Elfadlülillah, Eşşükürülillah, hak berekatını vere, erenlerin nam-ı nimetleri müzdat ola, fenadan bakaya göçenlerin rühi revanları şadola, artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin, bu gitti ganisi gelsin, hak yerine Halil İbrahim berekatı hasil olsun, lokma zat olsun, derunumuz nur olsun, münkir münafık ıslah olsun, 3'ler 7'le 40'lar ricali gayib erenler, demi evliyaullah, sırrı evliyaullah, gül beng-i Muhammed'in Cenab-ı Nebi, Kerim-i İmam Ali, Pîrimiz Ebu'l Alermeyn Sultan Seyyid Ahmet'el Kebir Rifai, Seyyid Abdülkadir Geylani, Seyyid Ahmed'el Bedevi, Seyyid İbrahim Dusüki, Şeyh Ebu'l Hasan Aliyyüş Şazeli, Şahı Nakşibend Muhammed Bahaeddini Veli, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Hacı Bektaş-ı Veli, 12 İmam 12 Piran demine Hu diyelim, Hu...

İnayeti yezdan, himmeti merdan, mübarek vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, Allah'u zülcelal hazretlerinin nuruyla kalplerimiz ve kabirlerimiz pürnur ola ve güzeşte gani sair turugu aliyye mübarek ervahları pürnur ola, şarğan ve garban, kaffeyi mü'min-i mü'minat, erbab-ı hukuk ve ashab-ı hayrat selamette ola, dünyevi ve uhrevi işlerimiz hayrola, babu rahmet açıla, soframızın üzerine bereketler saçıla, derunumuz nur ola, Allah hane sahibinden ve cümlemizden, cümle geçmişlerimizden razı ve hoşnut ola, lillahil Fatıha mea's salavat."

4- Toplumsal Açıdan Zikirin Anlamı

Zikir olayına genel olarak baktığımızda ilk göze çarpan niteliğin Şeyh efendinin otorite rolünü pekiştirici bir ritüel olduğudur. Zikri başlatan kontrol eden ve bitiren şeyhtir. Tam zikri ancak Şeyh efendi yaptırmaktadır. Rifailer'de bulunan zikri kıyam (Ayakta yapılan zikir) sadece şeyhin katıldığı zikirlerde yapılmakta, şeyh hasta veya yoksa sadece yer zikri veya sohbet zikri yapılmaktadır. Müridleri ayağı kaldıran vecde ulaştıran, feyiz dağıtan tek yetkili şeyh efendi olmaktadır.³⁴

Zikirlerde kadın erkek arasında da bazı farklar bulunmaktadır. Bunlar, örneğin, kadınlar zikri tekkede değil cuma günleri evlerde yapmaktadır. Kadın erkek ayrımı kesin ve katı kurallarla ayrılmıştır. Kadın ve erkek müridler birbirlerini görmez ve tanımazlar. Müridlerin eşleride aynı tarikata üyedirler. Kadınların hepsi bir yerde değil ayrı ayrı evlerde toplanıp, şeyhin görevlendirdiği tarikat hiyerarşisinde üst mevkilerde bulunan hanım dervişler tarafından zikir yapılmaktadır. Zikir sırasında kendini kaybedenlere rastlanılmaktadır. Bu erkeklerde normal karşılanırken kadınlarda pek hoş karşılanmamaktadır. Saçını başını yolması, fazla bağırması ve kendini kaybetmesi diğer müridler tarafından ikaz edilmektedir. Birde kadınlar zikir yaparken şeyh efendi olmadığı için veya o derecede biri olmadığı için zikri kıyam yani ayakta zikir yapmamakta ve oturarak zikir yapmaktadırlar.

Zikirin sosyo-psikolojik olarak bazı faydalarıda vardır. Örneğin müridler birbirleriyle tanışıyor, iş, meslek, alış-veriş gibi konularda birbirini tercih ediyor. Hasta olana veya maddi manevi ihtiyacı olana yardım ediliyor. Sosyal bir dayanışma örgütü rolü üstlenmektedir. Zikir sayesinde insanlar birbirleriyle tanışma, kaynaşma, kardeşlik ve birlik beraberlik duygusunu geliştirme imkanına kavuşmaktadır. Çoğunlukla alt, orta sınıfa mensup üyeler için zikir müzik ve bir anlamda deşarz olma iş, ekonomik ve toplumsal sıkıntılardan boşalma rahatlama imkanı sağlamaktadır. Zikir esnasında üyeler kendilerinden geçmekte, dünyayı ve sıkıntılarını unutarak psikolojik rahatlama sağlamaktadırlar. Bu rahatlama, aile ve toplumsal açıdanda önemli bir dayanışma ve milli birlik ve beraberliğin oluşmasında da önemli bir fonksiyonu icra etmektedir.

34- ATACAN, a.g.e. 64.

a) Rifai Tarikatı'nda İlişki Biçimi ve Şeyhin Otoritesinin Kaynağı

Rifai Tarikatı'nda temel ilişki biçimi şeyh-mürid ilişki formudur. Bu ilişkinin teolojik açıklaması İslam içinde; irşad ve tebliğ, İslam'ı ve bildiklerini başkalarına öğretme ve anlatma ve şeyh-mürid ilişkisi, tarikatı meşrulaştırmıştır. Bu anlayışa göre müşşidın otoritesini kabul etmek, tarikat yoluna giren kişi için doğaldır. Her bireyde kendi benliğinden kurtulma ve Allah ile bütünleşme potansiyeli mevcuttur. Ancak bu gizlidir ve bu müşşidın rehberliği olmadan gerçekleştirilemez. Bunun tek istisnası Allah tarafından gönderilen peygamberdir.

Rifai tarikatına girmekle, müride düşünce, duygu ve eylem yoluyla rehberlik edilmektedir. Bu yolla belirli mekanlardan geçilerek hakikata ulaşmanın mümkün olacağına inanılmaktadır. Tarikatlar bu amaca ulaşmak için bir metod olarak görülmüş ve şeyhlerle müridler arasında dostluk ve birlik oluşmuştur. Daha sonra tarikatlar mistik okulların ve öğretimin merkezi olmuştur. Bu merkez veya gruplar belirli bir yönetici etrafında toplanarak o kişinin ismiyle anılan bir tarikata dönüşmüştür.

Her tarikat devam eden silsile veya mistik isnada dayandırılmıştır. Bu nedenle de şeyhler tarikat kurucusunun ruhani mirascısı olarak görülmüştür. Kişinin silsile ile olan bağı ona batını bir karakter kazandırmıştır. Bu bağı, kazanmanın aracı üyeliğe kabulüdür. Burada mürid, şeyhe veya vekiline bağlılık yemini eder ve karşılık olarak zincirin ruhani gücünün temerküz ettiği gizli virdi alır. Buna el tutma, el alma da denir.³⁵

Silsile tarikatları yeni bir ögeye sahiptirler, bu da müşşid-mürid arasındaki öğretmen-öğrenci ilişkisinden öte tamamen bir yönetici - takipçi ilişkisidir. Burada müşşid, evliya olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda ruhani güç tarikatlarda ifade edilmeye başlanmıştır. Bundan böyle tarikatlara olan saygı ile evliyaya saygıyı birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü evliya tarikatın içindedir. Evliya keramet ile karakterize edilirken ilk ruhani liderler kendilerini bu tür güçleri harekete geçirmekten uzak tutmuşlardır. Fakat hepsi prensip olarak evliyaların Allah'ın lütfu olarak keramete sahip olduklarını kabul etmişlerdir.³⁶

³⁵- FAZLURRAHMAN, a.g.e.194.

³⁶- ATACAN, a.g.e., 65.

Şeyh - mürid ilişkisi formal bir takipçi - yönetici ilişkisine dönüşmüş ve şeyhin otoritesinin meşrulaştırılmasında silsile; Peygamber sülalesi veya kurucu evliya ile kutsal kan bağı; veya bu kan bağının bulunmadığı durumlarda yönetici - takipçi ilişkisine dayalı ruhani silsile baraka: kurucusu şeyhden geçtiğine inanılan kutsal güç ve keramet: Evliyaların meydana getirdikleri keramet kavramları kullanılmıştır.³⁷ Kul ile Allah arasındaki aracı peygamberlerdir. Peygamberler de diğer insanlar gibi ölümlüdür. Bu durumda kula hakka giden yol ve hak rızasına ulaştıran yolu nebilere varis yani mirasçı olan insanı kamil mürşidlerin bu rolü dolduracağına inanılmaktadır. Bize Allahü Teala'nın kitabından anladığını anlatacak, bizzat kendisi de anladığı ile amel edecek, bizi Allahü Teala'ya götürecektir, bize muhabbeti, takvayı, sabrı, kanaatı, itaati yumuşaklığı, zevki dini öğreten her kişi Allah ile kul arasındaki vasıta olarak kabul etmektedirler. Bu ilim adamı, din adamı veya tarikat şeyhi olabilir. Bu vasıfları taşıyana mürşid yani irşad eden, yol gösteren denir. Bunların dediklerine uyanı da mürid olarak adlandırmaktadırlar.

b- Şeyh - Mürid İlişkisinin Niteliği

Gerçek bir şeyhi görenlerin kalplerinden bütün keder def olur. Kalpleri sevinçle dolar ve safaya erer. Mürşid konuşmalarında ahireti hatırlatır ve mahlukatı sevmeye teşvik eder. İnsanları, Allah'ın emirlerine ve resülünün sünnetine davet eder. Allah sevgisi, peygamber muhabbetini, evliyaullah sıyretini kalplere nakşeder dünya ve ahiret müşküllerini halleder. İnsana insanca yaşamasını ve saygıyı öğretir. Kur'an-ı Kerim'in nuruyla nurlanır. Işığı ile yolları aydınlatır. Fikriyle yol gösterir ve İslam'ın aşkı ile doyurur. İman nuru ile kalpleri aydınlatır. Daima hakkı ve sabrı tavsiye ve telkin eder. Mürşidin fıkıh, tevhid, kelam ve tasavvuf ilimlerine vakıf olması gerekir.³⁸

Şeyh efendiye bugün mürşidin gerekli olup olmadığını sorduğumuzda aldığımız cevap şu şekilde olmuştur. "İnsanın mürşide yol göstericiye ihtiyacı vardır. İnsanlar ne kadar kabiliyetli yetenekli olursa olsun bir başkasının öğretimine ihtiyaç vardır. Örneğin

37- ATACAN, ag.e., 66.

38- ER-RİFAİ, Hak Yolcusunun Düsturları, 96.

bütün futbolcular, futbolu oynamasını bilirler ancak kulüpler teknik direktör alır ve onun futbolcuları çalıştırmasını ister ve ancak o sayede şampiyon olabilir. Aksi halde futbolcular tek başlarına bu işi halledemezler yani bir çalıştırıcıya ihtiyaç vardır. Bunun gibi tarikatlarda da üyelerinin elinden tutup onların manevi makamlarını yükseltecek, başarıya ulaştıracak, yönetecek ve yönlendirecek birisine ihtiyaç vardır. Bireyleri Allah'a ulaştıran bu kişilere şeyh veya müşid denilmektedir. Müşid seçilmiş ve üstün vasıflara haiz olan kişidir, temel işlevi ise bildiklerini başkalarına öğretmektir."

Müşidler maddi problemlerin yanında manevi problemleri olan kişilerle de ilgilenerek, kendilerini bu manevi hastalıktan korumak ve kurtarmakla da görevlidir. Müridlerine manevi reçeteler vererek imanı kamile ulaşmalarını da sağlarlar. Günümüz toplumlarında şeyh sadece öğretici değil, aynı zamanda müridlerinin maddi ve manevi her türlü müşgüllerini giderecek kurtarıcı nazarıyla bakılmaktadır.

I- Şeyhin hali: "Şeyhin kemal, ya da noksan hali, tabii ve müridlerine nesiller boyu tezahür eder. Şeyh kemal halde ise, dervişde o hal ile hal-i kamil sahibi olur ve noksan hali kemale yüz tutar. Şeyh nakısı hal ise, o takdirde derviş kamil de olsa onun noksanlığına ve halinin zevaline sebep olur. Cenab-ı Hakk'ın mevhibe-i ilahisiyle ahvaline tesir etmemesi hali bundan müstesnadır. Sizden sonra tabilerinize noksan inas edecek ve onların hallerini giderecek bir noksanlık eseri bırakmayacaksınız. Gerçek adam, eseri kendinden sonra zahir olan kimsedir."³⁹

II- Şeyhin müridine öğüdü: Hak kapısından ayrılma, gönlünü peygamberimize çevir. Dergahı Risalet meab'da şeyhini, müşidini sana vasıta bil, şeyhine mukabilinde herhangi birşey ummadan ve istemeden ihlasla hizmet et. Huzurunda ve gıyabında edebe riayetkar ol ve kendini onun hizmetine bağlayarak ev hizmetlerine dahi sıkça mudavim (devamlı) ol. Şeyhinin huzurunda az konuş O'na tazim ve vakar nazarıyla bak, asla tahkir ve horlayıcı nazarla bakma!

İhvana nasihattan geri durma, onların kalplerini yakınlaştır, insanların arasını ıslah ile gücü yettiğince tamire çalış. İnsanları tarik-i hakka çağırmaya bak, insanları

sıdk ile dervişliğe ve tasavvuf yoluna sülûke teşvik et, kalbini zikirle tamir et, kalbının içini tefekkürle güzelleştir. Niyetini ihlas ile nurlandır ve Allah'dan yardım dileyerek müsibetlere karşı sabırlı ol. Allah'dan hoşnut olarak her haline "Elhamdülillah" de; Resûlü Ekrem (S.A.V.)'e çokca salatü selam getir, şehvet ve kibir tesiriyle nefsin galeyana gelecek olursa nafle oruca devam et, Allah'a sığın, evinde otur, kadınların çokca bulunabileceği yerlerde, çarşı, pazarda dolaşma, kadınlara ve nefesine düşkünlüğü terkeden feraha çıkar, misafirlerine ikram et, evlad-ı iyaline, hanımına ve diğer insanlara merhametle muamele et. Her işte her yerde Allah'ı düşün ve zikri ilahiyeye devam et ⁴⁰ diye müridlerine Ahmed er-Rıfai Hazretleri tavsiyelerde bulunmuştur.

Kamil ve mükemmel bir şeyhe kavuştuktan sonra, bütûn arzuları onun eline bırakmalı, cenaze yıkayan görevlinin teneşir tahtasındaki ölü gibi olmalıdır. Tarikatı âliye'de talibin ilerlemesi, bağlı olduğu şeyhin tasarrufu ile olur. Onun tasarrufu olmadan hiç ilerleyemez, zira nihayetin başlangıca yerleştirilmesi, onun mübarek teveccühünün eseridir. Anlaşılmayan bilinmeyen manalara kavuşmak, hep onun yüksek tasarrufunun bir neticesidir. Ancak bu büyük zâtlar sadakatlı bir talibe kısa zaman da şuur ve huzur vermeye güçlü oldukları gibi, bunları geri almaya da güçlüdür. Bir edebin terki sonunda kalplerinin incinmesi saliki muflis bir hale getirir. ⁴¹

Allah'ü Teala'nın lutuf ve ihsanı ile kamil ve mükemmel bir şeyhe kavuşulursa, onun mümtaz varlığını ganimet bilmeli, herşeyi ile ona teslim olmalı, sadetini onun rızasına kavuşmakta aramalı, onun razı olmadığı şeyleri kendisi için felaket bilmelidir yani bütûn arzusu onun rızasına kavuşmak olmalıdır. Nasilki topraktan diken ve yabancı otların sökülüp, otlarını temizleyip bitkilerin iyi gelişmesi ve ıkmal etmek için çalışan çifçi gibi, şeyhler ve müşidlerde müridlerinin olumsuz tavır ve davranışlarını düzelterek içinde yaşadıkları topluma uyumlu hale getirmek ve iyi duygu ve düşüncelerinin açığa çıkmasını sağlayarak insanı kamil hale ulaştırmakla görevlidir. ⁴² Bu sayede şeyhin otoritesi varlığı kesinleşmiş ve mutlak itaatı egemen olmuş olur.

40- Er-Rıfai, Hak Yolcusunun Düsturları, 137.

41- FAZLURRAHMAN, a.g.e. 193.

42- ÖNGÜT, a.g.e. 148.

c- Şeyhin Otoritesinin Kaynağı

I- Silsile ve Baraka

Şeyhin otoritesinin kaynağı silsile, peygamber sülalesi veya kurucu evliya ile kutsal kan bağı veya ruhani silsile ve baraka, kurucu şeyhden geçtiğine inanılan kutsal güçtür. Bir kısım pirlar peygamber soyundan gelir ve bunlara şecereli olanlar denir. Elllerinde şecereleri vardır ve peygamber sülalesinden gelirler. "**Her peygamberin nesli kendinden, benim neslim Ali'den devam eder.**" diyen peygamberimizin nesli Hz. Ali ve çocuklarından devam etmektedir. Genellikle tarikatların silsileleri bu yolla peygamberimize ulaşmaktadır. Ahmed er-Rıfai Hz.'de Peygamberimizin torunu olduğu için silsile olayı Rifailer'de önemlidir.

Şeyhin peygamber soyundan veya kurucu evliya soyundan gelmesi önemlidir ve bu bağ, şeyhin otoritesini meşrulaştıran temel kavramdır. Bu doğal olarak şeyhliğin irsi olmasını da sağlamaktadır. Rifailer'de şeyhler irsi olarak devam etmektedir. Bunun en canlı örneği şu anda Türkiye'de bulunan Rifai şeyhlerinden Erzurumlu Hacı Mevlüt Baba'nın şeceresidir. Orada bunu daha belirgin olarak görmek olanaklıdır. Hacı Mevlüt Baba'nın hayatı verilirken bu silsile yani tarikatdaki soy şeceresi verilecektir.

Ruhani silsile ve baraka kavramına yakın bir tanımlamada "El alma" kavramıdır. Hak mürşitten el alan Resülü Ekrem Sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz'in elini tutmuştur. Zira el ele el Hakk'adır. Nitekim mürşidden el alan kimse akabede peygambere biat eden kişiler gibi direk peygambere bağlanmaktadır. Mürşid ile peygamber arasında güçlü bağlar vardır ki bu bağlar şeyhin otoritesini meşrulaştırmaktadır.⁴³

II- Keramet

Şeyhin otoritesine meşruluk sağlayan bir diğer kavramda keramettir. Keramet veya mucizevi harkülade işler yapabilme. Allah'ın bir lufu olup hem şeyhin otoritesini meşrulaştırıcı, hem de şeyhin ayırtedici temel niteliğidir. Allah'ın sevgili kullarından

43- Muzaffer OZAK, *Ziyet-ül Kulüb*, Sabah Bilici Kitabevi, İstanbul, s.73.

duaları kabul edilen pek çok evliya ve mürşid vardır. Bunların duaları ve himmetleri Allah'ın lutfu ile kabul olur. Bu kişiler darda olan, hasta olan, gamlı olan ve problemleri olan kullara Allah'ın izni ile yardım ve teselli ederler. Allah şeriata hürmet eden kulları aracılığı ile gizli bir hikmet meydana getirir ki buna keramet denir. Keramet mürşidin doğal bir niteliği sayılmaktadır. Keramet sadece kutsal kişilerin Allah'ın lutfu ile gerçekleştirdikleri olağanüstü durumları veya olayları olarak tanımlanmaktadır.

Keramet izhari, (gösterilmesi) senin keramet izharınla ferahlanıp böbürlenmeden korkarım, Evliyaullah kerameti, kadınların hayızlarını gizlemesi gibi gizlemeye özen göstermişlerdir. Ey kardeş keramet yücedir. Onu ikram eden yüce zaata nisbetle hiçbir değeri yoktur. Keramet Allah'ın ikramı olduğu için değerli ve şereflidir. Kerameti kulun kendine izafe etmesi manen öldürücü bir zehir demektir. ⁴⁴

Rifailer keramete "Burhan" demektedirler. Arapça kelime anlamı delil, hüccet, ispat'tır. Rifailer "Ateşle oynamayı, ateşle kızdırılmış ince yatsı uçlu demirleri dille yalamayı, karınlarına, yanaklarına, gırtlaklarına şiş sokmayı, yılan ve akreple oynamayı" keramet yani burhan olarak kabul ederler. Rifai ayini sırasında zikrin ortasında veya sonra bu işlemler yapılır. Şeyh efendi kendi eliyle soktuğu şişleri bir süre sonra çıkarır, eliyle mesheder, şiş sokulan yerde hiçbir yara izi görülmez kan akmaz. ⁴⁵

Ankara Şeyhi Ömer Efendi'ye Rifailer neden burhan yapıyorlar dediğimizde ise şu cevabı vermişlerdir: "Allah'ın kudretinin herşeye hakim olduğunu yani maddenin Allah'ın elinde olduğunu ispat etmek içindir. dedi. Hazreti İbrahim'i ateşe attılar Allah yakma dedi yakmadı, oğlu İsmail'i kurban hadisesinde bıçak kesmedi, Hazreti Ali'ye ok girdiği halde namazda çıkarıldı kanama olmadı, Rifailer'ide Allah'ın izniyle, yılan sokmaz, akrep ısırılmaz, kılıç kesmez ateş yakmaz, şiş kanatmaz. Sebebi ise peygamber mucizelerinin gerçek olduğunu ispat eder, inkarcılara Allah'ın kudretini isbat olarak yapıyoruz. Gösteriş ve sihir olayı ile alakası yoktur dedi. Rifailer'e ateş ve kılıç işlemediği için Osmanlı ordularında öncü kuvvet olarak bu müritleri ve dervişleri kullanmıştır" diye cevap vermişlerdir. Hacı Bektaş'ı, Ahmet Yesevi ve Veysel Garani'ninde Rifai olduklarını söylemişlerdir. **Bu konu ile ilgili burhan resimleri en sonda bulunmaktadır.**

44- Er-RİFAİ, **Hak Yolcusunun Düsturları**, 21.

45- Er-RİFAİ, **Delillerle Marifet Yolu**, 98.

III- Batın'ın Bilgisi

Otorite kaynağı olarak şeyhin kullandığı ve sufizmin önemli temalarından olan bazı yerlerde şeyhin otoritesinin temeli ve kaynağı batını bilgileridir. Bilindiği gibi sufi İslam'da "zahiri" ve "batını" ayrımı vardır. İnsanın günlük yaşamını sürdürdüğü dünya ve yüzeysel gerçeğin (zahir) arkasında gizli bir gerçek hakikat (batın) vardır. Zahirinin bilinmesini herkes tahsil edebilir. Ama batının bilinmesini herkes yapamaz. Çünkü bu Allah'ın bir lütfudur. Allah tarafından verilen bu bilim mektepte tahsil edilmez ve herkese de nasip olmaz.⁴⁶

Batını bilgisi, sufi İslam'da kullanılan yaşanan dünya ve olayların arkasındaki gerçeği bilme ve şeyhin otoritesinin kaynağı olmaktadır. Şeyhin bilgisi daha çok dinsel bilgi üzerinde yoğunlaşmakta ve bununla sınırlanmaktadır. Özellikle yaşlı ve eğitim düzeyi düşük üyeler şeyh efendinin herşeyi bildiğini iddia ederken, soruları günlük pratik problemler etrafında dönmekte ve daha çok bir yardım talebini içermektedir. Tarikatın genç üyeleri şeyhi daha çok kişisel manevi ve günlük maddi sorunların çözümünde bir danışman olarak görmektedirler. Yani bu üyeler açısından şeyhin asıl otoritesini sağlayan hakim olduğu kaynak ve yardım yeteneğidir. Diğer yandan bu genç üyelerin önemli bir bölümünün ailesi bu tarıkata mensuptur ve bu noktada tarikat sosyal bir grup olarak bu üyeler açısından önem taşımaktadır.

Şeyhin otoritesini meşrulaştıran bunların dışında başka faktörlerde vardır. Toplumsal değişimin hızlı ve yoğun olduğu toplumlarda insanlar yeni oluşumlara ayak uyduramazlar. Bu gerek aile içinde, gerekse iş yerinde veya toplumda bir takım uyumsuzluklara ve problemlere neden olmaktadır. Kentleşmenin, şehirleşmenin ve sanayileşmenin sıkıntılarında kurtulmak, iş ve ekonomik, sosyal problemlerden kurtulmak için bireyler toplumda, dünya ve ahiret kurtuluşunu hazırlayan tampon mekanizmalar yani tarikatlar oluşturmuşlar ve bunlara koşmuşlardır. Şeyhin otoritesinin kaynağı; günümüzde tarikatların bir kurtuluş merkezi olarak görülmesi, şeyhin bilgisi, maddi kaynak, insan kaynağı, denetim, kontrol ve yardım etme gibi değişik alanlardaki yeteneklerinden almaktadır.

46- ATACAN, a.g.e. 76.

d. Rifai Tarikatı'nın Karekteristik Terminolojisi

I. Gavs: Arapça kelime anlamı, yardım kurtuluş, sığınma, ilticadır. Tasavvufta kendisine sığınılan evliya, manevi lider, mürşid ve büyük şeyhe "Gavs" denir. Tasavvufi düşüncede dünyayı manen idare ettiklerine inanılan bir topluluk vardır. Gavs bu topluluk içerisinde mertebelerin en yükseğinde bulunan kişidir. Rifailer darda kalınca veya şiş burhanı ve diğer burhanlar yapılırken "yetiş ya gavs, medet ya gavs'ezzaman" diye yakarırlar ve kutubun manevi yardımını isterler. Gavsı Azam, Gavsların en büyüğüdür. Veliliğin en büyük mertebesidir. Genellikle tasavvuf kültüründe, Abdulkadir Geylani Gavs-ı Azam olarak anılır. Birde kutbul Aktab denilen veliler grubu vardır ki, bunlar da, Abdulkadir Geylani, Ahmet er-Rifai, Ahmet Bedevi, İbrahim Desuki gibi şahıslardır.⁴⁷

II. Rabıta: Lugatta iki şeyin birbirine bağlanması demektir. Tasavvuf dilinde ise mürşid ve mürid arasındaki ilahi feyzin akışını sağlayan manevi bir bağıdır. Bağ; ilişki, birlik, alakalı olmak, irtibat kurmak anlamlarına gelir. Rifailerde ise şeyhin suret ve şeklini tahayyül etmek, onu gönül gözünün önüne getirmek kalbini ona bağlamak ve ondan feyz almaktır. Müridin şeyhini severek yad etmesi ve süretini zihninde sürekli olarak canlandırmasıdır. Müridin kalben şeyhi ile sürekli beraber olması, manevi beraberlik gönüllerin bir olması ve kaynaşmasıdır.

Tasavvufta, şeyhte fani olmak, Allah'ta fani olmanın başlangıcı kabul edilir. Rabıta vucut gemisinin dümenidir. Rabıtasız hayat, sürekli bir çalkantı, karmaşıklığıdır ve gayesizliktir. Kur'an'da Tevbe suresinde "**Sadıklarınla beraber olun.**" (Tevle 119) ayeti ile "**Kişi sevdiği ile beraberdir.**" Hadisinin rabıtanın gerekliliğine işaret ettiği söylenir. Bir mürşidin Allah tarafından gönül deryasına akıtılan ilahi feyzi, müridin kurumuş gönül bahçesine akıtıp, orada iman ağacının yeşermesine, dalbudak salmasına ve ibadet meyvelerini verip ebedi saadete kavuşmasını sağlamaktır. Peygamberimiz bir hadisi şerifinde "**Allah'ın öyle veli kulları vardır ki, onların gönülleri ilahi rahmet**

deryalarıdır." buyurmuştur.⁴⁸

Kur'an-ı Kerim'de "**Ey iman edenler Allah'tan korkun ve O'na yaklaştırmaya vesile arayın.**" (Maide 35) ayetinde takvanın yanında kurtuluş için birde vesile şartı getirilmiştir. Bahsedilen vesileyi ulema mürşidi kamil olarak tefsir etmişlerdir. Kişi ancak muhabbet ve teslimiyeti kadar rabitadan feyz alır. Çeşme akarken testisini tutan alır, tutmayan ise eli boş geri döner. Tarıkatta sadece zikirle rabita yapmadan ilerleme imkanı yoktur. Rabita olunacak mürşidin sağlam olması gerekir, yoksa rabitadan feyz alamaz. Bunu araştırmak müridin boynunun borcudur. Şeyhin hayali mürid için zikirle meşgul olmaktan daha evladır, çünkü müridin başlangıçta Allahü Teala ile tam bir yakınlığı yoktur. Bunun için zikir yolu ile tam bir fayda temin edemez. Rabita şöyle yapılır: Gözler kapanır, baş hafif sola çevrilir. Kalbin üstüne bir gönül penceresi açılır ve oraya raptedilir. kendini büyük bir camide veya nuranı bir çadırda, şeyhi ve peygamberimizi hayal eder ve şeyhinden kendine bir nur geldiğini düşünür aradan çıkar şeyhi peygamberimizle irtibata geçerek kalbine feyz akıttığını düşlemedir.⁴⁹

III. Riyazet: Rifailiğin özü riyazet denilen nefis eğitimidir. İnsanın bütün nefsin baskılarından, geçici eğilimlerinden kurtulması, kendini bir bütünlük içinde Allah'a verebilmesi için, içine kapanması duyuları ile ilgili bütün isteklerden sıyrılması gerekir. İnsanın, geçici bütün isteklerden, dünyaya bağlı heveslerden, arınabilmesi, önce nefsiyle savaşması, onun altilmesi ve eğitilmesiyle mümkündür. Bunu başarmanın tek yolu riyazettir.⁵⁰

Rifailikte riyazetin dokuz basamağı vardır. Tarıkata özel bir tevbe ve törenle giren kimsenin bu basamakları sıra ile geçmesi gerekir. Her basamak ayrı ayrı adlar taşıyan zikirlerle aşılar. bu zikirler genellikle "Ya Rahman, Ya Rahim, Ya Vahhab, Ya Kudus"dür. Bu çavuşluk mertebesidir. Burada bunlar okunur. Bundan sonra "Ya Hak, Ya Hannan, Ya Halim, Ya Hay, Ya Hafız", bu nekabet mertebesidir. Tarıkata yeni girenler ve derecesi düşük olanlar bu zikirleri yapmak durumundadır.

48- Er-RİFAİ, **Delillerle Marifet Yolu**, 14.

49- ÖNGÜT, a.g.e., 19.

50- Er-RİFAİ, **Hak Yolcusunun Düsturları**, 54.

Bunu tamamlayanlar şeyhin izniyle 4 gün halvete girerler. Halvet daha çok halife olmak isteyenler içindir. Halvete giren kişi geceleri yatsı namazını kıldıktan sonra iki veya dört saat uyuyabilir. Halvete giren derviş bütün süreyi zikir ve virdle geçirir. İkinci halvete muharrem ayının yedi gününde girilir. Dervişler bu dönemde vucutlarının bazı yerlerine şiş sokar, gül; yani kırmızı ateş yalarlar, cam yer, akrep ve yılan burhanı yaparlar. Bu halvete, halveti mahramiye denir. Daha sonra büyük halvetler 40 ve 100 gün olabilir. Bunu şeyh efendi belirlemektedir.

IV. Ayın: Dini tören, insanlığın ilk çağlarından günümüze kadar, temelinde tapınma, din, Allah'a bağlılık olan her çeşit merasimlerdir. Tasavvufi anlamda tarikat ehlinin belli usul ve düzene göre toplu olarak uyguladıkları dini merasimlerdir. Rifailer'de zikri kıyam yapılmaktadır.⁵¹ Rifailer zikir esnasında siyah sarık sararlar. Onlara göre siyah renk sünnettir. Rifailer nefsin eğitimi için her zaman cihada hazır olma anlamına gelen özel bir sancak ve kılıç vardır. Bir dervişin günün her anında nefsiyle sürekli savaş içinde olması gerekmektedir.

Zikir bölümünde de bahsedildiği gibi rifailikte ayinler dergahlarda yapılır. Ayinde şeyh postuna oturur, dervişler iki yanına halka olacak şekilde dizilirler. Ön halkaya eski ve tecrübeli olanlar oturur. Rutbelerine göre tesbih taneleri gibi dizilirler. Bu törenlerde bazı dervişler daire, mazher, kudüm denen çalgılar çalar ve dervişi çoştururlar. Bir müddet bu tür sohbet zikri yapılır ve daha sonra haftalık olarak mutat yapılan devranı zikre geçilir. Bunu sadece şeyh ve halifesi yaptırabilir.

V. Dergah: Tekke, asitane, zaviye, tarikatlarda şeyh ve dervişlerin yatıp kalktıkları yer, tarikat törenlerinin yapıldığı yerdir. Büyüklerine asitane, küçüklerine zaviye denir. Asitane aynı zamanda tarikat kurumlarının türbelerinin bulunduğu yerdir. Dergahlarda zikir, eğitim ve ayinlerin yapıldığı büyük meydan da bulunur. Genellikle büyük toplantı ve zikir buralarda yapılmaktadır.⁵²

51- ENGİN, a.g.e., 63.

52- Ahmet er-Rıfai, **İslam Alimleri Ansiklopedisi**, Türkiye Gazetesi İhlas Yayınları, VI. İstanbul 1992, 102.

5. Türkiye'de Tarikat Olgusu

Tarikat olgusu ele alındığında genel olarak yapısal-fonksiyonel açıdan "ara form" niteliğindeki tarikatlar ve "ideoloji temelli" tarikatlar olarak iki grupta ele alıp incelemek olanaklıdır.⁵³

Ara form niteliğindeki tarikatlar büyük şehirlerde hızla değişen sosyo ekonomik yapının oluşturduğu güvensizlik ortamında bir sosyal güvenlik mekanizması olarak önem kazanmakta ve tampon kurumlar ve mekanizma görevini yerine getirmektedir. Temelde hem toplumsal ilişkilerde hem de değerler ve dünya görüşü düzeyinde uyuma yönelik güçlü mekanizmalar geliştiren bu tür tarikatlar kısmen klasik tarikat yapısını korumaktadırlar. Bununla birlikte klasik tarikat yapısına özgü pek çok öge ya bugüne uygun olarak değişmekte ya da tümüyle yok olmaktadır. İslami daha çok bireysel düzeyde yaşayan bu tarikatlardaki vurgu, farklılıktan çok bütünleşme içinde yaşadığı topluma uyma ve birlik beraberliği sağlama üzerinde olmaktadır.⁵⁴

Temel konu olarak ele aldığımız yapısal ve fonksiyonel yaklaşımla Rıfai tarikatı da ara form niteliğindeki tarikat sınıflamasına girmektedir. Geleneksel tarikat anlayışı içinde bireysel olarak İslami yaşamak istemektedirler. Siyasal düşüncelerini ne tekkede ne de kendi hayatlarında açığa vurmamakta ve farklılıktan çok birlik beraberlik üzerinde durularak, gerek din ve gerekse dünya işlerinde ayrılığa gitmeden mütevazı bir hayat yeğlemektedirler. Bir de bunlar, ideoloji amaçlı tarikatlar veya cemaatler gibi devlet veya rejimle de herhangi bir sorun oluşturmamaktadırlar.

İdeoloji temelli tarikatlar ise bir bütün olarak yaşam tarzını ve ilişkileri dönüştürmeyi sağlayacak bir İslam ideolojisine dayanmaktadır. Bu tarikatlar hem örgütlenme tarzı, hem dünya görüşü, hem de değerler ve davranış biçimleri düzeyinde ilkinden önemli farklılık göstermektedirler.⁵⁵

53- ATACAN a.g.e.18.

54- Mübeccel B. KIRAY, *Toplum Bilim Yazıları*, G.Ü.İ.İ.B.F. Yayını, Ankara 1982, 119.

55- KIRAY, a.g.e. 120.

Bu tür gruplarda artık klasik tarikat yapısı tümüyle çözülmüştür. İslam ideolojisi temelinde yeni bir örgütlenme modeli getirmişlerdir. Mevcut seküler ideolojilere alternatif İslami bir dünya görüşünü savunan bu tarikatlar, İslamı bir tarz olarak tanımlamaktadırlar. Bu tarikatlarda vurgu bütünleşme üzerine değil farklılık üzerinedir. Aynı tarikat kollarında bile farklı anlayışlar mevcuttur.

Tarikatlar konusunda genel düzeyde bir diğer önemli hususta, klasik tarikat yapısını kısmen koruyan, mevlevî, Rifai, Kadiri gibi tarikatlar görece olarak zayıflarken ve mevcut toplumsal yapı ile bütünleşmiş bir biçimde yaşarken, diğer ideoloji temelli tarikatlar ise belli alt gelir gruplarını harekete geçirici yeni etkin örgütlenme modelleri ile yaygınlık ve önem kazanmaktadırlar.

Tarikat İslamın önemli sosyal kurumlarından biridir. İnsanlara yada inanç sahibi olanlara yol gösterme işlevini yerine getiren tarikatlar birer toplumsal kolektivite olarak nitelendirilmektedirler ve her kolektivite gibi örgütsel bir kimlik arzetmektedirler.⁵⁶

Tarikatların genel olarak izledikleri klasik bir gruplaşma ve yayılma biçimleri vardır. Türkiye'de tarikat faaliyetleri yasaklandığı için günümüzde daha çok gizli yürütülmektedir. Rifai tekkeleri ise her şehirde açık olarak zikirlerine devam etmektedir. Tarikat cemaatlerinde ana birim dergah ya da tekkedir. Her dergahta bir halife ya da şeyh bulunmaktadır. Bunların yanında yetişen, yetkin halife ya da şeyhler yeni dergahlar açmaktadırlar. Tarikatların ekonomik imkanlarını sağlamaya yönelik girişimleri esas olarak vakıf kurumu çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Tarikat için faaliyetlerde ve tarikat mensuplarını sisteme bağlamada kullanılan mistik öğeler, tarikat şeyhlerine doğa üstü güçler atfedilen keramet öyküleri anlatılmaktadır.

Tarikatlar, hızlı değişen bir toplumsal yapıda kendilerine özgü bir ikincil grup olma özelliği taşımaktadırlar. Hızlı değişen, geleneksel bir yapıda, hızla çöken bir toplumda, insanın temel gereksinimleri arasında sayılan kolektif kimlik, şuur ve toplumsal dayanışmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle her türlü teknolojik olanaklara

56- ATACAN, a.g.e.19.

sahip olan toplumlarda da insanlar tarikatlara yönelmektedir. Geleneksel kurumları ve değerleri çöken fiziksel yada mekansal yapısı değişen bir toplumda yalnız ve çaresiz kalan insanlar tarikat aracılığı ile ortak alt kültür, ortak deneyim, ortak amaç ve ortak kimlik yani bir birlik duygusu geliştirmekte, böylece değişen toplum ile bütünleşmeyi sağlamaktadır. Bu değişme eleştirilse de bir gereksinim olarak ortaya çıkmış ve varlığını sürdürmektedir. Toplumsal değişimin kapsam ve içeriği belirli tip bütünleşmelere ve tampon mekanizmalara yol açmış, yapısal fonksiyonel açıdan bir işlev yerine getirmektedir. Ayrıca kapitalizme ve sosyalizme reaksiyon olarak insanların belli kolektivite oluşturmaları ve birlikte hareket etme gereksinimleri de bu tür tarikat cemaatlerinin oluşumlarını doğurmuştur.

Türkler Anadolu'ya çok kalabalık ve dağınık kitleler halinde gelip yerleşmişlerdi. Bunlar arasında birliği sağlamakta en önemli unsurun din olduğu ve din birliğinin dervişler ve tarikatlar sayesinde mümkün olduğu muhakkaktır. Uzun bir zaman Anadolu'da siyasi istikrar sağlanamamıştır. Türkler bir çoğu şehirli olan ve eski medeniyetlerin temsilcisi bulunan halklarla karşı karşıya idiler. Bu şartlar altında kendi hürriyetlerini korumaları ve birlik halinde hareket etmeleri oldukça zordu. Medreseler, istikrarlı bir cemiyet bünyesi içinde çalışmalarına karşılık Tekke heyecan unsuruna verdiği önemle devamlı gaza halinde yaşayan insanları harekete geçiren başlıca kuvvet olmuştur.⁵⁷

Bir zamanlar Anadoludaki Bizans - Türk sınırı boyunca tıpkı Horasan erleri gibi gazilerle atbaşı gidip onların başlıca desteği olan Türkmen dervişleri vardı. Garip kıyafetleri saç-sakalı birbirine karışmış meczup tavırlı bu insanlar, Türk sınırı değişip taşındığı zaman bu defa orada görülmüşler. Anadolu Türk devletinin oluşum sırasında ve daha sonra hudut boylarında İslam'ın ilerlemesine, Türklerin birlik ve bütünlük kazanmalarına büyük ölçüde yardım etmişlerdir.

57- Erol GÜNGÖR, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1991, 189.

Tasavvuf deyince derhal tarikatlar akla geldiği için bugünkü tasavvufî din anlayışının yaygınlığı ve derinliği ilk bakışta belki farkedilmeyebilir. Gerçekten şu anda İslami hareketin büyük bir kabul gördüğü genç kitle arasında sülûk geleneğini takip edenler oldukça azdır. Esasen bunların gidebilecekleri cinsten yerlerin mevcut bulunmadığını farzedebiliriz. Bu imkanın açık ve müsait olduğu hallerde kalabalık genç grupların susamış olduklarını gösteren kuvvetli bir temayül müşahade ediyoruz.

İslamiyet, müslümanların bir cemaat olarak refah ve saadet bulmaları için yol gösteren bir sistemdir. İslam'da Allah ile kul arasında aracı yoktur. Fakat demek değildir ki her ferd kendi başına bir dini hayati yaşayabilir ve Allah'a tek başına yönelmekle kulluk görevini yapmış olur. Konuya bu açıdan bakıldığı zaman, tasavvuf hareketlerinin geçmişte müslümanların sosyal problemlerinin çözülmesi için organize olmaya gayret sarfetmekten önemli ölçüde alıkoymadığını gördüler. Tasavvuf hareketleri çokların zannettiği gibi İslam cemaatinin gallete veya ahlak gevşekliğe düşmesine sebep değildir, daha ziyade böyle hallere bir tepki olarak doğmuş ve kuvvetlenmiştir. ⁵⁸

Tasavvuf İslamın genel tarihi içinde teşkil etmişse bunun tarihi şartlarına bağlı olduğunu ve kaynağında ayrılığın bulunmadığını kabul etmeliyiz. Müslümanlar bir mesele ile karşılaştıkları zaman dinin kaynağı itibarıyla irrasyonel olan hükümlerinden hareket ederler, ama bunlardan yeni hükümler çıkarırken daima akli metodlar kullanılır. Şeri hükümlerin methodu akli olduğu için onlara ait hükümlerin münakaşası ve kusurlardan arındırılması mümkündür. Aklın kaideleri herkes için mutasavvıflar dahil aynıdır. Bu yüzden akıl yoluyla çıkarılan hükümlerde insanlardan hareket noktaları aynı olanlarla birleşilir. Keşif için delil isteğinde verilen cevap bunu ancak aynı hal yaşayan bilebileceğidir. Şeri ilimlerde taklide akıl yoluyla karşı çıkmak mümkündür. Süfi yolunda nihai hakem kalptir. ⁵⁹

Tarikatların temel kaynağı dini inançlardır. Tarikatlar inançlarla beslenebildikleri oranda güçlenmişlerdir. Tarikatlar Türk toplumunda sadece bir inanç sistemi olarak

58- GÜNGÖR, a.g.e., 218.

59- GÜNGÖR, a.g.e., 219.

değil, aynı zamanda objektif birer gerçek olarak da, tarih boyuca varlıkların kabul ettirmiş bulunan sosyal kuruluşlardır. Mistik birer inanç sistemi olmaktan başka sosyal yönleriyle ele alındıklarında tarikatlar toplumdaki her sınıf ve zümreyi doğrudan veya dolaylı olarak etkiledikleri görülür.

Türk Osmanlı Devletinin temelinde iki büyük kuvvet vardır ki aynı çağda yaşayan öteki devletlerde rastlanmayan bu iki önemli unsurdan biri "Şeriat" ötekisi ise "Tarikat"tır.⁶⁰ Tarikatların toplum üzerindeki sosyal fonksiyonlarının eleştirilmesinde üç ayrı problem ortaya çıkmıştır;

1. Tarikatları doğuş ve bu doğuşun arkasında bulunan dini inanç, sisteminin özelliği şöyle ki; Tarikatlar önceleri bir mabed havası içinde Allah ile kul arasında sadece inanca dayanan manevi bir bağ iken, zamanla maddi bir şekil kazanmaya başlayışı ve bu şekil kazanışın hızla gelişerek, kökünden ve asıl amacından zaman zaman uzaklaşma derecesine varması ve bunun dini oluşumun yanında siyasi, ekonomik ve sosyal sebeplerinde bulunuşu.

2. Sosyal bir kuruluş olan tarikatların, aynı zamanda sosyal bir realite olarak da var olan dış görünüşleri, organizasyondaki özellikleri sosyal varlıkları sürdürbilmeleri için gereken disiplin ve asayişin temin edilışı alınan tedbirlerin yüzyıllar boyunca devam etmesi, fonksiyonel özelliklerini muhafaza etmesi ve tarikat prensiplerinin kişinin gücünde en kutsal değerler olarak büyümesi ve kişiyi içten gelen bir duygu ile etkilemesidir.

3. Tarikatların kendini her çevreye, her sınıf ve zümreye hatta toplum yönetiminde birinci derecede söz ve yetki sahibi olan yönetici kadroya dahi kabul ettirerek, toplum içindeki bütün sosyal değerler ve kurumları gölgeleyecek derecede fonksiyonel bir özelliğe sahip oluşlarıdır.⁶¹

60- Cahit TANYOL, **Kuruluş ve Fetih Destanı**, İ.Ü.E.F.Yayı, İstanbul, 1969, 11.

61- Hasan KÜÇÜK, **Tarikatlar**, TÜRDAV Basım Evi, İstanbul, 1976, 19.

a. Tekkelerin Kapatılışı

Cumhuriyet kurulduktan sonra tarikatların uygulama yerleri olan tekke ve zaviyeler ile ilgili olarak iki aşama başlatıldı. Birincisinde, bunlar 3 Mart 1924 yeni kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlandı. İkinci aşamada ise, bir yıl sonra tamamen kapatıldı.

b. Tekke ve Zaviyeler Hakkında Yayınlanan Kararnameler:

Madde 1- Türkiye Cumhuriyeti dahilinde gerek vakıf sûretiyle inşa edilmiş ve gerek şeyhin mülkü olarak tapu ve taht-ı temlikinde bulunmuş olan bilumum tekke ve zaviye bila istisna kamilen kapatılmıştır. Ancak vaktiyle cami ve mescid olarak inşa edilmişken bilahare meşihat ihdası suretiyle hem cami hem tekke olarak kullanılanlar yalnız cami ve mescit olarak kullanılacaktır.

Madde 2- Türkiye Cumhuriyeti dahilinde hiçbir tarikat, bunları mensup hiçbir şeyh, derviş ve mürid yoktur. Bu sınıflara ait hususi kisveler ve ünvanlar mülga ve memnu'dur.

Madde 3- Kapatılan tekke ve zaviyelerin vakfiyelerinde şeyhin ikametine mahsus ayrıca meşruta varsa bunlarda evvelce şeyh olanlar kayd-ı hayat şartı ile ikamet edilebilecektir

Madde 4- Kapatılan binalar okul olarak elverişli ise kullanılacak elverişli değilse vakıflar müdürlüğüne devredilecek. Elde edilen para ile köylerden başlayarak mahallelere okullar yapılacaktır.

Madde 5- Geçmiş sultanların türbeleri kapatılmıştır. Türbelerde kıymete haiz olanını muhafaza ve idame işi maarif vekaletine aittir.

Madde 6- Türbedarlık mülgadır. Bunlar Diyanetin emrinde çalıştırılırlar.

30-11-1341 (1925) tarihinde kabul edilen yasayla "Tekke ve zaviyelerle Türbelerin seddine ve Türbedarlıklarla bir takım unsunlardan men ve ilgasına Dair kanunla tarikat olayı yasal olarak bitirilmişdir. ⁶²Kapatıldıktan sonraki durumu Abdülhakî Gölpinarlı

şöyle özetlemektedir: "Tarikatlar kalkmıştır. Fakat genede yer yer tarikatların bulunduğu, tarikatçıların faaliyetlerini duyuyoruz. Buna bir irfan yahut bir bilgi, bir inceleme ve eleştirme konusu yapanların, bunu bir zevk ve neşe halinde yaşayan ve yaşatanların toplumuna zararları değil faydaları dokunur. Fakat şeyhliği bir gericilik vesilesi, bir sömürge, bir nüfuz sağlayış aracı olarak yürütmek zararlı bir şeydir." ⁶³

Bir başka din bilimleri uzmanı Yaşar Nuri Öztürk de şu şekilde açıklamıştır. "Cumhuriyet Türkiye'sinde bugün belli başlı tarikatların hepsi faaliyet halindedir. Tasavvufi hayatın başını çekenlerin genelde temsil ettikleri mevki ve mesleğin ehli olmadıkları bir gerçektir. Çünkü uzun yıllar ihmale uğramış bir kurumun bir numaralı temsilcileri olacak şahısların gerektiği ölçüde iyi yetişmiş olmaları mümkün değildir. Günümüz Türkiye'sinde tarikatlar manevi hizmet ve dostluk kurumları olarak yaşamaktadırlar. Bugün yaşanan tarikat hayatının insanları kardeşliğe kabulde esas aldıkları hiçbir şekil ve merasim kaydı yoktur. Her insan istediği anda istediği şeyhe gidip intisap edebilir. Kapı sürekli açıktır" ⁶⁴

1925 yılının ikinci yarısında bu tarikatların kapatılmasının nedenini Barkan şöyle açıklamaktadır: "Bu kayıtlara göre, bidayette ve asliyet halinde bu şekilde kendiliğinden bir kolonizasyon hareketini temsil eden bu zaviyelerin mümessilliği ve şeyhliği vazifesi devlet müesseseleri de soysuzlaşarak bir nevi tufeyliliğe (parasitisme) münce olmuşlardır. O kadar ki, son devirlerin dilenci dervişleri ve tembel haline inkılab etmiş tekke ve türbelerle mevzubahis ettiğimiz müesseseler arasında hiçbir münasebet kalmamıştır." ⁶⁵ Bir başka yerdede,

"Tasavvuf bir hal idi, bir kar oldu,
Fedakarlığı bir kazanç yolu oldu,
Kanaatkarlığı, bir israf yolu oldu,

63- GÖLPINARLI, a.g.e.,25.

64- Yaşar N. ÖZTÜRK, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*, Sidre Yayıncılık, İstanbul, 1988, 57.

65- Ömer Lütfü BARKAN, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Kitap Yayınları, İstanbul, 1995, 17.

Ahlaktı ahlaksızlık oldu... denilmektedir **66**

Tasavvuf ve tarikatların tarih boyunca devam edegelen saf temiz ve berrak hayat anlayışına daha sonraları, dejenere olmuş dönemlerinde karışan kibir, gurur, sahte gösteriş, tahakkum ve bilhassa tarikatların bir takım sahtekarların elinde halkı sömürme aracı haline getirilmesi, nüfuz ve istikbal vasıtası olarak kullanılmak istenışı, tarikatları belki de gerçek amacından uzaklaştıran önemli sebeplerdendir. Artık tarikatların feyz ve ilham kaynağı olan tekkeler birer esrar yuvası ve birer tembelhaneye dönmüştür.

İşte bu durumda tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasındaki önemli sebeplerden biride, basiretsiz, iktidarsız, yerine göre cahil, kötü niyetli kişilerin emellerine ulaşmak için bu tür müesseselerin, saf müslüman halkın temiz dini inanç ve duygularını istismar ettiği hakikatı kesindir. Yoksa müesseselerin ortaya çıkışında, ruhunda, özünde, dini milli inanç ve hislerin yattığı inkar edilemez.

Bugün için son zamanların o çok çeşitli tarikat, tekke ve zaviyelerin hepsini aynı kategori içinde görüp değerlendirmek ve hepsi için toptan "miskinhane" "tembelhane" gibi vasıflarıda kullanmak pek gerçekçi olmasa gerektir. Ancak bu müesseselerin bozulduklarını, ilk dönem ve başlangıçtaki kuruluş gayelerinden saptırıldıkları veya asli vazifelerini yapamaz hale getirildiklerini de söylemek sanırım yanlış olmayacaktır. Ancak Osmanlıların son dönemlerinde iyice kabuğuna çekilmiş bu kurumlar ve buralardaki nüfuz sahibi kimselerden çoğunun milli mücadele yıllarında genel olarak takdire değer hizmetlerde bulduklarında inkar edilmez birer gerçektir.. Yüzyıllar boyunca Türk halkının dini, ictimai ve fikri hayatını yoğuran zaviyeler gayri müslim halkında memleketde müslüman ahali ile uzlaşmış bir şekilde yaşamasını kolaylaştırdığıda bir gerçektir.

Barkan'ın ifadesiyle: "Fütuhatı başarmak için Osmanlı ordularına yalnız sosyal fikirleri, propagandaları ile halk kitleleri arasında çok faal bir maya gibi faaliyete geçen

66- Ömer Rıza DOĞRUL, **İslamın Geliştirdiği Tasavvuf**, TÜRDAV Yayınları, İstanbul, 1948, 73.

tarikât üyeleri, o memleketlerin sosyal bünyesinde ve siyasi kuruluşlarında büyük yenilikler yapmak için müsait kaynaşmayı yaratmakta, fütûhat işlerini kolaşlaştırmakta amil oldukları da muhakkaktır. Rum ilinin islamaşmasında bu ordularla birlikte ve hatta ordulardan evvel fütûhata çıkmış ve karşı tarafı daha evvel manen fethetmiş bulunmaktadır.⁶⁷

Burada konumuzu oluşturan dervişler kendileriyle beraber memleketlerinin örf ve adetlerini, dinî adap ve erkanını da beraber getiren insanlardır. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş yıllarında batıya doğru akın işinde öncü vazifesi yaparken, aynı zamanda yeni köyler kurarak buralara isimlerini veren, elinin emeği ve alınının teriyle dağbaşlarında ve ıssız yerlerde yer açarak yerleşen bağ ve bahçe kuran bu dervişlerdir.⁶⁸ Siyasi nüfuzlarını padişahların ve devletin hizmetinde kullanan, yerine göre padişahları tekkelerinde veya zaviyelerinde kabul ederek onlara nasihat eden şeyhler, önemli vasıflara haizdiler. Bu konuda Osman Gazi ile Şeyh Edebalı arasında ki münasebet belirtilen hususa güzel bir örnek teşkil eder. Türk nüfusunun Anadolu'ya yerleşmesiyle "kolonizatör Türk dervişlerine" onların kurdukları zaviye ve köylere, Anadolu'nun hemen her tarafında rastlanır olmuştur. Çok yönlü bir hizmete matuf olarak kurulan bu tekke ve zaviyeler, yerine göre buldukları yerde huzur ve emniyeti sağlamada "jandarma karakolu vazifesini gören" dinî ve toplumsal proplemlerin çıkardığı önemli kültür propaganda müesseseleri olmakla beraber, yeni açılan memleketlerde yerleşen Türk muhacirlerin teşkilatlanma merkezleridir. Osmanlı ordusuna moral veren güçler tekke ve dervişleridir.⁶⁹

Sultan II. Abdülhamid otuzüç yıllık padişahlığı sırasında uyguladığı "panislamist" politikasını bütün İslam dünyasının hemen her tarafına, çeşitli tarikâtlar sayesinde yayabilmiştir. İslam dünyasındaki bu umumi isteğin tesiriyle Abdulhamid'in takip ettiği panislamist siyaset, Avrupalıları devamlı derin ve büyük endişelere sevketmiş hatta,

67- BARKAN, a.g.e., 19.

68- BARKAN, a.g.e., 55.

69- BARKAN, a.g.e., 56.

Osmanlıların bu siyasetinde önemli rol oynayan tarikatların çalışmalarını engellemek için her türlü gayreti göstermişlerdir. Özellikle Şazeliye, Medeniye ve Rifaiye tarikatlarının Avrupa siyasetleri bakımından tehlikeli olduklarından bahsetmektedirler. ⁷⁰

Tarikatlar sosyal birer müessese olarak kuruluşlarından günümüze kadar çeşitli alanlarda fonksiyon ifa etmişler, şartlar gerektiğinde buldukları toplumu sosyal, ekonomik ve kültürel birikimlerine katkıda bulunmuşlar, bazen siyasi otoriteye destek, bazen baş kaldırmışlardır. Tarikatların kuruluş şartlarına veya kurucularının dünya görüşü veya dinin uygulanmasındaki yorumuna göre bazı konularda diğerlerinden ayrılan belirli özellikler göstermişlerdir. Bazende bu özellikleriyle anılmışlardır.

Türk-İslam tasavvufu geleneğinden kaynaklanan tarikatların çoğu, temelde ve özde, siyasal nitelikli değildir. Müslümanlık zaten Allah'ı ve Resülünü tastikten ibarettir. El tutma peygamberimize biatla başlamıştır. Müslümanlar birgün Resüllah'ın elini tutarak kendisinden ayrılmayacaklarına söz vermişlerdi. İşte onların bu samimi birliği kendilerini tehlikelerden kurtarmıştır. Bir müslümanın bugün, özü, sözü ve fiili birbirine uygun ve düzgün, faziletli, sevgi ve itimada layık bir kimseyi bulup onun huzurunda o güne kadar işlediği günahlardan tövbe ve pişmanlık ettiğine ve artık kimseye kötülük etmeyeceğine, yalan söylemeyeceğine, kimsenin malına, canına kıymayacağına, hertürlü kötü şeylerden sakınacağına dair söz vermesi ve bu sözüne Allah'ı, peygamberi ve tarikat kurmuş din büyüklerinden birini şahit tutması, o birinci mukaveleyi yenilemekten ve güçlendirmekten ibarettir. İşte şeriatın, batını içi özü olan tarikata girmek bu demektir. Yoksa tekkede oturup çorma içmek gününü gün etmek değildir. ⁷¹

Türk devletlerini yönetenler, dine özellikle İslamiyete, İslam bilginlerine velilere, şeyhlere halk üzerinde derin tesiri olan tasavvuf ehline her zaman saygı duymuşlar, onları korumuşlardır. Bu sevgi ve saygı kendi vazifelerinde kaldıkça geçerli olmuştur.

70- İhsan Süreyya SIRMA, "Ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı Siyasetinde Büyük Rol Oynayan Tarikatlara Dair Bir Vesika", *İ.Ü.E.F.Tarih Dergisi*, sayı 31, Mart, İstanbul 1977, 18.

71- Mehmet Ali AYNÍ, *Tasavvuf Tarihi*, Kitabevi Yayını, İstanbul, 1992, 273.

Mutasavvıflar, din alimleri İslamiyetin evrensel mesajını anlayanlar, hiçbir zaman siyasi hırslarını, dünyevi çıkarların peşinde olmamışlardır. Yönetimi sevmiyorlarsa hak yoluna çağırılmışlardır veya beğenmiyorlarsa desteklerini çekmişlerdir. Halkı eğitmek, devletin tarihi, dini ve milli rolüne destek vermek, milli morali canlı tutmak gibi konularda görevlerini yapmaktadırlar. Türk devletini yönetenler kitlelere dini ve milli kaynaklı şevk ve heyecan verilmesini, bunu devletin genel hedeflerinde kullanacakları için beğeniyor ve benimsiyorlardı.

Tarikatlar ibadetlerin yanında halkı eğitime görevinde yapıyorlardı, bunun için tekkeler kuruyorlar ve sosyal kültürel faaliyetlerde bulunuyorlardı. Vakıflar kurarak gelir kaynaklarında oluşturmaktadırlar. Vakfı olmayan tekke hemen hemen yok gibidir. Varsa bile hizmet alanı sınırlıdır. Tarikatın icra ettiği dini ve sosyal hizmetlerin itici gücü vakıflardır. Şeyhin ve tekkenin şöhreti ve başındaki şeyhin ilgisi kimi zaman dergahların, çok zengin vakıflara sahip olmalarını temin etmiştir. Bu gelir kaynakları ile başlı başına bir sosyal hizmet kurumuna dönüşen tekkenin vakıflarını yönetmek ve işletmek ayrı bir mesele olmuştur.

Tarikat kurucuları ve büyüklerinin çevresinde toplananların çok dindar kimselerden oluşması gibi bir şartı bulunmaması, hatta din konusunda oldukça serbest görüşlü kimselerin bile tarikatlarda yer almasının nedeni budur. Örneğin İslamiyet'in başlangıcından iki asır sonra devletle ilişkili bir din adamları grubu doğmaya başlamış, bunlar dine bir takım resmi ve her zaman tartışmaya müsait yorumlar getirmişlerdi. Tarikat kurucuları veya tarikatlara vesile olanlar ile onların takipçileri bu resmi yorumlara daima karşı çıkmışlar. Dinin devletle eşleşmesine itiraz etmişlerdir. Hakka giden yolun ancak halkla birlikte aşılacağı görüşünü savunmuşlardır. Pek çok tasavvuf büyüğü resmi dini görüş ve sahipleri ile çatıştıkları için sürülmüş, eziyet edilmiş, hor ve hakır görülmüşlerdir.

RİFAİ TARİKATININ TÜRKİYE'YE GİRİŞİ VE ERZURUM'A GELİŞİ

1. Mevlüt (ÇINAR) Babanın Alle Çevresi

Tarikatlarda kişilerin hayatında tarihi gerçekler ile menkıbeler öylesine iç içedir ki bazen onları birbirinden ayırmak güç olmaktadır. Ancak bunda şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü bütün tarikatlarda şeyhler için durum böyledir. Bu bakımdan burada bu tür ifadeler göz önünde bulundurularak açıklanmıştır.

Mevlüt Babanın dedesinin dedesi Ahmet Selimullah'tır. Onun oğlu Yusuf Naili Irak'ın Süleymaniye şehrinin yakında bulunan Berzenç köyünde dünyaya gelmiştir. Yusuf Naili Bağdat'ta bulunmuş, oradan Azarbeycan sınırları içinde olan Genceye, oradan da Van'a gelip yerleşmiş ve ömrünün geri kalan kısmını burada tamamlamıştır. Yöre halkı tarafından Garip Baba ve Arab Baba diye bilinen Yusuf Nail 'nin türbesi bugün şehrin dışında kalan, Eski Van olarak isimlendirilen yerde, Van kalesinin hemen altında bulunan Abdurrahman Gazi külliyesi içerisinde.

Yusuf Naili 'nin oğlu Hacı Ahmed Baba 1792'de Van'da dünyaya gelmiştir. Mevcut silsilenameye göre 19.dedesi, Rifai tarikatının kurucusu olan Ahmed er Rifai olup 36. dedesi Hüseyin olduğu söylenmektedir. Hacı Ahmed Baba'nın çocukluğu ve gençliği babasının gözetiminde geçmiş, ilmi ve tasavvufi terbiyesini babasından almıştır.

Hacı Ahmed Baba onaltı yaşındayken bir rüya görür. Rüyasında şu anda türbesi bulunan Sanamir köyü, yeni adıyla Hacı Ahmed köyünde bir köknar ağacına yaslanmış olarak oturduğunu, birçok dallara ayrılmış ağacın meyve verdiğini ve çok sayıda kuşun ağaca konarak o meyvelerden yediğini görür. Bu rüyasını babasına anlatınca, babası rüyasını şöyle açıklar. "Oğlum ben dergahı ağabeyin Seyyid Muhammed'e teslim etmek istiyordum. (Onun türbesi'de Van'ın Ercis ilçesindedir. Adına da bir cami yapılmıştır) fakat kismet seninmiş. O ağaç sensin. O ağacın dalları senin zürriyetinden gelecek evlatlarıdır. O kuşlar ise intisab edip sana mürid olacak kimselerdir. Sen o ağacın bulunduğu köye manevi tayın olundun. Kalk Seyyahat için hazırlan yola çık ve neticede dergahını kurarak dervişlerini irşad eyle" der. Böylelikle küçük yaşta Ahmed Baba'ya

şeyhi olan babası tarafından seyahat etmesi için emir verilmiştir. Ayrılışı sırasında annesi ağlayınca Yusuf Naili "manevi alemde irşad görevine memur edilenler mutlaka emrolundukları gibi hareket ederler" diyerek o duygusal ortamı teselli ederek gidermiştir.*

Babası, Ahmet Baba'yı seyyahlık süresince hiçbir yerde mekan tutmaması kimseden birşey istememesi konusunda uyarır. Hergün ricali gaybden bir zatın kendisine üç altın vereceğini, birini yiyeceği, birini hanlar için ve diğerini kervanlara sarfetmesini söyler. Bu şekilde yaklaşık onaltı sene sürecek olan seyyahlık dönemine onaltı yaşında çıkar ve Van'dan ayrılır.

Van'dan ayrılan Hacı Ahmed Baba öncelikle babasının memleketi olan Süleymaniye'ye sonra da sırasıyla Bağdat, Samarra, Nəcəf ve Kerbela'yı ziyaret edip az bir müddet buralarda ikamet ediyor. Sonra hac için Hicaz'a gidiyor. Daha sonra ise Irak'ta bulunan büyük Ceddî Ahmed er Rıfai Hazretlerinin türbesini ziyaret için buraya gider. Burada Pîr'e yaptığı rabita esnasında 13-14 seneyi bulmuş olan Seyahatinin son bulması için ricada bulunur. Ahmed er Rıfai İki sene daha seyyah gezmesini manen söyler. H. Ahmed Baba zamanın güç şartlarından ve ulaşım zorluğundan dolayı iki senenin affedilmesi için istirhamda bulunur. Bunun üzerine Ahmed er Rıfai kalan bu iki seneyi Bitlis Nursin'de bulunan o zamanın büyük Nakşibendi meşayihından, Şeyh Muhammed Küfrevî'nin dergahında misafir olarak geçirmesini manen işaret ediyor. Ümmî Abide'den ayrılan Ahmed Baba Bağdat ve Musul'a uğrayıp tekrar bir müddet kaldıktan sonra buralardan ayrılıp Bitlis'e ulaşır. Şeyh Muhammed Küfrevî manen bir işaret alınca dervişlerini Ahmed Baba'yı karşılamak üzere gönderir. Sonra da yanında bir süre misafir eder. Bitlis'te kaldığı sırada daha önce rüyasında gördüğü Sanamir Köyü'nün (Aşağı Pasinler, şimdiki adı Horasan) yöresinde olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Bitlis'ten ayrılarak Erzurum taraflarına hareket eder ve Pasinler Çamlıkale köyünde iki yıl misafir kalır.

* Bu bilgiler Mevlüt Baba, Talip Çınar, Zeki Bedev-i, Rıfai Çınar, Ankara Halifesi Ömer Efendi ve Kayseri Halifesi Abdulvahap Baba ile yapılan teyp röportajlarından yazılmıştır.

Bir çok kerametlerinden bahsedilmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: Hacı Ahmed Baba, Çamlıkale köyünde iken bir rüya görür. Rüyasında henüz Ermeni istilasından yeni kurtulmuş olan Hoşab köyünde, Mirzabeyoğlu lakabı olan "Hacı Yemiş Ağa" İsmail Bey'in kızı pempe ile Resülullah (S.A.V) tarafından nikahlandığını görür. Bunun üzerine Hoşab köyünü bulur ve İsmail Bey'e giderek kızını kendisine ister. Tanımadığı birisinin böyle bir teklif yapmasına şaşırarak İsmail Bey hayrete düşer ve "Sen kızımı nerede gördün nasıl tanırsın?" der. H. Ahmed Baba " Peygamber tarafından manevi alemde kızınız pembe ile nikahlandım" cevabını verir. İsmail Bey H. Ahmed Baba'dan kızını tarif etmesini isteyince, H. Ahmed Baba " sarışın, uzun boylu çokca beni olan..." şeklinde tarif etmeye başlar. İsmail Bey "Peki kızının benlerinin sayısı ne kadardır" diye sorunca H. Ahmed Baba "yirmiyedi tanedir" der. İsmail Ağa "Hayır yirmibeş tanedir" deyince H. Ahmed Baba "Efendim annesinden sual ediniz yirmiyedi tanedir." şeklinde ısrar edince İsmail Bey meseleyi hanımından sorar ve yirmiyedi tane olduğunu öğrenir.

H. Ahmed Baba'nın büyüklüğünü ve maneviyatını sezen İsmail Bey Kırım'da Rusların elinde esir olan oğlunu getirirse kızını vereceğini aksi halde bunları söz konusu etmemesini söyler. H. Ahmed Baba izin isteyip abdest alır. İki rekat namaz kılar ve murakebeye dalar. Gözünü açınca İsmail Bey ne olduğunu sorar. Hacı Baba tekrar müsaade ister ve bu hal üç kez tekrar eder. Toplam bir buçuk saat süren murakebeden sonra H. Ahmed Baba "Oğlunuz köyün içerisinde geliyor, elinde bir torba var. Oğlunuzu görseniz tanır mısınız? der. Baba İsmail Bey hemen dışarı çıkar ve hayretler içinde kalarak elinde bir torba ile gelen saçlı sakalı birbirine karışmış oğlunu görür. Koşarak gidip oğlunun boynuna sarılır. Halini hatırını sorar ve nasıl olupda köye geldiğini öğrenmek ister.

Oğlu der ki; Baba Kırım'da hapishanede idim, orta boylu, top çehreli otuz yaşlarında nuranı bir genç gelerek ellerimdeki ve ayaklarımdaki zincirleri çözdü sonra onu kaybettim, ikinci kez tekrar geldi ve hapishanenin kapısını açtı, tekrar kayboldu. Üçüncü kez tekrar geldiğinde "Oğlum haydi yeter, senin günün doldu deyip elimden tuttu. Benimle yürümeye başladı. Kırım sokaklarını dolaşırken anlayamadığım bir halde

rüya misali birden köyümün yakınında olduk. Az önce bana 'Bu evlerden hangisi sizin ev görsen tanırmısın' dedi. Ben de "Şu yamaçtaki ev" dedim. İsmail Bey çok şaşırarak birlikte tatmin olmak için Hacı Ahmed Babadan söz etmez ve "Oğul o genci görsen tanırmısın" der ve eve giderler. Kendisini zindandan kurtarıp getiren genci namaz kılarken gören oğlu hemen H. Ahmed Baba'nın ayaklarına kapanır. Bunu gören İsmail Ağa "Değil kızım, canım bile sana feda olsun" der. Hemen köyün imamını çağırır ve manevi olarak işaret edilen nikahı zahirde de kıydırır.

İsmail Bey bu genç damadına sonsuz hürmet gösterir arazisinden üzerine tapu eder. Evinin yakınına da bir ev yaptırarak damadı ve kızını yerleştirir. Pembe Hatun'dan Yakup ve Yusuf isimli iki erkek; Sultan, Güneş ve Zeliha isimli üç kız çocuğu olmuştur. Oğulları Yakup ve Yusuf Ruslarla yapılan savaşlar sırasında Ermeniler tarafından şehit edilmiştir.

Yakup Baba'nın şehit edilmesi hususunda şunlar anlatılıyor. Horum ve Zivin tabyalarında Ruslar ile yapılan savaşlarda Yüzbaşı Cevat Bey'in birliğini takviye eden Millis kuvvetlerinin reisi olarak savaşmış ve alından vurularak şehid olmuştur. O gün altmış kişilik bir kuvvetle dört yüz kadar düşman çetesini öldüren sonra ölen reise yüzbaşı Cevat çok üzülür. Bu arada düşman çok şiddetli bir taarruza başlar ve geri çekilmek zorunda kalırlar. Yakup Baba'nın cenazesini almaya fırsat bulamadan geri çekilirler. Sonradan mevziye geldiğinde cenazeyi bulamazlar (Şu anda kabri tesbit edilmiştir) Çünkü Hacı Ahmed Baba vefat etmeden önce oğlu Yakub'a şöyle demiştir; "Oğul Yakup ikimizin türbesi bir yerde olursa halk seni daha fazla ziyaret eder" der "Yakup Baba'da "Ben öldüğümde cenazemi dahi bulamayacaklar" şeklinde ifade etmiştir.

İlk dergah açma ve çalışmaları ise genel olarak şu şekilde olmuştur: Hacı Ahmed Baba Çamlıkaya köyünden sonra Sanamir köyüne yerleşerek irşad faaliyetlerini burada devam ettirmeye başlamıştır. Manevi alemde görmüş olduğu dergah köyde birkaç aile olarak kalan Ermenilerden Boğas isimli şahıstan, kayınpederi İsmail Bey olarak hediye eder. H. Ahmed Baba'da sohbet ve tarikat çalışmalarına burada devam eder. Günün çoğunu tekkede ilim ve tasavvufi faaliyetlerle geçirirdi. Birçok insanı irşad eden, Hacı

Ahmed Baba elliden fazla halife yetiştirmiştir. Hacı Baba, halifelerini çok sever ne kadar dervişin var diyenlere halifelerinin sayısı kadar diye cevap verirmiş. Halifelerinden biride Mevlüt Baba'dır.

H. Ahmed Baba davet edildiğinde çevre köylere gider. Sohbetler ve zikirler yapar. Mensubu olduğu Rifai tarikatında yapılan şiş ve ateş burhanlarını da Allah'ın (c.c) kudretine işaret olarak icra ederdi.

Hacı Ahmet Baba'nın halifelerinden Bahri Efendi'nin torunu Zeki Erdoğan Efendi annesinden işittiği şu hadiseyi naklediyor.: "Ruslarla yapılan savaş sırasında Ermenilerin Horum tabyalarını işgal ettiği haberi gelir. H. Ahmet Baba'da ihvanı ile birlikte Kötek köyündeki askeri birliğe katılır ve Horum tabyalarına giderler. Dedem Molla Bahri, H. Baba'ya şöyle der: "Şeyhim bir rüya gördüm. Bana iki koldan bir de göğsümden nişan taktılar." Hacı Ahmet Baba'da "Bahri oğul benden ayrılma şehit olacaksın" der. Bu arada Horum tabyasında savaş başlar. H.Ahmet Baba cebinden mendilini çıkararak açar öne geçerek "Host Moskofun köpekleri" diyerek ilerler. Ermenilerin attığı kurşunlar H. Ahmet Baba'nın mendilinden öteye geçemez. Bizim askerlerin kurşunları ise hedefe tam isabet eder. Birkaç saat sonra iki şehit verilerek savaş kazanılır. Şehitlerden birisi, kollarından ve göğsünden vurulmuş olan Molla Bahri efendidir. Ermeni çetesinde ise sağ kalan bir kişi kaçarken yakalanır. Müslüman olup İskender adını alan bu ermeni askeri şunları anlatıyor "Türk askeri geldiğinde önümüze bir perde çekildi ki bir ucu yerde, diğer ucu kurşun geçmeyecek kadar yüksekteydi. Çaresiz kaldık ve birbirimizle atlarımızı imha etmeye başladık. Ben yeşil perdeyi açanın H.Ahmed Baba olduğunu gördüm" der.

Sonradan dedem Molla Bahri'yi eve getirdiklerinde H.Ahmet Baba'nın cübbesini silkelediğimde bir teneke mermi çekirdeği çıktığını annemden ve komşularımızdan birçok defa duydum.

Yine Zeki Erdoğan Efendi bir hatırasını şöyle anlatıyor."On beş yaşında Horasan'da terzi çıraklığı yaparken arkadaşlarla kahve hanenin önünde oturmuş çay içiyorduk. İstanbul'dan gelen otobüsten bir yolcu iki çocukla birlikte indi. Yaşlı yolcu Sanamir'e nasıl gideceğini bizden sordu ve "O köyde bulunan H.Ahmed Baba'nın

türbesini ziyarete gidiyorum" dedi. Sımsar İbrahim "Türbede ne var, oraya götüreceğini bana ver ben gaziyim" deyince o zat kızarak "sen biliyormusun kimi ziyaret edeceğimi, sen H.Ahmet Baba'yı tanıyormusun? Ben albayım. Balkan Harbinde Trakya'da bulunan Akdağ'da savaşıyorduk. O zamanlar rütbem yüzbaşı idi. Biz elimizdeki basit silahlarla bizi topa tutan düşmana karşı koymaya çalışıyorduk. Birden üzerimize gelen top mermilerinin bir zat tarafından yere düşmeden ve dağın eteklerine dağıldığını, kimi top mermilerinin manevi bir işaretle düşman mevzilerine geri döndüğünü gördüm. Muhabere sona erince o zatı tanımak istedim. Bana dediki "Muhterem subayım bir gün karşılaşırsınız. Beni o zaman tanırsınız". Bir zaman sonra albaylığa yükseldim ve Sarıkamış'taki tümene tayininim çıktı. Erzurum'a kadar trenle geldim. Kış mevsimi olduğu için Erzurum'dan Sarıkamış'a kadar kızakta gideceğim. Nihayet Sanamir köyüne tesadüfen geldim ve köy muhtarı Ahmed Bey'in evine misafir oldum. Akşama doğru insanların yanımdan ayrı bir yere gittiklerini görünce muhtara bu insanların nereye gittiklerini sordum. Muhtar: "Bu köyde H. Ahmed Baba isimli bir zat var. Perşembe günü olması sebebiyle dervişleri sohbetine gidiyorlar." dedi. Ben de sohbete katılabayım dedim. Ve H. Ahmed Baba'nın dergahına gittik. Dergahın kapısından içeri girdiğimde "Hoş geldin silah arkadaşım, buyur şöyle otur" dedi. Halka-ı zikir bitene kadar yanında oturdum. Zikir esnasında gözüm şaşkınlıktan hep H. Ahmed Baba'nun üzerindeydi. O gece beni misafir etti ve uzunca hoş sohbetlerde bulundu. Sabahleyin beni kızakla Sarıkamış'a gönderirken bir daha ne zaman görüşeceğimizi sorduğumda "Oğul yâ kısmet görüşmemiz" dedi. Aradan aylar geçti, havalar düzeldi ve birgün Hacı Ahmed baba'yı ziyaret için Sarıkamış'tan Sanamir köyüne geldiğimde H. Ahmed Baba'nın Hakkın Rahmetine kavuştuğunu öğrendim. İşte ben o zatın türbesini ziyarete gidiyorum dedi". Bu albay emekli olduktan sonra torunlarıyla birlikte H. Ahmed Baba'nın türbesini ziyaret için birkaç defa yine geldi.

H. Ahmed Baba'nın torunlarından Talip Çınar Efendi, Alveren köyünden Kerim Baba'dan şunu naklediyor. "Biz Karaorgan nahtyesine gidiyorduk birden hava bozuldu ve yağmur yağmaya başladı. Hacı Ahmed Baba önde ben arkasındayım kamçısını kaldırdı

ve buluta işaret verdi. İşaret verir vermez bulut ikiye ayrıldı Yolun sağına ve soluna yağmur yağdığı halde üzerimize yağmıyordu."

H. Ahmed Baba birgün köyün yakınındaki bir çayırıkta ihvanlarıyla otururken bir puraya (beyaz taş) esasını vurarak "olaki buradan su çıka" diyor. Asasını vurduğu yeri eşen ihvanları bir metreye yakın mesafede su bulurlar ve borularla o suyu köyün içine kadar getirirler. O çeşmenin bugünde hala akmakta olduğu söylenmektedir.

Köyde kuraklık olduğu zaman H. Ahmed Baba köyün arazisinde dolaşır ve dua edermiş. O kendisi eve dönmeden önce yağmur yağmaya başlamış. Bu hale çokça şahit olan köy halkı H. Ahmed Baba başka zaman köyün arazisini gezdiğinde, köy halkı "yine kuraklık canını mı sıktı Hacı Baba?"derlermiş.

Talip Çınar Efendi işittiği bir hadiseyi şöyle anlatıyor: "Gere köyünden Aslan isimli birisi aker olunca kendi kendine derki" ızınli veya terhıs olduğumda önce H. Ahmed Baba'yı görüp sonra evime gideceğim." Askerlik dönüşünde H. Ahmed Baba'nın köyünün yakınına gelince hanımını düşünür ve kendi köyüne gider. Ertesi gün annesi eline bir sitil bal vererek H. Ahmed Baba'yı ziyarete gönderir. Yolda acıkan Aslan balı yer "bu sitil Hacı Baba'ya yeter" düşüncesiyle Sanamir'e gider. H. Ahmed Baba bunu görünce tebessümle askerdeyken böyle bir niyet ettin, dönüşte köyün altına gelince hanımına ve kendi köyüne gittin. Sabahtan annenin verdiği benim balımı da yedin" deyince Aslan utanır, özür diler.

Talip Çınar Efendi şu olayı da naklediyor: Azad köyünden Mustafa Efendi isimli bir alim H. Ahmed Baba'ya inanmazmış. Bu hocanın kafasına bir ibare takılır ve içinden çıkamaz. Rüyasında H. Ahmed Baba'yı görür. Aradığı ibarenin geçtiği kitabı sayfa ve satırını söyler. Hoca Efendi hemen uyanıp kütüphanesine koşar. İşaret ettiği yerde aradığı ibareyi bulur. Bundan sonra gidip H. Ahmed Baba'ya bağlanır.

Osmanlı topraklarını Ruslar işgale başladığı sırada gelip derlermişki "Hacı Rus gelecek buraları alacak! H. Ahmed Baba'da "Benim hayat zamanımda Rus buralara gelemeyecek, benim vefatımı gözleyin. Benim vefatımdan sonra Rus gelir fazla duramaz" dermiş. H. Ahmed Baba 1339'da (M. 1912)'de vefat etmiştir. 1340'da da Ruslar

Erzincan'a kadar ilerlemişlerdir.

Ruslar işgal sırasında Sanamir köyünde girerler. H. Ahmed Baba'nın türbesini yıkmak isterler ama bir türlü uğraşmalarına rağmen yıkamazlar. Bunun üzerine "Allah'ın oğlu burada" derler. Kendilerine zarar gelmesinden korktukları için türbeye zarar verilmemesi için geri çekilene kadar çift nöbetçiyi türbeyi korumakla görevlendirirler.

H. Ahmed Baba sağlığında birçok kez "Yaralıyam dalımdan, kimse bilmez halımdan" dermiş ve ihvanları buna bir mana veremezmiş. Takı H. Ahmed Baba vefat edip, yıkarlarken sırtında iki yarası görününceye kadar.

2. Mevlüt Baba'nın (ÇINAR) Hayatı

Hacı Mevlüt Baba Hicri 1312'de (M. 1895) Erzurum'un Horasan İlçesi'nin Sanamir yeni adıyla Hacı Ahmed Baba köyünde dünyaya gelmiştir. Kendisi doğumunu şu şekilde anlatmıştır. Halis isminde Mevlüt Baba'nın bir kardeşi varmış. Şehit Yakup Baba, Mevlüt Baba'nın babası iki evli olduğu için kumalar kavga ediyor. Kuması yani Hacı Mevlüt Baba'nın annesi ağabeyisine su içiriyor veya yemek yediriyor. Ağız kavgası yaptıkları sırada diğerine söz söyleyeceğim diye dikkat etmiyor çocuk boğuluyor ve vefat ediyor. O sırada tekkede oturmakta olan Yakup Baba'ya haber veriliyor. Celal sıfatı kendisinde galip gelen Yakup Baba öfkeyle hemen hanımına saldırıda bulunuyor. Tekkede bulunan Hacı Ahmed Baba'da geliyor ve oğlunu teselli ediyor. "Oğul üzülme Allah resülü bana bildirdi. Allah bize bir oğul verecek Mevlüt kandilinde doğacak, isminde Mevlüt koyacağız. Bu sülalade öyle insan zor bulunur" demiştir. "Allah bu çocuğu doğacak çocuğa kurban olarak aldı" diye teselli ediyor.

Gerçekten de bir Mevlüt kandilinde Hacı Mevlüt Baba dünyaya geliyor, ismi Mevlüt oluyor. 5 yaşına kadar ailesinin yanında dergahta ayrılan yerde birlikte kalmışlardır. 6 yaşından sonra Hacı Ahmed Baba Mevlüt Baba'yı kendi yanına alıyor, devamlı onunla beraber yatmış, kalkmış ve onun terbiyesiyle meşgul olmuş, onu tasavvufi ilimlerle yetişmesini sağlamıştır. Bizzat Hacı Ahmed Baba, Mevlüt Baba'nın ilim ve terbiyesiyle kendisi ilgilenmiştir. Çünkü Hacı Ahmed Baba'dan sonra posta Hacı Mevlüt Baba'nın oturacağını biliyordu. Çok küçük yaşlarda Kur'an-ı Kerim'i ezberler ve

hafız olur. Bu bilgileri dedesinin müridlerinden ve halifelerinden müderris olan İlica'nın Özlük köyünde bulunan Abdulgazi efendiden almıştır. İslam eğitimini bu şekilde tamamlamıştır.

Dedesinin sol göğüsünün altında bir memesi varmış. Oradan süt çıkar ve Mevlüt Baba'yı emzirtirlermiş. Onu içince Ahmed Baba'nın tüm neslini dedelerini, Peygamberimize kadar hangi devirlerde yaşadıklarını ve tekkeye gelen cemaatin cennetlik veya cehenemlik olduklarını bilir ve alınlarından bunları okurmuş. Sonra ayakkabalarını birbirinden ayırmış. Babası Yakup bunu gördüğü zaman ona kızarmış ve tekrar ayakkabaları karıştırmış. Dedesi Ahmet Baba benim oğlum delilendi. Hab yağı getirin dermiş. Hab yağını yediği zaman o hal ondan gidermiş.*

Aşık Sümmânı Ahmed Baba'nın mürididir. Seyehattan döndüğü vakit şeyhinin vefat ettiğini öğreniyor. Tekke'de şeyhini göremeyince şöyle bir dörtlük söylüyor.

"Seversiz uşaklar Ali Abayı, Görürsüz gözlersiniz vakti sebayı, posta vekil etti Mevlüt Baba'yı, dedimi acaba summani elveda." Hacı Ahmed Baba'nın vefatından sonra, Hacı Yakup Baba'da ermenilerle yapılan bir savaşta şehit düştüğü için dergah Hacı Mevlüt Baba'ya kalmıştır. Mevlüt Baba bir miktar bu vazifeyi yürütüyor. Sonra Rus istilası oluyor ve köyünü terk ediyor. Hasankala'ya oradan Kayseri'ye, Sivas, Şarkışla'ya gidiyor ve buralarda çeşitli yerlerde kalıyor. Sonra tekrar Erzurum'a dönüyor. Bir medreseye kayıt oluyor ilim yapmaya niyetleniyor. Fakat Erzurum'a geldiğini haber alan müridleri tekrar onu alıp dergaha getiriyorlar. Yanmış, yıkılmış, harebeye dönmüş köyü ve tekkeyi tekrar imar ediyor. 1950 senesine kadar orada kalıyor ve tarikat derslerine devam ediyor.

* Hab yağı Erzurum yöresinde süt üreten ailelerin sütlerini hergün bir ailede toplamaları sonucu elde edilen yağıdır. Sütlerin kimi çok, kimi az yağlı olduğu için hak geçme olabiliyor. Bu ortaktan elde edilen sütten oluşan yağa hap yağı denilmektedir.

3- Kişiliği ve Ahlakı

Rıfai Çınar dedesini şu şekilde anlatmıştır: "Hacı Mevlüt Baba Resulullah aşkıyla hareket eder, tavır ve davranışlarıyla sünnete ittiba etmeye özen gösterirdi. Bütün mahlukata şefkat ve merhametle davranırdı. Hayvanlara zülmetmez. Hatta çiçekleri bile koparmazdı. Çocukları çok sever, hastaları ziyaret eder ve hatırlarını sorar, yetimleri fakirleri ve kimsesizleri gözetir, ihtiyaçlarıyla ilgilenirdi. Tevazu sahibi idi kibirlenmezdi. Abdestsiz hiç gezmezdi. Abdesti kısa sürede alır, suyu az kullanır, dökülen suyun üzerine sıçramamasına dikkat ederdi. Namazı çok uzun kılardı. Beş vakit namazın dışında özellikle geceleri çokca nafile ve teheccüt kılardı. Gecenin hangi vaktinde ziyaret edilirse edilsin seccadesi üzerinde ağlarken bulunurdu. Yemek olarak çorbayı çok severdi. Her iki - üç kaşığına Allah'a şükrederdi. Duasız zamanı yok gibiydi. Normal bir insanın yiyebileceğinden az yerdı süt ve yoğurdu severdi. İhvanlarına az yemeyi az konuşmayı, ve az uyumayı tavsiye ederdi. Buna karşın hayırlı ameller için çok gayretli olmalarını isterdi."

Bazen Allah(cc) rızasından uzak duracak ve uzaklaştıracak dünya işleri için "Allah'a sığınırım" der üç kez büyük günahlardan tövbe edercesine "Aman Allah aşkına" derdi. Allah'dan çok korkar. "Gereği gibi kulluk yapmak gerekir." derdi. "Allah'ın verdiği bunca nimetler karşısında çokca şükretmek gerekir" derdi.

4- Ailesi ve Şeceresi

Mevlüt Baba'nın aile hayatını ise torunu Baki Baba şu şekilde anlatmıştır:

"Hacı Baba beş sefer evlenmiştir. Bütün evlilikleri hanımları öldükten sonra olmuştur. Aynı anda iki eşi olmamıştır. Mustafa, Abdülkadir, Talip, Yakup ve İlhami olarak beş tane oğlu vardır. Mustafa ve Abdülkadir vefat etmiş diğer oğulları halen yaşamaktadırlar. Bunlardan Talip ile İlhami halen tekke faaliyetlerini sürdürmektedirler. Kendilerine ait dergahları var orada babalarının yollarına devam etmektedirler. Başka kızları ve çocukları da olmuş, 38 tane torunu ve 57 torununun torunu vardır. Çok geniş bir aile çevresi bulunmaktadır."

Ankara Rifai Şeyhi Ömer Efendi de şunları anlatmıştır: "Cumhuriyet Türkiye'sinde Mevlüt Baba'nın tekkesi, kendisi, çocukları ve ailesi üzerinde çok baskılar olmuş, sürülmüş, takip edilmiş, tard edilmiş defalarca sorguya çekilmiş, günlük imzası alınmış, köyüne hapsedilmiş, çocukları belli bir müddet okula alınmamıştır. Birgün Hasankale'ye gelen İsmet İnönü, siz Arap soylusunuz, Arap tacirisiniz, neden buralara kadar geldiniz, bu milleti zehirliyorsunuz demiştir. Bu nedenle çocukları ilkokul ve medrese eğitimi görmüş, torunları ise bugün çoğu yüksek tahsil yapmıştır."

Kayseri Halifesi Abdulvahap Baba ile 23-5-1994'de Kurban Bayramında Erzurum'a gittik, saat 10 civarında Şeyh Mevlüt ÇINAR'ın evine vardık. Bizi büyük bir salona aldılar. Şeyh efendi odaya girdi ve sıra ile, ellerini öptüler. Halifeleri ve tecrübeli müridleri dizini öpüyorlardı. Kayseri Halifesi, beni tanıttı. "Hoca Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde doktora yapıyor. Konu olarak Rifai tarikatını almış sizlerle tanışmak ve konuşmak için bizimle geldi", dedi. Ben çeşitli sorular yönelttim, banta alabilirmiyim dedim, şeyh efendi müsaade etti. Resim'de çekmemize izin verdi. Rifai Tarikatının özelliklerini şöyle anlattı: "Bu zamanda tarikatsız olmayacağını, Rifai Tarikatı'nın sefinei Nuh gibi olduğunu ve Rifai tarikatının peygamber yolu, Âlibeyt yolu olduğunu, buna giren biat eden peygambere biat etmiş gibi olacağını, bu tarikata girenlere insanların dost olduğu gibi, hayvanlarında dost olduğunu, bu yüzden bu tarikatın mensuplarını; yılan, akrep ve yırtıcı hayvanların zarar veremeyeceğini, Ateşin, kılıcın, bıçağın tesir etmediğini" çeşitli menkıbelerle anlattı. Bu menkıbeler diğer menkıbeler başlığında verilecektir.

5. Mevlüt Baba'nın Tarikat Şeceresi

Anket çalışmalarımız sırasında müridlere verilen şeyhleri ile ilgili tarikat şeceresi aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

"SEYYİDİ KAINAT VE MEFHARİ MEVCUDAT ŞEFİİ YEVMÜL ARASAT SAHİBİ
LİVAÜL HAMT SEYYİDÜL KEVNEYN, RESULÜ'S SEKALEYN, İMAMÜL HARAMEYN,
CEDDÜL HESANEYN, HAZRETİ MUHAMMET MUSTAFA SALLALLAHÜ ALEYHİ
VESELLEM EFENDİMİZİN ŞECERESİ

1. İMAMI : Alüyül Mürteza (Ebutalip oğlu)
2. İMAMI : Hüseyin (Ali oğlu) Kerbela şehidi
3. İMAMI : Zeynel Abidin (Şehit Hüseyin oğlu)
4. İMAMI : Muhammedül Bakır (Zeynel abidin oğlu)

5. İMAMI : Caferül Sadık (Muhammet bakır oğlu)
6. İMAMI : Musai kazım (Caferül Sadık oğlu)
7. EŞŞEYHİ SEYYİD : İbrahim (Musai Kazım oğlu)
8. EŞŞEYHİ SEYYİD : Musai Sani (İbrahim oğlu)
9. EŞŞEYHİ SEYYİD : Ahmedül Ekber (Musai Sani oğlu)
10. EŞŞEYHİ SEYYİD : Hasan (Ahmedül Ekberoğlu)
11. EŞŞEYHİ SEYYİD : Muhammed Kasım (Hasan oğlu)
12. EŞŞEYHİ SEYYİD : Recebi Kebir (Muhammed Kasım oğlu)
13. EŞŞEYHİ SEYYİD : Muhammedül Dahiri (Recebi Kebiroğlu)
14. EŞŞEYHİ SEYYİD : Ali (Muhammedül Dahiri oğlu)
15. EŞŞEYHİ SEYYİD : Hazım (Ali oğlu)
16. EŞŞEYHİ SEYYİD : Sabit (Hazım oğlu)
17. EŞŞEYHİ SEYYİD : Yahya (Sabit oğlu)
18. EŞŞEYHİ SEYYİD : Aliyi Mekki (Yahya oğlu)
19. SULTAN SEYYİD (HZ. PİR.) : AHMED ER-RİFAİ (Ali Mekki oğlu)
20. SULTAN SEYYİD : Feteleddini Rifai (Ahmed oğlu)
21. SULTAN SEYYİD : Recebi Kabir (Feteleddin Rifai oğlu)
22. SULTAN SEYYİD : Yusufi Rifai (Recep oğlu)
23. SULTAN SEYYİD : Hüseyin Rifai (Yusuf oğlu)
24. SULTAN SEYYİD : Hasani Rifai (Hüseyin oğlu)
25. SULTAN SEYYİD : Salih Rifai (Hasan oğlu)
26. SULTAN SEYYİD : Abdurrahmani Rifai (Salih oğlu)
27. SULTAN SEYYİD : Şabani Rifai (Abdurrahman oğlu)
28. SULTAN SEYYİD : Recebi Sanayi (Şaban oğlu)
29. SULTAN SEYYİD : Ahmedî Rifai (Recep oğlu)
30. SULTAN SEYYİD : Muhammed Dahari (Ahmet oğlu)
31. SULTAN SEYYİD : Aliyi Rifai (Muhammed oğlu)
32. SULTAN SEYYİD : İbrahimül Casuri (Ali oğlu)
33. SULTAN SEYYİD : Muhammed Rifai (İbrahim oğlu)
34. SULTAN SEYYİD : Ahmedî Selimullah (Muhammed oğlu)
35. SULTAN SEYYİD : Yusufi Naili (Ahmet Selim oğlu) Vanni
36. SULTAN SEYYİD (PİRİMİZ) : H.AHMED BABA (Y. Naili oğlu) Sanamer
37. SULTAN SEYYİD : Şehit Yakup Baba(Ahmed O.)Sanamer
38. SULTAN SEYYİD (MÜRŞİDİMİZ) : H. Mevlüt Baba(Ş. Yakup oğlu) Sanamer

Ahirete göçenlerin Ruhuna Fatıha"

Mevlüt Baba'nın ifadesiyle "Veliler Efendimiz (S.A.V)den alınan emirle ve piran efendimizden alınan işaretlerle tayin edilir". Mevlüt Baba'nın ilk ikametgahı olan Erzurum'daki yukarı yoncalık mahallesinde bulunan evi manen emirle sabitleştirilmiştir. Bundan böyle ömürünün son 23 yılını Erzurum'da geçirmiştir.

Erzurum'da yaşadığı dönemler hanesi halkımızın manevi huzur bulduğu sıkıntılarının giderildiği, islami ilimlerin ve ahlakın hakim olduğu, yüce Allah'ın isimlerinin çokca zikredildiği mekan olmuştur. "Kişinin ruhundaki manevi terbiye ve nefsin isteklerine karşı muhalefet olmadan bir kimsenin, ailesi, milleti toplumu ve dinine faydası olmaz" demiştir. Rifai tarikatının esaslarını da şu şekilde sıralamıştır:

1. Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınmak.
2. Şeriat ve tarıkata gerekli olan bilgileri öğrenip onunla amel etmek.
3. Ahdi misakında muhkem durmak, tövbesini bozmamak.
4. Yaramaz ve çirkin huylardan kendini korumak ve ahlaklı olmak.
5. Kimsenin ayıbını, kusurunu görmemek ve yüzüne vurmamak.
6. Yetim ve kimsesizlere şefkat ve merhametle muamele etmek
7. Şeyhinin huzuruna edeble varıp sohbetini dinleyip kabul etmek
8. Kaynağı belli olmayan tahriklerden, bidatlardan,yalan ve iftiraldan yirtıcı hayvandan kaçır gibi kaçmaktır.

Mevlüt Baba 104 yaşında 29 Ekim 1994 Cuma günü saat 12.20'de vefat etmiştir. Cenazesi Erzurum'daki ilk ikametgahı olan yukarı yoncalıkta dergah olarak kullanılan eve götürmüştü. Gerekli işler ve ziyaretler yapıldıktan sonra Yenişehir'deki dedesi Hacı Ahmet Baba adına yapılan camide kılınan cenaze namazından sonra dedesinin yanına defnedilmiştir. Dedesi ile beraber Yenişehir'deki Ahmet Baba camisinin bahçesinde mezarı bulunmaktadır.

6- Keramet ve Menkibeleri

Kerametleri Şu Şekilde müridlerince anlatılmıŐ ve açıklanmıştır: "Seferberlik yıllarından sonra Kurtuluş SavaŐı için Mevlüt Baba doğuda Halit Paşa komutasında dıŐmana karşı savaŐır, yalnız işgal yıllarında Hacı Ahmet Baba köyünde türbenin çok yıl korunduğu ve temiz olduğu söylenir." Bu konuda Şöyle bir rivayet anlatılır. "Ruslar bu köyde türbeyi çok güzel ve temiz bulurlar, bunun içinde askerlerine barınak ve sığınak olarak kullanmak isterler ve bazı düzeltmeler yapmak için iki asker görevlendirirler. Fakat bu iki asker fel olur. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de buyurduğu gibi "evliyalar ölü değil diridir. Onlar kendilerini koruyabilirler." Bu türbe Mevlüt Baba'nın dedesinin türbesi ve Mevlüt Baba'nın karızması buradan yani ailesinden gelmektedir.

Bu olaydan sonra Rus komutanı kendi inançlarına göre burada yatan biri var diyerek türbeyi kullanmaktan vazgeçer, içerisini temizleyerek hatta kapıyada bir nöbetçi kor, temiz olmayan kişilerin içeri girmesine mani olmasını söyler.

Kurtuluş SavaŐı bittikten sonra tekke ve zaviyelerin kapatılması istenir. Fakat burada zikirler devam eder. Köye gelen bir karakol komutanı ile Mevlüt Baba arasında Şöyle bir olay geçer: Komutan Mevlüt Baba'ya türbenin kapısının duvarla kapatılmasını söyler. O'da "burada yatan benim dedem kapısını nasıl örerim" der. "ok istiyorsan kendin ör" der. Görevli duvarı hızlıca örer fakat köyü terkettikten sonra iki gözünde kör olur. Sonra Mevlüt Baba türbenin kapısını tekrar açar.

Mevlüt Baba Allah'a ulaşan yolda nefsin kalp gözünün açılması Şu üç kaideye bağlı olduğunu söylemiştir:

- 1- Çok çalışmak ve ibadet etmek,
- 2- Az yemek az uyamak,
- 3- Az konuşmak ve çok dinlemek.

Rifal ınar dedesini Şöyle anlatıyor: Mevlüt Baba gençliğinde bile bir parça ekmek yer, az uyur ve çokça ibadet ederdi. Camiye de genellikle hocadan önce gider. Caminin kapısında beklerdi. İnsan gücünü aŐan olaylar yapardı.

Bu konuda Őu tűr kerametleri de vardır. "Köye gelen bir araç çamurda saplanır. Bir kaç kiŐi evinden öküüz getirip iplerle baēlayıp at arabası gibi çekmek isterler, fakat arabayı bir türlü yerinden oynatamazlar. Olay yerine gelen Mevlüt Baba öküüzleri açar ve bir elini destek vererek arabayı çalıştırmasını söyler. "Őöför bu kadar güç çekti de çıkaramadı sen tek başına nasıl çıkaracaksın" der. Fakat Mevlüt Baba elini atar atmaz araba yerinden oynar ve çamurdan çıkar, őöför bu olaya hayret etmiş ve orada bulunan köylülerde bu keramete şahit olmuşlardır.

"Köylerde eskiden hasat zamanı buēdayları kaēnı arabası ile getirirlerdi. YokuŐa yukarı çıkmakta zorlanan kaēnılara elini atar ve rahat çıkmasını saēlardı." demişlerdir. Hatta bir seferinde öküüzleride çıkarmış kendi çekmiş diēer insanlarda ters istikamete çektikleri halde yine de başaramamışlardır. Mevlüt Baba kaēnıyı düzlüēe çıkarmıştır.

Evlilya ve Şeyhlerin belli bir yerde yoğun olarak bulunmasını Şöyle açıklıyor: "Hiç yıkılmayacak yere direk vurulur mu, ancak yıkılacak olan yere direk vurulur. İŞte evliyalar o direk gibidir. Yıkılacak veya bozuk yeri Allah'ın izniyle yıkılmaktan kurtarır."

7- Karızması Ve Tarıkata Girişi

Hacı Mevlüt Baba tarikat dersini dedesinden başka birde Gavs-ı Azam Abdülkadir Geylani'den aldığını ifade ediyor. Bunu Şu Şekilde anlatıyor: Tekkeden dedem beni çaēırdı "Oēlum Mevlüt Gavs-ı Geylani seni benden istiyor, gözünü kapat ve rabitaya baēlan" dedi, bende aynen dediğini yaptım. Gözümü açtığım sırada bir zat gördüm elinde bir bohça vardı, bohçayı açtı. Baktım içinde bir takım elbise var. Fakat elbise biraz eskimiŐ yeni deēildi, kim giydi diye sorduğumda "ceddin Hazreti Ali'nin kıyafeti" dedi. Ben onu giyecektim ki "dur onu giyme" dedi, içinden çok güzel bir hırka çıkardı. Bu elbiseyi giyersen bu hırkayı da sana giydirim. Sonra bana teslim etti ve giydirdi. Ben onu giydikten sonra o zat gitti. Dedem beni bir yere götürdü, bu gittiğimiz yer büyük bir cami idi. Baktım camide Abdulkadir Geylani namaz kılıyordu. Fakat namazı bitmiş tahiyatta oturuyordu. Sonra selam verdi ve namazını bitirdikten sonra dedeme sordu, g"etirdin mi?" dedi. Dedem Hacı Ahmet Baba'da "getirdim" dedi. Dizini dizime dayadı, elimi eline aldı. Bana Tarikatı Kadiri dersini tarif etti. "Bundan böyle Rifai ile birlikte Kadiri

tarikatından da görevlendirildin" dedi. Sonra da beni aldı bir manevi saraya götürdü, orada başlarında besmele yazılı defterler vardı. Birine baktım orada gavsların ismi vardı. Dedemin ismini buldum, babamın ismini bulamadım. Üzüldüğümü görünce Geylani Hazretleri "O genç yaşta şehit olduğu için ismi yazılmadı" dedi. Defterde boş olan yerlere Gavs-ı Geylani "buraya gelecek olan görevliler yazılacak" dedi. Başka bir listede bir isimlik boş yer vardı. Daire şeklinde yazılırsa bir isim yazılacak kadar boşluk bulunuyordu. Ben kalbimden ismimin buraya yazılmasını istiyordum.

Ancak bir gürültü işittim, sesin manevi havasından korktum. Gavs-ı Geylani beni tuttu "korkma" dedi. Resûlullah Efendimiz, Hazreti Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali geldi. Onların ellerini öptüm. Ahmet er-Rıfai içeri girdi. Onun'da elini öpmek istedim, "kolumdan tuttu, ben dedem Hz. Muhammed'in yanında elimi öptürmekten haya ederim" dedi. Hz. Osman'a Peygamberimiz, "Mevlûd'ün ismini yaz" dedi. Geylani Hazretleri müdahale etti. "Ya Resûlallah mıraca çıktığında ruhum seni görüp ayağının altına girmedi mi?" "evet" dedi. "Ya Abdulkadir benim ayağım senin omuzunda, senin ayağında bütün evliyaların omuzunda olsun", demediniz mi? "Müsade ederseniz bunun ismini buraya yazacağım" dedi. Benim aklımdan geçen yere "**Serdar Mevlüt Baba**" diye yazdı. Hz. Osman Efendimiz Peygamberimizin katibi olduğu için hep o yazıyordu. Fakat Benim ismimi Gavs-ı Geylani yazdı. Sonra ben onun elini öptüm ve oradan ayrıldım. Bu görevide üstlenmiş oldum diye açıklamıştır.

8 Mevlüt Baba ve Sonrası Tarikatın Durumu

Mevlüt Baba ile görüştüğümüzde yüzdört yaşında olmasına rağmen vücudu dinç ve bilinci yerinde idi. Rıfailik'le ilgili sorduğumuz sorulara cevaplar veriyor, ara ara ilahiler okuyor ve müritlerini çoşturuyordu. Zikirlerle sohbet sık sık kesiliyor. Gelen misafirlerle ilgileniyor, yemek, çay ikram ediyor, okunmuş dualı şekerden hediye olarak veriyor. Fakat kendileri yardım, zekat, sadaka, fitre gibi olayları kabul etmiyor, nedenini sorduğumuzda "evladı resûl olanlar yani seyit olanlar kendileri ve çocukları ne kadar fakir olursa olsun bu tür şeyleri almaları doğru değildir", diye cevap vermişlerdir.

Ekonomik ihtiyaçlarını ve geçimlerini nasıl temin ediyorsunuz dediğimizde ise ailesinden kalan miras ve birazda kendi çocuklarının yardımı olduğunu, şükür ve kanaatla iktisat ettiğini söylemiştir. Yaşamını ortahalli bir vatandaş şeklinde sürdürmektedir. Evi kendisinin dir. Evin döşemesi koltuk yerine çek yat ve sade halı ile döşenmiştir. Misafirler yere otururken, şeyh ve halifeler kanepelerine oturmaktadır.

Erzurum gezimizde, Mevlüt Baba'nın oğullarının yönettiği tekkeleri ve müritleri gözlemleme olanağı buldum. Şeyh ayrıca bayram ziyareti için gelen, Kars, Ankara, Çorum ve Erzurum içinde bu tarıkata mensup kişiler ve halifeleri ile tanışmak mümkün oldu. Bunlardan Ankara Halifesi Ömer Efendi ile konuşma ve tanışma imkanı olmuştur.

Genellikle göze çarpan ilişkiler içerisinde Mevlüt Baba'nın oğlu Talip Efendi ile diğer halifeler arasında bir soğukluğun olduğu gözleniyordu. Talip Efendi babasının yaşlı olduğu, bu işi götüremeyeceği, bunun için halifelerin kendine bağlanmasını istemesinden kaynaklandığı düşüncesi hakimdir. Bunu açıkça söyleyerek babasının sağlığında kendisinin bu işe daha layık olduğunu söylemesi diğer halifeler arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır. Diğer halifeler Talip Efendi'nin emrine girmek ve onu şeyh olarak kabul etmeyi düşünmemektedirler. Talip Efendi'nin bu post kavgası babasının sağlığında başlamış ve öldükten sonra da devam etmiştir. Mevlüt Baba vefat ettikten sonrada yerine şeyh tayin etmemiştir. Torunu Baki Efendi'nin ileride rüştünü ispatlayarak tarikatın başına geçeceği genel kanı olarak mevcuttur. Talip Efendi'nin tarikatı Rifaiye'yi dağıtacağı korkusu bütün halife ve müritlerinde genel düşünce olarak vardır.

Talip Efendi Kayseri ve Ankara'ya gelerek oradaki müritlerin arasını bozmaya çalıştığı söylenmektedir. Buralarda halife ve sorumlu görevliler varken başka görevliler ataması ve bunları direkt kendine bağlaması, bunu babasının sağlığında yapmış olması diğer halifeler tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu tür davranışların tarikatı Rifaiye'yi bölceği düşüncesi hakimdir.

Mevlüt Baba vefat ettikten sonra ilk bayram olan 1995 Ramazan Bayramı'nda taziye için gelen Kayseri ve Ankara halifeleri ile aralarında müritlerin gözü önünde ağız kavgasına varan bir tartışma yaşanmıştır. Talip Efendi kendisini tanımayan halifeleri azl

ettiğini, onların manevi musluklarını kapadığını, kendisini baba olarak tanımadıkları için, babalarını tanımayan kişiler olarak itham etmesi bu kavgayı dahada ileri götürmüştür. Diğer halifeler ise şeyhliğin babadan oğla geçen miras olmadığını, buna ancak liyakatli olanların layık olduğunu söylemeleri karşısında Talip Efendi hiçbir şey söyleyememiştir. Hatta Kayseri Halifesi Abdulvahap Efendi "Biz bu ailenin evladı Resul olduğu için köpeğine dahi saygı duyarız ama sizinle cennete dahi gitmeyiz. Çünkü siz yıkıcı, kırıcı, kibirli bir insansınız. Mevlüt Baba'da hiçbir büyüklenme olmaz, kimseyi kovmaz, kimseye darılmazdı, Mevlüt Baba yumuşak, mütevazı, alçak gönüllü, gelen misafirleri büyük küçük demeden kapıya kadar yolcu eder, bu yaşta herkesi kabul eder usandım, yoruldu demez kimseyi kırmaz, reddetmez ve izzet ikramda bulunurdu. Biz bunun için bayramımızı bıraktık bir otobüs müritle taziyeye geldik, böylemi karşılanmalıydık." demiştir.

9- Mevlüt Baba Hakkında Yazılan Şiirler

Mevlüt Baba hakkında oğlu Mustafa tarafından yazılan şiirlerinden bazı örnekler aşağıda sunulmaktadır;

Zehmi çile çekti ağyar elinden, Sızlar yareleri hiçrane döndü

Hac'ca sefere hazırlık yapıldı, Silayı terk edip suphane döndü

Dedi hoşça kalsın boyu ve geda, Kabristan yanında eyledik dua

Görüp komşuları etti elveda, Ezmi rahî tutup Revan'e döndü

Şehri Erzurum'da altı gün kaldı, Emniyete varıp evrağın aldı

Ettiler sipariş bir yaylı geldi, Muhipbanı boyun borana döndü

Yardım eylediler Hac'ca varana, O mukaddes mekanları görene

Ahen gile bindirdiler trene, Gözden uzak olup nihane döndü

Tren vardı Ankara'nın eline, Şehir halkı çıktı istikbaline

Kimi ayağına kimi eline, Kimi beyhuş olup divane döndü

Şehir Beyrut camisine varıldı, Tam oniki koldan halka kuruldu

Rufai'den seyyid varını soruldu, Pirine sığınıp meydana döndü

Orada vardı pek çok Ricaller, Bozuldu diğer etraftaki halkalar

Nereden bu zakir deyip sorarlar, İznü Mevla ile pervane döndü

Nida eylediler burası mığat, Ehrama gırsınler böyledir adat
Herkes nefsi nefse olundi halvet, Nice cısmı canlar üryane döndi
Vardılar Cıdde'ye çektiler zahmet, Kabri Havva'yı ettiler ziyaret
Ateş yağar gibi aldı hareret, Yandı yürekleri büryane döndö
Göründi Kabetullah'ın yapısı, Beytul memur altındadır hepisi
Kırk saatlık yoldan aldı kokusu, Ne zaferin güli Reyhane döndi
Ta ezelden Taksim eylemiş Suphan, Lebbeyk sedasıyla doldu asuman
Arafat dağında ettiler fıgan, Aktı göz yaşları ummanie döndi
Huccac'ın günahın affetti mevla, Hak'tan mükaffatlar olundi ceba
Cumayı bayram ettiler eda, Herkes niyazına Rehmane döndi
Müzdelife'den indiler Minaya, Vacip olan kurbanların edaya
Tuttular şeytanı ulu gevğeya, Canı cehenneme nırana döndi
Bir milyon hüccac vardı orada, Sayyederler sefa ile mervede
Kimisi ta önde kimi geride, Kimisi yorulup kalana döndi
Cümle kapusundan babusselami, Sağda kaldı İbrahim'in makamı
Kanarak içtiler ebu zezemi, Hüccacın yüzleri nurana döndi
Canlarını dayanır yürek sızılar, Görmeyen müminler heran arzular
Kabe'nin car yanı sülüs yazılar, O kudular harfi Kur'an-a döndi
Hecerül Esved'in nuri şölvesi, Meshetti hüccacı deyyip kokusu
Emri Hak'tan yağdı rahmet deryası, Sevindi hacılar şükranie döndi
Seyyid Hacı Mevlüd sığınır Pire, Her tavafta varır Hacer-ül Esved'e
Çarpar Arapları devirir yere, Heybeti Ali'dir aslana döndi
Mekamı Cebrail Rükni yemen var, Haceri İsmail mültezime var
Yeşil taş üstünde altın oluk var, Benzeri cennettir cinane döndi
Elveda ya Kâbetullah elveda, Bizede nasıp eyleye Ol Huda
Çok Türk Hacıları kaldı orada, Turaba sarılıp yatana döndi

Vardılar Ravzeye tevafa devam, Ağlar feryad eder cümle asuman

Hepimize şefi kılsın âlimam, Ümmetin isteyüp yegdane döndi

Resulullah, Ebu Bekir, Ömer'de, Üçünün kabride bir çevirmede

Muhammed'in nuru beytul keremde, Her yere akseder bürhane döndi

Dört minare dört direği dörte bab, Dü menberî dü sancağı dü mihrap

Kubbenin ziyası olmuş afitap, Feyzi Hak'tan hüccac ihsana döndi

Elveda sizler hüccacın yüreği, Fadime'nin var şefaata direği

Vasfa gelemez Ol Revze'nin bezeği, Elvani zineti cinana döndi

Elveda ettiler Kabe Revze'den, Bindiler vapura şehri Cidde'den

Onsekiz gün yol geldiler denizden, İstikamet gahlar vatana döndi

Kimi geldi kimi daha yollarda, Yoktur babam söyleniyor dillerde

Bir söngünlük oldu bizim evlerde, Acılan gülümüz solana döndi

Gıdıp Erzurum'a bekledim yolu, Göründü trenin koyu dumani

Dediler geliyor hac pehlivani, Gönül bastımız gülşene döndi

Tren çıktı ilicadan yürüyor, Bize müjde düdüğünü vuruyor

Sevinç neşesiyle kalpler çarpıyor, Ağlayan gönlümüz gülene döndi

Tren süzülerek makasa girdi, Hemen istop edip halile durdi

Hacım güneş gibi salondan çıktı, Anlının şölvesi varana döndi

Mustafa ağlayıp etti feryadı, Mevlam kavuştursun cümle hasreti

Kapuda dağıldı zemzem şerbeti, Kacalan gönlümüz cıvane döndi

*

*

*

Yine aşk bahrinde yüzen, Seyit Hacı Ahmet Baba

Derecesi gavsul azam, Seyit Hacı Ahmet Baba

Can mülkünü küşat etti, bizi münevver şadal etti

Nicelerin irşad etti, Seyyid Hacı Ahmet Baba

Çoğuna verdi fermanı, dertliye kıldı dermanı

Keşfi keramet ummanı, Seyyid Hacı Ahmet Baba

Sulbi Resul zâtı tahîr, erenler içinde mahîr

Keşfi kerameti zahîr, Seyyid Hacı Ahmet Baba

Evliyaların yücesi, güzellerin behicesi

İlmi ledûn hevacesi, Seyyid Hacı Ahmet Baba

Müşkil işlerin bitirir, taliplerini götürür

Şah Muhammed'e yetirir, Seyyid Hacı Ahmet Baba

Kabrinde berheyat özü, dücihanda var nufusu

Gösterir Levhi Mahfuzu, Seyyid Hacı Ahmet Baba

Rahmî Hakk'a hizmet eder, sevdiğine himmet eder

Kulu Vasilullah eder Seyyid Hacı Ahmet Baba

Üç harften okudur yazı, Mevlası'na geçer nazı

Mustafa'yı okşar bazı, Seyyid Hacı Ahmet Baba

*

*

*

Yakup Baba şer şehidan, derdime derman eyledin

Hacı Ahmet'tir mürşidan, derdime derman eyleyin

Kıldım beş vakit edayı, eyledim Hakk'a duayı

Seyyid Ahmet Pir Rûfai'yi, derdime derman eyleyin

Sevin terikat alanı, Pir Neğşi Bendi Mevla'nı

Abdulkadiri Geylani, derdime derman eyleyin

Derde düştüm bile bile, ihvanlar yanıma gele

Oniki İmamlar bile, derdime derman eyleyin

Kati bu vücudum yanar, beni gören deli sanar

Ebu Bekir Sıddık, Ömer, derdime derman eyleyin

Gayet seni sevdi Suphan, sende mevcut nuri iman

Kur'an-ı cem eden Osman, derdime derman eyleyin

Beni gören derki deli, aslı ecdadımız veli

Zülfikar sahibi Ali, derdime derman eyleyin

Ben bir garib yok geberim, cihanda lezzet kalmadı

Derunumdan ahçekerim, dinde adalet kalmadı

Kadınlar başını açarlar, fukara zengin seçerler

Misafirden kaçarlar merhamane hizmet kalmamış

Terkettiler bütün tarzı, çalarlar zurnayı sazı

Evlad ebeveyne asi, büyüğe hürmet kalmamıştır

Azdı bu halk isyanlar çok, emri Hakk tutanlar yok

Baba anada sevgi yok, evlada şevkat kalmamış

Yaparlar çileyi bina, itibar yok aç amana

Aşıkara olur zina, ğevfu geşiyet kalmamıştır

Biter birgün ömrü eyyam, gaflete dolmuş hep avam

İbadete yoktur devam, Mevla'ya taet kalmamış

Mustafa gafletten uyan bu bir sırdır etme beyan

Yoktur sedakatlı yaren daha muhabbet kalmamış

*

*

*

Cehri halkayı zikre men edenler, bilmemki anlarda ğusranlıkmı var

Dervişî taatından dur edenler, vesveseyi ğeyaf şeytanlıkmı var

Fıkıhlar bilser ilmi kesbiyi, sakın men ederler zikri cehriyi

Ve lakin bilmezler ilmi vehbiyi, esrardan bi haber irfanlıkmı var

Ehli tevhidin makamın hak etme, Hakk'a doğru ğiden rahı gel etme

Hocam bu halkayı zikri men etme, ezel ihtarında pişmanlıkmı var

Hocam sen bilmezsin esrar işini, kalma kola sokma başını

Eteğinden bırak benlik taşını, her olan adamda insanlıkmı var

Sen bu dervişlere bugzetme sakın, sensene gel hocam edebin takın

Sende ğır halkaya Hakk'a ol yakın, daha bundan ala devranlıkmı var

Bir kul sikreylerse daim Huda'sın, Huda'dan başka neyler maadasın

Behri ledünlüden alır dalgasın, katre tecelliden seller uyanır

Ben yakıldım elif mim hecesine, aşık oldum dilberler yücesine

Birkez baktım hakikat bahçesine, ağaçlar Hu derler dallar uyanur

Mustafa olmadın mensuri danı ecep affeder mi hazreti bari

Mümin miminatın şefaati yarı Muhammed gel derse yollar uyanur

*

*

*

Cehri zikir gutubun bir pertesi, Hakk'ında vardır hadisi nebevi

Kim inkar ederse olur elesi, yoksa emri Hakk'a buhtanlık mı var

Kalbi evamların dönmüştür taşa, ederler tevhidi hem coşa coşa

Zikri cehri inkar edilmez haşa, inkar edenlerde küfranlık mı var

Ferebbi ehlel zikir emreylemiş, Hak inküntüm la tağlemün sonuna bak

Nedir hocam bu sendeki şimarmak, kibri gururundan şişmanlık mı var

Tevsirin bak surei İmranın, nefsi emmaren vur tevhid Temranın

Himmat eder sana Mürşid Pir anın, daha bundan eyan buhranlık mı var

Mustafa yeter bu sözü uzattın, Zikrallah'a cila verip bezettin

Hakiki esrardan biraz söz ettin, sevdayı serinde dumanlık mı var

C) RİFAİ TARİKATININ KAYSERİ'YE GİRİŞİ

İlhanlılar'dan sonra gelen ve onların devamı sayılan Celayirli'ler döneminde Bağdat ve Basra'dan bazı Rıfai şeyhleri ve dervişleri Anadolu'ya gelerek Amasya, Tokat ve Kayseri'ye yerleşmişler tekke ve zaviyeler açarak halkı irşadla meşgul olmuşlardır. Bunlardan Seyyid Ebül-Abbas Ahmet el Keber er Rıfai'nin torunlarından Seyyid Taceddin Muhammed el - Rıfai ve oğlu Seyyid Şemseddin küçük Ahmet er Rıfai Türkiye'ye ilk gelenlerdendir. ⁷²

Kayseri'de ise o günlerde aslen Basralı olup buraya yerleşmiş bulunan Seyyid Ahmed Burhaneddin er Rıfai ve müritlerinden bir cemaat bulunuyordu. Bu dönemlerde Kayseri'ye gelen Zeynel Abidin kendisini Rıfai cemaatinin içinde bulmuş ve Rıfai Tarikatı'na büyük hizmetleri geçmiştir. Rıfailler bu dönemde sadece Anadolu'ya değil, bütün İslam ülkelerine, İslam'ı tebliği gayesi ile dağılmışlardır. Rıfaillerin aynı zamanda Ahilik Teşkilatı ile yakın alakaları da vardır. Hatta bir kısım Rıfailler Ahilik Teşkilatı'na mensuptur. Zeynel Abidin'in babası Ahmed Şemseddin Efendi 1397 yılında Kayseri'ye yerleşmiştir. Kayseri halkı tarafından pek çok sevilen ve hürmet gösterilen Zeynel Abidin için bir tekke ve bir ev yaptırılmış ve halkı irşada başlamıştır. Kayseri'de kendilerine "İmam Sultan" denilmektedir. Ölümüne kadar halkı irşad eden Zeynel Abidin (817-1414) yılında Kayseri'de vefat etmiştir. Türbesi Merkez Postanesi'nin arkasında bulunmaktadır.

Zeynel Abidin Hazretleri'nin meşhur olan menkıbeleri şunlardır:

- 1- Zeynel Abidin'in dilsiz bir hizmetçisi vardır her ne zaman çağırırsa duyardı.
- 2- İlk zamanlarda onyedil gün gece gündüz iftar etmeden visal orucu tutmuştur daha sonraları bunu yetmiş güne çıkarmıştır.
- 3- Anadolu şehirlerinde Ehl-i Beyt'e sevgiyi aşlamıştır.
- 4- Tarikat hırkasını babası Seyyid Ahmet Şemseddin eliyle giymiştir.
- 5- Hızır Aleyhis-selam ile üç defa musafaha eylemiştir.
- 6- Uyanırken peygamber Efendimiz'i (S.A.V.) görmüştür.

72- Ali Rıza KARABULUT, **Meşhur Mutasavvıflar**, Seyyid Burhaneddin Vakfı Yayını, Kayseri, 1994, 195.

7- Birgün hücre sine girdiğinde kandiller sönmüş bulunuyorken, kandiller nurundan ışık alarak yanmıştır.

8- Birgün tefekküre daldığı bir sırada siyah bir taş a nazar eylemiş, bunun üzerine taş parça parça olmuştur. ⁷³

Bunlardan sonra Kayseri'de Rifai Tarikatı bazen devam etmiş bazen sekteye uğramış ve neticede günümüze kadar gelmiştir.

1. Abdulvahap (CAĞLAYANGİL) Baba'nın Kısaca Hayatı

1934 Malatya'ya bağlı Dilek köyü'nde dünyaya gelmiş, çocukluğu bu köyde geçmiştir. Gençliği ise okumak için geldiği Malatya'da geçmiştir. Ailevi durumu; Babasını yedi yaşında kaybetmiş, annesini ise çok yakın bir zaman önce kaybetmiştir. Dedesi Abdulkadir Efendi Cihan Harbi'nde Hasan Kalesi'de şehit olmuştur. Dedesinin kendi eliyle yazdığı Kur'an-ı Kerim Abdulvahap Baba'da bulunmaktadır.

1960 yılında evlenmiş, hala ilk evlendiği eş ile yaşamını sürdürmektedir. Bu eşinden dört kız iki erkek çocuğu olmuştur. Büyük oğlu şehirler arası otobüs şöförlüğü yapmakta, tahsili ise lise ikiden terktir. İkinci oğlu Erciyes Üniversitesi'nde doktor olarak çalışmaktadır. Birinci kızı Lise mezunu evli, ikinci kızı fakülte mezunu, Biyoloji Öğretmeni ve evli, üçüncü kızı lise ikinci sınıfta okuyor, dördüncü kızı ise ilkokul beşinci sınıfta okumaktadır.

Şeyh Abdulvahap Efendi'nin işi ve mesleği ise: Devlet Su İşleri'nde Yer Altı Araştırması Sondaj Şubesi'nde Sondör olarak çalışmış, son yedi yıl pompa teknisyeni ve şef olarak görev yapmıştır. 1981'de emekli olmuştur. Ekonomik durumunun temini için emekli maaşından başka geliri yoktur. Kendine ait bir evi var orta halli olarak yaşamını sürdürmektedir.

Öğrenimi: İlkokulu doğum yeri olan Dilek Köyü'nde bitirmiştir. Ortaokulu Malatya'nın içinde bulunan Sümer Ortaokulu'nda okumuş ve liseyi'de yine kendi evlerinde kalarak Malatya'da okumuştur. Yüksek tahsil yapma imkanı olmamıştır. Dini

ilimleri tarikat yoluyla öğrenmiştir. Kur'an-ı Kerim'i ledünni olarak bir gecede rüyasında okumuş ve öğrenmiştir. İlmihal bilgilerini kendi gayreti ile özel çalışması ile öğrenmiştir. Arapça ve Osmanlıca'yı Erciyes Üniversitesi'nin açmış olduğu kursları takip ederek ve kendi özel gayreti ile okumuş ve öğrenmiştir. Ayrıca Hat Sanatı üzerine çalışma yaptığı söylemiştir.

2. Karizması ve Kişiliği

Abdulahap Baba 12 yaşında ilkokulu bitirdikten sonra tarikatla tanışıyor. İlk tarikatı ve şeyhi Elazığ'da bulunan o günün Nakşi Şeyhleri'nden Musa Kazım Baba'ya intisap etmiştir. 1970 yılına kadar Nakşi Tarikatı'nın gereği olan evradu ezkarı, zikir ve virdleri okumuş, tarikat için gerekli olan hizmeti vermiştir. Sonra üstadının vefatından sonra dersini tamamlamak için yeni bir üstad aramanın vacip olduğunu söylüyor. Bu arayış içinde manevi olarak vazifeli olan Niğde Bor'da Şebüsterli Ali Baba işaret ediliyor ve ona intisap ediyor. Bir müddetde ondan manevi ders ve feyiz aldıktan sonra O'da vefat ediyor. Tekrar üstad arıyor, manen Çorumlu Mustafa Baba gösteriliyor. O'da Vefat edince manen Erzurumlu Mevlüt Baba gösteriliyor ve en son olarak ona intisap etmiş ve halada Tarikat-ı Rifal'de devam etmektedir.

Bu konuyu Abdulahap Efendi şöyle anlatmıştır: "20 yıldır Tarikat-ı Rifal'eye hizmet etmekteyim. Dördüncü üstadım Mevlüt Baba'dır. Bunun yanında tarikat için gerekli olan dersimi tamamladım ve ser halife olarak Kayseri'de bu tür işler için icazet verilerek görevlendirildim". Mevlüt Baba'nun halifeleri içerisinde en yüksek dersi olan ser halife olarak görevlendirilen tek kişinin kendisi olduğunu da söyledi. Çocukluktan itibaren tarikat şeyhlerinden ilham alması, Kur'an-ı Kerim'i bir gecede okuması (öğrenmesi); çok büyük üstaplardan ders alması ve ser halife olarak görev yapması karizmasını etkileyen en büyük unsur olarak görülmektedir.

Abdulahap Efendi çok okuyan, araştıran ve kasideler yazan birisidir. Hitabeti etkileyici ve akıcıdır. Birde ilahilerle ve tasavvufi menkıbelerle konuşmasını zenginleştirerek dinleyenleri sıkmadan sohbet etmektedir. Sahabeler ve Ali Beyt'le ilgili konularda konuşurken ağlar ve dinleyicileri çoşturur. Allah, Allah nidaları ile müritler ve

ihvanlar kendinden geçerler, kendisinin ses tonunda mûsait, vurguları bastırarak söylüyor ve karşısındakileri etkiliyor. Kaside okumaya başlayınca müritleri harekete geçiyor ve başlıyorlar zikir yapmaya, arada bir kendisi salavat getirerek zikri susturuyor ve tekrar sohbe devam ediyor. Sohbet ederken kelimeleri tane tane söyler, gerektiğinde yüksek sesle, uygun jest ve mimiklerle ifade ediyor. Konuşmalarında ayet ve hadislerle çok yer veriyor, genellikle de tarikat menkıbelerinden örnekler ve ilahiler sunmaktadır.

Dünya görüşü olarak: Türkiye ve Türk milletini çok sevdiğini söylüyor. Türkiye'nin ve Türk milletinin geleceği ile ilgili görüşleri ümitlidir. Müritlerine sürekli birlik ve beraberlik içerisinde olmayı, mevcut yapıyı korumayı, taşkınlıklardan uzak durmayı öğütlemektedir. Ehli Sünnet yolunu öğütlemektedir. Siyasi ve gayri siyasi, taşkınlık yapan gruplara karşı uyanık olunması gerektiğini ülkemizi bölmek parçalamak isteyen dahili ve harici düşmanlar karşısında dikkatli olmalarını tavsiye etmektedir. "Allah (C.C.) bu millete yardım edecek ve her türlü problem zamanla halledilecek, yeterki bizler içten dağılmayalım, istikbal Müslüman Türk milletinin büyüüp geliştiği eski şanlı yerini aldığı gibi olacaktır." demiştir. "Bir ağaç içten çürüdüğü zaman, rüzgar tarafından yıkılır ve bir daha filiz vermez. Fakat kök, öz sağlam olduktan sonra, dallar, yapraklar, meyveler dökülsede altından öyle bir filiz verirki eskisinden daha taze ve güçlü olur. Türk milletide kökünden özünden kopmadığı müddetçe bir takım problemler geçici olarak vardır. Bunlar, halledilecek ve Türk milleti eski şanlı ve ihtişamlı tarihi yerini alacaktır." demiştir.

3- Şairlik Yönü

Hacı Baba kendisi tasavvufi şiir ve ilahiler söylemektedir. Müritler bunları yazıyor, zikirden önce veya sonra daireler (mahzen) eşliğinde okuyorlar. Böylece zikre hazırlanmış oluyorlar. Bizzat kendisinin kasideleri yanında, Azız Mahmut Hudai, Mısır Niyazi, İmam Osman Bedrettin, Seyyid Seyfullah gibi kimselerin tasavvufi ilgili ilahileride okunmaktadır. Özellikle Ahmet er Rifai veya Rifai Tarikatı'na mensup olanlar ile Ali Beyt'le ilgili olanlar tercih edilmektedir.

Abdulvahap Baba'nın Şiirlerinden Örnekler:

Aşk ateşine yananlar. Derde derman arayanlar

Hak için cana kıyanlar. Bu meclisi Rifai'dir.

Rifai'den gtydik tacı. Bulduk dertlere ilacı

Gelsin cümle kardeş bacı. Bu meclisi Rifai'dir.

Bu devlete eren kişi. Allah iledir her işi

Cümle erenlerin başı. Bu meclisi Rifai'dir.

Resül'ün evladı paki, Devadır dertlere haki

Yüz sürelim eşliğine. Bu meclisi Rifai'dir.

Yeşil giyer dervişleri. Hak iledir cümbüşleri

Zikri Hüda'dır işleri. Bu meclisi Rifai'dir.

Geçer bu hicabı sihab. Doğar dilde ol afitab

Uzak durma yaklaş Vahab. Bu meclisi Rifai'dir.

* * *

Ben dervişim diyen kişi. Dervişliği bilmek gerek

Galugıldan geçmek için. Bir mürşide varmak gerek

Pervane vech aşka yanan. Dost elinden içip kanan

Ona himmet eder pıran. Bir kamili bulmak gerek

Mürşide varmayan kişi. Seyrangahı olur şaşı

Nedametle akar yaşı. Bir mürşide ermek gerek

Tabıpsız yara sarılmaz. Sarılsa merhem urulmaz

Akmayan sular durulmaz. Bir tabibe varmak gerek

Kulak tut sözü mü işit. Varısı Nebi'dir mürşit

Doğan andan kalbe hurşit. Bir mürşidi bulmak gerek

Mürşidi kamil haktır. Varacağın yol ıraktır.

Batınında emraz çoktur. Bir tabibi bulmak gerek

VAHAP gel nefsini taşıla. Aşk ateşinde yak haşla

Bu cihanda mürşitler çok. Seyyid Mevlüt Baba başka

Bağında gülleri taze. Aşk bade sunar bize
Kelamı iksirdir öze. Mevlüt Baba'nın babanın
Hoş karşılar varanları. Edep ile duranları
Ne güzeldir ihvanları. Mevlüt Baba'nın babanın
Kapıları gayet ulu. Kamu alem Hakk'ın kulu
Yolu Muhammed'in yolu. Mevlüt Baba'nın babanın
Varanlar nasibin alır. Görenler hayrette kalır
Ceddi Muhammed'e varır. Mevlüt Baba'nın babanın
Ali Resül'dendir pendî. Bulunmaz eşi menendi
Şekerden tatlıdır dendi. Mevlüt Baba'nın babanın
Meclisi sanki cennettir. Kendisi ali himmettir.
Havacesi Muhammed'dir. Mevlüt Baba'nın babanın
Derviş hizmet eyle sende. Bulmak istersen tende
VAHAP babında bir bende. Mevlüt Baba'nın babanın
* * *
Güvenme dünya malına. Düşürür seni ağına
Bu fani cihana bağına. Aldanma gönül aldanma
Sen gibi nicesi geldi. Gah parlayıp gahı güldü
Bir kefenle geri döndü. Aldanma gönül aldanma
Kimse murat almaz bunda. Azabı çok hesap anda
Ne ararsan hepsi sende. Aldanma gönül aldanma
Elvane bak cihana bak. Yine bugün oldu sabah
İnat etme kibrin bırak. Aldanma gönül aldanma
Bu kibri gururun ile. Varamazsın hiçbir yere
Her olur olmaz yere. Aldanma gönül aldanma
VAHAP daim söyler size. Mevlam rahmeylesin bize
Mesnetsiz tutarsız söze. Aldanma gönül aldanma
* * *

Güllerim açmadan soldu. Selvi kalbim keman oldu

Zalım şu Yezid'e noldu. Ben Ali bin Hüseyin'im

Bu zulmü reva gördüler. Ok atıp kılıç vurdular

Halimize şâd oldular. Ben Ali bin Hüseyin'im

İçilse bitermi firatın suyu. Kurusun kalmasın Yezid'in soyu

Günlerden cum'a Muharrem ayı. Ben Ali bin Hüseyin'im

Hüzn ile estiyor saba yelleri. Ne çok sıcak Kerbala'nın çölleri

Şama uğrar uzeranın yolları. Ben Ali bin Hüseyin'im

Bu zulme bakarak akıyor yaşım. Yezid'e gidiyor armağan başım

Karalar bağlamış, yarenlerim yoldaşım. Ben Ali bin Hüseyin'im

VAHAP'ın yaresi derin sızlıyor. Ehli Beyt'in izin sürüp izliyor

Mehdi Ali Resül'ünü gözlüyor. Ben gulam-ı Ali Haydar Hüseyin'im

* * *

Kadir Gecesi'nde cem olmuş canlar. Muhabbet meyinden tadanlar onlar.

Hakk'a gönül veren sadık kul onlar. Bu gece Kadir'dir kadrin bilelim.

Gelin saf olalım tevhid vuralım. Hakikat bahrından inci alalım.

Huzur Mevla'da hoşça duralım. Bu gece Kadir'dir kadrin bilelim.

Kendini bilmeyen ne bilsin Hakk'ı. İster ise bin yıl okusun farkı

Durma leylün akar zikreyle Hakk'ı. Bu gece Kadir'dir kadrin bilelim.

Bu aşk öyle bir taç konmaz her başa. Çalış emeğini sarfetme boşa

Ganıdır Cebbar'dır hak yemez haşa. Bu gece Kadir'dir kadrin bilelim.

Halkaya durmadan gitmeye kalkma. Mürşit huzurunda ustalık satma

Bir yılda bir gece ne olur yatma. Bu gece Kadir'dir kadrin bilelim.

Kıssada hisse çok payın alana. Çok yanarım Hak'tan gafil olana

La tahaf dinleyip kenar durana. Bu gece Kadir'dir kadrin bilelim

Kırıcı yıkıcı sözler etmeyin. Emeğiniz heba edip yakmayın

Kul VAHAB'ın kusuruna bakmayın. Bu gece Kadir'dir kadrin bilelim

* * *

Ne gamlanır gam çekersin. Buda gelir geçer gönül

Baki değildir bu fanı. Buraya gelen göçer birgün

Uzun yaşa kısa yaşa. İster bey ol ister paşa

Sarfetme nefesin boşa. Güzel ömrün biter birgün

Ummanı bulmadan dalma. Ahdin bozanlardan olma

Kervan gider geri kalma. Yolun sona erer birgün

Ah edüben hem ağlarsın. Dertli yüreğin dağlarsın

Niçin karalar bağlarsın. Derde derman gelir birgün

Heman pervaz edüp uçar. Hicabı gafleti açar

VAHAP inci cevher saçar. Anı bilen alır birgün

* * *

Yarab beni benden geçir. Vahdetin meyinden içir.

Can kuşunu sana uçar. Uçabilsem nolur Ya Rab.

Nolur Ya Rab nolur Ya Rab Aşk elinden halim harab

Yandı sinem oldu kebab

Koyma beni nefis eline. Tecelli kıl can evime

Kudret kemerin belime. Sarabilsem nolur Ya Rab.

Aşık maşuğuna hayran. Ten mülkünde kılısam seyran

O dem olur bana bayram. Bayram etsem nolur Ya Rab.

Tecellin ile bu cihan. Hoş bezenmiş misli cihan

Keremkanı ey mustean. Kerem kulsan nolur Ya Rab.

VAHAP ağlar derdi bitmez. Bibasardır eli yetmez.

Viran bağda bülbül ötmez. Mamur kulsan nolur Ya Rab.

* * *

Dedim yare gidem yol vermez dağlar. Fırak yıryasından didem kan ağlar.

Yüz değil bin değil sinemde yaran. Bu benim yarımı bilmem kim bağlar.

Yıllar oldu dost izini izlerim. Gelir diye yollarını gözlerim

Yaptığımdan utanmıyor yüzlerim. İman benden ayrı haya kan ağlar.

Niye niçin geldin bu aleme bilmezsin. Bileni dinlersin öğüt almazsın

Sende birgün gider burda kalmazsın. Sarılmış kefenin tabut kan ağlar.

VAHAP öğüt verir kendi nefesine. Duyanlar sevenler gelir sesine

Aldandık dünyanın boş hevesine. Bir gün bağ bozulur bülbül kan ağlar.

* * *

Ne hazin hazin ötersin. Yahşı söyler dilin bülbül

Dervişlere dert katarsın. Açıldıkça dilin bülbül.

Seher vaktinde cûş eyler. Aşığın gönlün hoş eyler

Bade-i aşkı nûş eyler. Sakıdıkça dilin bülbül.

Dolu sunar sana saki. Yüreğimde aşkın bakı

Gel bizim bağlarda saki. Uğradıkça yolun bülbül.

Bülbül kanadında al var. Sen gibi bende de hal var

Seher vakti Hakk'a yol var. Açıldıkça dilin bülbül.

Yüzüm sürüben yerlere. Çok hizmet ettim pirlere

VAHAP derki bu illere. Garip düştüm bildin bülbül.

* * *

Mübtelayı derdi yarım. Ağlar gözüm yüzüm bilmez

Bu öyle bir yaradır ki. Dahı Lokman Hekim bilmez

Özüne haberdar olan. Geçer cümle varlığından

Dembedem seyri vechi yar. Âladan gayrı söz bilmez.

Bu VAHAP gil yan-ı zardır. Muradı vuslatı vardır.

Eğer ağlat eğer güldür. Bigayri vasfı yar bilmez.

* * *

İsyanım çok günahkarım. Rahmetinden ümit varım.

Gece gündüz abuzarım. Rahmeyle ey girdigarım.

Nefsım bana neler etti. Doğru değil eğri gitti

Feryadım aleme yetti. Rahmeyle ey girdigarım.

Yönümü döndün dergaha. Çare kıl dildeki aha

Hacetim sen padişaha. Rahmeyle ey girdigarım.

Kalmadı gözümde cihan. Ne hanu ve hanuman

Yalvarıyorum el aman. Rahmeyle ey girdigarım.

Muradım muradı ezel. Ne murad eylesen güzel

VAHAP yalvarıyor tezel. Rahmeyle ey girdigarım.

* * *

Aman diyen bulur aman. Biter ömür geçer zaman

Gel bu aşkla gizlice yan. Çağır Ya Rabbi Ya Rabbi.

Sözüm özünü bilene. Dost yolunda an verene

Cemalullah'ı görene. Müjde Ya Rabbi Ya Rabbi.

Özün bilmeyenne yazık. Döner daim çarkı bozuk

Çaresin bilmiyor yazık. Rahmet Ya Rabbi Ya Rabbi

Anın fermanı pek yüce. Çağır Rabbi'ne gizlice

İster gündüz ister gece. Aman Yarabbi Ya Rabbi.

Gelir ferman birgün dostdan. Bozular bu bağı bostan

Geçen bu arzu hevesten. Medet Ya Rabbi Ya Rabbi.

Teslim et özün bir ere. Muradın hasletip yere

Yalvar Resulullah de. Seni Ya Rabbi Ya Rabbi.

Seyyid Hacı Mevlüt Baba. Himmət eyledi VAHAP'a

İstikamet doğru şaha. Medet Yarabbi Ya Rabbi.

* * *

Dert ellinde ahu zarım. Canu cihandan bızarım

Himmat eylese serdarım. Neler olur neler olur.

Sen ol arıfı Hûda'sım. Maarif cevherine kansu

Ol hümayla mekansın. Diler isen neler olur.

Gül yüzünde güller açar. Derdi beni aldı naçar

Gafil olan bızden kaçar. Gele hele gel neler olur.

Sevdirsende sevebilsem. Men aref sırrına ersem

Levhi dilde zatın görsem. Neler olur neler olur.

VAHAP akıp çoştı yine. Ummana karıştı yine

Tutuştı yanıyor sine. Yana yana neler olur.

* * *

Ben aşıkı caneneyim. Yar aşkına cevlaneyim.

Dost şemine pervaneyim. Şemine karşı yareyim.

Sevdim seni nasıl bilmem. Ağlar bu gözlerim gülmen

Ben aşıkım şimdi ölmem. İnsan değilde yaneyim.

İnsana ismim yazdılar. Gönül levhini düzdüler

Nefsin tilsimini bozdular. Ben hadimi sultanıyım.

Amedeyim can vermeye. Visalı yare ermeğe

Şeyhim cemalin görmeye. Mecnun değilde ya neyim.

Garip VAHAP çoştı yine. Odlara tutuştun yine

Nice girip çıktım sine. Hakayıka durdaneyim.

* * *

Sana Beytül hak demişler. Esmanın küllün vermişler

Hıcahsız dostu görmüşler. Ne çare bilen yok gönül.

Musa'yı tur olan sensin. Yusuf'a cah olan sensin

Yakub'a ah olan sensin. Ne çare bilen yok gönül

Senden ol dosta erulur. Hak şüphesiz sende görülür

Ya sana nice varılır. Ne çare bilen yok gönül.

Zatına mirat eylemiş. Bakıp ondan seyreylemiş
Sana hazinemdir demiş. Ne çare bilen yok gönül.

VAHAP seni senfanı bil. Miratı Huda'dır bu dil
Gel ey zahid böylece bil. Hazinetullah'tır gönül.

* * *

Kurban olam gül yüzüne. Bir ateş saldın özüme
Dolanırım dost izine. Mestaneyim mestaneyim.
Mecnnun gibi döndürürsün. Pervane var yandırırısın
Aşk meyine kandırırısın. Suzaneyim suzaneyim.

Bülbül gibi düştüm zara. Eyyübem her yanım yara
Muhtacım Şeyhim tımara. Biraneyim biraneyim.

Bulmasın emmare fırsat. On mülkine gider fesat
Sultanımdan ola imdat. Avareyim avareyim.

Aşkın ile VAHAP yana. Rahında kıymıştır cana
Himmet eyle şeyhim bana. Hayraneyim hayraneyim.

* * *

Uyan hele gönül uyan. Ortaya düşmeden fırak
Yiyecek azığın varımı. Gideceğin menzil irak

Böyle gaflet ile yatma. Gel ömrünü hiçe satma
Tatlı canını nara atma. Gideceğim menzil irak.

Bu dünyanın halı n olur. Ahir bir gün viran olur
Acan güller bir gün solur. Gideceğin menzil irak.

Gel benliğın elden bırak. Çağlasın gözyaşın fırat
Çıkar elden birgün fırsat. Gideceğin menzil irak

Feleğin sillesi ağır. Çekilmez oldu bu bahar
Can tende iken Hakk'a çağır. Gideceğin menzil irak.

Canım kurban doğru size. İksiri azamdır öze
Nasihatım budur size. Gideceğim menzil irak.

VAHAP nedir sende çaba. Mürşidim Mevlüt Baba
Himmat etsin Ahmet Baba. Gideceğim menzil irak.

* * *

Akseddi sende ol cemalın. Bedri tamam oldu hilal
Yahu bihakkı Zülcelal. Göster cemalın aşık.
Mahrem sarayın revnakı. Gurbet evinde evedna olbaki
Cümle mahlukun eşfaki. Göster cemalın aşığı.

Ey mayeyi kenzi nihan. Senden olur esrar ayan
Ey gıplagılı dervisan. Göster cemalın aşık.
Ayineyi didar hak. Arif olur onda sebak
Kalp açıla misli şafak. Göster cemalın aşık.

Atgı nigah ettin ona. saldı anı senden sana
Kapında bir kıtmir sana. Göster cemalını aşık.
Gamlarla boyandı gözü. Bir oldu gece gündüzü
Canı dilde sensin öze. Göster cemalını aşık.
Didarına uftadedir. Fermanına ifadedir.
Can vermeye amadedir. Göster cemalını aşık.

Zahir halli handan gibi. İçmiş meyi rından gibi
Cihan ona zından gibi. Göster cemalını aşık.

Zahit anı sumetmesin. Yok ihtiyarı neylesin
Zikri cemalın söyleyin. Göster cemalını aşık.

Hep o senin pervanesi. Semine düşüp yaresi
Görmek deli divanesi. Göster cemalın aşık.

Kaldı bu illerde garıp. Buldu seni derde tabib
Sensin şefil hem habbi. Göster cemalını aşık.

Şanı nübüvvet hakkı için. Sırrı maiyet hakkı için
Ol Rabbi izzet hakkı için. Göster cemalını aşık.

Yandı ciyer ya Mustafa. Kalbi aliye ver şifa

Bulsun oda vuslat şifa. Göster cemalini aşika.

Bu fırkata kim dayana. Aşk oduna düşüp yana.

VAHAP olsun kurban sana. Göster cemalini aşika.

* * *

Elestüde ahdeyledim. Bu cihanda yenilerdim

Bir sultana gönül verdim. Ebedi dönmen Allah'ım.

Aşkın ile uçar güller. Sürüdedir hep bülbüller

Bu bağda solarmı güller. Ebedi dönmem Allah'ım.

İnsanı kamile erdim. Yoluna başın can koydum

Ölü idim hayat buldum. Ebedi dönmem Allah'ım.

Yare verdim hep varımı. İstemem dünya malını

Fakrû fendaymış devlet. Yoklukta buldum Allah'ım.

VAHAP'ın deryaya daldı. Çok kıymetli cevher aldın.

Visalin ademed buldum. Afyare demem Allah'ım

* * *

Eyvah geldi geçti ömrüm. Ömrüm kadrini bilmedim

Bir kuş gibi uçtu ömrüm. Ömrüm kıymetin bilmedim.

Hoş yar idin ömrüm bana. Gidem hasret kaldım sana

Eyvah bana yazık bana. Ömrüm kadrini bilmedim.

Satılmazsın alam seni. Nerelerde bulam seni

Eyvah beni eyvah beni. Ömrüm kadrin bilmedim.

Uydum nefsimin nekrine. Gafil oldum hak zikrine

Aldanma dünya fikrine. Ömrüm kıymetin bilmedim.

Dertli VAHAP durmaz ağlar. Hasretle görelim dağlar

Hiç gelirmi geçen çağlar. Ömrüm kadrini bilmedim

Gelecekse geçen çağlar. Ömrüm kıymetin bilmedim.

4- Kayseri Rifai Dergahının Mekansal Yapısı

Kayseri'deki Rifai dergahı Gülük mahallesindeki, Gülük Cami'sinin yan tarafındaki medrese kısmında bulunmaktadır. Burası bugün Çağrı Sosyal Yardımlaşma - Dayanışma ve Kültür Derneği adı altında hizmet vermektedir. Derneğin geliri üyeler tarafından verilen aidatla ve hayır sevenlerin bağışlarıyla sağlanmaktadır. Ayrıca kurban ve deri gibi bağışlar da kabul etmektedir.

Dergahın zemininde bir boşluk ve ayakkabılık bulunmaktadır. Hemen ayakkabılığın dibinde demirden merdiven, birde eski taş merdiven bulunmaktadır. Merdivenle yukarı çıktığımızda, sağ taraftaki ilk kapı; günlük elbiselerin çıkarılıp zikir meclisi kıyafetlerinin giyildiği odaya aittir. Sol tarafta sarıkların düzgün ve usulüne uygun bir şekilde sarılması için duvardan duvara bir ayna bulunmaktadır. Bu boy aynası tarikata yeni giren salıkların zikri tam yapmaları için taliminde de kullanılmaktadır. Bu odanın hemen yanında bulunan ikinci kapı "çayhane" olarak kullanılmaktadır. Çayhanenin içerisinde: Müritlerin kullandıkları şekerlik ve bardaklar vardır. Bir tarafta üstadın çayı için özel bir rafta gerekli olan malzemeleri düzgün ve itinalı bir şekilde bulunmaktadır. Bu eşyalara görevliden başka kimse dokunamamaktadır. Hatta üstadın içtiği bardaktan başkası içerse o bardak kırılmaktadır. Üstada yapılan ikramları, görevli bir şahıs özel malzemeler ile getirmektedir.

Çayhanenin hemen yanında dergahın tam ortasında "üstadın odası" bulunmaktadır. Üstad odasının kapısı olduğu, dışarıdan gelen birisi tarafından derhal farkedilmektedir. Çünkü kapının sağında "Allah (C.C.)," solunda "Muhammed (S.A.V.)" levhası, kapının tam üstünde bir "Besmele" ve kapının renginin diğer kapıların renginden farklı olan yeşil boya ile boyanmış olduğundan ayrt edilmektedir. Odaya girdiğimizde: Sağ tarafta burhanlarda kullanılan şişler, zikirde ilahi okurken çalınan daireler bulunmaktadır. Sol tarafta elbise dolabı ve kitaplık bulunmaktadır. Oda minderler ve yastıklarla döşenmiştir. Şeyh Efendi'ye ait bir post vardır. Zikirden evvel görevli kişi tarafından bu post üstadın altına konulmaktadır. Bu odaya görevliden başka ve üstadın özel görüştüğü kimseden başkası giremez. Çünkü bu odada Rifailik için gerekli olan

malzemeler vardır.

Dördüncü kapı "kütüphanedir". Burada müritlerin faydalanması için kullandıkları kitaplar bulunmaktadır. Bilhassa öğrenci olanlar ödevlerini burada yapmakta, derslerine burada çalışmakta ve üniversiteye hazırlananlar buradan faydalanmaktadır. Bunun hemen yanında bulunan beşinci kapı "dernek odası"dır. Derneğin gelir ve giderleri buradan takip edilmektedir. Görevli bir şahıs tarafından muhasebesi tutulmaktadır. Kontrolü dernek başkanı, üyeler ve Şeyh Efendi tarafından yapılmaktadır. Bütün bu kapılar uzun bir koridora açılmaktadır. Bu koridorun ışıkları çeşitli renklerde olup farklı bir mistik görünüm vermektedir.

Dergahın sol tarafında "devran-ı zikir salonu" bulunmaktadır. Salonun kapısının sağ tarafından iki katlı bir vitrin bulunmaktadır. Bu vitrinde müritlerin meclise girmeden önce kullandıkları gülsuyu, esans, güzel kokulu şeker, nane ve peçete bulunmaktadır.

Devran-ı zikir salonuna giriş adabının şu şekilde olduğu gözlemlenmiştir:

Derviş içeri girdiğinde üstad salonda yoksa, sağ elini kalbinin üzerine, sol elini sağ dirsek altına kor ve sağ ayağının baş parmağını sol ayağının baş parmağının üstüne kor, başını kalbine doğru az bir meyille eğip "Hu" diyerek içeri girer. Üstad içeride ise yine aynı şekilde içinden Rifai selam vaziyetini alıp sesli olarak "Hu" der. Üstad "Muhammedurresulullah" der. Derviş "Sallallahu Aleyhi ve Sellem" der, ve hızlı bir yürüyüşle üstada üç adım kalana kadar yürür. Orada yine Rifai selam vaziyetini alıp sessizce "Hu" der. Üstada elini kendi göğüsüne kor ve Aleyküm Sellam der. Derviş sonra üstadın üç defa dizini öper. Üstadın gösterdiği yere oturur. Birşey söylemezse müsait bir yere oturur. Bu şekilde içeri giren dervişler bir saygı ifadesi olarak Rifai selamını verir ve yerlerini alarak halkayı oluşturur. Aynı selamı her içeri girende olduğu gibi dışarı çıkıp tekrar geri içeriye girende uygular. Hatta üstadın görevlisi, çay getirirken aynı selamı verir. Çayı verdikten sonra üç adım geri çekilir ve sol dizi yatık, sağ dizi dik olarak üstadın önünde, çayını veya suyunu içmesini bekler.

Salonun mihrab kısmında üstadın oturduğu özel bir yer vardır. Üstadın altına post serilmekte sırtına sünger bir minder konulmaktadır. Yerde yeşil renkli tek halı

bulunmaktadır. Duvarın kenarları, sırt gelecek yerler singerlerle kaplıdır, tavanı ağaçtan ahşap, eski bir yapıdır. Duvarlarda dervişleri belirli düşüncelere sevkeden çeşitli levhalar vardır. Örneğin:

"Bilirem Alı Resul'sun Ya Rifai cedbeced
Bendei mücriminem geldim kapına yedbeyed
Ya müridi "la taha" dedin bize oldu sened
El medet Pırım Efendim Ya Rifai el medet" tir.

Zikrullah'a başlarken üstadın oturduğu yerin sağından ve solundan dervişler dizilerek halka oluştururlar. Daire şeklinde halkalar devam eder. Bu halkalar oluşturulurken, dervişlerin mevkiisi, yani tarıktaki manevi derecesi ön planda tutulur ve düzgün bir sıra oluşturulur. Zikre başlamadan önce üstad müritlerini dini, ilmi ve tasavvufi konularda eğitici öğütler ve sohbetler yapar. Sohbetten sonra dervişleri zikre manen hazırlamak için daireler eşliğinde ilahiler okunur ve söylenir. İlahiler okundukça dervişler aşka gelir sağa, sola başlarını sallayarak zikir yapmaya başlar, Şeyh Efendi dervişlerin belli bir kıvama geldiklerini görünce ilahi okumayı ve daire çalmayı keser ve zikre başlar.

Zikre başlanılmadan lambalar kapatılıp bir gece lambası yakılmaktadır. Işığın bu duruma getirilmesinin sebebi: Dervişlerin dikkatini bir alanda toplayıp, dünya ile ilişkilerini kesmektir. Ancak bu şekilde yapılan zikirten tad alınacağına inanılmaktadır. Kalp gözünün açılması için zikir esnasında gön gözünün kapatılması gerektiğini Şeyh Efendi sık sık hatırlatmaktadır.

Yaklaşık olarak zikirin birbuçuk saati oturarak, birbuçuk saati ise kıyamda, yani ayakta yapılmaktadır. Rifai zikirlerinin tamamı açık olarak ve hareketli bir şekilde yapılmaktadır.

D- ANKARADA RİFAİ TARİKATI

Tarihi gelişim içerisinde Ankara'ya Rıfai Tarikatı'nın hangi dönemlerde girdiği konusunda elimizde bilgiler yoktur. Bu nedenle tarihi gelişiminden bahsetmeyeceğiz. Genelde Anadolu'ya Rıfailik, Tacettin Rıfai ile girdiği bilinmektedir. Osmanlı döneminde birçok Rıfai şeyhi ve tekkesi bulunmakta idi. Günümüzde ise İstanbul'da Kenan Rıfai Grubu, diğer yerlerde ise Erzurumlu Hacı Ahmet Baba'nın grubu bulunmaktadır.

Ankara'da günümüzde Rıfai Tarikatı iki şeyh tarafından temsil edilmektedir. Bunlardan birincisi Galip Kuşçu, ikincisi Ömer Sankaya'dır. Şeyh Galip Efendi: Erzurumlu Hacı Ahmet Baba'nın halifelerinden Çorum'lu Mustafa Baba'nın damadıdır. Galip Efendi kayınpederinden dersini almış ve onun sağlığında tarıkatta bir derece olan çavuşluğa kadar yükselmiş ve zakıran olarak Ankara'da Kadiri ve Rıfai dersi vermekle görevlendirilmiştir. Zikir yaptırma ve Rıfai burhanları yapabilme görevi veya icazeti kayınpederi tarafından verilmiştir. Mustafa Baba kendisi hem Kadiri hemde Rıfai şeyhliğini birlikte yürüttüğü söyleniyor. 1984 yılında vefat ettiği zaman damadı Galip Efendi posta oturmuştur. Tarikat geleneğine göre bir şeyh vefat edince aynı koldan sağ olan bir diğer şeyhe biat edilir. Fakat Galip Efendi Erzurum'da o zaman sağ olan Şeyh Mevlüt Baba'ya biat etmemiş kendi şeyhliğini ilan etmiştir. Bu yüzden Ankara'da aynı koldan iki tane Rıfai şeyhi bulunmaktadır.

Galip Efendi 1984'den beri faal olarak, daha önceleri ise şeyhi tarafından görevli olarak Ankara'da Rıfai ve Kadiri zikirlerini yaptırmaktadır. Kendisinin yaptırdığı Hüseyin Gazi Siteler türbe yolunda "Tevhid Camii" adı altında geniş bir külliye ve dergah bulunmaktadır. Burada pazar günleri Rıfai, salı günleri Kadiri zikri yaptırmaktadır. Mübarek gün veya gecelerde bütün Rıfailer'de olduğu gibi şiş burhanı yapmaktadır. Galip Efendi seyit ailesi olmadığı için ve başka burhanları yapma izni şeyhi tarafından verilmediği için sadece şiş burhanı yapabilmektedir. Örneğin: Kızgın demir yalama, ateşe girme, kaynar yağ ile abdest alma, zehirli yılan ve akreplerle oynama, kırık camlar üzerinde yürüme ve cam yeme... gibi burhanları yapmamaktadır veya yapmamaktadır.

Abdulkadir Geylani ve Ahmed er Rifai Hazretleri sağlıklarında grtkleri, kutupluğun vefat edene kadar Abdulkadir Geylani'de, O vefat edince Ahmed er Rifaiye'ye geçtiği inancından dolaydır ki bu iki tarikat kardeş tarikat olarak açıklanmaktadır. Bir kimse bunlardan herhangi birine girmie diğerinede girmi sayılmaktadır. Bu nedenle Şeyhlerinin genellikle Kadiri ve Rifai derslerini verme yetkileri ve icazetleri vardır. Genellikle her ikisinde birlikte yürütme gelenek haline gelmiştir. Galip Efendi'de Şeyhi ve kayınpederinden Kadiri - Rifai zikri ve burhanlarını yapma ve yaptırma icazetini almıştır.

Galip Efendi dizlerinden rahatsız olduğu için Antalya'ya yerlemi gününün çoğunu orada geçirmekte ara sıra Ankara'ya gelmektedir. Ankara'daki zikirleri görevlendirdiği müritleri yaptırılmaktadır. Galip Efendi 70 yaında bir Kadiri - Rifai Şeyhi olarak basına ve topluma karşı açıklığı ile tanınmaktadır. Örneğin ilk defa Ankara Kocatepe Camii'nde A.B.D.'de yayın yapan (C.N.N.) Sienen Televizyonu'na Rifai zikri ve burhanlarının çekimini müsade etmiştir. Burada Ői burhanı yaparak tarikatının dışa açılmasını sağlamıştır. Üniversite elemanları ve öğrencilerinden, parlamenter ve bürokrasinin üst kademelerinden müritlerinin olduğunu söyleyen Galip Efendi yaptığı açıklamalarla dikkatleri üzerine çekmesini bilmıtir.

Galip Efendi İstanbul Grubu olarak bilinen Kenan Rifai ve müritlerinin İslam prensiplerine tam uymadıklarından dolayı "Onlar Rifai değil, Rifai" diyerek eletirmitir. Fakat kendisi de diğer tarikat ve cemaatler tarafından en çok eleştirilen Şeyh olmuştur. Eletirenler içerisinde Erzurum'a bağlı diğer Rifai Şeyhleri de vardır. İrancı diye bilinen "Radikal İslamcı" grup tarafından çok büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Örneğin "Atatrk Şeyh, düzene boyun eğen menfaati kişi, laik devleti savunan ve Amerikancılara oy veren... Şeyh olarak nitelendirmilerdir. Oysa Rifailerin belirgin siyasi parti ve politikaları yoktur. İlerine hangi parti gelyorsa o Şekilde oy verdiklerini söylemişlerdir. Örneğin son seçimlerde Ankara'da Galip Efendi ANAP'a, mer Efendi grubu RP ve MP'ye vermişlerdir. Erzurum ise, Zeki Efendi RP'ye, Mevlüt Baba ve çocukları DYP'ye vermiştir. Kayseri müritlerinden MP, RP ve ANAP'a oy verenler

olmuştur.

Galip Efendi'nin Atatürkçü laik devlet düzenini savunur gözükmesi havayı yumuşatmıştır. Önceleri gizli yapılan Rifai zikirleri günümüzde açıkca yapılır bir duruma gelmiştir. Galip Efendi'nin bu tür tavır ve davranışları, kendilerini kaygan olmayan zeminde ifade edebilmek, dikkatleri üzerine çekmek, müritlerini çoğaltmak ve korkmadan tekkeye gelmelerini sağlamaktır. Hoşgörü ortamı içinde demokrasinin imkanlarından faydalanarak idareciler ve emniyet kuvvetleri ile iyi geçinmeye çalışmaktadır.

Galip Efendi ile yaptığımız bir sohbetle radikalçılar için şöyle demiştir: "Türkiye zaten bir İslam ülkesidir. Bu itibarla İslam devleti kuracağız safsatalarının bir anlamı ve önemi yoktur. Şeriat 1400 sene evvel geldi. İsteyen herkes Türkiye'de şeriatı yaşayabilir. Başka bir şeriat gelmeyecek. Çünkü Hazreti Muhammed son peygamberdir. Ondan başka peygamber gelmeyecektir. Bunu bizzat Allah'ın kelamı olan Kur'an-ı Kerim haber vermektedir." demiştir. Günümüzde yaptıkları hareket ve gösterilerle Rifailer gündemde bulunmaktadır. Legal olarak camideki açık zikir ve gösterileriyle, sattıkları video kasetleri ve "glasnost" uygularcasına konuşan şeyhleriyle toplumdaki yerlerini almaya çalışmaktadırlar.

İstanbul Grubu ise Kenan Rifai'nin müritleri olarak bilinmektedir. Genelde entellektüellerden meydana gelen son derece modern insanlardır. Onlar için gizli kapaklı bir durum yok, tarikat ötesi bir tarikat görünümündedirler. Çağa, insan ilişkilerine, kadına, tesettüre ve İslami bazı konulara diğer tarikat ve cemaatlerden farklı yaklaşmaktadırlar.

Araştırmamızda Ankara örneği olarak Galip Efendi Ankara dışında bulunması sebebiyle Ömer Efendi'nin müritleri ve tarikatının özelliklerini araştırmayı uygun gördük. Bunlar şeyh olarak ayrı bile olsalar kolları ve yolları aynıdır. Galip Efendi'nin Şeyh'i Mustafa Efendi, Hacı Ahmet Baba'nın Halifesi, Ömer Efendi'nin Şeyh'i Mevlüt Baba'da Hacı Ahmet Baba'nın Halifesi ve torunudur. Kayseri'deki Abdolvahap Efendi'nin üçüncü Şeyh'i Mustafa Efendi, dördüncü Şeyh'i ise Mevlüt Baba'dır. Böylece Hacı Ahmet Baba'da birleşilmektedir. Türkiye'de Rifai'liğin kaynağı Kenan Rifai hariç Erzurumlu Ahmet Baba'ya dayanmaktadır.

1- Ömer Sarıkaya'nın Hayatı

Ömer İbni Ebu Bekir er-Rıfai olarak bilinen Ankara Rıfai şeyh ve halifelerinden Ömer Efendi 1961 yılında Nevşehir ilinin Ürgüp kazasının Ortahisar bucağında dünyaya gelmiştir. Çocukluğu köyünde geçmiştir. Gençliği ise okumak için geldiği Ürgüp'te geçmiştir. İlkokulu köyünde okuyan Ömer Efendi, ortaokul ve liseyi Ürgüp'te okumuştur. Lise mezunu olan Ömer Efendi, okul yıllarında tarıkata merak sarmış ve bir arayış içine girmiştir. Kendi bölgelerinde bulunan bütün şeyhleri ve dergahları gezmiş. Fakat aradığı aşkı ve feyzi bir türlü bulamamıştır. 1977 yılında bizzat buna Erzurum'da Mevlüt Baba isminde büyük bir Rıfai şeyhi var diyorlar. O günün olumsuz şartları içerisinde Erzurum yollarına düşüyor ve nihayet aradığını buluyor. Mevlüt Baba'yı görür görmez onun cazibesine kapılıyor ve orada dersini alarak Rıfai oluyor. 1977'den beri Rıfai tarikatına hizmet ettiğini söylemiştir.

Eğitim durumunu bazı nedenlerden dolayı devam ettirememiş. Tekke ve dergah eğitimine ağırlık vermiş. Tasavvufi konularda kendisini yetiştirmiştir. Kur'an-ı Kerim'i ve dini bilgileri tekkelerde öğrenmiş. Arapçayı ve Osmanlıca'yı Ankara'da üniversitelerin açmış olduğu kurslardan öğrenmiş. Şu anda Arapça konuşuyor ve seri bir şekilde de Osmanlıca okumaktadır. Yaşı genç ve dinamik olduğu için çok okuyor, araştırıyor ve müritlerine faydalı olmaya çalışıyor. Kendisi tarikat zikirlerinin dışında haftada birgün, müritlerine Kur'an-ı Kerim dersi, Fıkıh dersi ve sohbetleriyle de tasavvuf dersi vermektedir. İlimsiz, şeratsız tarikatın yaşayamayacağını söylemiştir.

Ömer Efendi Ankara'da bulunduğu için üniversite ortamından ve onların bilimsel çalışmalarından faydalanmasını bilmiş, kendisini maddi ilimler sahasında da yetiştirmiştir. Bizim çalışma yaptığımız sırada Osmanlıca bir tasavvuf eserini Türkçe'ye çeviri çalışması yapıyordu. Kendisi hem okuyor hemde yazıyor. Şiirlerini de bir kitap haline getirmiştir. Tasavvuf ve tarikat konusunda Irak ve Suudi Arabistan'da bulunan Rıfai şeyhleri ile de yakın temasları ve dostlukları vardır. Son zamanlarında bilhassa Suudi Arabistan Rıfai şeyhlerinden Muhammed Alevi ile çok yakın ilişkisi olduğu hatta ondan ders aldığı söylenmektedir.

2- Ankara Dergahının Mekansal Yapısı

Dergah Ankara'nın Mamak ilçesinin Üreğil mahallesinde bulunmaktadır. Mahalle oturumu tepelik olduğundan, dergahı çok uzaklardan bakıldığı zaman görmek olanaklıdır. Çünkü dergah tepenin en üst kısmında bulunuyor.

Dergahın ismi "Ehli Beyt" mescididir. Burada namaz kılınıyor ve ezan dışarı verilerek namaz vakitlerinde dışarıdan cemaatte gelebilmektedir. Dergahın girişinde küçük bir salon vardır ki burası zeminle beraberdir. Sol tarafta çay ocağı vardır. Sağ tarafta ise abdest alacak yer vardır. Girişin tam karşısında "Devran-ı Zikir" salonu bulunmaktadır. Zikir salonuna girince sol tarafın duvarında Rifai burhanları için şiş ve kılıçlar asılı bulunmaktadır. İç duvar ve perdelerinde Hat Sanatları'yla işlenmiş dini motifler bulunmaktadır. Hat yazılarının çoğu Peygamberimiz'in ve Ahmet er Rifai'nin sözlerinden meydana gelmiştir. Şeyhin oturduğu mihrap kısmı özel olarak yaptırılmıştır. Yeşil renkte tek bir desenli halı ile kaplıdır. İçeride küçük bir kitaplıkta vardır.

Tekkenin sol kısmında tekkeye kapısı açılan bir yemekhane vardır. Buranın üzeri iki katlıdır. Birinci kat kütüphane, okuma salonu ve video izleme kısımları vardır. İkinci kat ise yatakhane ve misafirhane olarak kullanılmaktadır. Buranın giriş kapısı yan taraftan yapılmaktadır. Burada sürekli kalan öğrencilerde bulunmaktadır. İleride medreseye dönüşüp ders verilmeside düşünülmektedir. Üstadın evi ise dergahın bitişiğinde bulunmaktadır.

Ehli Beyt Vakfı olarak birde vakıf kurmuşlar. Toptan Zahire Ticareti ve kuru gıda üzerinde çalışmaktadır. Böylece hem tekkeye bir gelir sağlanmakta, hemde işsiz olan kişileri istihdam etme imkanları meydana gelmektedir. Müritlerinin çoğu bu vakfa ve ticari faaliyete ortak olmaktadır. Başkalarına muhtaç olupta minnet altında kalmamak için bu tür ekonomik faaliyeti yaptıklarını söylemişlerdir.

3- Ömer Efendi'nin Şairlik Yönü

Malumdur ki şiir insan ruhu üzerinde tarihler boyunca derin bir tesir bırakmış ilahi bir sanattır. Tasavvuf ehli coşkulu ve irticali bir şekilde bunu devam ettirmiştir. Ömer İbni Ebu Bekir er Rifai'de "Viranı" mahlasını kullanarak tasavvufi şiirler söylemiştir.

Ömer (Viran) Efendi'nin Şiirlerinden Örnekler;

Evvel diyelim Bismillah. Rifailer tekkesinde

Muînimiz ola İlah. Rifailer tekkesinde.

Edip vuzu kılıp salat. Ol Resûl'e ver salavat

Evladı Resul Ehli Beyt. Rifailer tekkesinde.

Şahı velayet ulumuz. Mevla'ya çıkar yolumuz

Ali himmettir Pîrimiz. Rifailer tekkesinde.

Silsileyi pîran ile. Erdi Yusuf'u Nail'e

Şehri dil dolu aşk ile. Rifailer tekkesinde.

Ondan nuru hidayet. Etti pasine sirayet

Gavsîyetle Hacı Ahmet. Rifailer tekkesinde.

* * *

Bende-i Allî abayız. Muhibbî rahî Hûda'yız

Ta ezelden mübtelayız. Rifaiyiz Rifai.

Meydanda çalar sazımız. Çoğa bedeldir azımız

İnan gerçektir sözümüz. Rifaiyiz Rifai.

Pîran'a var ülfetimiz. Elfakrûdür devletimiz

Men arefe evradımız. Rifaiyiz Rifai

Adûv sarsa her yanımız. Yoktur asla günahımız

Seyyid Mevlût sultanımız. Rifaiyiz Rifai.

Ayrılmaz içen curamız. Daim zikirdir naramız

Aşk ile dağlı yaramız. Rifaiyiz Rifai.

Şiri yezdan her birimiz. Ciğer deler şimşirimiz

Basra'da yatar Pîrimiz. Rifaiyiz Rifai.

VİRANİ der ol can biziz. Dürri ile mercan biziz

Hak yoluna kurban biziz. Rifaiyiz Rifai.

Dergahında ta ezelde bes dedim

Ey benim İmamım Seyyid Rifai

Sahibi tarikat ben seni bildim

Tarikat rehberi Seyyid Rifai

Uzun yollar himmetinle kısılır

Rahı haktan riyakarlar usanır

Elini tutan himmetini kazanır

Burhanül evliya Seyyid Rifai

Ulaşan senden ali hemmete

La tehaf dediğin yüce devlete

Ararım payını yüzüm sürmeye

Lıvail Alemeyn Seyyid Rifai

Elin tuttum dergahına kıtmırım

Muhammed aşkına himmet et Pirim

Yoluna kurbandır can ile serim

Naibül Enbiya Pirim Rifai

Yedi beyzal Resül'e mazhar

Asarı şöhreti dillerde gezer

Resul'ün evladı şeksiz serteser

Uzmaî velayet Seyyit Rifai

Fakir VİRANİ arzular Seni

Ayağın tozuna fedadır canı

İstemem sensiz ben bu cihanı

Yetiş ya gavsül azam Pirim Rifai

Not: Satırların baş harfleri "DESTUR EBUL ALEMEYN YA RUFAYİ" gelmiştir.

*

*

*

Envar-ı rüşendir uşşak içinde. Serdarı azamdır erkan içinde
Üç makan sahibi şehri batında. Derdimin tabibi dost Mevlüt Baba
Ceddini sorarsan sulbü tahire, Tarrufu var batın ile zahire
Silsilesi çıkar Şah-ı Resul'e. Erenlerin şahı dost Mevlüt Baba
Seni çok severiz canı gönülden. Himmət et masına pak olsun dilden
Mevlam ayırmasın yolum yolundan. Tarikat rehberi dost Mevlüt Baba
Ta elezde belli dedik eleste. Bahçende güllerin var deste deste
Fakire lutfeyle himmet-i buse. An delibin olam dost Mevlüt Baba
Ömer VİRANİ de aşık yoluna. Leylû ne kar hizmetinde buluna
Himmət eyle kemter gede kuluna. Canımın canı dost Mevlüt Baba

*

*

*

Dinle bu sözümlü gel arif isen. Anlayıp bir ibret alabildin mi?
Dervişim demekle derviş olunmaz. Bir kamil insana varabildin mi?
El vermekten mana gönül vermektir. İkrarında sabit kadem durmaktır
Tarikat ummana akan ırmaktır. Sellerine katre olabildin mi?
Canını verdin mi canlar canına. Acep eriştinmi irfan kanına
Karışıp sıdk ile dost kervanına. Gönül kabesine erebildin mi?
Bırakıp gayrini bekleyip kapı. Gönül dedikleri bir ulu yapı
Tevhid baltasıyla İbrahim gibi. Nefsin putlarını kırabildin mi?
Bülbül gibi düşüp aşk ile zara. Canı dilden aşık olup dildare
Vucüd dedikleri şol azım şora. Bab-ı tecelliden girebildin mi?
Melamet ehli ol gezme benlikte. Dallar boyun eğer meyve verdikçe
Bir kemal sahibi insan gördükçe. Eşiğine yüzler sürebildin mi?
Tevazu eyle gel gönüller alıp. Vücud keştisini ummana salıp
Benlik şişesini taşlara çalıp. Yaralı gönüller sarabildin mi?
Virani'yem kaldım zarlar içinde. Baksana gül açmış harlar içinde
Nice kamil vardır horlar içinde. Bilmemki bu sırrı bildin mi?

*

*

*

Hor görme bizi vaize. Biz dervişi Rifaiyiz

Zikreyeriz biz daima. Biz dervişi Rifaiyiz

Ateşle kızar gülümüz. Tevhid okur bülbülümüz

Nadanlan bilmez halimiz. Biz dervişi Rifaiyiz

Gönlümüz hem yare bağlı. Seherlerde zare bağlı

Şah Rifai Pire bağlı. Biz dervişi Rifaiyiz

Eşarımızda var rumuz. Gülşende öter kumrumuz

Muhammed meşreb yolumuz. Biz dervişi Rifaiyiz

Küsenlere darılmayız. Eblehlere yorulmayız

Kin tutmayız kırılmayız. Biz dervişi Rifaiyiz

Burhan verilmiştir bize. Harp ederiz nefsimize

Şiş vururuz göğüsümüze. Biz dervişi Rifaiyiz

Entenut sırrını bilmişiz. Ölmeden evvel ölmüşüz

Bu yola canlar vermişiz. Biz dervişi Rifaiyiz.

VİRANİ'yem Hu çekeriz. Çeşmimizden yaş dökeriz

Can tohumu ekeriz. Biz dervişi Rifaiyiz.

*

*

*

Velayet burcunun mahı. Rifai Seyyid Ahmed'dir.

Keramet şehrinin şahı. Rifai Seyyid Ahmed'dir.

Elini vermiş O'na Resul. Eylemiş hem Hakk'a vusul.

Sahibi erkanı usul. Rifai Seyyid Ahmed'dir.

Envari şemsi şeriat. İmamı piri tarikat

Makamı gavs'ı hakikat. Rifai Seyyid Ahmed'dir.

Goncayı bağı velayet. Madeni keşfi keramet

Zübde-i Ali Muhammed. Rifai Seyyid Ahmed'dir.

Ahmed-i Muhtar dedesi. Ezelde oldum hendesi

Virani'nin efendisi. Rifai Seyyid Ahmed'dir.

*

*

*

Seni sevmek bize farzı vaciptir. Ey benim imamım İmam Hüseyin

Senin deden dost Muhammed Habib'dir. Ey benim imamım İmam Hüseyin.

Baban dahi şahı kerrar Ali'dir.. Senin yolun Muhammed'in yoludur.

Garip gönlüm aşkın ile doludur. Ey benim imamım İmam Hüseyin

Kerbala'da kıydılar sen cıvana. Kıyamette çıkacaklar divana

Lanet olsun Yezid Ziyad Mervan'a. Ey benim imamım İmam Hüseyin

Ta kalu belada sevmişim seni. İzini izlerem dönmezem geri

Peygamber torunu ey din rehberi. Ey benim imamım İmam Hüseyin

Ömer seni görmek diler seherde. Senin derdin yare açı ciğerde

Nola yüzün görebilsem mahşerde. Ey benim imamım İmam Hüseyin

* * *

Gözlerimden kanlı yaşlar. Ağlar Hüseyin aşkına

Şu Kerbala ciğerim Dağlar Hüseyin aşkına

Sevenler dost Muhammed'i. Şefaate kanı Ahmed'i

Yürekten edip feryadı. Söyler Hüseyin aşkına

Anı seven alır berat. Muhibleri geçer sırat

Kızıl kan olmuştur fırat. Çağlar Hüseyin aşkına

Salat Ona selam Ona. Feryat eder Fatma Ana

Aşıklar yasından kara. Bağlar Hüseyin aşkına

Yine yarem oldu beter. Hasretli burnumda tüter

Muharrem matemî tutar. Ağlar Hüseyin aşkına

Anı sevmek yüce devlet. Görürüm cemalin elbet

VİRANİ Yezid'e lanet. Eyleyler Hüseyin aşkına

* * *

Bizi kurtar bu nefsin elinden. Merhamet kıl muhtarına bağışla

Gönlümüz uyandır aşkın elinden. Medet eyle Haydar'ına bağışla

Hasan Hulki Rıza canların canı. Hüseyini mücteba derdim dermanı

Zeynel Baba gibi Ali sultanı. Yad eyleyen güftarına bağışla

Muhammed bakırdır bizlere fener. Caferrus Sadık'tır şems ile kamer
Kazım'ın yolunda kuşandık kemer. Ehli Beyt'in ıkrarına bağışla
Musa Rıza Şah takıyle ba naki. Karlara boyandı Hasan askeri
Yolunu gözlerim İmamım Mehdi. Ol İmamım zamanına bağışla
Ehli beyte Ali abaya. Gavsiyette Hacı Ahmet Baba'ya
O nesli Züllale Yakup Baba'ya. Sanamırın pıranına bağışla
Pirlerin himmeti erenler yolu. Ervahı ezelde nuş ettik dolu
Şehri senamırde Peygamber gülü. Hacı Mevlüt serdarına bağışla
Nişan olmuş bize bundan melamet. Aşkın ile bulsun canım selamet
VİRANİ'ye gerçi pek yüce devlet. La taknatü iş'arına bağışla

*

*

*

Muhammed Mustafa alem sultanı. Sıdk ile yoluna kurban olda gel
Aliyel Murteza şir'i yezdanı. Dini İslam ehli iman olda gel
Hasan'la Hüseyin şebberi şübber. Zeynel Abidin'dir Bakır'a peder
Cafer'i Sadık'tan kuşanıp kemer. Meveddet hükümünü canan olda gel
Musa'yı kazımdır Bağdat'ın şahı. İmam Ali Rıza meşhedin mahı
Gönüller sultanı takıyle naki. Hel ata sırrına ırfan olda gel
Hasani Asker'e ettiler cefa. Onlara zecreden ehli bivefa
Muhammed mehdi kayboldu heyfa. Serabı İmamda mihman olda gel
Virani'yem kurban olam aslına. Muhammed Mustafa Ali nesline
Kamil bir mürşidin düşüp destine. Hakk'a hizmet edip insan olda gel

*

*

*

Nuri cemalinin pervanesiyem. Ya Hazreti Abdulkadir Geylani
Ezelden olunun divanesiyem. Ya Hazreti Abdulkadir Geylani
Eya Bazül eşhep burcu evliya. Dahı gavsül azam şahı etkiya
Canım kurban olsun sultanım sana. Ya Hazreti Abdulkadir Geylani
Hem Hasarı hemde Hüseyini soyun. Muhammed'in ahlakından var huyun
Makamın Bağdat'tır Geylan'dır köyün. Ya Hazreti Abdulkadir Geylani

Hakıpayın sürme olmuş gözlere. Kelamı mücerrep tiryak bizlere

İstımdat edersin kimsesizlere. Ya Hazreti Abdulkadir Geylanı

VİRANİ pür hata gözlerim seni. Hicranınla yanar özlerim seni

Nasıl metheyesin sözlerim seni. Ya Hazreti Abdulkadir Geylanı

* * *

Sülaleyi tahıra. Kerameti bahıra

Himmet eyle fakire. Şeyh Muhammed Alevi

Canımızın cananı. Aşıkların sultanı

Evlıyanın imamı. Şeyh Muhammed Alevi

Meveddet etmek size. Farz oldu ezel bize

Aşk üfle kalbimize. Şeyh Muhammed Alevi

Yıldız ayın güneşim. Bulunmaz asla eşin

Kameri Beni Haşım. Şeyh Muhammed Alevi

Lutfeyle himmet bize. Nazar et gönlümüze

Derman kıl derdimize. Şeyh Muhammed Alevi

Ol gülzarı saadet. Mahı burcu velayet

Hem zübdeyi ehlel beyt. Şeyh Muhammed Alevi

Huzuru sanki cennet. Sözleri külli hüccet

Mevla'dan bize rahmet. Şeyh Muhammed Alevi

VİRANİ'ye keremdir. Dil yareme merhemdir

Sanki Bağı iremdir. Şeyh Muhammed Alevi

* * *

Nuru Çesmi Mustafa. Edrikni Ya Şeyhina

Sulbi paki mürteza. Edrikni Ya Şeyhina

Ya Seydi Ya Rifat. Ya aynı Ya Rifat

Envarı hakkı celi. Mazharı ilmi ali

Evlıyanın kümmeli. Edrikni Ya Şeyhina

Ya Seydi Ya Rifat. Ya aynı Ya Rifat

Gülzar eden nıranı. Munis eden yılanı

Evliyalar sultanı. Edrikni Ya Şeyhina

Ya Seydi Ya Rifai. Ya aynı Ya Rifai

Hakk'ın bize ihsanı. Hep açığı erkanı

Cümle pırlar pıranı. Edrikni Ya Şeyhina

Ya Seydi Ya Rifai. Ya aynı Ya Rifai

Ateşte kızar gülü. Bıllahi yakmaz eli

VİRANİ'ye bülbülü. Adrikni Ya Şeyhina

Ya Seydi Ya Rifai. Ya aynı Ya Rifai

* * *

Mıratı mücele eder. Rifailer Rifailer

Herdem rahı Hakk'a gider. Rifailer Rifailer

Gözetirler bab-ı rıza. Ederler ekberi gazı

Sahibi ol yedi beyza. Rifailer Rifailer

Alıyyül ala halleri. Kılıç, şiş, ateş gülleri

Zıkrullah okur dilleri. Rifailer Rifailer

Tealallah burhanları. Gavsullah'dır pıranları

Seyyid Ahmed sultanları. Rifailer Rifailer

Sahibi Rayet'tir bunlar. Mazharı ayettir bunlar

Ne ali devlettir bunlar. Rifailer Rifailer

VİRANİ'ye kıldı karar. Pıran ile ülfeti var

İmamları Ali Haydar. Rifailer Rifailer

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANKARA VE KAYSERİ'DEKİ RİFAİ TARİKATI ÜYELERİNİN YAPISAL-FONKSİYONEL AÇIDAN DURUMLARI

A- ARAŞTIRILAN GRUPLARIN DEĞİŞKENLERE GÖRE DAĞILIMI

Bu çalışmada toplumsal bir olgu olarak yaşanan din incelenmiştir. "Yaşanan din" kavramı, araştırılan grubun hem din olarak tanımlandığı olguyu, hem de günlük yaşamlarında fiilen yaşadıkları dini içermektedir. Birey ve grupların din olarak tanımladıkları olgu ile fiilen yaşadıkları din arasında her zaman bir farklılık mevcuttur.

Bugün Türkiye'de din en genel hatları ile "Resmî İslam" ve "Paralel İslam" olarak iki temel yapıda ele alınabilir. Dumont'un tanımlaması ile resmî İslam "Devletin doğrudan denetimi altındaki tüm yapıları" kapsar. "Paralel İslam ise devletin denetleyeceği" tüm hızıpleri, tarikatları, birlikleri ve grupları içerir.¹ Tüm dinlerde, biri hümaniter diğeri de otoriter iki yön vardır. Hümaniter yön insanların birbirlerini sevmelerini, Allah sevgisinde birleşmelerini ve uyum içinde olmalarını emreder. Yapısal-fonksiyonel yaklaşımla ifade edecek olursak din; toplumsal uyum ve birey toplum bütünleşmesi açısından insanları kaynaştıran şey gerek Allah'a ve gerekse insanlara karşı duyulan sonsuz sevgidir. Allah'ın insanlardan beklediği yaptırımlar kendisinden korkulduğu için değil onun bağışlayıcı, adaletli ve sevgi dolu sıfatları nedeniyle yerine getirilir. Allah bir korku ve ceza verici olarak algılanmaz, hep iyi yönleri düşünülür.

Buna karşılık otoriter yaklaşım biçiminde Allah'ın kullarından istedikleri

1- Fulya ATACAN, *Sosyal Değişme ve Tarikat, Cerrahiler*, Hil Yayınları, İstanbul, 1990, 14.

yaptırımlar için genellikle, cehennem azabı, katran kuyusu, ateşe atılma gibi cezalandırıcı araçların varlığı hatırlatılır. İnsanlar Allah'ı bir sevgi ve bağışlama denizi olarak değil bir korku, sindirme ve cezalandırma makamı olarak algılamaya başlarlar. Allah kavramı ile sinme, korku ve ceza sözcükleri özdeşleşmeye başlar. Oysa dinler ilk ortaya çıktıkları dönemde hümaniter, inandırıcı ve bütünleştirici yönü daha da ağır basmaktadır.

Tarikatlar yapısal-fonksiyonel açıdan makro sosyolojik bir yaklaşımla baktığımızda tampon kurumlar veya mekanizmalar özelliğini taşımaktadır. "Tampon kurumlar ya da mekanizmalar görece olarak hızlı ve kapsamlı değişme zamanlarında ortaya çıkan, ne eski, ne de yeni yapıya ilişkin olan, yalnızca değişmekte olan yapıda görülen, bütünleşmeyi sağlayan kurum ve ilişkilerdir."²

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler açısından tampon kurum ve mekanizmaların değişme süreci; bireyin, ailenin ve toplulukların ihtiyaçlarını karşılamaları açısından önemlidir. Günümüzde tarikatlar ve özellikle de Rifai Tarikatı bireyi yabancı kent ortamı ve insanlardan korumakta, ona yaşama fırsatı vermektedir. Ekonomik toplumsal ve ailevi sıkıntıları gidererek bireyler arası etkileşim yoluyla bütünleşmeyi ve uyumu sağlamaktadır. Tampon kurum özelliği taşıyan tarikatlar özellikle gelişmekte olan ülkelerde üretim ilişkileri ve güçlerinde gözlenen değişmelere ayak uyduramayan üst yapı kurumlarının boşluklarını doldurmaktaki işlevsellikleri de önemlidir. Bireyleri içinde yaşadıkları topluma uyumlu hale getirmektedir. Tarikatlar değişmekte olan bir toplumda bütünlüğü sağlayan kurumlardır.

Toplumsal yapı içerisinde belirli bir marjinal kesim vardır ki; bunlar ekonomik gelişme ve sanayileşmeye paralellik ve tutarlılık göstermeyen, hızlı bir kentleşme süreci ile kentlerde çoğalan nüfusun kentlerdeki tarım dışı kesimlerin yetersizliği ve kentlerin örgütlenme düzeyinin düşük olması nedeniyle kentlerde hayatlarını sürdüren kişilerdir. Bunlar genellikle küçük boyutlu, tek kişilik, örgütsüz geçici işlerde çalışırlar. Bu kesim kendisini güvenli hissedebilmek, zenginlerle aralarında denge oluşturmak için sigorta olarak dini cemaatleri ve tarikatları seçmişlerdir.

2- Mübaccel B. KIRAY, *Ereğli Ağır Sanayi Öncesi Bir Sahil Kasabası*, D.P.T. Yayını, Ankara, 1964, 31.

1. Rifai Tarikatı Üyeleri İle İlgili Genel Bilgiler

Bu araştırma; Kayseri ve Ankara ili merkez ilçesinde 1994 yılı yaz tatilinde (Temmuz, Ağustos, Eylül, Ekim) yapılmıştır. "Dini cemaatlerin yapısal-fonksiyonel analizi, Kayseri ve Ankara Rifai Cemiyeti örneği olarak ele alınıp incelenmiştir. Tarikat üyelerine mülakat türü anketler uygulanmış ve bunlar çizelgeler halinde gösterilmiştir. Kayseri il merkezinde bulunan Rifai dergahına devam eden yaklaşık 150-200 civarındaki müritlerden 100 tanesine anket uygulanmıştır. Genellikle ankete katılanlar devamlı olarak dergaha gelenlerden seçilmiştir. Bizzat araştırmacı tarafından dergahta bu kişilere zikir öncesi ve sonrası olmak üzere tek tek anket uygulanmıştır.

Anketin uygulanmasında bir takım güçlüklerle karşılaştık. İnsanların mahrem konularından kabul edilen ve maalesef günlük yayın organlarında sürekli istismar konusu olan böyle bir konuda insanlar verdikleri bilgilerin istismar edilmesinden korkmaktadırlar. Bu nedenle önce onların güvenini kazanmak büyük önem taşımaktadır. Buna oldukça gayret gösterilmiştir. Buna rağmen yine de başvurduğumuz kimselerden bazıları ankete katılmayı kabul etmemişlerdir. Bu konuda kimse zorlanmamış, anketin amacı ve içeriği anlatıldıktan sonra katılıp katılmamakta tamamen serbest oldukları belirtilmiştir. Şeyh'lerin zikirden sonra sohbetlerinde de bize yardımcı olmaları için müritlerine tavsiyeleri olmuştur.

Ankara ili Mamak ilçesinde bulunan Rifai dergahına gelen üyelere de yaz tatilinde bizzat orada kalarak anket uygulanmıştır. Burada da gerek haftalık iki sefer olan zikirlerden önce ve sonra gerekse tekkeye gelenlerle bizzat görüşülerek araştırmacı tarafından mülakat türü anket uygulanmıştır. Ankara dergahına devam eden 200-300 kişiden 100 kişisi örnek olarak ele alınmış ve anket uygulanmıştır.

Araştırmamızda alt varsayım olarak, araştırmaya katılan deneklerin çeşitli özelliklerine bağlı değişkenler esas alınmıştır. Bunlar "Tarikat üyelerinin doğum yerleri genellikle köy ve kasabalardır. Yaş grupları ise; daha çok yaşlıların (dünyada başka yapacakları birşeyleri kalmayan insanlar) yoğun olarak tercih etmelerinden dolayı tarikata girmişlerdir. Yaşlı kişiler tarikata girdikleri içinde üyelerinin çoğu evlidir."

Rifai tarikatı üyelerine uygulanan anket verilerinden şu şekilde bilgiler elde edilmiştir. Anket'de yerleşim birimi olarak doğum yeriniz neresidir? biçimindeki birinci soruya verilen yanıtların dökümü çizelge-1'de görüldüğü gibidir.

Yerleşim Yeri	Kayseri		Ankara	
	Sayısı	%	Sayısı	%
Kent	40	40	38	38
Kasaba	12	12	7	7
Köy	48	48	55	55
Başka	-	-	-	-
Toplam	100	100	100	100

Kayseri Rifai tarikatı üyelerinin yerleşim yeri bakımından doğum yerleri % 40'ı kent doğumlu, % 12'si kasaba doğumlu, % 48'i ise köy doğumludur. Ankara Rifai tarikatı üyelerinin ise % 38'i kent, % 7'si kasaba, % 55'i köy doğumludur. Varsayımımızda tarikat üyelerinin doğum yerleri genellikle köy ve kasaba kökenli olduğu vurgulanmıştır. Tarikat gibi geleneksel kurumlara köy ve kasaba kökenliler daha çok ilgi göstermektedirler.

Genel bir kanı olarak tarikat üyelerinin geleneksel toplum yapısının özelliklerini taşıyan köy ve kasabalı olduğu varsayımı % 60 Kayseri ve % 62 Ankara örneği ile doğrulanmıştır. Böyle bir sonucun çıkmasındaki en büyük faktörlerden biri alle nüfus kütüklerinin hala köylerde bulunmasından kaynaklandığı düşüncesi ağır basmaktadır.

Tarikat üyelerinin yaş gruplarına göre dağılımları ise çizelge-2'de görüldüğü gibidir.

Yaş Grupları	Kayseri		Ankara	
	Sayısı	%	Sayısı	%
19 Yaşından Genç	12	12	4	4
20 - 29	32	32	45	45
30 - 39	20	20	30	30
40 - 49	24	24	14	14
50 - 59	8	8	7	7
60 - 69	4	4	-	-
70'den Yukarı	-	-	-	-
Toplam	100	100	100	100

Kayseri Rifai Tarikatı üyelerinin yaş gruplarına göre dağılımları, % 32 oranında 20-29 yaşları arasında yığılma göstermiştir. Bunu % 24 ile 40-49 arasındakiler, % 20 ile 30-39 arası yaş gruplarında ki kişiler oluşturmaktadır. Bu anketlerden de anlaşıldığına göre Ankara Rifai tarikatı üyeleri de nüfusun genç ve dinamik kısmında bulunmaktadır. Bu nedenle tarikat üyelerinin toplumsal yapı içerisindeki yerlerinin anlaşılması ve saptanması gereklidir. Varsayıldığı gibi yaşlıların yoğun olarak tercih ettiği bir kurum değil, üstelik genç ve dinamik bir kesim tercih etmektedir.

2. Üyelerin Aile Yapıları ile İlgili Dağılımları

Aile; "İçinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlama sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerinin belli bir biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar (aile biçimine göre başka yakınlar) arasında belirli ölçüde içten, sıcak güven verici ilişkilerin kurulduğu, toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok yer aldığı bir toplumsal kurumdur."³

Aileyi sosyal bir birlik olarak görenler olduğu gibi, ekonomik bir olgu şeklinde değerlendirenlerde bulunmaktadır. Yaklaşımlar ne olursa olsun bütün tanımlar ailenin, gerek içindeki ilişkilere ve gerekse toplumsal işlevlerine göre kurumlaşmış olan toplumu temsil yeteneğine sahip en küçük toplumsal birim olarak görmektedirler.

Günümüzde aile bir takım yapısal değişiklikler geçirmiştir. Geleneksel geniş aile yerini karı-koca arasındaki ilişki ve çocuklardan oluşan çekirdek aileye bırakmıştır. Eşler arasındaki ilişkilerin iyi düzenli ve uyumlu olması hem kendilerinin, hem de yetiştirdikleri kuşağın ruh sağlığını olumlu etkileyecek ve dolayısıyla bu durum toplumda olan ilişkilere de yansiyacaktır.

Bugün için ideal aile biçimi olarak gösterebileceğimiz aile şekli karı-koca ve çocuklardan oluşan, sevgi ve arkadaşlık, ortaklık ilişkileri esasına dayanan ve aynı ilgileri paylaşan monogomik tiptir.

3- Özer OZANKAYA, **Toplum Bilme Giriş**, A.Ü.S.B.F. Yayını, Ankara, 1984, 281.

Tarikat üyelerinin aile yapısı ve bu yapıya bağlı olarak aile biçimleri, Türkiye'nin genel koşullarından ve bu koşulların oluşturduğu aile yapısı ve aile biçimlerinden soyutlanamaz. Bu nedenle varsayımlarımız şu şekilde olmuştur. Tarikat üyelerinin aile yapıları ataerkil, geniş ailedir. Aile içi ilişkilerde belirgin bir erkek üstünlüğü vardır. Bunlar aile planlamasına karşı, bu nedenle çocuk sayılarının fazla olduğu varsayılmıştır.

Tarikat üyelerinin medeni durumlarına ilişkin veriler çizelge-3'te görüldüğü gibidir.

Medeni Durumları	Kayseri		Ankara	
	Sayısı %		Sayısı %	
Evli	88	88	96	96
Bekar	12	12	4	4
Boşanmış	-	-	-	-
Toplam	100	100	100	100

Tarikat üyelerinin % 88'i evli, % 12'si ise bekadır. Kayseri'de bulunan Rifai üyeleri içerisinde öğrenci çok olduğu için bekar oranı Ankara'dan daha çoktur. Ankara'daki Rifai tarikatı üyelerinin ise % 96'si evlidir. Bekar olanların oranı ise % 4'tür. Araştırmada anketin evlilere alt çok soru yer alması dikkate alınır, evli olanların fazla olması bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Gerek Kayseri Rifai tarikatı üyelerinde, gerekse Ankara Rifai tarikatı üyelerinde boşanmış veya dul bir kişiye rastlanmamıştır. Bunun sebebi olarak sohbetlerde sürekli aile içi huzur ve mutluluğun dile getirilmesi, bir de boşanmanın Allah (CC) katında hoş bir davranış olmamasından kaynaklanmaktadır.

Evlenme insan toplumunun en belirli karakteristiklerinden biridir. Dünyanın neresinde olursa olsun insanların % 90'ı evlenmektedirler. Evlenme konusunda ilk ele alınacak konu eş seçimidir. Gerek erkek, gerekse kadın belli bir yaşa geldiklerinde evlenmeyi ciddi olarak düşünmeye başlar ve bütün ömrünü beraber geçirebileceği bir hayat arkadaşı seçmek ister.

Evlilik olayında eş seçimi önemli bir yer işgal etmesinden dolayı ehemmiyet

kazanmaktadır. Eş seçimi gelişigüzel yapılırsa, eşler arasında güvenli, huzurlu bir aile yapısı oluşturmak olanaksızdır. Mutlu bir hayat için eş seçerken dikkat etmek gerekmektedir. Huzurlu bir toplum, mutlu ailelerle, mutlu ailelerde dikkatli eş seçimi ile olanaklıdır.

Bu nedenle bizde Rıfat tarikatı üyelerine bu yönde bir soru sorduk. Genellikle İslami görüşün ışığında eş seçimi konusunda düşüncelerinin olduğunu gördük. Bu dinin toplumsal ve ailevi yönü üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak aile görgüsü, eğitim ve kültürlü bir eşin önemini dile getirmişlerdir. Bu gerek eşine yardımcı olmada, gerekse çocuklarını yetiştirmede istenilen bir durumdur. Evlenmede mutluluğa tesir eden faktörlerden birisi de huzurlu bir aileden gelmiş olmak, soy güzelliği, anne-baba anlaşmazlıklarının olmadığı, hatta anne-baba ve evlatlarının arasında anlaşmazlıkların olmaması aranır. Görüş ve mızacı birbirine uyması, dünya görüşü ve uzun vadeli gayeler yönünden fikir beraberliği olan bir kimse eş olarak seçilmelidir.

Evlilik geçici bir beraberlik olmadığından, eş olarak seçmek düşüncesinde bulunan kimselerin ailesiyle yakinen tanışmak lazımdır. Bu kimseler sizinde sevebileceğiniz ve arkadaşlık edebileceğiniz tipten kimseler olmalarına dikkat edilmelidir. Eş seçerken aileye danışmalı, ama son kararı kendisinin vermesi uygundur.

Evlenirken eş seçiminde dikkat edilmesi gereken noktalar nelerdir? biçimindeki soruya verilen yanıt çizelge-4'te görüldüğü gibidir.

Çizelge 4. Evlilikte Eş Seçiminde Dikkat Edilecek Noktalar				
Dikkat Edilecek Noktalar	Kayseri Sayısı %		Ankara Sayısı %	
Dindar olması	80	37.8	90	35.7
Soyunun güzelli	20	9.4	40	15.9
Fiziki güzelliği	33	15.5	37	14.7
Zengin olması	16	7.5	32	12.7
Eğitilmiş olması	63	29.8	53	21
Başka	-	-	-	-
Toplam	212	100	252	100

(X) Denekler birden çok maddeyi işaretlemeye serbest bırakılmıştır.

Evlenirken eş seçiminde dikkat edilmesi gereken noktaların dağılımında Kayseri Rifai tarikatı üyelerinin % 37,8'i, Ankara'nın % 35,7'si dindar olmasını tercih etmişlerdir. Dini bilgilere sahip olan ve dinin gereklerini yerine getiren eşlerin çoğunlukla seçilmesinin sebebi; İslam dininin Peygamberi Hazretü Muhammed (SAV) bir hadislerinde "Evlilikte dört şart arayınız" demiştir. Bunlar: a) Temiz bir aileden gelmek, soy güzelliği, b) Dindar olması; "siz dindar olanını seçiniz ki size itaatkar olsun, aile huzurunuz sürekli olsun" diyerek dindar olanın seçilmesini yeğlemiştir, c) Fiziki güzellik. d) Zenginliktir.

Kayseri ve Ankara deneklerinden elde edilen verilerden ikinci sırayı % 29'8 ve % 21 ile eğitilmiş ve kültürlü olması almaktadır. Kayseri'de % 15,5 fiziki güzelliği, Ankara'da ise, % 15,9 ile soyunun güzelliği üçüncü sırada yer almıştır. Ankara'da % 12,7 ile zengin olması dördüncü sırayı alırken, Kayseri'de % 7,5 ile zenginlik beşinci sırada yer almıştır.

Evlü olan Rifai Cemaati üyelerine, eşinizle nasıl evlendiniz? biçimindeki sorumuza verilen yanıtlar çizelge-5'de görüldüğü gibidir.

Nasıl Evlendikleri	Kayseri		Ankara	
	Sayısı	%	Sayısı	%
Tanışıp Anlaşarak	9	10.2	8	8.3
Görücü Usulüyle	77	87.5	83	86.5
Başka	2	2.3	5	5.2
Toplam	88	100	96	100

(X) 12 Kayseri'den, 4'de Ankara'dan bekar denek vardır.

Gerek Kayseri ve gerekse Ankara Rifai Cemaati üyelerinin evlilik biçimleri geleneksel aile yapısına uygun bir sonuç çıkmıştır. Kayseri deneklerinden % 87,5'i, Ankara deneklerinden % 86,5'i görücü usulüyle evlendiklerini söylemişlerdir. Bu durumun kentlerde dahi hala geleneksel yapının görüldüğünün açık bir örneğidir.

Varsayımlarımızda da belirttiğimiz gibi ailelerde baba otoritesi vardır. Ataerkil aile ilişkileri hüküm sürmektedir. Çocukların evlenirken fikirlerinin önemsenmediği, ebeveyninin kararlarının önemli olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Geleneksel aile yapısı bu kesimde hala varlığını sürdürmektedir.

Çağdaş eş seçme biçimi olan tanışıp anlaşarak evlenme, Kayseri deneklerinin %

10,2'sini, Ankara deneklerinin ise % 8,3'ünü teşkil etmektedir. Başka seçeneği Kayseri'de % 2,3 ile iş güvelik ve kaçırma şeklinde, Ankara'da ise % 5,2 ile flört ederek evlilik öncesi tanışıp anlaşarak evlendikleri saptanmıştır.

Rifai cemaati üyelerinin çekirdek veya geniş aile olup olmadıklarını saptayabilmek için çocuk sayısına ve durumuna bakmak gerekir. Bu nedenle ailenizdeki çocuk sayısı nedir? biçimindeki soruya verilen yanıtlar çizelge-6'da görüldüğü gibidir.

Çizelge 6. Ailedeki Çocuk Sayısının Dağılımı								
Çocuk Sayısı	Kayseri				Ankara			
	Erkek Çocuk Sayı	Çocuk %	Kız Çocuk Sayı	Çocuk %	Erkek Çocuk Sayı	Çocuk %	Kız Çocuk Sayı	Çocuk %
Bir	34	38.6	40	44.4	27	27.8	42	40
İki	14	15.9	24	26.6	15	15.5	29	28
Üç	20	22.7	10	11.1	21	21.6	14	13
Dört	12	13.6	10	11.1	12	12.4	11	11
Beş	8	9.2	6	6.8	9	9.3	5	5
Altı	-	-	-	-	9	9.3	3	3
Yedi	-	-	-	-	4	4.1	-	-
Toplam	88	100	90	100	97	100	104	100

Tarikat üyelerinin aile yapılarına ilişkin verilere baktığımızda şöyle bir sonuçla karşılaşmaktayız. Rifai Cemaati üyelerinden Kayseri'dekilerinin % 44,4'ünün bir kız çocuğu, % 38,6'sınında bir erkek çocuğu vardır. Ankara'dakilerinin ise % 40'ının kız çocuğu, % 27,8'inin bir erkek çocuğu olduğu görülmektedir. Bunu % 28 ile iki kızı olan Ankaralıları ve % 26,6 ile iki kızı olan Kayserililer izlemektedir. Çizelgede de görüldüğü gibi erkek çocuk aileleri tarafından fazla istenir olmasına rağmen kız çocukları daha fazladır. Ankara'da 104 kız çocuğuna karşın, 97 erkek çocuk bulunmaktadır. Kayseri'de 90 kız çocuğuna karşılık toplam 88 erkek çocuğunun bulunması düşündürücüdür. Demek ki toplumumuzda erkek nüfusu azalırken kız nüfusu artmaktadır.

Deneklere uyguladığımız mülakat türü anketimizde Bir ailede en az veya en çok kaç çocuk olmalıdır? biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar ve bunlardan elde edilen sonuçlar çizelge-7'de görüldüğü gibidir.

Çizelge 7. Bir Ailede En Az ve En Çok Çocuk Sayısı Durumu								
Çocuk Sayısı	Kayseri				Ankara			
	En Sayı	Az %	En Sayı	Çok %	En Sayı	Az %	En Sayı	Çok %
Bir	4	4	8	8	1	1	-	-
İki	4	4	4	4	8	8	-	-
Üç	24	24	8	8	17	17	15	153
Dört	4	4	16	16	8	8	4	4
Beş	12	12	8	8	8	8	12	12
Altı	-	-	-	-	-	-	3	3
Yedi	4	4	4	4	6	6	6	6
Allah Ne verirse	48	48	44	44	52	52	60	60
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100

Deneklerin çocuk sayısı ile ilgili tutumlarının çizelgedeki dağılımlarından çıkan sonuç, toplumsal değişimin yoğun olduğu günümüz Türkiye'sinde hala insanların eski kadereci anlayışlarının hakim olduğu göstergesidir. "En az çocuk sayısı kaç olmalıdır" sorusuna Kayseri deneklerinin % 48'i Allah (CC) ne verirse yanıtını vermişler, Ankara üyelerinde % 62'si de aynı cevabı vermişlerdir. En çok kaç çocuk olmalıdır sorusuna ise Ankara'daki Rıfai üyelerinin % 60 gibi büyük çoğunluğu ve Kayseri'dekilerin ise % 44'ü Allah (CC) ne verirse yanıtı vermişlerdir. Bunu Kayseri'deki deneklerin % 24'lük oranı ile en az üç çocuk, Ankara'daki deneklerin % 17 ile ikinci sırada yer almışlardır. En çok çocuk sayısı ise % 16'lık oranla Kayseri denekleri dört çocuk demişlerdir. Ankara denekleri ise % 15'le en çok üç çocuk demişlerdir. Çünkü Ankara'da hayat pahalılığı Kayseri'den daha fazladır.

Kayseri ve Ankara Rifai tarikatı üyelerine "aile planlaması uygulamaları" ile ilgili tutum ve davranışları hakkındaki görüşleri çizelge 8'de görüldüğü gibidir.

Yanıtlar	Kayseri Sayısı %	Ankara Sayısı %
Evet	26 29.5	32 34.8
Hayır	62 70.5	64 65.1
Toplam	88 100	96 100

Kayseri deneklerinin % 70,5'i aile planlamasını yani doğum kontrolü önlemlerini almadıkları ve bu tür tutumlara ve uygulamalara karşı olduklarını belirtmişlerdir. Ankara deneklerinden de % 65'lik bir oranla aynı doğrultuda görüş bildirmişlerdir. Kayseri deneklerinden % 29,5'i ve Ankara deneklerinden % 34,8'i ise aile planlamasını benimzedikleri ve uyguladıklarını söylemişlerdir.

Nüfus planlamasını benimseyenler ve uygulayanlar büyük ölçüde bunu geçim zorluklarının bir sonucu olarak görmüşlerdir. "Hayır biz böyle bir şeyi uygulamıyoruz" diyenler ve karşı çıkanlar ise bu konuyu yeterince bilmedikleri veya doğru cevap vermekten çekindikleri düşünülebilir. Örneğin kaç yıllık evlisiniz diye bir soru yöneliyoruz. Yirmi yıl diye cevap veriyor. Kaç çocuğunuz var diyoruz, iki tane diyor. Nasıl oluyorda nüfus planlaması uygulamıyoruz diyorsunuz, dediğiniz zaman İslami ölçülerde birşeyler yaptıklarını söylüyor. Oysa yaptığı şey nüfus planlaması için gerekli önlemlerden birisidir.

Deneklerinin evlilik yılları ile ilgili dağılımları da şu şekildedir.

Yılları	Kayseri Sayısı %	Ankara Sayısı %
0 - 5	16 18.2	23 24
5 - 10	18 20.5	20 20.8
10 - 20	34 38.6	24 25.
20 - 30	12 13.6	29 30.2
30 ve yukarı	8 9.1	- -
Toplam	88 100	96 100

Deneklere Türkiye'de aile planlamasına gerek var mıdır ve doğum kontrolü hakkında ne düşünüyorsunuz? biçimindeki sorumuza verilen yanıtlar çizelge-10'da görüldüğü gibidir.

Çizelge 10. Doğum Kontrolü Hakkındaki Tutumlarının Dağılımı				
Tutumları	Kayseri		Ankara	
	Sayısı	%	Sayısı	%
Dinen Sakıncalı	50	50	55	55
Hiçbir sakıncası yok	8	8	10	10
Sağlık Yönünden Sakıncalı	12	12	10	10
Gereksiz bir uygulama	30	30	25	25
Toplam	100	100	100	100

Deneklerden % 50'si Kayseri'den % 55'i Ankara'dan dinen sakıncalı yanıtını vermiştir. Kayseri'den % 30, Ankara'dan % 25 ise gereksiz bir uygulama diyerek bu yönde bir tutum belirtmişlerdir. Üçüncü olarak % 12 Kayseri, % 10 Ankara sağlık yönünden sakıncası yoktur demiştir. Genellikle hiçbir sakıncası yoktur diyenler kültür ve eğitim seviyesi yüksek olan denekler tarafından verilmiştir.

Aile planlaması çiftlerin istedikleri zaman ve sayıda çocuk sahibi olmak için yaptıkları çaba, düzenleme ve davranışlar dizisi olarak tanımlanabilir. Aile her türlü gereksinme ve kaynaklarını araştırıp, düşünerek, anlaşarak çocuğa sahip olacağına karar verir. Çok sayıda ve kısa aralıklı gebelik ve doğum anne ve çocuk sağlığı yönünden sakıncalı olması, aile planlamasını zorunlu kılar. Ailelere gerekli bilgileri vermek ve böylece gebe kalması baştan önlenerek sonradan sağlıksız yollarla düşüklere baş vurulmasını önlemek, aile planlaması hizmetlerinin temel amacıdır. Günümüz toplumlarında devletin bu yönde ailelere hizmet götürmesi diğer toplumsal görevler gibi kabul edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarında nüfus artışını teşvik eden politikası 1960'lardan sonra değişerek 1965'te nüfus planlaması kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun ile aile planlaması hizmetlerinin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nca kurulan

Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmesi karara bağlanmıştır.

İnsan toplumlarında rastlanan en geleneksel, sosyal kurum olan aile her ne kadar çağımız toplumlarında oluşan hızlı gelişmenin çeşitli baskılarından etkilenerek bir takım yapısal ve fonksiyonel değişikliklere uğramakta ise de, toplumun en küçük birimi olarak önemini sürdürmektedir. Bireylerin çok yönlü gereksinmelerinin karşılanabildiği en uygun ortam olarak tanımlanan ailenin sağlığı ve mutluluğu kuşkusuz toplumun tümünü etkilemektedir. Sağlıklı mutlu aileler için düzenli çocuk yapmak gerekmektedir.

Sorumuzun başına doğum kontrolü yerine kasıtlı olarak aile planması demiş bulunuyoruz. Çünkü Türkçemizde kontrol teftiş anlamına da gelirki bu şekliyle aileler çekinebilir. Artık devlet yapacağımız çocuğa da mı karışacak gibi tepkiler oluşmaktadır. Halbuki iş böyle değildir. Gaye ana ve babanın iradesi haricinde, dünyaya gelmek isteyenlere bir dereceye kadar mani olmaktır. Tıbbi yönden ana çocuk sağlığı, üzerinde titizlikle durulacak kadar önemlidir.

Demografik yönden bugünkü halimizle ileri çağdaş dünya devletlerine ayak uyduramamış, geri kalmış bir toplum olduğumuzdan ve nüfus artış hızı köyde şehirden, fakir semtlerde, zengin semtlerden, eğitilmemiş kesimde eğitilmiş kesimden, dindar kesimde dindar olmayan kesimden fazla olduğundan ileride kalitesiz bir nüfus kalabalığı, Türkiye'de demokrasiyi bile tehlikeye düşürebilir. Çünkü insanın marjinal değeri düşer. PKK'ya ve çeşitli gizli örgütlere eleman yetiştirmiş olur. İdarecilerde insana saygı azalır ve bu durum totaliter rejime kadar yol açar.

Son olarak ekonomik yöndende nüfus artış hızının düşmesi toplumun hayat seviyesini yükseltecektir. Bu tür uygulamaların kabul görmesi için halkın bilinçlenmesi ve kabullenmesi gerekmektedir.

Toplamsal yapımız durağan değildir, değişme içindedir. Toplumsal yapımızın değişmesi bu yapı içindeki kurumları da etkilemektedir. Rifai tarikatı üyelerinde de geleneksel aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru bir değişim vardır. Bu daha çok kentlerde yaşam şartlarının zor olmasından kaynaklanmaktadır. Aile yapılarındaki bu değişiklik fonksiyonel olarak zaman içinde akrabalar arası ilişkilerde de görülmektedir.

Aile de mevcut ilişkilerin anlaşılması amacıyla bazı sorular sorulmuştur. Bunlar ailede görülen otorite, tutum, karşılıklı yardımlaşma ve değişme eğilimleri ile ilgili sorulardır. Bunlara ilişkin veriler çizelgelerde görüldüğü gibidir.

Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayısı	%	Sayısı	%
Evet	24	24	50	50
Hayır	36	36	23	23
Bazen	40	40	27	27
Başka	-	-	-	-
Toplam	100	100	100	100

Deneklerin büyük çoğunluğunun ailelerine danışmadan iş yaptıklarını söylemişlerdir. Bu da demokrasinin aile içi ilişkilere yansımadağının bir kanıtı olabilir. Ailenizde ev içi ihtiyaçlar için alış verışı kim yapar? sorumuza şu yanıtı vermişlerdir.

Seçenekler	Kayseri		Ankara	
	Sayısı	%	Sayısı	%
Kendisi	68	68	70	70
Eşim	4	4	15	15
Çocuklarım	4	4	5	5
Karışık	24	24	10	10
Toplam	100	100	100	100

Burada da çizelgeden anlaşıldığına göre deneklerin aile içi alışverişte kendilerinin % 68'lik ve % 70'lik oranlarla olması demokratikleşmenin ailelerde yaygın olmadığını açık delilidir.

Yine otorite örüntüsünü belirleyen bir başka soru olan evinizde en çok kimin sözü geçer biçimindeki sorumuza verilen yanıt çizelge-13'de görüldüğü gibidir.

Çizelge 13. Aile'de Karar Alma Sürecinin Dağılımı				
Seçenekler	Kayseri Sayısı %		Ankara Sayısı %	
Kocanın	68	68	72	72
Kadının	12	12	10	10
Yaşca Büyük olanın	20	20	18	18
Başka	-	-	-	-
Toplam	100	100	100	100

Kayseri deneklerinden % 68'i, Ankara deneklerinden % 72'si aile'de karar almada kocanın etkili olduğunu söylemişlerdir. Bunu ikinci olarak % 20 Kayseri, % 18 Ankara denekleri ailede karar almada yaşca büyük olanın etkili olduğunu belirtmişlerdir. % 12 ve % 10'luk çok küçük bir oranla ise kadının ailelerinde karar almada etkili olduğunu vurgulamışlardır.

Tarikat üyelerinin aile yapılarında geleneksel aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru çağdaş bir değişme olmuş. Ancak aile ilişkilerinde ise, çağdaş demokratik aile ilişkilerini görmek mümkün olmamıştır. Hala erkek üstünlüğünün hakim olduğu, kadının ev içi ve ev dışı kararlarda söz sahibi olmadığını görüyoruz. Burada çıkan sonuç kadınların ekonomik olarak erkeklere bağımlı olmaları ve kendi ekonomik bağımsızlıklarını kazanamamış olmalarıdır.

Rifai cemaati üyelerinin aile yapıları ve ilişkileri hala geleneksel bir görünüm oluşturmaktadır. Bunun nedeni dini kadınlara bir baskı aracı olarak kullanılmalarıdır. Örneğin: "Bir kimsenin Allah'tan başkasına secde etmesini emretseydim, kadının kocasına secde etmesini emrederdim." hadisini kadınlara sohbetlerinde sık sık kullanmaları bunun açık bir kanıtı olarak belirtilebilir. Kadının görevi erkeğine ve çocuklarına hizmet etmektir düşüncesi yaygındır.

3. Rifai Tarikatı Üyelerinin Eğitim Durumları

Eğitim; en genel anlamda var olan değerlerin bilgilerin ve becerilerin yetişkin kuşaklara aktarılması,kazandırılması biçiminde tanımlanabilir. Bu geniş anlamda eğitim, önce aileden başlar, sokakta, okulda devam eder. Ayrıca dernekler, tarikatlar, basın, televizyon gibi kurumlarda eğitim süreci içinde yer alır. Ancak günümüzde eğitim denilince artan ölçüde okullarda yapılan örgütlenmiş eğitim anlaşılmaktadır.

Bir başka tanımla eğitim; bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla istendik davranış değişmesi meydana getirme sürecidir. Çocuğu toplumsallaştırmada aile eğitimi bir araç olarak kullanılmaktadır. Eğitim yoluyla çocuk aile üyelerinin tutum ve davranışlarını özümseydiği gibi, dış çevreyle de olumlu ve anlamlı ilişkiler geliştirmektedir. Eğitim, bireyin toplumsallaşmasını sağlayan topluma ilişkin bilgilerin kuşaktan kuşağa aktarılacak bilgi birikiminin oluşmasını sağlayan ve böylece toplumsal bütünleşmenin oluşmasında ve devamlılığında etken olan toplumsal bir kurumdur.

Geleneksel eğitimde yalnız bilgi değil aynı zamanda anlamsal değerler ve kültürel davranışlarda aktarılmaktadır. Geleneksel eğitim grup ve topluluk içerisinde toplumsal dayanışmayı sağlarken onlara aynı zamanda diğerlerinden ayırt edici niteliklerde kazandırmaktadır. Ancak geleneksel eğitim kanalıyla iletilen bilgilerin, bir takım toplumsal değerlerle yüklü olması kaçınılmazdır.

Örgün eğitim ise tüm toplumsal yapıyı kapsadığından toplumu bütünleştirici etkisi de makro düzeyde gerçekleşmektedir. Kuramsal eğitimle aktarılan eğitime ait bilgiler sistematik olduğu gibi belli bir yöreye ilişkin olmayıp evrensel niteliklere sahiptir. Bu bakımdan örgün eğitim, rasyonel düşünme, karar verme ve iş yapabilme yetenekleri artırıcı bir işlevi de bulunmaktadır. Bu bakımdan böyle bir ortamda bireylerin toplumsal yapıda var olan tüm teknoloji, bilgi ve insan etkinliklerinden anında haberdar olması beklenir. Çünkü bireyler daha geniş eğitim olanaklarına sahiptir.

Rifai cemaati üyelerinin genel varsayım olarak "Eğitim durumları düşük, okumamış insanlar tarikata ilgi göstermişler. Bu nedenle de mesleklerinde küçük esnaf ve memur çoğunluktadır. Gelir ve tüketim düzeyleri düşüktür. Tüketim kalıpları

açısından geleneksel ilişkiler, yarı kapalı ekonomi hakimdir. Birde faizin ve bankacılığın düşmanı bir görüşleri olduğu düşünülmektedir.

Kayseri ve Ankara Rifai Tarikatı üyelerinin eğitim durumlarına ilişkin bilgiler çizelge-14'te görüldüğü gibidir.

Çizelge 14. Tarikat Üyelerinin Eğitim Durumları Dağılımı		
Eğitim Durumları	Kayseri Sayısı %	Ankara Sayısı %
Okuma Yazma bilmiyor	- -	- -
Sadece okur yazar	- -	- -
İlkokulu bitirmiş	32 32	20 20
Ortaokulu bitirmiş	40 40	30 30
Lise ve dengi mezunu	20 20	27 27
Yüksek öğrenimli	8 8	23 23
Toplam	100 100	100 100

Çizelgede de görüldüğü gibi deneklerden Kayseri'nin % 33'ü, Ankara'nın % 20'si ilkokulu bitirmiştir. Tarikat üyelerinden Kayseri'dekilerin % 40'ı, Ankara'dakilerin ise % 32 gibi büyük bir oranı ortaokulu bitirmiştir. Lise ve Yüksek okul mezunları dağılımında Kayseri ve Ankara arasında belirgin farklar vardır. Kayseri Rifai Cemaati üyelerinin % 20'si Liseyi bitirirken Ankara'da bu oran % 27'dir. Yüksek okul mezununda da Kayseri üyelerinin oranı % 8, Ankara'nın oranı ise % 23'lük bir oranla Kayseri'nin üç katı olmaktadır. Genel olarak çıkan sonuç ise tarikat üyelerinin eğitim durumlarının pek o kadarda düşük olmadığı, lise ve yüksek okul mezunu oranların % 50'leri bulduğu gözlenmiştir. Bu Türkiye ortalamasına göre yüksek, iyi bir sonuçtur.

Deneklerin eşlerinin eğitim durumları ise şu şekildedir:

Çizelge 15. Deneklerin Eşlerinin Eğitim Durumları Dağılımı		
Eğitim Durumları	Kayseri Sayısı %	Ankara Sayısı %
Sadece okur yazar	12 13.6	7 7.3
İlkokulu bitirmiş	56 63.6	57 59.4
Ortaokulu bitirmiş	16 18.2	15 15.6
Lise ve dengi mezunu	4 4.6	12 12.5
Yüksek öğrenimli	- -	5 5.2
Toplam	88 100	96 100

(x) Bekarlar çizelgeye dahil değildir.

Deneklerin eşlerinin eğitim durumlarına ilişkin elde edilen veriler % 63,6 ile Kayseri, % 59,4 ile Ankara'nınkiler ilkokulu bitirmişlerdir. Bunu % 18,2 Kayseri, % 15,6 Ankara denekleri izlemektedir. Eşlerin eğitim durumlarından Kayseri'nin % 4 lise mezunu, Ankara'nın ise % 12 lise mezunu vardır. Kayseri'nin yüksek okul mezunu eşi olan denek yok. Ankara'nın ise % 5,2'dir.

Çocuklarının öğrenim durumları ise çizelgede görüldüğü gibidir.

Öğrenim Durumları	Kayseri Sayısı %	Ankara Sayısı %
İlkokul	40 29.4	46 40.7
Ortaokul	44 32.4	34 30.1
Lise ve Dengi	36 26.5	18 15.9
Üniversite	16 11.7	15 13.3
Başka	- -	- -
Toplam	136 100	113 100

(x) Birden fazla çocuğu olan denekler vardır.

Deneklerin çocuklarının büyük bir bölümü ilkokul ve ortaokul da okumaktadır. Bunu lise ve üniversitede okuyanların oranı izlemektedir. Çocuklarını okutmayan aileye rastlanmamıştır. Çocuklarının eğitimleri ailelerinden daha fazla olduğu görülmektedir.

Deneklerin okula giden çocukların oranı ise şu şekildedir.

Seçenekler	Kayseri Sayısı %	Ankara Sayısı %
Evet	56 63.6	50 52.1
Hayır	32 36.4	46 47.9
Toplam	88 100	96 100

Çizelgeden elde edilen verilere göre de deneklerin büyük çoğunluğunun çocukları okula gidecek yaşta ve okula gitmektedir. Bu oran Kayseri'de % 63,6, Ankara'da % 52,1'dir. Küçük olupta gitmeyenler ise 36,4 Kayseri, % 47,9'la Ankara deneklerinin çocukları izlemektedir.

Çocuklarını okuturken kız erkek ayrımı yapıyor musunuz? şeklindeki sorumuza verilen yanıtlar çizelgedeki gibidir.

Cevaplar	Kayseri		Ankara	
	Sayısı	%	Sayısı	%
Evet	16	18.2	20	20.8
Hayır	72	81.8	76	79.2
Toplam	88	100	96	100

(x) Bekarlar çizelgeye dahil değildir.

Deneklerden okullarda erkek-kız çocuklar nasıl okumalıdır şeklinde sorumuza verilen yanıtlar ve elde edilen tutum ve görüşler çizelgede görüldüğü gibidir.

Seçenekler	Kayseri		Ankara	
	Sayısı	%	Sayısı	%
Karışık okumalı	16	16	9	9
Ayrı ayrı okumalı	84	84	91	91
Başka	-	-	-	-
Toplam	100	100	100	100

Çizelgede görüldüğü gibi deneklerin % 80'i çocuklarını okuturken kız-erkek ayrımı yapar mısınız şeklindeki soruya hayır cevabını vermişlerdir. Buna karşılık % 90 ise "okullarda erkek-kız çocukları ayrı ayrı sınıflarda okumalıdır." şeklinde görüş bildirmişlerdir. Buradan çıkan sonuç şudur. Tarikat eğitiminin deneklerin tutum ve davranışları üzerinde ne kadar etkili olduğunun bir kanıtı olabilir.

Kanıları	Kayseri				Ankara			
	Genel Eğitim		Din Eğitim		Genel Eğitim		Din Eğitim	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
Evet	8	8	12	12	6	6	4	4
Hayır	92	92	88	88	94	94	96	96
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100

Çizelgede görüldüğü gibi deneklerin % 90'ından daha fazlası Türkiye'de genel eğitim ve din eğitiminin yetersiz olduğu görüşünü ileri sürmektedir.

Sızce mükemmel bir din eğitimi nasıl olmalıdır? sorumuza ise çizelgede görüldüğü şekilde yanıtlar vermişlerdir.

Din Eğitimi	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Özel olmalı	53	34.2	42	28.8
M.EB. bağlı olmalı	16	10.5	9	6.1
Diyanete bağlı olmalı	12	7.9	3	2.1
Tarikatlarca yapılmalı	72	47.4	92	63
Toplam	152	100	146	100

(x) Denekler birden fazla yanıt vermişlerdir.

Çizelgede de görüldüğü gibi çoğunluk "din eğitiminin tarikatlarca ve özel eğitim kurumlarınca yapılmalıdır" demiştir.

Çocuklarınızı niçin okutuyorsunuz biçimindeki bir soruya denekler çizelgede görüldüğü şekilde yanıtlar vermişlerdir.

Görüşleri	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Meslek için	12	12	14	14
Bilgili olması için	10	10	18	18
Dine hizmet için	38	38	57	57
Milletine faydalı olması için	26	26	7	7
Toplumda iyi bir yere gelmesi için	16	16	4	4
Toplam	100	100	100	100

Çizelgeden de anlaşılacağı gibi Kayseri deneklerinde, Ankara deneklerinde büyük bir çoğunluğu okuyup meslek sahibi olmaları sonucu beklentileri % 38 Kayseri, % 57 Ankara üyeleri dine hizmet etmek için çocuklarını okuttuklarını söylemişlerdir. Genel felsefe ve inanç bu doğrultuda olduğu için böyle bir sonuç çıkmıştır. Kayseri deneklerinden % 26'si milletine ve toplumuna faydalı olması cevabını ikinci sırada verirken, Ankara deneklerinin % 18'lik bir oranı bilgili olmasını ikinci sırada belirtmiştir. Meslek için ise Kayseri % 12, Ankara % 14'tür.

Ankara Rifai Tarikatı üyelerinin yarısından çoğu çocuklarını dine hizmet etsin diye okuturken, Kayseri'de bu oran düşük, Kayseri'de milletine faydalı olması için % 26'lık bir oranla çocuklarını okuturken, Ankara bu oran % 7 gibi çok düşük bir oranda bulunmaktadır. Bu şekilde sonuçların çıkmasının nedeni, Ankara deneklerinden Refah Partililerin çok olması, Kayseri deneklerinden de Milliyetçi Hareket Partililerin çok olmasının rolü bulunabilir.

4. Mesleki Özelliklerine Göre Dağılımları

Deneklerin mesleklerini saptamak ve bu konudaki tutum ve düşüncelerini belirleyebilmek için çeşitli sorular sorulmuştur. Bunlardan ilki Rifai Cemaati üyelerine sorulan "Mesleğiniz nedir?" biçimindeki sorumuza verilen yanıtlar ve oranları çizelge-23'te görüldüğü gibidir.

Çizelge 23. Tarikat Üyelerinin Mesleki Dağılımı				
Meslekleri	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
İşçi	12	12	25	25
Esnaf	64	64	23	23
Memur	16	16	48	48
Öğrenci	8	8	4	4
Toplam	100	100	100	100

Çizelgedede görüldüğü gibi Kayseri Rifai Cemaati üyelerinin % 64'ünün mesleği esnaf olanlar birinci sırada yer alırken, Ankara Rifai Cemaati üyelerinin ise birinci sırada % 48'lik oranla mesleği memur olanlar almaktadır. Ankara'da esnaf % 23, Kayseri'de de memur % 16'dır. Kayseri'de işçi olan deneklerin oranı % 12 iken bu oran Ankara için % 25'i bulmaktadır. Ankara memur kenti, Kayseri sanayi kenti olduğu için oranların böyle çıkması sağlıklı bir gelişim olmaktadır.

Cemaat olarak Ankara Rifai cemaati, Kayseri'ye göre ekonomik yönden daha toparlanmış gözükmekte, tekkelerini temelden kendi imkanları ile yapmış bulunmaktadır. Kayseri esnaf ağırlıklı ama vakıf kurmak için belli bir parayı bulmakta zorlanmaktadır. Ankara vakıflarını ve gelir getiren kurumlarını kurmuş daha teşkilatçı bir şekilde çalışmaktadır.

Deneklerin eşlerinin mesleki dağılımı ise şu şekildedir:

Çizelge 24. Eşlerinin Mesleki Dağılımları				
Meslekleri	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Ev kadını	85	96.6	87	90.6
İşçi	1	1.1	1	1.1
Memur	2	2.3	8	8.3
Toplam	88	100	96	100

(x) Bekarlara bu tür sorular sorulmamıştır.

Çizelgeden de anlaşıldığına göre deneklerin eşlerinin % 90'ından fazlası ev kadınıdır. Tarikat üyelerinin eşlerinin çalışmaması geleneksel yapının bir ürünüdür. Kadının yeri evi, görevi ise çocuklarını yetiştirmesi, evinin ve namusunun bekçiliğini yapması gibi görüşler hakimdir.

Babalarının meslekleri ise şu şekilde görülmektedir:

Çizelge 25. Babalarının Mesleki Dağılımı				
Meslekleri	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
İşçi	40	40	48	48
Esnaf	36	36	9	9
Memur	8	8	21	21
Başka (Çiftçi, emekli)	16	16	22	22
Toplam	100	100	100	100

Deneklerin babalarının mesleği ile ilgili dağılımları çizelgede de görüldüğü gibi % 48'lik bir oranla Ankara'lılarda işçi birinci sırada yer almaktadır. Bu oran Kayseri'de de % 40'lık bir durumla birinci sırayı almıştır. İkinci sırayı ise Kayseri deneklerinin babalarının mesleği % 36'lık oranla esnaf oldukları almıştır. Ankara'da ikinci sırayı babalarının memur olması ile % 21'lik bir oran izlemiştir. Başka seçeneğinde ise, çiftçi, emekli şoför gibi meslekler yer almıştır.

Deneklere Şu andaki mesleğiniz dışında çok sevdiğiniz  meslek söyler misiniz? dediğimizde Şu yanıtlar alınmıştır:

Çizelge 26. Deneklerin En ok Sevdikleri Mesleklerin Dağılımı				
Meslekler	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Tüccar-Esnaf	47	21.6	27	12.8
Memur-Ğretmen	49	22.5	51	24.2
Hakım-Avukat	14	6.1	6	2.9
Doktor-Subay	36	16.5	33	15.6
İmam-Mft	28	12.9	9	4.1
Politikacı-Polis	8	3.7	15	7.5
Mühendis-Terzi	13	6.1	42	20
Ayakkabıcı-İŞçi	3	1.4	6	2.9
Toplam	218	100	210	100

Rıfat cemaati yelerinden Kayseri'de bulunanların % 22,5'i memur-Ğretmen olmayı isterken bu oran Ankara için % 24,2'dir. Deneklerin çoğunun öğretmenlik mesleğini istemesinin nedeni, yeni yetişen genç kuŐaĐı iyi bir Şekilde eğitmek istediklerindedir. Diğer bir nedeni ise topluma hitap eden, eleman yetiŐtiren ve kendi düşünceleri doğrultusunda kadro yetiŐtirme isteklerinden kaynaklanmaktadır.

Tarikat cemaatlerinde dünyaya pek fazla önem verilmediği kanısı yaygındır. Oysa eldeki veriler bunun hide öyle olmadığını göstermektedir. Örneğin Kayseri deneklerinin % 21,6'sı tüccar-esnaf olmayı yeğlerken, Ankara'da % 12,8 oranında olması zengin olmak güdüsünün nde olduğunun bir kanıtıdır. Bir diğer örnekte doktor-subay olma isteğidir. Bu Kayseri için % 16,5, Ankara için % 15,6'dır. Ankara'nın % 20'side mühendis olmayı istemektedir. Hakim ve Avukatlığı az istemelerinin nedeni İslama uygun düzenin olmaması ve hükümlerin Allah'ın emirlerine göre verilememesinden kaynaklanmış olabilir.

Rıfai tarikatı üyelerine "Ailece görüştünüz üç arkadaşınızın mesleği nedir?" biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 27. Ailece Görüştükleri Kişilerin Mesleki Dağılımı				
Meslekler	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Esnaf	72	32.7	45	15.3
Doktor	24	10.9	12	4.1
Politikacı	12	5.5	16	5.5
Öğretmen	32	14.5	36	12.3
İşçi	20	9.1	58	19.8
Avukat	24	10.9	22	7.5
Polis	12	5.5	24	8.2
Memur	16	7.3	62	21.2
Mühendis	8	3.6	18	6.1
Toplam	220	100	293	100

Kayseri deneklerinin ailece görüştükleri kişilerin mesleklerinde birinci sırayı % 32,7 ile esnaflar almaktadır. Ankara'dakilerin ise % 21 ile memurlar birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırayı Ankara Rıfai cemaati üyelerinden % 19,8'lik oranla işçiler almaktadır. Kayseri'de ise % 14,5 ile öğretmenler almaktadır. Kayseri'de bunu % 10,9'luk oranlarla doktor ve avukatlar izlerken, Ankara'da 12,3'lük bir oranla öğretmenler izlemektedir.

Çıkan sonuç Ankara memur kenti, Kayseri endüstri kenti olduğu için Rıfai cemaati üyeleri de çevrelerinde bulunan ve aynı dergaha gelen insanların mesleki durumları ile aile ilişkileri arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Bu bakımdan Kayseri'de memur tarikat ilişkisi % 7,3, Ankara'da da esnaf tarikat ilişkisi % 15,3'lük bir oranla düşük bir ilişki gözlenmektedir.

Deneklere uygun bir iş olsa hanımınızı çalıştır mısınız? biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar genellikle şu şekilde olmuştur.

Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	20	22.7	18	18.8
Hayır	68	77.3	78	81.2
Toplam	88	100	96	100

(x) Bekarlar dahil değildir.

Kayseri Rıfat cemaati üyelerinden % 77,3'ü, Ankara üyelerinden de % 81,2'si eşlerinin çalışmasını istememektedirler. Sorumuza açıklık getirmek için "çünkü" şeklinde açık uçlu cevaplar istenmiştir. Verilen cevaplar ise genellikle şu şekildedir. "Kadının yeri evdir. Ev işi yeterli, çocuklara ve bana gereği gibi hizmet etsin yeter. Gelirim yeter, eşimin çalışmasına gerek yoktur. Dinen sakıncalı, kadın evinden dışarı çıkmamalı. Zaten ev işlerini ancak becerebiliyor. Şeriata aykırı, dinen kadının çalışması ve kazancı haramdır. Ortam bozuk, ev işleri zaten çok, çocuklarını ihmal etmemelidir. Kadının en güzel görevi annelik ve ev hanımlığıdır, çocuklarına gereği gibi annelik yaparak, onlara islami bilgiler verip topluma millete ve vatana yararlı bir kişi olarak yetiştirmelidir."

Kayseri deneklerinden % 22,7'si eşlerinin çalışmasını isterken, Ankara deneklerinden % 18,8'lik bir oranla eşlerinin çalışmalarını istemektedir. Deneklerin eşlerini çalıştırma sebepleri ise; "Maaşım yetmiyor, gelir getireceği için, İslami kurallara uygun iş olursa, ekonomik zorunluluktan dolayı, bazen gerekebilir. insana en hayırlı eş faydalı olanıdır. Allah (CC) çalışan ve üreteni sever " gibi yanıtlar vermişlerdir.

Görüldüğü gibi geleneksel toplum ilişkilerini ve aile ilişkilerini en açık bir biçimde burada görmek olanaklıdır. Çağdaş değerlerin yer aldığı toplumlarda bu tür değerlerin ağırlıklı olarak yer alması ülkemiz için düşündürücü olmaktadır.

Deneklerin tutum ve davranışlarını ölçmek için "Kızınızın bir işte çalışmasını ister misiniz?" şeklindeki soruya verdikleri cevaplar çizelge-29'da görüldüğü gibidir.

Çizelge 29. Kız Çocuklarının Çalışması İle İlgili Tutumları				
Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	24	27.3	18	18.8
Hayır	64	72.7	78	81.2
Toplam	88	100	96	100

Kayseri deneklerinin % 72'si, Ankara deneklerinin % 81,2'si kız çocuklarının herhangi bir işte çalışmasını istememektedir. Eğitimde kız çocuklarını da okuttuklarını söyleyen denekler, kızlarının bir işte çalışmasını istememekle tutarsız bir davranış sergilemektedirler. Kayseri deneklerinden % 27,3'ü Ankara deneklerinden % 18,8'i ise kız çocuklarının bir işte çalışmasını istemektedirler.

Deneklerin oğullarının çalışan bir hanımla evlenmelerini istemelerindeki görüşleri ve tutumları ise şu şekilde olmaktadır.

Çizelge 30. Erkek Çocuklarının Çalışan Kadın İle Evlendirilmesi Durumu				
Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	34	36.6	26	27.1
Hayır	54	61.4	70	72.9
Toplam	88	100	96	100

Çizelgede de görüldüğü gibi aynı katı geleneksel tutumu burada da görmek olanaklıdır. Fakat erkek çocuklarına karşı oran biraz daha yükselmiştir. Kayseri'de evet diyenlerin oranı % 36,6, Ankara'da ise % 27,1'dir. Çoğunluğu erkek çocuklarının çalışan hanımla evlenmesini istemektedir. Fakat kızları ve eşlerine oranla burada gözlenen durum daha esnek bir tutum arz etmektedir.

5. Sosyo-Ekonomik Durumları

Bir topluluğun toplumsal yapısını belirleyen öğelerden birisi o topluluğu sosyo-ekonomik hayatı ve ilişkilerinin niteliğidir. Topluluk içerisinde oluşan ilişkiler sistemi ve yaşam biçimi de o topluluğun sosyo-ekonomik hayatını meydana getirmektedir.

Rifai cemaati üyelerinin sosyo-ekonomik durumlarını saptayabilmek için oturdukları konut durumunu sorduk, bu konuda elde edilen veriler çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 31. Deneklerin Oturdukları Konutların Durumu				
Mülkiyet	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Kira	20	20	30	30
Kendimin	65	65	58	58
Lojman	-	-	5	5
Başka	15	15	7	7
Toplam	100	100	100	100

Deneklerin oturdukları konut mülkiyeti verilerine göre Kayseri'dekilerin % 65'i kendilerininindir. Ankara'dakilerinde % 58'i kendilerine ait olduğu saptanmıştır. Ankara deneklerinin % 30 ile Kayseri deneklerinin % 20'si ise kirada oturmaktadır.

Anket sorularımızda başka seçenekleri yazılarak araştırmanın daha belirgin hale gelmesine çalışılmıştır. Burada Kayseri deneklerinden % 13, Ankara deneklerinden de % 7'lik oranla başka seçeneği işaretlenmiştir. Bu seçeneği işaretleyenlerin oturdukları mülkiyetin babalarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmamızda kent doğumlu olanların oturdukları konutların kendilerine ait olduğu da ortaya çıkmıştır.

Deneklerin ekonomik durumlarını saptayabilmek amacıyla "toplam aylık geliriniz ne kadardır" biçimindeki soruya verilen yanıtlar ve elde edilen veriler çizelge'de görüldüğü gibidir.

Aylık Gelir (TL)	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
5 milyonun altında	24	24	25	25
5-7 milyon arası	32	32	30	30
7-10 milyon arası	36	36	25	25
10 milyon ve üzeri	8	8	20	20
Toplam	100	100	100	100

(X) 1994 Eylül ayı verileri, temel alınmıştır.

Kayseri deneklerinin gelirlerine ilişkin tablodaki verilere göre en çok yığılma oranı % 36 ile 7-10 milyon arası Ankara deneklerinin % 30'luk oranı ile 5-7milyon arası olduğu saptanmıştır. 5-7 milyon arası Kayseri'de % 32'lik oranla 7-10 milyon arası ve 5 milyonun altındaki deneklerin yer aldığını görmekteyiz. 5 milyonun altındaki Kayseri denekleri ise % 24 oranında olduğu gözlenmiştir.

Ekonomik durumu iyi olan ve 10 milyonun üzerindeki denekler ise Ankara'da % 20'lik bir oranla Kayseri'den daha ileride oldukları saptanmıştır. Bu oran Kayseri'de % 8'dir. Görüldüğü gibi Ankara'da Kayseri'nin iki katı deneklerin 10 milyonun üzerinde aylık gelirleri olduğu saptanmıştır. Bunun temel nedeni Ankara deneklerinin üniversite mezunu oranının Kayseri deneklerinden fazla oluşu ve bunun aylık gelirlerdeki artışının bir etkisi olduğu varsayılmaktadır.

Rıfat tarikatı üyelerinin sosyo-ekonomik yapılarını saptayabilmek ve bu konuda elde edilen verileri kanıtlamak amacıyla "maddi durumunuz nasıl?" diye sorduğumuzda şu yanıtlar alınmıştır.

Durumları	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
İyi	24	24	20	20
Kötü	8	8	10	10
Normal	68	68	70	70
Toplam	100	100	100	100

Çizelgeden de anlaşıldığı gibi Kayseri deneklerinin % 68'i, Ankara'nın % 70'i sosyo-ekonomik durumlarının normal olduğunu kadercı bir şekilde açıklamışlardır. Yine Kayseri deneklerinden % 24'ü, Ankara deneklerinden % 20'si ise ekonomik durumlarının iyi olduğunu söylemişlerdir. Ankara deneklerinin % 10'u, Kayseri deneklerinin ise % 8'i ise ekonomik durumlarının kötü olduğunu belirtmişlerdir. Genel olarak Allah'a şükür diyerek kadercı bir yaklaşım izledikleri saptanmıştır.

Tarikat üyelerine "Ailede sizden başka gelir getiren var mıdır?" sorumuza ise genel olarak şu şekilde yanıtlar alınmıştır.

Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	20	20	30	30
Hayır	80	80	70	70
Toplam	100	100	100	100

Çizelgeden de anlaşıldığı gibi deneklerin % 70 ve % 80'inde ailede başka gelir getiren yoktur. % 30 ve % 20'sinde ise ailelerinde kendilerinden başka gelir getirenin olduğu saptanmıştır. Deneklerin büyük çoğunluğunun banka ile iş yapmadıkları ve banka kredisini faiz olarak nitelendirdikleri saptanmıştır. Tüketim kalıpları açısından geleneksel ilişkiler, yarı kapalı ekonomi hakimdir.

6. Boş Zaman Etkinlikleri

Rıfai Tarikatı üyelerinin boş zaman etkinliklerini ortaya çıkarmak için "boş zamanlarınızda ne yaparsınız?" biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar ve elde edilen bilgiler çizelgede görüldüğü gibidir.

Meslekler	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Gezerim	16	7	15	8
Alışveriş yaparım	24	10.5	6	3.2
T.V. izlerim	48	21	24	12.8
Bilimsel kitap okurum	28	12.3	30	16.1
Dini kitap okurum	72	31.4	84	45.0
Çeşitli derneklere giderim	40	17.5	27	14.4
Kahvehaneye giderim	-	-	-	-
Başka (Spor yapma)	1	0.4	1	0.5
Toplam	229	100	187	100

(x) Denekler birden fazla seçeneği işaretlemişlerdir.

Çizelgede görüldüğü gibi boş zamanları değerlendirmede ve kitle iletişim araçlarından yararlanmada kişinin yaptığı işle olan münasebeti, gelir ve sosyal statüsünün belirleyici bir rol oynadığı bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Ankara deneklerinin %45'i boş zamanlarında dini kitap okuduklarını belirtmişlerdir. Tabii okudukları, dini kitaplar, yoğun olarak tarikat ve tasavvuf ağırlıklıdır. İkinci sırayı Kayseri denekleri %17,5 ile çeşitli derneklere gitme alırken bu Ankara deneklerinde %14'4 dür. Ankara'da ikinci sırayı %16,1 ile bilimsel kitap okuma almaktadır. Kayseri deneklerinde %21 ile T.V. izleme daha çoktur. Çünkü Ankara deneklerinde bu oran %12,8 oranındadır. Gezme her iki şehrin deneklerinde yaklaşık olarak aynı oranlardadır.

Rıfat cematı üyeleri "Kitle iletişim araçlarından şikayetçidir. bu nedenle de radyo ve televizyonun kapatılması gerektiğini söylüyorlar. Ülkenin hemen her sorunun en temelinde dinden sapmaların olduğu görüşü yatmaktadır" şeklinde varsayılmaktadır. Bu nedenle deneklere gazete okuyor musunuz? şeklinde bir soru yönelttik alınan cevaplar çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 36. Gazete Okuyanların Dağılımı				
Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	88	88	82	82
Hayır	12	12	18	18
Toplam	100	100	100	100

Çizelgede anlaşıldığı gibi deneklerin %82'den yukarısının gazete okudukları saptanmıştır. Bunlara hangi gazeteleri okuyorsunuz diye sorduğumuzda şu yanıtlar alınmıştır.

Gazeteler	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Türkiye	15	8.2	27	11.9
Zaman	84	46.2	78	34.4
Tercüman	-	-	3	1.3
Günaydın	-	-	-	-
Milliyet	8	4.4	6	2.7
Hürriyet	16	8.8	3	1.3
Sabah	-	-	3	1.3
Milli Gazete	36	19.8	51	22.5
Akit	21	11.6	54	23.8
Foto Spor	1	0.3	1	0.4
Başka (Selam)	1	0.3	1	0.4
Toplam	182	100	224	100

Kitle iletişim araçlarının topluma olan etkileri, özellikle elektronik kitle iletişim araçları olan televizyon ve radyonun önemi küçümsenmeyecek derecededir. Genel olarak toplum bilimciler göre, kitle iletişim araçları ile toplumda etkili bir değişim sağlanabilir. Az gelişmiş ülkeler için bu daha da değer kazanmaktadır.

Televizyon ve radyo aracılığı ile, ekonomik yönden gelişmiş toplumların eğitim ve teknolojilerine ilişkin bilgiler, az gelişmiş ülkelere verilerek kısa sürede gelişimleri sağlanabilir. Böylece kalıplaşmış geleneksel toplum yapısı, çağdaş toplum yapısına dönüştürülmüş olur. Kitle iletişim araçları sayesinde toplumu oluşturan bireylerin ufkunu, düşüncesini, genişleterek, gitmediği yerler ve konular hakkında bilgi sahibi olmasını sağlar. Kitle iletişim araçlarının toplumdaki tehlikeler, olanaklar ve olaylar hakkında farklı kaynaklara kulak veren geleneksel toplumun kitle iletişim araçlarına yönelmesini sağlar.

Kitle iletişim araçları "ulusal kalkınma ve modernleşme gibi sorunlar üzerinde odaklanmış bir kamuoyu oluşturabilir. Bu konuda kişiler arası sözsözsel nitelikteki az gelişmiş ülke iletişim alışkanlıklarının biçim, nitelik ve etkileri yönlendirilebilir"⁴ denmektedir. Kitle iletişim araçlarının etkisinin toplumu tek başına değiştirici değil, toplumsal ve ekonomik kurulu düzenin pekiştirilmesi yada güçlendirilmesi biçiminde bir etkisi olduğu ileri sürülmektedir. Bu organlar hangi düşünce elamanlarının elinde olursa toplumda o düşünce egemen olmaktadır.

Birey günlük yaşantısı içerisinde, çevrelerinin küçük bir kısmı ile doğrudan ilişki içerisinde. Toplumsal gerçekleri tüm olarak algılamaları büyük ölçüde başkalarının deneyimlerinden etkilenir. Bireyin kitle iletişim araçlarından gördükleri, duydukları, hatta okuduklarından etkilenmesi söz konusudur.

Deneklerin kitle iletişim araçları karşısındaki tutumları ölçmek için "Televizyon izlersiniz?" biçimindeki soruya verilen yanıtların dağılımı şu şekilde olmuştur.

Çizelge 38. Televizyon izleyenlerin Dağılımı				
Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	83	83	67	67
Hayır	17	17	33	33
Toplam	100	100	100	100

Çizelgede anlaşıldığı gibi Kayseri deneklerinin %83'ü, Ankara deneklerin %67'si Televizyon izlemektedirler. Kayseri'nin %17'si, Ankara'nın %33'ü ise televizyon izlemediklerini söylemişlerdir. Gerekece olarak İslama uymayan yayınların olması, çocukların ahlakını bozar endişesi, aile ve toplumsal değerlere aykırı yayınların bulunmasıdır. Genel olarak yaşlı kesimin televizyona karşı bir tavır takındığı gözlenmiştir.

4- Ünsal OSKAY. "Kitle Haberleşme Açısından Sosyal Algılama ve Tutumların Dinamiği" A.Ü.S.B.F. Dergisi, XXIX, sayı 1-2, Ankara, 1975, 7.

Televizyon izleyenlere hangi programları izlersiniz? dediğimizde şu şekilde yanıtlar alınmıştır.

İzledikleri Programlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Haberler	68	30.1	69	27.3
Müzik-Eğlence	4	1.8	6	2.4
Dini Programlar	73	32.3	60	23.7
Belgeseller	28	12.4	33	13
Yerli Filmler	3	1.3	15	5.9
Yabancı Filmler	2	0.9	9	3.6
Açık oturumlar	48	21.2	61	24.1
Toplam	226	100	253	100

(x) Birden çok seçenek işaretlemeleri serbest bırakılmıştır.

Çizelgeden de anlaşıldığı gibi deneklerin büyük çoğunluğu dini programları, haberleri, açık oturumları ve belgeselleri izledikleri söylemişlerdir. Size göre televizyonda hangi program ve konulara ağırlık verilmelidir? diye sorduğumuzda aldığımız yanıtlar çizelgede görüldüğü gibidir.

Konular	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
İlmi konular	63	24.7	73	28.9
Dini konular	67	37.2	97	38.3
Güncel konular	48	18.9	45	17.8
Tarihi konular	51	24	36	14.2
Başka	-	-	2	0.8
Toplam	254	100	253	100

(X) Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Kayseri deneklerin %37,2 si, Ankara deneklerinin %38,3'ü televizyonda dini konulara ağırlık verilmelidir demişlerdir. Bunu ikinci olarak Kayseri deneklerinden %24,7 ilmi ve tarihi konuları istemektedir. Ankara deneklerinin ise %28,9 oranla ilmi konular,%14,2 lik oranlardada tarihi konular almaktadır. Güncel konuları ise Kayseri denekleri %18,9, Ankara denekleri ise %17,8 lik oranlarla son sırada tercih etmişlerdir.

Başka seçeneğinde Ankara deneklerinde 0,8 lik oranlarla islami televizyon yok ve milli geleneklerimize uygun konulara yer verilmelidir demişlerdir.

Verilen yanıtlardan da anlaşıldığına göre Rifai cemaati üyeleri hala eski geleneksel tutucu yapılarını sürdürdüklerini görmekteyiz. Çağdaş değerlere karşı olumsuz tutumlarını sürdürmelerinin nedeni kapalı bir cemaat ilişkisinden kaynaklanmaktadır.

Rifai cemaati üyelerine radyo dinleyip dinlemediklerini ve dinleyenlere niçin dinlediklerini sorduk alınan cevaplar çizelgede görüldüğü gibidir.

Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	91	91	89	89
Hayır	9	9	11	11

Çizelgeden de anlaşıldığına göre deneklerin %90 radyo dinlemektedir. Nedeni ise; özel radyo kanallarının kurulması ve dini yayınlara ağırlık vermesidir. "Niçin" diye sorduğumuzda şöyle yanıtlar alınmıştır. "Dini sohbet ve yayınlar yapıyor. İhtiyaç olduğu için, bölgesel haberleri verdiği için. Toplumda olup bitenden haberdar olmak için gelişmeleri takip edebilmek için, faydalı bilgiler verdiği için" gibi yanıtlar vermişlerdir.

Deneklerin %10 ise radyo dinlemediklerini söylemişlerdir. Çünkü; istediğimiz gibi program yok, vakit yok, tam bir islami radyo yok, tarikata hitap eden radyo yok, dini programlar az gibi yanıtlar alınmıştır.

Müzik dinlemeyi severmişsiniz, dediğimizde ise şu yanıtlar alınmıştır.

Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	76	76	83	83
Hayır	24	24	17	17
Toplam	100	100	100	100

Deneklerin büyük çoğunluğu müzik dinliyor, ama bu müzik daha çok tekke tasavvufi müziği ve ilahî nitelikli olduğu gözlenmiştir.

Ankara ve Kayseri Rifai cematı üyelerinden müzik dinliyoruz, diyenlere hangi tür müzikleri dinlediklerini sorduk alınan yanıtlar çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 43. Dinledikleri Müzikle İlgili Dağılımları				
Dinledikleri Müzikler	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Türk Halk Müziği	24	17.1	18	16.7
Türk Sanat Müziği	28	20	9	8.3
Türk Hafif Müziği	-	-	-	-
Dini Müzik (İlahi)	88	62.9	81	75
Pop Müziği	-	-	-	-
Toplam	140	100	108	100

Deneklerin çoğunluğu dini müzik ilahi dinlerken, ikinci sırayı Türk halk müziği, üçüncü sırayı ise Türk sanat müziği dinleyenler almıştır. Bunu daha çok yaşlı deneklerin dinlediği gözlenmiştir. Hafif müzik ve pop müziği dinleyen yoktur.

Birey tutum ve davranışlarını, belirli gereksinimlerini karşılamak amacı ile düzenler ve yöneltir. Kitle iletişim araçlarının kullanılmasından doğan doyum, kuşkusuz başta gelen bir unsurdur. Bu açıdan bakıldığında, bireyin radyo ve televizyonu hangi gereksinimi karşılamak için, hangi doyumunu sağlamak üzere izlediği hususlarında önem kazanmaktadır. Birey bu yayınların çerçevelediği gereksinimlerini karşılamak için radyo ve televizyon araçlarını kullanmaktadır.

Doğaldır ki, yayınların izlenme nedeni ile izlenen yayınların türü aynı olacaktır. Eğer birey radyo ya da televizyonu haber alma nedeni yada amacı ile izliyorsa, en çok izlediği yayınlarda bu tür yayınlardır. Gençler spor yayınlarını, yaşlılar haberleri, eğitimi yüksek olanlarda bilimsel yayınları izlemektedir. Araştırma yaptığımız kesim dini bir cemaat olduğu için gerek radyo ve gerekse televizyon yayınlarında dini konular istemekte ve de izlemektedirler.

Rifai cematı üyelerinin siyasal bilgilenme süreci hakkındaki görüşleri genel olarak ülkenin içinde bulunduğu durum hakkındaki bilgileri kapsamaktadır. Bundan amaç, deneklerin kendi bireysel yaşantıları dışındaki yaşantıya ne denli ilgi gösterdiklerinin

saptanmasıdır. Diğer bir deyişle tarikat üyelerinin dış çevre ilişkisinin derecesini ortaya koymaktır. Bu konudaki bulgular, ülkenin en önemli sorununun ne olduğu ile bu sorular değişik siyasal bilgi deneylerini saptamak olanaklı olacaktır.

Deneklere "Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?" biçimindeki soruya verilen yanıtlar ve elde edilen veriler çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 44. Türkiye'nin Sorunlarının Dağılımı				
Sorunlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Hayat Pahalılığı	64	14.9	51	12.8
Terör Sorunu	56	13.2	63	15.9
İşsizlik Sorunu	61	14.3	75	18.9
Hükümetin Yetersizliği	73	17	60	15.1
Sistemin Yetersizliği	72	17.8	59	14.9
Dini Bilgilerin Yetersizliği	93	22.8	89	22.4
Toplam	429	100	397	100

Deneklerin ülkenin en önemli sorunlarını dini bilginin yetersizliği olarak açıklamışlardır. Çizelgede de görüldüğü gibi Kayseri deneklerinin % 22,8'i Ankara deneklerinin %22,4'ü bu konuda görüş bildirmişlerdir. İkinci sırayı Kayseri deneklerinde %17'lik bir oranla hükümetin yetersizliği alırken, Ankara'da %18,9 ile işsizlik sorunu almaktadır. Üçüncü sırayı Kayseri deneklerinden %17,8 ile sistemin yetersizliği alırken, Ankara deneklerinde %15,9 lık oranla terör sorunu almaktadır. Hayat pahalılığı Ankara deneklerinde %12,8 iken, Kayseri deneklerinde %14,9 olarak belirtilmiştir.

7. Siyasal ve Kültürel Bilgi Düzeyleri

"Siyasal ve kültürel bilgi düzeyleri düşük, geleneksel yapının korunmasını savunmaktadırlar. Var olan toplumsal yapının değişmesine karşı uyuşumcu bir toplum anlayışları vardır. Bu nedenle yapısal fonksiyonel durumları tampon mekanizma özelliği taşıdıkları" varsayılmıştır.

Her ne kadar teoride din ve devlet işleri birbirinden ayrıdır biçiminde bir genel resmi hükümden söz edilse de, sosyolojik bir gerçek olarak toplum içinde yaşayan her fert, şu veya bu şekilde politikayla ilgilenir. Tarikat üyeleride siyasetle uğraşmadıklarını

ileri sürmektedirler. Fakat onları siyasetten soyutlanmış düşünmek ve bu işlerle uğraşmadıklarını söylemek hatalı olur. Rifai tarikatı üyeleri yapıları icabı iç ve dış politik gelişmeleri dikkatle izlemektedirler. Çünkü haftalık tarikat sohbetlerinde bunlardan sık sık bahsetmektedirler ve günlük literatörü izlemektedirler.

Bizdeki laiklik anlayışı ile batıdaki laiklik anlayışı farklı olduğu için tarikat üyeleri ve görevlileri görünüşte siyaset yapmıyorlar fakat illegâl olarak en büyük siyaseti yapıyorlar. Çünkü durumlar onların bu halde davranış yapmalarını zorunlu kılmıştır. Batı'daki anlamı ile laiklik; din ve devlet işlerinin bir birinden tamamen ayrılmasıdır. Yani dinin devlete ve devletin de dine hiçbir müdahalede bulunmaması demektir. Bizde bu anlam farklı uygulanmaktadır. Dinin devlet işlerine karışmaması ve devletin dini denetlemesi ve yönlendirmesi şeklinde tezahür etmektedir.

Rifai tarikatı üyelerine siyasi, kültürel ve dini konulardaki tutumlarını belirlemek için sorduğumuz anket soruları sırasında hissedilir bir tedirginliğin varlığı dikkati çekmiştir. Cevap verirken bu endişe bazen sözle, bazen de rahatsız bakışlarla dışa vurulmuştur. Çünkü burada verecekleri cevapların bazı kesimleri rahatsız edeceği endişesini taşımaktadırlar. Üyelerin verdiği bu cevaplarla varsayımlarımızı test etme olanağı elde edilmiştir.

Denekler tarikat üyesi oldukları için Türkiye'nin en önemli sorunlarının dinsel içerikli olduğunu söylemişlerdir. Toplumdaki geleneksel yapının çözülmesi ve toplumsal yapının değişmesi bu kesimde ekonomik sorunları ikinci plana atmıştır. Genel felsefe olarak insan bu dünyaya ahireti kazanmak için gelmiştir. Bu nedenle problemler ahiret hayatını tehlikeye sokması ilk sırayı bu tür sorunların almasına neden olmuştur.

İlmi gelişmelerin dine etkisi sorulmuş ve şu cevaplar alınmıştır.

Çizelge 45. İlim ve Din İle İlgili Tutumları				
Yanıtları	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Olumlu	40	40	66	66
Olumsuz	9	9	18	18
Hem olumlu hem olumsuz	51	51	16	16
Toplam	100	100	100	100

Kayseri deneklerinin %51 hem olumlu hem olumsuz %40 olumlu, %9 ise olumsuz yanıtı vermişlerdir. Ankara deneklerinin ise %66 olumlu, %18 olumsuz, %16 ise hem olumlu hem olumsuz etkisi olmuştur, yanıtını vermişlerdir.

Türkiye'nin az gelişmiş olmasının sebebini sorduğumuzda ise alınan yanıtlar ve elde edilen veriler çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 46. Türkiye'nin Az gelişmişliği ile ilgili Görüşleri				
Görüşleri	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Batıya bağımlılık	86	23.6	83	21.7
Öz değerlerden kopma	52	14.3	56	14.7
Din ve aile bağlarının güçsüzlüğü	80	21.9	78	20.4
Hammadde kaynaklarının azlığı	20	5.5	18	4.7
Beceriksiz kişilerin yönetimi	60	18.2	78	20.4
Eğitimin yetersizliği	60	16.5	69	18.1
Toplam	364	100	382	100

Çizelgeden de anlaşılacağı gibi Türkiye'nin az gelişmiş olmasının en önemli nedeni olarak Kayseri denekleri %23,6'lık bir oranla batıya bağımlıdır yanıtını vermişlerdir. Ankara denekleride %21,7 lik oranla aynı doğrultuda görüş bildirmişlerdir. Bunu %21,9 ve %20,4 ile din ve aile bağlarının zayıf olmasına bağlayanlar izlemektedir. Üçüncü sırayı ise %18,2 Kayseri, %20,4 Ankara denekleri beceriksiz kişilerin iş başında olmalarına bağlamışlardır. Eğitimin yetersizliği ve özdeğerlerden kopmalarında %15lik bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Sizce Türkiye'de önemli iş yapanlar kimlerdir? Sorusuna verilen yanıtlar ve elde edilen verilerde şu şekildedir.

Çizelge 47. Türkiye'de Önemli İş Yapanlar Kimlerdir?				
İş yapanlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Devlet adamları	24	10	18	8.8
İlim adamları	68	28.3	36	17.6
Din adamları	36	15	42	20.6
Şeyhler ve büyük zatlar	84	35	87	42.7
Öğretmenler	28	11.7	21	10.3
Toplam	240	100	204	100

Tarikat üyelerinden elde edilen bilgilere göre Türkiye'de önemli iş yapanlar doğal olarak şeyhler ve büyük zatlar birinci sırayı almıştır. Şeyhini sevmek ve en üstün görmek, tarikatın vacibidir. Bu bakımdan Rıfai tarikatı üyelerinden Kayseri'de bulunanların %35'i, Ankara'da bulunanların %42,7'si şeyhler ve büyük zatlar Türkiye için önemli iş yapıyor demişlerdir. Bunu ikinci olarak Kayseri deneklerinden %28,3 lük oranla ilim adamları alırken, Ankara üyeleri %20,6 ile din adamlarını işaretlemişlerdir. Öğretmenler üçüncü sırayı alırken, devlet adamları dördüncü sırayı almışlardır.

İnsan biyolojik varlık olmaktan çıkıp, toplumun bir üyesi olması; ancak toplumda kendinden önce var olan kuralları öğrenmesi, değer ve inançları benimsemesi, onaylaması ve gerçekleştirmesi ile olanıktır. Bireyin içinde yer aldığı toplumun bir üyesi için geçirdiği aşama ise, sosyalleşme ile gerçekleşir. Bu süreçle birey kişilik kazanmakta ve belli bir toplumda yaşamını olanaklı kılan tutum ve davranışları öğrenmektedir.

Birey toplumdaki kuralları, değer ve inançları benimseyip onaylarken, toplumdaki rollerini öğrenirken toplumda var olan olgularla karşı karşıyadır. Bu ise geçmiş kuşaklardan kalıtımla gelmiş araçlar, teknik süreçler, düşünceler, alışkanlıklar ve değerlerin oluşturduğu kültür olgusudur. Birey, ilgili olduğu toplumun kültürünü yaşamının her devresinde alır. Günlük yaşamda daha çok biçimsel alanlarda yoğun bir kültürel bilgi ile karşı karşıya kalır. Bilgiyi alan birey ile veren arasındaki ilişki kaynakların özelliğine bağlı bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bilgi aktaran etmenin sosyalleşme sürecinde önemli etkileri olmasına karşın, bilgi alan birey de her türlü özelliği, bilginin niceliğini veya niteliğini belirleyecektir.

Sosyalleşmeyi toplumdaki maddi ve manevi tüm değerlerin kurallarını, inançlarını, toplumu oluşturan bireylerce onaylanması, bunları tutum ve davranışlarına yansıtması olarak tanımlarsak, kapalı toplum yada geleneksel toplum özelliği gösteren kesimin, o toplum koşullarında sosyalleşmesi doğaldır. Böyle bir toplumda yetişen bireylerin kuralları, değerleri ve inançları geleneksel toplum yapısını yansıtmaktadır. Ankara ve Kayseri Rıfai cemaati üyelerinin geleneksel Türk toplum yapısını hala koruduklarını söylemek olanıktır. Bu konularla ilgili görüşleri ve düşünceleri ortadadır.

Tarikat kesiminde bireylerin sosyalleşme sürecinde, toplumdaki değerleri, tutum ve davranış kalıplarını benimsemesi asıldır. Ancak kentsel yaşamda değişen yaşam koşulları Rifai tarikatı üyelerini de etkileyerek geleneksel kuralların değişmesine neden olmuştur.

Deneklerin bu konudaki düşüncelerini öğrenmek için "bugünkü insanların büyüklerine karşı saygıları nasıl diye sorduğumuzda alınan yanıtlar ve elde edilen veriler çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 48. İnsanların Saygılarının Değişme Durumu				
Saygıları Nasıl	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
İyi	8	8	5	5
Kötü	36	36	45	45
Aileye göre değişir	56	56	50	50
Toplam	100	100	100	100

Deneklerden %50'den fazlası bugünkü insanların büyüklerine karşı saygıları aileye göre değişir yanıtını vermişlerdir. Aile nasıl eğitmiş ve yetiştirip terbiye etmiş ise o şekilde davranırlar demiştir. Kayseri deneklerinden %36'sı kötü derken bu oran Ankara deneklerinde % 45 tir. % 8 ve % 5lik oranlarla da iyi demişlerdir. Eskiye göre geleneklerde değişme vardır dediğimizde şu yanıtı vermişlerdir.

Çizelge 49. Geleneklerde Değişme Durumu				
Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	90	90	93	93
Hayır	10	10	7	7
Toplam	100	100	100	100

Deneklerin % 90'dan fazlası eskiye göre gelenekler değişmiştir. %10 ise bazıları devam etmektedir demişlerdir.

Nelerdir biçimindeki sorumuza ise şu yanıtlar verilmiştir. Örf ve adetlerde değişme, saygı ve sevgide değişme, kültürel alanda değişme olduğunu söylemişlerdir. Genelde dine karşı ilgi ve saygı azaldı. Düğün ve bayramlardaki merasimlerde eski milli

ve manevi değerlerden uzaklaştı. Batı taklitçiliği arttı, aile bağları zayıfladı. Edep haya ve saygı azaldı. Büyük küçük farkı azaldı. İnsanların birbirine olan güveni ve itimadı azaldı. İslami bilgiler azaldı... gibi yanıtlar vermişlerdir.

Hayır diyenler ve bazı kültürel öğeler devam ediyor diyenlerde; yeni yetişen neslin daha kültürlü, bilgili ve bilinçli olduklarını söylemişlerdir.

Misafirlerle evinizde nasıl oturursunuz biçimindeki sorumuza ise şu şekilde yanıtlar verilmiştir.

Çizelge 50. Misafirlikteki Tutumlarının Dağılımı				
Oturma Durumu	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Hep beraber	4	4	9	9
Hanımlar ayrı	52	52	67	67
Duruma göre	44	44	24	24
Toplam	100	100	100	100

Törelere ilgili tutum ve davranışlarını saptayabilmek için, yönettiğimiz soruya Kayseri deneklerin %52'si misafirliğe gittiğimizde hanımlar ayrı erkekler ayrı odada oturdu demişlerdir. Ankara deneklerinde %67'lik bir oranla Kayseri deneklerinden daha fazla olmaktadır. Kayseri deneklerinin %44'ü ise akrabalık ve yakınlık durumuna göre oturdu derken, Ankara'da bu oran %24'tür. %4 ve %9'luk küçük bir oranda hep beraber oturdu diye cevap vermişlerdir. Denekler dini tutumları gereği, nikahı düşen bir kadınla bir erkeğin bir arada bulunmasını uygun görmediklerini söylemişlerdir.

Deneklerin din ve dünya görüşleri hakkındaki durumları, dinsel inançları, değerleri ve kültür olgusu yolu ile nesilden nesile aktarılan törelere, geleneklere, göreneklere tarikat üyelerinin belirgin özelliklerindedir.

Araştırmada deneklere toplumsal inanç durumları hakkında yöneltilen sorudan elde edilen bulgular çizelge 51'de görüldüğü gibidir.

İnançlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Sihir	16	5.6	9	3.4
Büyü	24	8.5	12	4.5
Nazar	72	25.4	69	25.9
Uğur	-	-	-	-
Fal	-	-	-	-
Muska	28	9.8	30	11.3
Keramet	92	32.4	84	31.6
Rüya	52	18.3	62	23.3
Toplam	284	100	266	100

Kayseri deneklerinin %32,4 ü, Ankara deneklerinin %31,6'lık bir oranla keramete inanmayı birinci sırada tercih etmişlerdir. Çünkü Rifai tarikatının diğer tarikatlardan ayıran en önemli özelliği daha doğrusu propagandası burhan dedikleri çeşitli kerametler göstermeleridir. Bunu %25'lik oranla ikinci olarak nazara inanma durumu almaktadır. Üçüncü sırada rüyaların doğru olduğuna inanma, dördüncü sırayı muskaya inanma düşüncesi almaktadır. Batıl bir inanç olan büyü ve sihre inananlarında var olmuş olması, düşündürücüdür. Ancak sosyetenin en çok rağbet ettiği batıl inanç olan uğur ve fala, tarikat üyelerinden inanan çıkmamıştır. Genel olarak çıkan sonuç, kaderciliğin ve batıl inançların dini cemaat içerisinde varlığını sürdürdüğüdür.

8. Din ve Toplumsal Etkinlikleri

Din ve toplum arasında karşılıklı bir etki tepki ilişkisi olduğuna göre, dini inançlar, pratikler, kurumlar, tutumlar ve inanışlar ortaya çıktıkları toplumsal koşullarla yakın ilişki içindedirler. Din; toplum ilişkileri bakımından önemli bir fonksiyonu yerine getirir ve başka toplumsal kurumlarla irtibatlı olmasını sağlar.

Fonksiyonel anlayış tarzına göre din, bir toplumda belli ölçüde inancın fikir ve

pratiklerin modeli olarak geçerlidir. Dini tutum ve kanaatlerin toplumsal uzantıları, dini inancın seküler toplumsal alanlardaki sonuçlarına ve dindar bir insanın, inancının etkisiyle nasıl davrandığına yönelir. Dinin koyduğu ve benimsettiği ahlaki standartlara uygun davranışlarda bulunma, esasen dinin dünyevi etkileriyle ilgili boyutunu ifade eder. Toplumsal olaylarda dindar insanın nasıl davrandığı veya bu gibi alanlarla ilgili davranışlarda insanın dini inancının ne oranda etkin olduğu veya olmadığı boyutunu verilen yanıtlarla inceleyelim.

Bu konuları tesbit edebilmek için deneklere sıkıntınız olduğu zaman ilk müracatı kime yaparsınız? biçimindeki soruya verilen yanıtlar ve elde edilen bulgular çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 52. Sorunlarını Danıştıkları Kişilerin Dağılımı				
Danıştıkları	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Ailem	60	34.9	39	27.1
Öğretmen	4	2.3	6	4.2
İmam	8	4.7	3	2.1
Şeyhim	88	51.2	93	64.6
Komşum	12	6.9	3	2
Toplam	172	100	144	100

Çizelgedende anlaşılacağına göre deneklerin büyük çoğunluğu dini ve dünyevi sorunları olduğu zaman ilk danıştıkları kişi olarak şeyhlerini söylemişlerdir. İkinci olarak da ailelerine danıştıklarını söylemişlerdir. Hem dünya, hemde ahiret işlerini çözecek tek gücün şeyhleri olduğu inancı hakimdir.

Deneklere dini ve dünyevi yaşantılarınız üzerinde en etkili olan kimdir?

biçimindeki sorumuza ise şu yanıtı vermişlerdir.

Etkisi Olanlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Ailem	24	16	15	9.7
Komşularım	-	-	3	1.9
Şeyhim	78	52	97	63
İmam	8	5.3	-	-
Öğretmenim	4	2.7	-	-
Arkadaşlarım	36	24	39	25.4
Toplam	150	100	154	100

Kayseri Rifai cemaati üyelerinden %52'si, Ankara üyelerinin %63'ü dini yaşantılarında en etkili olan kişinin şeyhleri olduğunu söylemişlerdir. Şeyhlerini tanımadan dini ve dünyevi hayatlarının bozuk olduğunu, islami bir hayatlarının olmadığını belirtmişlerdir. İkinci sırayı ise Kayseri deneklerinden %29, Ankara deneklerinden %25,4 lük oranlarla arkadaşlarının, dini ve toplumsal hayatları üzerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. İnsan sosyal bir varlık olduğu için arkadaş çevresinden etkilenmektedir. Üçüncü olarak da ailelerinin etkili olduklarını belirtmişlerdir.

Deneklere dini video izlemisiniz? biçimindeki soruyu şu şekilde yanıtlar vermişlerdir.

Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	84	84	91	91
Hayır	16	16	9	9
Toplam	100	100	100	100

Tarikat zikirleri videoya alındığı için genelde deneklerin büyük çoğunluğu dini video izlemektedirler. İzlemeyenlerin evinde videolarının olmadığı ortaya çıkmıştır.

Rıfai cemaati üyelerine çevrelerinde en çok konuştukları konuları sorduk, alınan cevaplar ve elde edilen veriler çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 55. Çevrelerinde Konuştukları Konuların Dağılımı				
Konuşulan Konular	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Dünyada olup bitenler	40	20.4	42	21.9
Günlük olaylar iş sorunu	36	18.4	24	12.5
Dini konular	72	36.7	78	40.6
Türkiye ile ilgili meseleler	36	18.4	39	20.3
Gelecekle ilgili meseleler	8	4.1	9	4.7
Başka (siyaset)	4	2	-	-
Toplam	196	100	192	100

Çizelgedede görüldüğü gibi Kayseri deneklerinin %36'sı, ankara deneklerini %40,6'sı dini konuları çevrelerinde konuştuklarını belirtmişlerdir. İkinci sırayı dünyada olup biten olaylar, üçüncü sırayı Türkiye ile ilgili meseleler, dördüncü sırayı günlük olaylar ve iş sorunu gibi problemlerle ilgilendiklerini söylemişlerdir. Çok azı siyasi konularda konuştuklarını söylemişlerdir. Görüldüğü gibi tarikatı üyeleri dünya ile ilgili siyasi konularla değil daha çok ahiretle ilgili konuları konuşmaktadırlar.

Diğer insanlarla veya cemaatlerle dini konuda tartışmışsınız dediğimizde ise şu şekilde yanıtlar alınmıştır.

Çizelge 56. Dini Konularda Tartışma Durumu				
Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Sık sık	24	24	20	20
Bazen	76	76	75	75
Hiç	-	-	5	5
Toplam	100	100	100	100

Rıfai cemaati üyeleri dini konularda gerek kendi aralarında gerekse kendilerinin dışındaki dini cemaatlerle tartışma yaptıklarını söylemişlerdir. Kayseri deneklerinin %76,

Ankara deneklerinin de %75'i bazen yaptıklarını söylemişlerdir. %24 ve %20'lik oranlarda ise sık sık tartıştıklarını söylemişlerdir. Çok azı tartışmalara katılmadığını söylemişlerdir. Bunun sebebi dini gruplar ve tarikatlar arasında sürekli bir sürtüşmenin varlığıdır. Her kesim kendi tarikatını, cemaatini ve partisini üstün görmekte, diğerlerini aşağılamakta ve aleyhinde propaganda yapmaktadır. Bu nedenle cemaatler arası sürekli bir sürtüşme devam edegelmiştir ve hala varlığını sürdürmektedir.

Rıfat cemaati üyelerine iyi ahlaklı insan kimdir, biçimindeki sorumuza verdikleri yanıtlar ve elde edilen veriler çizelge 57'de görüldüğü gibidir.

Çizelge 57. İyi Ahlaklı Bir İnsanın En Önemli Özelliği				
Cevaplar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Dindarlık	76	29.2	69	23.8
İtaatkarlık	28	10.8	23	7.9
Doğruluk	72	27.7	87	30
Tefekkür	48	18.5	45	15.5
Zenginlik	8	3.1	6	2.1
Başkalarını düşünme	24	9.2	60	20.7
Başka (Yumşaklık, azim, sabır	4	1.5	-	-
Toplam	260	100	290	100

Kayseri deneklerinde %29,2'lik oranla birinci sırayı dindarlık alırken Ankara deneklerinde %30'luk oranla birinci sırayı doğruluk almıştır. Dindarlık ahlaklı olmak için gerekli bir şart değildir. Ancak doğruluk ahlaklı olmanın temel özelliklerinden biridir.

Geleneksel toplumlarda genellikle dini davranışlarla ahlaki davranışların sıkı bir biçimde birbirine bağlı oldukları, ahlaki davranışlarda dini inançlar, normlar ve değerlerin büyük bir rol oynadığı ve bunları birbirinden ayırt etmenin çok zor olduğu bir gerçektir. Bütüncül yaklaşımlarıyla kurallar koyan İslam dininin toplumsal hayatın her safhasında etkili olduğu da aşıkardır. Ahlaklı yaşayışın her alanında emir ve yasaklarla etkili olarak, dini yaşayışı düzenlediği gibi ahlaki davranışları da düzenlemektedir.

Doğruluk, dürüstlük, sözünde durmak, çalışmak, yalan söylemek, aldatmamak, haksızlık etmemek, başkalarına yardım etmek gibi değerler aynı zamanda dini ve ahlakın değerleri olma özelliğini taşımaktadır. Nitekim Kayseri deneklerinde ikinci sırayı %27,7 ile doğruluğu verirken, Ankara deneklerinde %23,8lik oranla dindarlık yer almaktadır. Kayseri deneklerinde üçüncü sırayı %18,5lik oranla tefekkül düşüncesi oluşturmaktadır.

Tarikatlar genel özellikleri itibari ile kendi şahsi hayatlarını kurtarmak için kurulmuş bir kurum olarak görülmektedir. Fakat kurdukları vakıf ve derneklerle kendilerinin dışındaki insanlara yardım etme fikri günümüzde yaygınlık kazanmıştır. Kayseri deneklerinde bu oran %9,2dir. Çünkü daha henüz vakıflarını kuramamış, dernek olarak faaliyet göstermektedirler.

Kayseri Rifai tarikatı üyelerinin %10,8 i itaatkarlığı işaretlerken, Ankara'da bu oran %7,9 dur. Zenginliği isteyenlerin oranı ise düşüktür. Çünkü ahlaklı olmak için zengin olmak gerekli değildir. Başka seçeneğinde ise yumşaklık, azım ve belalar ve kötü sözler karşısında sabretmek bir ahlaki özellik olarak söylenmiştir.

9. Tarikatla Olan İlişkileri ve Durumları

Tarikatla olan ilişkileri çok yoğun olmaktadır. Her hangi bir problemle karşılaştıkları vakit, ilk müracaat ettikleri tarikat şeyhi ve onun temsilcisi olduğuna göre üyelerin tüm dini, ailevi, sosyal ve kültürel ilişkileri tamamen tarikat ekseninde etrafında oluşmaktadır. Tarikata mensup olmayanlarla ilgili tutum ve görüşlerinin olumsuz olduğu varsayılmaktadır.

Rifai tarikatı üyeleri yine de bunlara ilave olarak konumları ve temsil ettikleri dini cemaat sıfatıyla en az yalan söyleyen, rüşvet yemeyen, kötülöklere karşı mücadele eden, hayır işlerine daha fazla zaman ayıran ve çaba harcayan, vatandaşların birtakım

ihtiyaçlarına yardımcı olan, insanlar arasında uyumu koruyan, var olan geleneksel yapının ve düzenin devamını sağlayan bir grup olarak nitelendirilebilir. Rifai tarikatı yapısı ve gördüğü fonksiyonu itibari ile toplumsal yapıdaki belli bir boşluğu doldurmakta ve bireylere ihtiyaçları olan doyumu sağlamaktadır.

Rifai cemaati üyelerine bu cemaate girmenizde etkili olan kimlerdir, biçimindeki sorumuza verilen yanıtlar ve elde edilen veriler çizelge 58'de görüldüğü gibidir.

Çizelge 58. Rifai Tarikatına Girmenizde Etkili olan Kişiler				
Etki Edenler	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Arkadaşlarım	53	53	52	52
Ailem	8	8	12	12
Komşularım	20	20	16	16
Akrabalarım	12	12	14	14
Öğretmenim	6	6	4	4
Başka	1	1	2	2
Toplam	100	100	100	100

Rifai cemaati üyelerinden Kayseri deneklerinin %53'ü, Ankara deneklerinin %52'si bu cemaate daha önceden girmiş olan arkadaşlarının etkisi ile girdiğini söylemişlerdir. İslamda ve tarikatta irtisat ve tebliğ görevi vardır. Bu nedenle İslami anlatırken aynı zamanda tarikatını da anlatmakta böylece kendi mensup olduğu tarikata elemanlar kazandırmaktadır.

İkinci sırayı Kayseri'de %20 lik oranla komşularının etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu oran Ankara için %16'dır. Kayseri deneklerinin %12'sini, Ankara deneklerinin ise %14'ü, ise akrabaları kanalıyla Rifai tarikatını tanımış ve de girmiştir. Ailenin etkisi Kayseri'de %8, Ankara'da ise %12 oranındadır. Öğretmenlerin Kayseri'de %6, Ankara'da %4'lük oranlarla bir etkisi olmuştur. Başka seçeneğinde ise kendileri araştırarak bulmuşlardır.

Deneklere neden bu cemaate girdiniz biçimindeki sorumuza ise verilen yanıtlar ve elde edilen veriler çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 59. Bu Tarikata Girme Nedenlerinin Dağılımı				
Nedenleri	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Dini yaşamak için	53	53	61	61
Çevremi Genişletmek için	-	-	-	-
Ailem istediği için	2	2	3	3
İşlerimin iyi olması için	1	1	3	3
Şeyhimi beğendiğim için	43	43	33	33
Başka (Dini konularda yetişmek için)	1	1	-	-
Toplam	100	100	100	100

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere deneklerin çoğu dini tam manasıyla yaşamak ve Rifai şeyhlerini beğendikleri için bu tarikata girdiklerini söylemişlerdir.

Ankara ve Kayseri Rifai cemaati üyelerine açık uçlu olarak bu cemaatin en önemli özelliği nedir? diye sorduk alınan yanıtlar ve elde edilen veriler çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 60. Rifai Tarikatının En Önemli Özelliği İle Görüşleri				
Önemli Özellikleri	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Şeriatı tatbik ve bağlılık	36	15.2	66	23.7
Bütün pirlerinin seyit olması	40	16.4	24	8.5
Dürüstlüğü ve edebli olmaları	41	17.5	57	20.4
Şeyhlerinin ılmî ve burhanları	40	16.4	51	18.3
Açık zikir ve ritüelleri	20	8.2	18	6.5
Kur'an ve sünnete uygun bozulmamış olması	36	14.2	36	12.9
Samimi dürsüt müslüman yapması	32	14.1	27	9.7
Toplam	245	100	279	100

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere deneklere Rifai tarikatının en önemli özelliğinin ne olduğunu belirtmelerini istedik tabii alınan yanıtlar aşağı yukarı aynı sorularda Ankara ile Kayseri arasında belli paralellik olduğunu gösteriyor. Kayseri deneklerinin %17,5i dürüst ve edebli olmalarını birinci sırada belirtirken, Ankara denekleri %23,7 ile Şeriatı tatbik ve bağlılığı birinci sırada tercih etmişlerdir. Kayseri denekleride %15,2 ile

bunu tercih etmişlerdir. Ankara denekleri de ikinci olarak, Kayseri deneklerinin birincide tercih ettikleri cevabı tercih etmişlerdir.

Deneklerde ortak olan görüşleri, bütün şeyhlerinin Seyit olması ve bilgili olmaları, sünnete uygun bozulmamış olması, üyelerinin samimi ve dürüst olması, açık zikir ve farklı olan rıfai ritüellerinin bulunmasını en önemli özellikleri olarak belirtmişlerdir.

Şüphesiz her din, mensuplarından inanmanın yanında bir takım pratikleri yerine getirmelerini de ister. Özellikle İslamiyet gibi semavi dinlerin inançtan sonra önem verdikleri dindarlık boyutu ibadetlere katılmadır. İslam dininde de inanmadan sonra ibadetlere katılmanın önemi sık sık vurgulanır.

Bireylerin dindarlığını tesbitte ibadetlere katılmanın veya katılma düzeylerinin yeri önemlidir. İbadetlere katılma, dindarlığın boyutları içinde diğerlerine oranla daha kolay gözlenebilen bir fenomen olduğundan deneklerin durumlarını belirleyebilmek için bu konular üzerinde durduk. Araştırmamızın bu kısmında önce dini metinleri bilme ve okuma oranlarını belirlemeye çalıştık sonra ibadetlere katılma oranlarını tesbit etmeye çalıştık.

Rıfai cemaati üyelerine Kur'an-ı kerimi okurmusunuz biçiminde bir soru yönelttik. alınan cevaplar ve elde edilen veriler çizelge 61'de görüldüğü gibidir.

Çizelge 61. Dini Metinleri Okuma Durumları				
Kur'an-ı Kerimi	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Okumasını bilmem	16	16	18	18
Arasına okurum	36	36	40	40
Sık sık okurum	42	42	40	40
Hiç okumam	6	6	39	39
Toplam	100	100	100	100

Çizelgede de görüldüğü gibi Rıfai tarikatı üyelerinden Kayseri'de bulunanların %42'si, Ankara'da bulunanların %39'u Kur'an-ı Kerimi sık sık okuduklarını belirtmişlerdir. Ankara deneklerinin %40'ı, Kayseri deneklerinin ise %36 ara sıra okurum demiştir. Kur'an-ı bilmeyenler ve hiç okumayanlar ise %20'den daha fazladır. Tarıkata girmek için Kur'an bilmek gerekmiyor. Zaten %50'den fazlası arasıra okuyor veya hiç

okumuyor.

İslami ibadet anlayışı içinde, imandan sonra üzerinde önemle durulan ibadet türü namazdır. Bilindiği gibi namaz, günlük ve belli yaş sınırını aşmış tüm müslümanların sorumlu olduğu bir ibadettir. Bu nedenle deneklere namazlarını sürekli kılp kılmadıklarını sorduk, alınan cevaplar şu şekilde olmuştur.

Çizelge 62. Sürekli Namaz Kılanların Dağılımı				
Cevapları	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Sürekli	93	93	94	94
Arasıra	4	4	3	3
Cumaları	3	3	3	3
Ramazanda	-	-	-	-
Hiç kılmam (Başka)	-	-	-	-
Toplam	100	100	100	100

Görüldüğü gibi deneklerin %90 dan fazlası sürekli namaz kılmakta %3 civarında ise arasıra ve cumaları namazlarını kıldıklarını söylemişlerdir. Buradan çıkan sonuç tarikatların dini yaşamda ve dindarlıkta ne kadar etkili olduğunun bir kanıtı olmaktadır.

Rıfai tarikatı üyelerine çocuklarının sürekli namaz kılp kılmadıklarını sorduk ve şu şekilde yanıtlar aldık.

Çizelge 63. Çocuklarının Sürekli Namaz Kılma Durumu				
Cevapları	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Sürekli	16	16	41	41
Arasıra	36	36	30	30
Cumaları	4	4	9	9
Ramazanda	14	14	6	6
Hiç kılmaz	30	30	14	14
Toplam	100	100	100	100

Rıfai tarikatının üyelerinin çocuklarının ibadetlerini ne oranda yaptıklarını tesbit etmek için sorduğumuz sorudan alınan yanıtlar ve elde edilen verilere göre dağılımı şu şekilde olmuştur. Kayseri deneklerinin çocuklarından %36'sı arasıra, %16'sı sürekli, %14 Ramazanda, %4'ü cumaları namaz kıldığını söylemişlerdir.

Ankara'daki rifai tarikatı üyelerinin çocukları ise %41lik oranla sürekli, %30'u arasıra, % 9 cumaları, % 6'sı Ramazanda namaz kıldıklarını söylemişlerdir. Başka seçenekleri ise çocuğu olmayan veya henüz namaz kulma yaşına gelmemiş olanlardan oluşmaktadır.

Başkaları sizi dini açıdan nasıl görür, dediğimizde ise şu şekilde cevaplar verilmiştir.

Çizelge 64. Deneklerin Dindarlık Boyutları				
Tutumları	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Dindar	72	72	80	80
Çok dindar	24	24	18	18
İlgisiz	4	4	2	2
Başka	-	-	-	-
Toplam	100	100	100	100

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere Rifai tarikatı üyelerini başkaları şöyle değerlendirmiştir. Kayseri deneklerini %72 lik oranla dindar, Ankara deneklerini %80'lik oranla dindar olduklarını söylemişlerdir. Kayseri deneklerinin %24'ünü Ankara deneklerinin %18'ini ise çok dindar olarak nitelendirmişlerdir. Kayseri deneklerinden yeni girenlerin %4'ü ise ilgisiz olarak görülürken, bu oran Ankara deneklerinden %2'lik bir oranla en son yer almaktadır. Genelde çevrelerinden dindar kişiler olarak nitelendirilmektedirler.

Rifai tarikatı üyelerinin dindarlık durumlarını ölçmek için mecbur olursanız dinde helal olmayan şeyleri yaparmısınız? şeklinde sorumuza verdikleri yanıtlar ve elde edilen veriler çizelge 65'de görüldüğü gibidir.

Çizelge 65. Mecbur Kalırsa Dinde Yasaklananları Yapmaları				
Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	16	16	18	18
Hayır	84	84	82	82
Toplam	100	100	100	100

Mecbur kalınırsa ölmeyecek kadar hayatı önem taşıyan konularda herhangi birşeyi kullanmaya ve yemeye İslam dininin müsadese olmasına rağmen Kayseri Rifai tarikatı üyelerinin %84'ü, Ankara Rifai tarikatı üyelerinde %82'si hayır yanıtını vermişlerdir. Kayseri deneklerinin %16'sı, Ankara deneklerinin ise %18'i mecburiyet olursa kullanırız yanıtını vermişlerdir. Buradan çıkan sonuç dinin cevaz vermesine karşın geleneksel tutuculuğun devam ettiğini göstermektedir.

Bu cemaata gitmeden önce başka cemaatlerle ilişkileriniz olduğumu biçimindeki soruya ise şu yanıtları vermişlerdir.

Çizelge 66. Rifai Olmadan Önce Diğer Tarikatlarla İlişkileri				
Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	28	28	33	33
Hayır	72	72	67	67
Toplam	100	100	100	100

Kayseri deneklerinin %28'i, Ankara deneklerinde %33'nün Rifai olmadan başka bir tarikatla ilişkileri olmuş, diğer kalan büyük bir çoğunluğu ise ilk defa Rifai cemaati ile ilişkisi olmuştur.

Rifai tarikatı üyelerine mensubu oldukları tarikatın sohbetlerine katılma durumlarını sorduk ve şu yanıtları aldık.

Çizelge 67. Deneklerin Tarikat Ayınlarına Katılma Durumu				
Cevapları	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Haftada bir	84	84	79	79
15 günde bir	5	5	9	9
Ayda bir	3	3	3	3
Ara sıra	8	8	9	9
Nadiren	-	-	-	-
Toplam	100	100	100	100

Çizelgeden de anlaşılacağı gibi, Kayseri deneklerinin %84, Ankara deneklerinin %79'u haftada bir veya iki gün Rifai zikirlerine sürekli katıldıklarını belirtmişlerdir. Kayseri deneklerinden %5'i onbeş günde bir, %3'ü ayda bir, %8'de arasıra katıldıklarını

söylemişlerdir. Ankara deneklerinde %9'u onbeş günde bir, %3 ayda bir, %9'u da ara sıra katıldıklarını söylemişlerdir.

Deneklere kaç yıldan beri bu cemaatin içindesiniz dediğimizde ise şu şekilde yanıtlar alınmıştır.

Çizelge 68. Deneklerin Bu Tarikatta Bulunduğu Yılların Dağılımı				
Yıllar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Bir	20	20	9	9
İki	5	5	15	15
Üç	20	20	9	9
Dört	16	16	3	3
Beş	17	17	21	21
Altı	-	-	3	3
Yedi	9	9	18	18
Sekiz	4	4	6	6
Dokuz	8	8	10	10
On ve yukarı	1	1	6	6
Toplam	100	100	100	100

Deneklere herhangi bir bireyin dinini yaşaması için mutlaka bir tarikata girmesi gereklidir, dediğimizde alınan yanıtlar ve elde edilen veriler çizelgede görüldüğü gibidir.

Çizelge 69. Tarikatın Gerekli Olup Olmadığı İle İlgili Tutumları				
Yanıtlar	Kayseri		Ankara	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	93	93	94	94
Hayır	7	7	6	6
Toplam	100	100	100	100

Bu soru deneklere açık uçlu olarak sorulmuştur. Nedeni ise deneklerin bu konudaki tutumlarını tam ölçebilmektir. Çizelgede de görüldüğü gibi Kayseri deneklerinin %93'ü, Ankara deneklerinin %94'ü insanın dinini yaşayabilmesi için bir tarikata girmesi gereklidir yanıtını vermişlerdir.

Nedenleri; "Allah'a ulaşmak için bir mürşide ihtiyaç vardır. İslamı daha iyi

kavrama ve yaşamak için tarikata girmek gereklidir. Tarikata bağlanmayanın ve şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır. Gerçek müslüman olmak için, tarikat oto kontrol görevini yapıyor. Tarikatsız kuru kuruya şuursuz ibadetlerin zevki olmaz, tarikatsız şeriat, şeriatsız din olmaz, dinsiz insan olmaz. Cennete ancak tarikatlardaki zikir yolları ile girilir. Zamanımızda tarikatsız kişi kendini koruyup kurtarmaz, nefisini terbiye etmek ve cennete gitmek tarikatla olur. Dini bilgileri öğrenmenin ve yaşamının yolu tarikattır. Allah'a kişiyi ulaştıracak Seyid bir şeyh gereklidir..." gibi yanıtlar vermişlerdir.

Tarikata gerek olmadan da kişi İslami yaşayabilir diyenlerin oranı ise %6 ve %7 dir. İslami eğitimi almış, şeriatı tam manası ile bilen kişi tarikata girmeden kendisini kurtarabilir demişlerdir.

Rıfai tarikati üyelerine mensup olduğunuz tarikatın size yüklemiş olduğu ferdi sorumluluklar nelerdir biçimindeki açık uçlu sorumuza genel olarak şu şekilde yanıtlar verilmiştir.

"Günlük olarak şeyhin tarif ettiği dersleri olan zikirleri çekmek, Şeriatı Muhammediyye'ye tam manası ile uymak ve yaşamak, nafie ibadetler, dualar, zikirler ve ritüeller yapmak, çalışmalarımızda işlerimizde dürüstlük ve Allah'ın emirlerine uymak, mü'min olarak yaşamak, yaşatmak ve bu uğurda fedakarlıkta bulunmak, günlük, haftalık ve belirli mübarek günlerde toplanmak, dini konuları öğrenince, eski kötü alışkanlıkları terketmek, beş azayı Allah'ın emirlerine ve şeriata uygun kullanmak, helal kazanç, ticarete edep ve topluma karşı saygılı olmak, insanlara maddi ve manevi konularda yardımcı olmaktır.

Yalan söylememek, emre itaat ve haram yememek, aileye karşı, çocuklara ve diğer insanlara iyi davranmak, dini bilerek yaşamak, tesbihat ve edebli olmak, bir mum gibi kendini eritip, etrafı aydınlatmak, Allah'a ve Resülüne tam itaat ve teslim olmak, adımını atarken bile hakkın rızasını düşünmek, sadık bir mürid olmak, İslamı tebliği etmek, Tarikat; haram olan şeylerden uzaklaştırdı ve yaşantımızı şeriata uygun hale getirdi. Bize Allah korkusunu verdi. Yasaklayıcıyı kalbimize koyarak kendimizi kontrol etmemizi sağladı. İçinde yaşadığımız toplumla ve insanlarla üç günlük dünya için sürtüşmeye

lüzum olmadığını, kardeşçe yaşamamız gerektiği inancını bize verdi. Kılı kırk yararçasına yaşamayı öğretti...." gibi yanıtlar verilmiştir. Tarikat üyelerinin genel toplumsal yapıları icabı, kaderci ve kanaatkar bir tutum içinde oldukları ortaya çıkmıştır.

Son olarak Rıfai tarikatı üyelerine gösterdikleri yakın ilgiden dolayı teşekkür ederek, eklemek istediğiniz veya bana şöyle bir soru bekliyordum, sormadınız dediğiniz bir konu varmıdır, biçimindeki sorumuza şu yanıtlar verilmiştir.

Ailemin tarikatta olup olmadığını sorabilirdiniz. Bu cemaate girerek dini bilgim artı ve tebliği etmeyi öğrendim islamın yarısı zahiri olan şeriat, yarısı batını olan tarikattır. Bu yol ben müslümanım diyen her insana gereklidir gibi yanıtlar vermişlerdir. Bir mürid de:

"Edep bir tac imiş nuru Hüdadan

Giy o taci emin ol her beladan!" beyitini okuduktan sonra:

"Tarikat öncesi hayatım islami değildi, tarikat beni islam yoluna, Kur'an yoluna, şeriat-ı Muhammed Yoluna getirdi. Kişi girdiği tarikatın ehemmiyetini bilmelidir." demiştir. "Müslümanım deyipte bile bile küfür sistemini kabul edenleri Allah(cc) ıslah etsin, hidayet nasip etsin. Tarikat mektebinin dersi şeriattır, şeriat, tarikat ve hakikat bir arada olmalı, çünkü bunların üçüde haktır. Sevdiğini Allah için sevmek veya buğuz etmek gerekir. Bu yol islamın özüdür. Eğer islam ağaçsa tarikat meyvedir. Meyvesiz ağaç kuru kütük olmaktadır. İnsan bu yolda hakikatları görür. Gerçek terbiye ve insan eğitimi tarikatlarla olur. Araştırmanızın hayırlara vesile olmasını dilerim..." diye cevaplar vermişlerdir.

Genel olarak bir sorgulama niteliği taşıyan ankette önceleri tedirgin olan Rıfai tarikatı üyelerinin sonunda bu tedirginliğin gittiğini gözlemlemiş bulunuyoruz. Hatta bu çalışmayla kendi tarikatlarının bilim literatürüne girerek dışa açılacağı inancı hakim olmaktadır. Tek korkuları basının ve emniyet güçlerinin eline geçmesi ve bu bilgileri kötüye kullanmaları olmuştur.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu araştırmada dini cemaatlerin yapısal fonksiyonel analizi; Kayseri ve Ankara ılı Rifai cemaati örneklem olarak ele alınıp incelenmiştir. Çok boyutlu bir fenomen olarak kabul edilen dini cemaatler ve özellikle Rifai cemaati günümüz Türk toplumunda ve insan hayatında hangi yönleriyle ve ne derecede etkili olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş özelliği taşıyan birinci bölümde, araştırmanın konusu, amacı, varsayımları ve kullanılan teknikler üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde kuramsal çerçeve belirlenerek araştırmada kullanılan kavramlar üzerinde durulmuştur. Örnek olarak dini cemaatlerin yapısal - fonksiyonel analizi, tasavvuf ve tarikat kavramları sosyolojik olarak ele alınıp incelenmiştir. Üçüncü bölümde Rifai tarikatının yapısı, tarihi, kurucusu ve özellikleri ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye'de tarikat olgusu, rifai tarikatının Türkiye'ye girişi, Erzurum, Kayseri, Ankara Rifai şeyhleri ve özellikleri de bu bölümde ele alınıp incelenmiştir. Dördüncü bölüm Kayseri, Ankara ılı merkezindeki Rifai tarikatı üyelerine anket yöntemi uygulanmıştır. Bu bölüm elde edilen bilgi ve verilerden oluşmaktadır.

Araştırmanın amacı ve kapsamı, kendine özgü bir yapısı olan Rifai cemaati üyelerinin yapısal - fonksiyonel durumlarını saptayabilmek için uygulamalı kısımdan elde edilen verileri değerlendirdik. Buna göre deneklerin %40'ı kent, %60' ise köy ve kasaba kökenli olduğu ortaya çıkmıştır. Buradan elde edilen verilere göre, "tarikat üyelerinin doğum yerleri genellikle köy ve kasabalardır", diye kurduğumuz varsayımımız doğrulanmış bulunmaktadır. Deneklerin %70'nin yaşı kırkın altında olması, tarikata giren bireylerin daha çok yaşlı kişilerin tercih ettiği bir olgu olmadığını ortaya koymasından önemlidir. Genel kanı tarikata yaşı yetmiş, işi bitmiş insanların girdikleri şeklindedir. Elde edilen veriler bunu böyle olmadığını göstermiş ve varsayımımızın tersine bir sonuç çıkmıştır.

Rifai tarikatı üyelerinin aile yapısı ve bu yapıya bağlı olarak aile biçimleri,

Türkiyenin genel koşullarından ve bu koşulların oluşturduğu aile yapısı ve aile biçimlerinden soyutlanamaz. Bu nedenle denekler kentde yaşadıkları için varsayımımızın tersine aile yapıları ata erkil geniş aile değil, daha çok çekirdek aile dediğimiz; anne baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan modern aile özelliği göstermiştir. Deneklerin çoğunluğu evlidir. Eş seçiminde dini tutumları ağır basmaktadır. Bu nedenle çoğunluğun eşleriyle görücü usulle evlendikleri saptanmıştır. Çocuklarının ve gençlerin ise tanışıp anlaşarak evlenmeyi tercih ettiklerini görmekteyiz. Bu etkilerin çekirdek aile yapısının benimsenmesi giderek baba otoritesinin azalması, kadının statüsünde değişme ve çocuğun psikolojik yönüne daha fazla önem verme gibi tutumların oluşmasına neden olmuştur. Kısacası ailenin yapısında ve rollerinde meydana gelen değişmeler bu tür tutumların oluşmasına neden olmuştur. Nüfus planlamasına karşı, aile içi ilişkilerde belirgin bir erkek üstünlüğü vardır.

Deneklerin eğitim durumları daha çok lise ve ortaokul seviyesindedir. Yüksek okul mezunu Ankara'da, Kayseri'den daha fazladır. Eşlerinin eğitim durumu ise çoğunluk ortanın altında ve ilkokul seviyesinde bulunmaktadır. Deneklerin bir bölümü resmi öğretim kurumlarında, İmam Hatip Liseleri'nde ve hatta İlahiyat Fakülteleri'nde öğretim görmüşlerdir veya görmektedirler. Büyük bir bölümü sistemli bir resmi din eğitimi görmemiştir. Yapılan zikir ve dualarda gittiği Osmanlıca ve Arapça ifade bozukluklarına raslanıyor. Bu da onların dinle ilgili bilgilerinin yetersizliğini gösterir. Çocuklarının eğitim durumu annelerinkinden iyi, babalarının eğitim seviyesine çıkmış bulunmaktadır. Din ile bilim arasında bir çatışma görülmemekte, bilimsel faaliyetlere olumlu olarak bakılmaktadır. Yalnız, Türkiye'nin genel eğitimi ve özellikle din eğitimi yetersiz bulunmaktadır. Çocuklarını okuturken kız-erkek ayrımı yapmakta, ancak okullarda kız ve erkek çocukların ayrı ayrı sınıflarda eğitim görmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Mesleki özellikleri ise, deneklerin çoğu esnaf ve memur sınıfından, oldukları saptanmıştır. Eşlerinin meslekleri ise, çoğu ev kadınıdır. Deneklerin babaları ise, işçi ve esnaf ağırlıklıdır. Toplumsal ilişkileri ise daha çok meslekleri ile paralellik gösterdiği ortaya çıkmıştır. Eşlerini çalıştırmayla ilgili tutumları olumsuz iken, bunun kızların

çalışması ile ilgili biraz esneklik olduğu, hatta çalışan hanımla oğullarının evlenmesinde daha da yumşadığını görmekteyiz.

Rıfat cemaati üyelerinin sosyo-ekonomik durumları ile ilgili elde edilen verilere göre şu sonuçlar elde edilmiştir. Deneklerin ekonomik seviyeleri orta tabaka ve ortanın altında bir düzeyde bulunmaktadır. Fakat halinden şikayet eden yoktur. Geleneksel şükür felsefesi tarikat üyelerinde yoğun olarak bulunmaktadır.

Deneklerin boş zaman etkinlikleri olarak; dini kitap okuma bilimsel kitap okuma, televizyon izleme, alışveriş yapanlar olduğu gibi çeşitli derneklere giderek sohbet yapmayı yeğleyenlerde bulunmaktadır. Çoğunluğu iletişim aracı olarak, gazeteyi tercih ettikleri gözlenmiştir. Kitle iletişim aracı olan radyo ve televizyonun etkilerini belirtmek gerekirse, toplumsal işlevi ve etkisi ile ilgili görüşler oldukça farklılık arz etmektedir.

Kitle iletişim araçlarının toplumun kültürünü yansıttığı, toplumun aynası olduğu görüşü etkili olmuştur. Toplumsal denetim olarak kullanılan ve doyum aracı olarak da etkili olan bir faktördür. Bireyi ve toplumu etkilemiştir. Örneğin; toplumsal değişme, kalkınma gibi süreçlere yardımcı olduğu gibi bireyin sosyalleşmesinde de önemli etkileri olduğu bir gerçektir. Toplumlar da gözlenen bu gerçekleri bilim adamları farklı biçimlerde kavramlaştırmaktadır. Toplumsal yapının, bir durumdan, başka bir duruma dönüştüğünü ifade etmekle birlikte, bu dönüşümün temel alınan bir yaşama biçimine doğru olduğunu vurgulamaktadır. Tarikat üyelerinde kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel kültüründe de, toplumsal gelişmeye uygun değişmelerin olacağı, ancak değişmelerin geleneksel yapıya çoğunlukla uymayan bir özde olacağıda bir gerçektir.

Özellikle geleneksel toplumlarda herhangi bir değişme toplumun tüm tabakalarını etkiler. Diğer bir deyişle geleneksel toplumlarda meydana getirilecek her türlü yenilik, toplumun kültür normlarına cevap vermek zorundadır. Tarikat üyeleri geleneksellikten kısmen sıyrılmaya başlamış, bazı değerleri, yenilikleri, benimsemeye hazır bir görünüm sunmaktadır.

Deneklerin dini ve toplumsal etkinlikleri olarak ise her türlü proplemleri karşısında ilk müracaat ettikleri merci şeyhleri olmaktadır. Dini ve dünyevi yaşantıları

üzerinde en etkili olan kişi tarikat şeyhi olmaktadır. Tarikat türü kurumların, hala bulunduğu geleneksel toplumlarda genellikle dini davranışlarla ahlaki davranışlar aynı olarak algılanmaktadır. Dini inançlar, normlar ve değerleri birbirinden ayırmak çok zordur. Doğruluk, dürüstlük, hak yememe, yalan söylememe gibi davranışlar hem dini hem de ahlaki davranışlardır.

Deneklerin dini yaşayışları bir topluluk heyecanı, birlik ve dayanışma şuuru içinde gerçekleşmektedir. Üyelerinin bu tarikata girmelerinde en etkili olan kişiler; arkadaş gruplarıdır. Tarikata giriş nedeni olarak da dini yaşamak ve şeyhlerinin insan üstü bir güçle ahirette kendilerini kurtaracağı inancı olmaktadır. Genelde şeyhlerin seyyid olup yani peygamber sülalesinden gelmiş olmaları, bu tarikata seçmelerinde en büyük etken olmuştur. Bir diğer neden ise şeyhlerin bu güçlerini yaptıkları propaganda aracı olan Rifai burhanları diye bildiğimiz insan üstü haller göstermeleri olmuştur.

Dini metinleri okuma ve ibadetleri yerine getirme oranları çok yüksektir. Bu aile ve çocuklarında görülmemektedir. Tarikat zikir ve Ritüellerine katılma oranlarında yüksek olduğu saptanmıştır. Tarikatın mutlaka gerekli olduğu görüşü hakımdır. Tarikatı olmayanlarla ilgili tutumları ise olumsuzdur. Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır, sözüne içtenlikle inanılmaktadır.

Türkiye'deki hızlı sosyo-ekonomik değişim sürecinde geleneksel yapılar hızla çözülürken modern yapılar bunların yerini alamamıştır. Bu değişim içinde toplumsal yapı kendine özgü bir takım tarikat türü uyumcu mekanizmalar ve kurumlar oluşturmuştur. Çünkü günümüz Türkiye'sinde yaşanan hızlı sosyo-ekonomik değişim, toplum genelinde ve özellikle şehirlerde bir sosyal güvensizlik ortamı oluşturmuştur. Bu ortamda Rifai tarikatı gibi kurumlar önemli bir sosyal güvenlik mekanizması olarak toplumsal ihtiyaçlara cevap vermektedir.

Ülkemizde yaşanan hızlı endüstrileşme, ticaretleşme ve şehirleşmeye paralel olarak şehirlerde bireyler iş bulma, konut, resmi makamlarla ilişkiler kurma gibi konularda çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. Rifai tarikatı üyelerinin çoğu, anket verilerimizden de anlaşıldığı gibi deneklerin köylü ve kasabalı oldukları ortaya çıkmıştır.

Bunların kent yaşamına uyum sağlama ve çeşitli sorunlara çare aramak için bir sosyal güvenlik mekanizması olarak tarikat türü kurumları oluşturmaları ve bu tür kurumlar içerisinde yer almaları sosyal bir gereksinim olmuş ve tarikata girmelerinde de en etkili faktör olmuştur.

Rıfai tarikatı üyelerinin gözünde, tarikat şeyhi hem bu dünya, hem de ahiret problemlerini çözen tek merci olarak algılanmaktadır. Bu da şeyh efendinin etrafında insanların toplanmasını sağlayarak toplumsal bilinç ve grup şuurunu oluşturmaktadır. Bu tür mekanizmalar hem grubun kendi içinde bütünleşmesini, hem de dış sosyal yapıya entegrasyonu sağlamaktadır.

Sonuç olarak Rıfai tarikatı bugün kentsel yaşamda bir uyum mekanizması olarak önem kazanmakta ve üyeleri için çok önemli bir sosyal güvenlik mekanizması sunmaktadır. Rıfai Tarikatı bu yapısal-fonksiyonel özelliği ile diğerlerinden farklılık oluşturarak varlığını sürdürmektedir. Günümüz çağdaş toplum geleneğinde tarikatlara yer verilmezken ve hatta resmen kapalı olmalarına rağmen, bugün birçok tarikat merkezi açık ve eski fonksiyonlarını hâlâ yerine getirmeye devam etmektedir. Bu da gösteriyor ki toplumsal bir kurum olarak tarikatlar veya onların yöneticileri, şeyhler ve mürşitler bugün toplumsal yapı içinde belli bir yere ve öneme sahiptirler ki hâlâ varlıklarını sürdürmektedirler.

Toplumumuzda şeyhler yaptıkları faaliyetlerle bir psikiyatri, kliniği gibi sosyal problemleri olan kişilerle ilgilenmekte ve içinde yaşadığı toplumun değerlerini aktarmakta ve bireyin topluma uyumu gibi bazı fonksiyonları yerine getirmektedir. Devletin sosyal refah kurumlarının yapamadıklarını, günümüzde tarikatlar aracılığı ile yapılmaya çalışılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

A. KİTAPLAR

- ALTINTAŞ, Hayrani, **Tasavvuf Tarihi**, A.Ü.İ.F. Yayını, Ankara, 1991.
- ALTAY, Ekrem, **Yeni sosyoloji**, Ticaret Turizm Yüksek Öğretmen Okulu Yayını, Ankara, 1976.
- APPELBAUM, D.Richar, **Toplumsal Değişme Kuramları**, Çev.Türker Alkan, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1985.
- ARNOLD T.M., **İntişar-ı İslam Tarihi** Çev.A.Y.Ocak, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971.
- ARZU, Cemal, **İslamın Dünü Bugünü**, Hareket Yayınları, İstanbul, 1977.
- ATACAN, Fulya, **Sosyal Değişme ve Tarikat**, Cerrahiler, Hil Yayınları, İstanbul, 1990.
- AYNİ, M.Ali, **Tasavvuf Tarihi**, Kitabevi yayını, İstanbul, 1992.
- AYDIN, Ali A. **İslamda İman Esasları**, Hikmet Dava Çağı Yayınları, İstanbul, 1975.
- BARKAN, Ö.Lütfü, **Kolonizatör Türk Dervişleri**, Kitap Yayınları, İstanbul, 1995.
- BÜYÜKAKSOY, Kazım, **Yüce Veliler Hak Yolunun Erleri**, Divan Matbaası, İstanbul, 1973.
- BEŞİKCİ, İsmail, **Doğu Anadolu'nun Düzeni**, Er Yayınları, Ankara, 1970.
- BRYLE F.Ryan, **Social and Cultural Change**, The Ronald Press Company, New York, 1969.
- DOĞRUL, Ömer R. **İslamın Geliştirdiği Tasavvuf**, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1948.
- ER RİFAİ, Ahmed, **El Burhanu'l Müeyyed** Çev.Sıddık Güllü, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1989.
- ----- **Delillerle Marifet Yolu** Çev.H.Kamil Yılmaz, Erkan Yayınları, İstanbul, 1985
- ----- **Maneviyat Bahçesi Evliyalar Sözleri, Ariflerin Sofrası** Çev.Şemseddin Yeşil, Yaylacılık Matbaası, İstanbul, 1987.
- ----- **Hak Yolunun Düsturları** Çev.Yaman Arkan, Erkan Yayınları, İstanbul 1985.
- ----- **Kırk Hadis, Hikmetli Sözler ve Er Rifai En Nizamül Has**, Çev.Yaman Arkan, Erkan Yayınları, İstanbul, 1985.
- ERAYDIN, Selçuk, **Tasavvuf ve Tarikatler**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1990.
- ER RİFAİ, Kenan, **Ahmet er-Rifai Hayatı ve Özellikleri**, Divan Matbaacılık, İstanbul, 1340.
- FAZLURRAHMAN, **İslam** (Çev.Mehmed Dağ ve Mehmed Aydın), Selçuk Yayınları, İstanbul 1985.
- FİCHER, Joseph, **Sosyoloji Nedir** Çev.Nilgün Çelebi, S.Ü.E.F.Yayını, Konya, 1990.
- FREYER, Hans, **İçtimai Nazariyeler Tarihi** Çev.Tahir Çağtay, A.Ü.E.F.Yayını, Ankara, 1968.
- ----- **Din Sosyolojisi** Çev.Turgut Kalpsuz, A.Ü.İ.F.yayını, Ankara, 1964.
- GÖKÇE, Birsen, **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş Yayınları, Ankara, 1988.

- GÜNAY, Ünver, **Din Sosyolojisi Ders Notları**, E.Ü.İ.F. yayını, Kayseri, 1986.
- ----- **Eğitim Sosyolojisi**, E.Ü.İ.F. yayını, Kayseri, 1994.
- GÜNGÖR Erol, **İslam Tasavvufunun Meseleleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1991.
- GÖLPINARLI Abdulkaki, **Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler**, Bereket Yayınları, İstanbul, 1969.
- ----- **100 Soruda Tasavvuf**, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1985.
- HALDUN, İbn-i, **El, Mukaddime**, Kültür Bakanlığı Basımevi, cilt I-II, Ankara, 1989.
- HAMİDULLAH, Muhammed, **İnitiation al İslam**, Paris, 1970.
- HİLMİ, Muharrem, **Kadiri Saliklerinin Zikir Makamları ve Zakirlere Hediye**, Pars Yayınları, Ankara, 1976.
- İZ, Mahir, **Tasavvuf**, Rahle Yayınları, İstanbul, 1969.
- KARA, Mustafa, **Dini Hayat ve Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler**, Dergah Yayınları İstanbul, 1990.
- KARABULUT, A.Rıza, **Kayseri'de Meşhur Mutasavvıflar**, Seyyit Burhaneddin Vakfı Yayını Kayseri, 1994.
- KARAMAN, Hayrettin, **İmamı Rabbani ve İslam Tasavvufu**, Nesil Yayınları, İstanbul, 1992.
- KAPTAN, Saim, **Bilimsel Araştırma Teknikleri**, Rehber Yayınevi, Ankara, 1973.
- KURTKAN, Amiran, **Sosyal ilimler Metodolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982.
- KÖSEMİHAL Nuretdin, **Ş. Durkheim Sosyolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.
- KONGAR, Emre, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.
- KEHRER, Günter, **Religions Soziologie**, Sammhung Göschen Verlag, Berlin, 1968.
- KÖKTAŞ, Emin, **Türkiye'de Dini Hayat, İzmir Örneği**, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 1986.
- KIRAY, Mübeccel B. **Ereğli Ağır Sanayi Öncesi Bir Sahil kasabası**, D.P.T. Yayını, Ankara, 1964.
- ----- **Toplumbilim Yazıları**, G.Ü.İ.İ.B.F.Yayını, Ankara, 1982.
- KISAKÜREK, N.Fazıl, **Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu**, Büyük Doğu Yayını, İstanbul, 1991.
- KÜÇÜK, Hasan, **Tarikatlar**, TÜRDAV Yayını, İstanbul, 1976.
- KIZILÇELİK, Sezgin, **Sosyoloji Teorileri**, I. Mimosza Yayını, Konya, 1992.
- KOTKU, M.Zaid, **Tasavvuf ve Ahlak**, Seher Yayınları, İstanbul, 1979.
- LEPİERE, Richard T. **Social Change**, Mc Grew Hill Book Company, New York, 1965.
- LINTON, Ralph, **The Study Of Man** Appleton, Century Crofts Company, New York, 1977.
- LOVER, Robert H. **Perspectives On Social Change**, Ally and Bacon, Boston, 1978.
- MARDİN, Şerif, **Din ve İdeoloji**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- ----- **Bediüzzaman Said Nursi Olayı, Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişme**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

- MERTON, Robert, K. **Social Theory and Social Structure**, The Free Press, New York, 1967.
- NURSİ, Said, **Mektubat**, Sözler Yayınevi, İstanbul, 1964.
- ÖNGÜT, Ömer, **Tasavvuf I**, Hakikat Neşriyat, İstanbul, 1990.
- OCAK, Muzaffer, **Ziynetül Gulub**, Salah Bilici kitabevi, İstanbul, 1973.
- ÖZKALP, Enver, **Davranış Bilimlerine Giriş**, A.Ü.Y.Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.
- ÖZTÜRK, Yaşar N. **Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar**, Sidre Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- ÖZKAN, Ercüment, **Tasavvuf ve İslam**, Anlam Yayını, Ankara, 1993.
- ÖZER, Ozankaya, **Toplumbilime Giriş**, A.Ü.S.B.F. yayını, Ankara, 1984.
- PARSONS, Talcott, **The Social System**, The Free Press New York, 1951.
- PAZARLI, Osman, **Din Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- PAŞA, H.Recep, **Tasavvufi Tarikatlar Silsilesi ve İslam Ahlakı**, Salih Bilici Kitabevi, İstanbul, 1965.
- SEZER, Baykan, **Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı**, İ.Ü.E.F. Yayını, İstanbul, 1981.
- SEZEN, Yumni, **Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar**, M.Ü.İ.F. Vakfı yayını, İstanbul, 1990.
- SOROKİN, Pitirim, **Çağdaş Sosyoloji Teorileri**, cilt II, Çev. Münir Raşit Öymen, Özel Yayınları, Ankara,
- ----- **Social Theory of Today**, A. Herper, İnt. Edition Wichertes, 1966.
- SÜHREVERDİ, **Tasavvufun Esasları**, Haz.Kamil ve İrfan, Vefa Yayını, İstanbul, 1990.
- STEWART, Elbert W. James, A. Glynn, **Intro Duction to Sociology**, Mc Grow Hill Publishing Company İtd New Delhi, 1981.
- SWANSON, Guy E. **Social Change**, Scott Foresman Campony, İllionis, 1971.
- SCHREUDER, O. Die, **Strukturelle - Frunktienele, Theoriye und Religi Onsoziöle** Aktaran Emin Gökteş, Türkiye'de Dini Hayat, İşaret yayınları İstanbul, 1993.
- ŞAROYA, E. Behnan, **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1964.
- ŞAYLAN, Gencay, **İslamiyet ve Siyaset, Türkiye Örneği**, Varlık Yayınları, Ankara, 1987.
- TANYOL, Cahit, **Kuruluş ve Fetih Destanı**, İ.Ü.E.F. Yayını, İstanbul, 1969.
- TAHRALI, Mustafa, **Ahmet er Rifai**, Aktaran Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, Marifet Yayınları, İstanbul, 1990.
- TÜTENGİL, C.Orhan, **Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod**, Ayko Yayınları, Ankara, 1981.
- TOPÇU, Nurettin, **Sosyoloji**, Hareket Yayınları, İstanbul, 1984.
- ----- **Mevlana ve Tasavvuf**, Hareket Yayınları, İstanbul, 1974.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, **Kültür Sağlık Hastalık Sistemi**, M.E. Basımevi, İstanbul, 1991.

- ÜLGENER, Sabri, **Zihniyet ve Din İslam Tasavvufu ve Çözelme Devri, İktisat Ahlakı**, Der Yayınları, İstanbul, 1981.
- VASSAL, Hüseyin, **Sefine-i Evliya**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1990.
- WACH, Jaachim, **Din Sosyolojisi** Çev. Ünver Günay, E.Ü.İ.F. Yayını, Kayseri, 1990.
- YETİK, Erhan, İsmail, **Ankaraevi Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Görüşleri**, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992.
- YÜCEKÖK, Ahmet, N. **Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı**, A.Ü.S.B.F. Sevinç Matbaası, Ankara, 1971.

B. MAKALELER

- ALTINTAŞ Hayrani, "Tasavvuf Tarihi", **A.Ü.İ.F. Dergisi**, cilt XXIX, Ankara, 1987.
- BORKAN Ö. Lutfu, "İstila Devrinde Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", **Vakıflar Dergisi**, sayı 11, Ankara, 1964.
- ÇELEBİ Nilgün, "Bilimsel Araştırma Kuralları", **Ç.Ü.S.B.E. Dergisi**, sayı 7, Sivas, 1986.
- CEBEÇİOĞLU, Ethem. "İslamda Tasavvuf", **A.U.İ.F. Dergisi**, XXIX, Ankara, 1987.
- GÜNAY Ünver, "Modern Sanayi toplumunda Din", **I.II. E.Ü.İ.F. Dergisi**, sayı 3. ve 4 Kayseri, 1986.
- ----- "Din ve Toplumsal Bütünleşme", **E.Ü.İ.F. Dergisi 4**, Kayseri, 1987.
- ----- "Max Weber'in Din Sosyolojisi'ndeki Yeri ve Önemi", **E.Ü.İ.F. Dergisi**, sayı 5, Kayseri, 1988.
- ----- "Türkiye'de Dini Sosyalleşme", **Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, 23-25 Nisan**, Ankara, 1981.
- İBRAHİM, Mehmet, "Eski Yugoslavya'da İslam Kültürünün Yerleşmesinde Tarikatların Önemi", **İslam Araştırmalar Dergisi**, cilt 6, sayı 4, Ankara, 1993.
- KOCACIK, Faruk, "Sivas İli Merkez İlçesi Köylerinin Toplumsal Yapı ve Değişmesi" Esenyurt ve Yenice köyleri, **Ç.Ü.S.B.E. Dergisi**, sayı 5, Sivas, 1985.
- OCAK, Yaşar A. "Zaviyeler" **Vakıf Dergisi**, cilt XII, Ankara, 1978.
- SAKALLI, Bayram, "Tekkeler Zaviyeler ve Türbelerin Türk Toplumundaki Roller, Kapatılması ve Tepkiler", **Türkiye Günlüğü**, Cedid Yayınları, sayı 29, Ankara Ağustos, 1994.
- SIRMA, İhsan S. "Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Siyasetnamesinde Büyük Rol Oynayan Tarikatlara Dair Bir Vesika", **İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi**, sayı 31 Mart İstanbul, 1977.
- ÜNSAL, Oskay, "Kitle Haberleşme Açısından Sosyal Algılama ve tutumların Dinamiği", **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, cilt XXIX, sayı 1-2, Ankara, 1975.
- VOGT, D. Edvard, "Din Sosyolojisi Araştırmalarında Objektiflik" Çev.M.Rami Aras, **A.Ü.İ.F. Dergisi**, cilt XXII, Ankara, 1978.

C. SÖZLÜK VE ANSİKLOPEDİLER

- "Ahmet er-Rıfai", **İslam Alimleri Ansiklopedisi**, Türkiye Gazetesi, İhlas Yayını, VI, İstanbul, 1992.
- BOLAY, Süleyman H., "Tasavvuf" **Felsefi Doktrinler Sözlüğü**, Ötüken Yayını, İstanbul, 1981.
- GÜNER, Ahmet, "Tarikat" **Tarikatlar Ansiklopedisi**, Milliyet Yayını, Ankara 1991.
- KIZILÇELİK, Sezgin ve ERJEM Yaşar, **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Göksü matbaası, Konya, 1992.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, "Tarikat", **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B. Yayını, XII, İstanbul, 1979.
- "Rıfailik", **İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı Yayını, II, İstanbul, 1989.
- "Rıfailik", **Meydan Larousse Ansiklopedisi**, Meydan Yayınevi, II, İstanbul, 1981.
- SAMİ Şemseddin, "Tekke ve Zaviyeler", **Kamus-i Türki**, III, İstanbul, 1986.
- "Tarikat" **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Ötüken Yayınları, X, İstanbul, 1985.

D. GAZETE - DERGİ

- "Rıfailik", **Nokta Dergisi**, sayı 49, 11 Aralık, 1988.
- "Tarikatlar", **Nokta Dergisi**, sayı 3 Mart, 1985.

E. TEZLER

- AKÇA Abdullah, **Seyyid Ahmet er-Rıfai ve Tasavvuf Felsefesi**, Basılmamış Lisans Tezi, Ankara, 1992.
- AYAS, M.Rami, **Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmesi Üzerine Din sosyolojisi Açısından Bir Araştırma**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1970.
- GÜNAY, Ünver, **Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dini Hayat**, Basılmamış Doçentlik Tezi, Erzurum, 1978.
- PERŞEMBE, Erkan, **Toplumsal Değişme ve Din İlişkileri**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991.
- TAŞTAN, Vahap, **Göç ve Din**, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1993.

EKLER

- 1. Soru Kağıdı Örneği**
- 2. Rifai Burhanları Örneği**

SORU KAĞIDI ÖRNEĞİ

1. **Doğum yeriniz?**
A) Kent
B) Kasaba
C) Köy
D) Başka
2. **Yaşınız kaçtır?**
A) 19 yaşından genç
B) 20 - 29
C) 30 - 39
D) 40 - 49
E) 50 - 59
F) 60 - 69
G) 70'den yaşlı
3. **Medeni durumunuz?**
A) Bekar
B) Evli
C) Boşanmış
4. **Evlenirken dikkat edilmesi gereken noktalar sizce nelerdir?**
A) Dindar olması
B) Soyunun güzelliği
C) Fiziki güzelliği
D) Zengin olması
E) Eğitimli olması
F) Başka
5. **Eşinizle nasıl evlendiniz?**
A) Tanışıp anlaşarak
B) Görücü usulüyle
C) Başka
6. **Kaç çocuğunuz var?**
A) Toplam
B) Erkek
C) Kız
7. **Bir ailede sizce en az kaç çocuk olmalıdır?**
A) Sayı
8. **Bir ailede sizce en çok kaç çocuk olmalıdır?**
A) Sayı
9. **Aile planlamasını uyguluyor musunuz?**
A) Evet
B) Hayır
10. **Kaç yıllık evlisiniz?**
A) 0 - 5
B) 5 - 10
C) 10 - 20
D) 20 - 30
E) 30 ve yukarı
11. **Doğum kontrolü hakkında ne düşünüyorsunuz?**
A) Dinlen sakıncalı
B) Hiç bir sakıncası yok
C) Sağlık yönünden sakıncalı
D) Gereksiz bir uygulama
12. **Öğrenim durumunuz?**
A) Okuma yazma bilmiyor
B) Sadece okur - yazar
C) ilkokulu bitirmiş
D) Orta okulu bitirmiş
E) Lise ve dengi mezunu
F) Yüksek öğrenimli
13. **Eşinizin eğitim durumu?**
B) Sadece okur - yazar
C) ilkokulu bitirmiş
D) Orta okulu bitirmiş
E) Lise ve dengi mezunu
F) Yüksek öğrenimli
14. **Okula giden çocuğunuz var mı?**
A) Evet
B) Hayır
15. **Varsa öğrenim durumları nedir?**
A) İlkokul
B) Ortaokul
C) Lise ve dengi
D) Üniversite
E) Başka
16. **Çocuklarınızı okuturken erkek - kız ayırımı yapıyor musunuz?**
A) Evet
B) Hayır
17. **Okullarda erkek - kız (çocuklar) nasıl okumalıdır?**
A) Karışık okumalı
B) Aynı ayrı okumalı
C) Başka
18. **Sizce, Türkiye'nin eğitimi yeterli midir?**
A) Evet
B) Hayır
19. **Sizce, din eğitimi Türkiye'de yeterli midir?**
A) Evet
B) Hayır
20. **Çocuklarınızı niçin okutuyorsunuz?**
A) Meslek için
B) Bilgili olması için
C) Dine hizmet için
D) Milletine faydalı olması için
E) Toplumda iyi bir yer bulması için
F) Başka

21. Sizce, mükemmel bir din eğitimi nasıl olmalı?

- A) () Özel olmalı
B) () M.E.B. bağlı olmalı
C) () Diyanete bağlı olmalı
D) () Tarikatlarca yapılmalı
E) () başka

22. Mesleğiniz nedir?

- A) () İşçi
B) () Esnaf
C) () Memur
D) () Öğrenci

23. Eşinizin mesleği nedir?

- A) () Ev kadını
B) () İşçi
C) () Memur
D) () Başka

24. Babanızın mesleği nedir?

- A) () İşçi
B) () Esnaf
C) () Memur
D) () Öğrenci
E) () Başka

25. Çok sevdiğiniz üç meslek söyler misiniz?

- A) ()
B) ()
C) ()

26. Allecek görüştüğünüz üç arkadaşınızın mesleği?

- A) ()
B) ()
C) ()

27. Uygun bir iş olsa hanımınızı çalıştırır mısınız?

- A) () Evet, Çünkü
B) () Hayır, Çünkü.....

28. Kızınızın bir işte çalışmasını ister misiniz?

- A) () Evet
B) () Hayır

29. Çalışan bir hanımla oğlunuzun evlenmesini ister misiniz?

- A) () Evet
B) () Hayır

30. Ailenize danışmadan herhangi bir iş yapar mısınız?

- A) () Evet
B) () Hayır
C) () Bazen
D) () Başka

31. Ailenizde alış - veriş kim yapar?

- A) () Kendim
B) () Eşim
C) () Çocuklarım
D) () Karışık
E) () Başka

32.

Evinizde en çok kimin sözü geçer?

- A) () Kocanın
B) () Kadının
C) () Yaşça büyük olanın
D) () Başka

33. Oturduğunuz evin durumu?

- A) () Kira
B) () Lojman
C) () Kendimin
D) () Başka

34. Aylık kazancınız nedir?

- A) () 5 milyonun altında
B) () 5 - 7 milyon arası
C) () 7 - 10 milyon arası
D) () 10 milyon ve yukarısı

35. Maddi durumunuz nasıl?

- A) () İyi
B) () Kötü
C) () Normal

36. Ailenizde sizden başka gelir getiren varmı?

- A) () Evet
B) () Hayır

37. Boş zamanlarınızda ne yaparsınız?

- A) () Gezerim
B) () Alış-veriş yaparım
C) () TV izlerim
D) () Bilimsel kitap okurum
E) () Dini kitap okurum
F) () Çeşitli derneklere giderim
G) () Kahvehaneye giderim
H) () Başka

38. Gazete okur musunuz?

- A) () Evet
B) () Hayır

39. Hangi gazeteleri okursunuz?

- A) () Türkiye
B) () Zaman
C) () Tercüman
D) () Günaydın
E) () Hürriyet
F) () Milliyet
G) () Sabah
H) () Milli Gazete
I) () Akit
I) () Başka

40. TV izler misiniz?

- A) () Evet

- B) () Hayır
41. Evet ise en çok hangi programları izlersiniz sıralarmısınız?
A) () Haber
B) () Müzik - Eğlence
C) () Dini programlar
D) () Belgesel
E) () Yerli filmleri
F) () Yabancı filmler
G) () Açık oturum
H) () Başka
42. Sizce, TV'de hangi konulara ağırlık verilmelidir sıralarmısınız?
A) () İlmi konulara
B) () Dini konulara
C) () Güncel konuları
D) () Tarihi konulara
E) () Başka
43. Radyo dinler misiniz?
A) () Evet; Çünkü
B) () Hayır; Çünkü
44. Müzik dinlemeyi sever misiniz?
A) () Evet
B) () Hayır
45. Evet ise hangi müzik türünü dinlersiniz?
A) () Türk Halk Müziği
B) () Türk Sanat Müziği
C) () Türk Hafif Müziği
D) () Dini Müzik (İlahi)
E) () Pop Müziği
F) () Başka
46. Herhangi bir sıkıntınız olduğu zaman ilk başvuracağınız kimdir?
A) () Ailem
B) () Öğretmenim
C) () İmam
D) () Şeyhim
E) () Komşum
F) () Başka
47. Dini yaşantınızda en etkili olan kimdir?
A) () Ailem
B) () Komşularım
C) () Şeyhim
D) () İmam
E) () Öğretmenim
F) () Arkadaşlar
G) () Başka
48. Dini konularda hazırlanmış video - teyp kaseti dinler misiniz?
A) () Evet
B) () Hayır

49. Sizin bu cemaate girmenize etkili olan kimdir?
A) () Arkadaşlarım
B) () Ailem
C) () Komşularım
D) () Akralarım
E) () Öğretmenim
F) () Başka
50. Neden bu cemaata girme lüzumu hissettiniz?
A) () Dini yaşamak için
B) () Çevremi genişletmek için
C) () Ailem istediği için
D) () İşlerimizin iyi olması için
E) () Şeyhimi beğendiğim için
F) () Başka
51. Sizce, bu cemaatin en önemli üç özelliği nedir?
A) ()
B) ()
C) ()
52. Çevrenizde en çok konuştuğunuz konu nedir?
A) () Dünyada olup bitenler
B) () Günlük olaylar - iş sorunu
C) () Dini konular
D) () Türkiye ile ilgili meseleler
E) () Gelecek ile ilgili tasarımlar
F) () Başka
53. Diğer insanlarla dini konularda tartışırmısınız?
A) () Sık sık
B) () Bazen
C) () Hiç
54. Sizce, iyi ahlaklı bir insanın en önemli vasfı nedir sıralar mısınız?
A) () Dindarlık
B) () İtaatkarlık
C) () Doğruluk
D) () Tefekkür
E) () Zenginlik
F) () Başkaları düşünme
G) () Başka
55. Banka ile iş yapar mısınız?
A) () Evet
B) () Hayır
56. Sizce, banka kredisi faiz midir?
A) () Günahtır
B) () Günah değildir.
C) () Karışmam
D) () Mecbursa
E) () Cevapsız veya başka
57. Sizce, Türkiye'nin en önemli sorunu nedir sıralarmısınız?
A) () Hayat pahalılığı
B) () Terör
C) () İşsizlik sorunu
D) () Hükümetin yetersizliği
E) () Sistemin yetersizliği
F) () Dini bilgi yetersizliği

- G) () Başka
58. İlmî gelişmelerin dine etkisi sizce nasıldır?
A) () Olumlu
B) () Olumsuz
C) () Hem olumlu hem olumsuz
D) () Başka

59. Sizce Türkiye'de, önemli iş yapanlar kimlerdir?
A) () Devlet Adamları
B) () İlim Adamları
C) () Dîn Adamları
D) () Şeyhler ve büyük zatlar
E) () Öğretmenler
F) () Başka

60. Bugün ki insanların büyüklerine karşı saygıları nasıldır?
A) () İyi
B) () Kötü
C) () Aleye göre değişir
D) () Başka

61. Eskiye göre geleneklerde değişme var mıdır?
A) () Evet; Neler.....
B) () Hayır, Neler

62. Türkiye'nin az gelişmişliğinin sebebi nedir sıralarmısınız?
A) () Batıya bağımlılık
B) () Öz değerlerden kopma
C) () Dini ve aile bağlarının güçsüzlüğü
D) () Ham madde kaynaklarının azlığı
E) () Beceriksiz kişilerin yönetimi
F) () Eğitim yetersizliği
G) () Başka

63. Aşağıdaki kavramlardan hangisine inanırsınız?
A) () Sihir
B) () Büyü
C) () Nazar
D) () Uğur
E) () Fal
F) () Muska
G) () Keramet
H) () Rüya

64. Kuran'ı Kerim okur musunuz?
A) () Okumasını bilmem
B) () Arasıra okurum
C) () Sık sık okurum
D) () Hiç okumam
E) () Başka

65. Namazı sürekli kılar mısınız?
A) () Sürekli
B) () Ara sıra
C) () Cumaları
D) () Ramazan'da

- E) () Başka
66. Çocuklarınız sürekli namaz kılar mı?
A) () Sürekli
B) () Ara sıra
C) () Cumaları
D) () Ramazan'da
E) () Başka

67. Başkaları sizi dini açıdan nasıl görür?
A) () Dindar
B) () Çok dindar
C) () İlgisiz
D) () Başka

68. Misafirlerle evinizde nasıl oturursunuz?
A) () Hep beraber
B) () Hanımlar ayrı
C) () Duruma göre
D) () Başka

69. Mecbur kalırsanız dinde helal olmayan şeyleri yapar mısınız?
A) () Evet
B) () Hayır

70. Terikat sohbetlerine katılma oranınız nasıldır?
A) () Haftada bir
B) () 15 günde bir
C) () Ayda bir
D) () Ara sıra
E) () Nadiren

71. Kaç yıldan beri bu cemaatin içindesiniz?
- () -

72. Bu cemaate girmeden önce; başka cemaatlerle ilişkiniz oldu mu?
A) () Evet
B) () Hayır

73. İnsanın dinini yaşaması için bir tarikata girmesi gerekli midir?
A) () Evet,
Neden
B) () Hayır,
Neden

74. Tarikatın size yüklemiş olduğu ferdi sorumluluklar nelerdir?
- () -

75. Eklemek istediğiniz bir şey var mıdır?
.....
.....
.....

Rifai Burhanları Örneği

Kayseri Şeyhi Abdulvahap Baba

Şişlerin geliş durumu

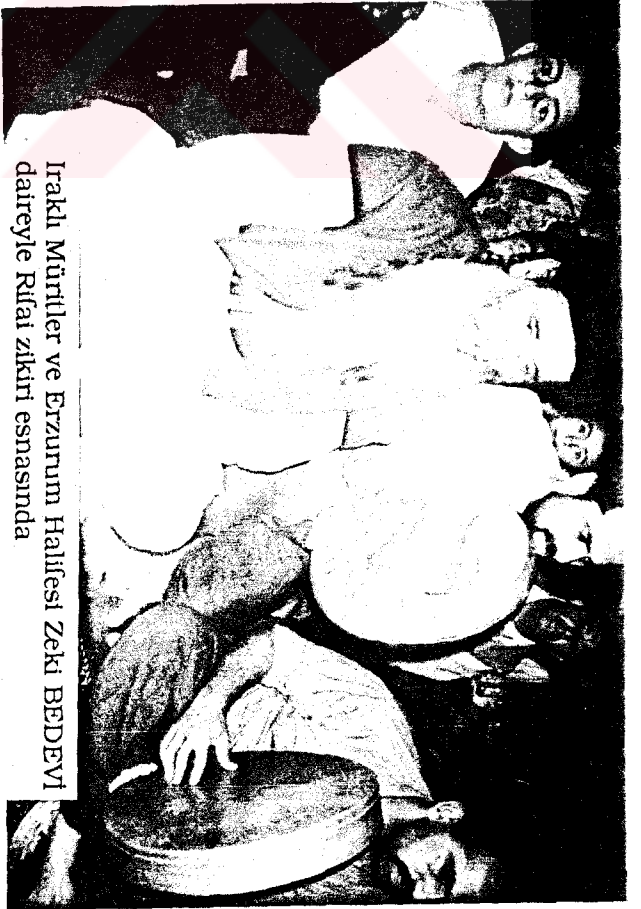
Şiş Burhanı gösterisi

Şiş Burhanı gösterisi

Ortada Türkiye Rifai Şeyhi Mevlüt ÇINAR, sağında uzun sakallı olan Kayseri Rifai Halifesi Abdülvahap CAĞLAYANCI, solunda oturan Ankara Rifai Halifesi Ömer SARIKAYA ve müridleri.

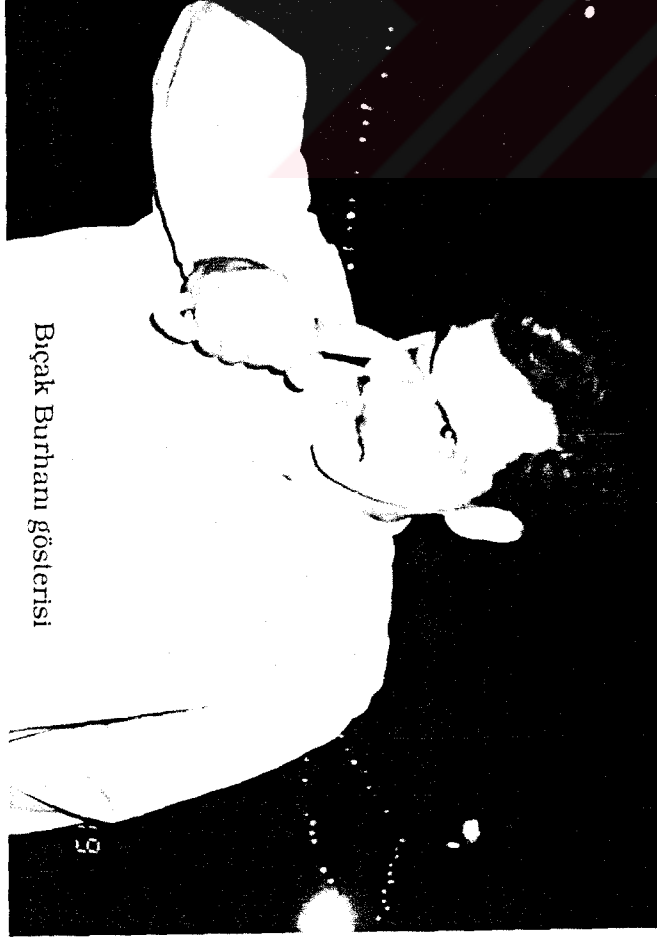

Iraklı Müritler ve Erzurum Halifesi Zeki BEDEVİ
daireyle Rifai zikri esnasında

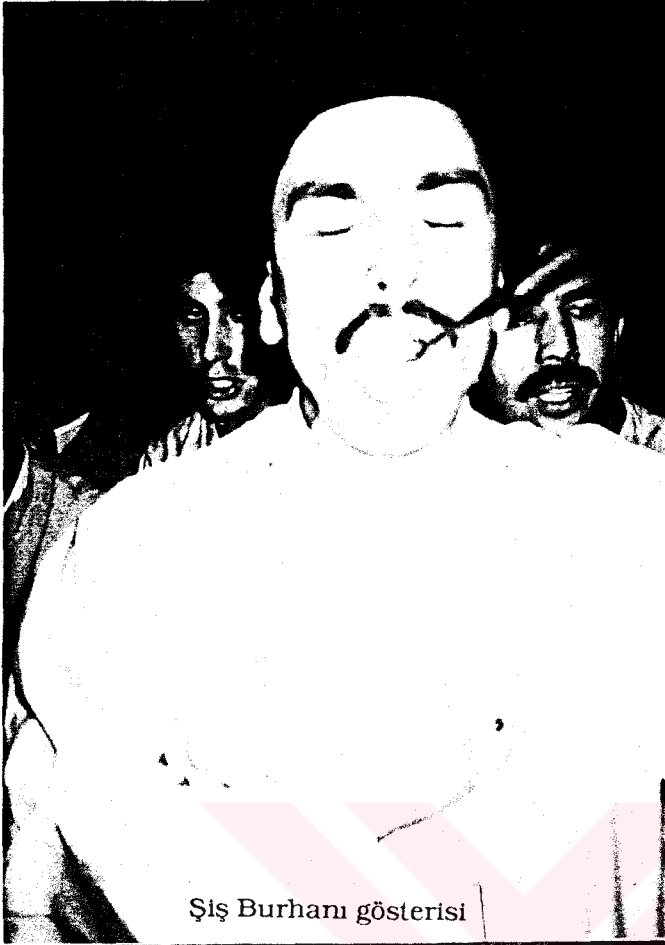
Yılan Burhanı gösterisi

94 8 19

Bıçak Burhanı gösterisi

9

Şiş Burhamı gösterisi

Şiş Burhamı gösterisi

Şiş Burhamı gösterisi

Şiş Burhamı gösterisi

Şiş Burhanı gösterisi

Şiş Burhanı gösterisi

Şiş Burhanı gösterisi

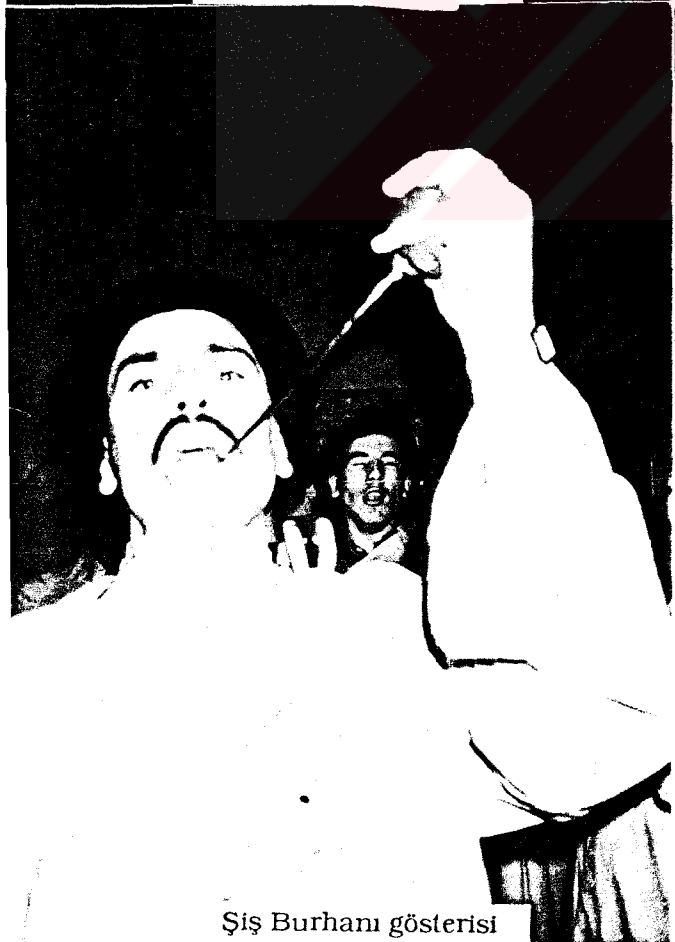
Şiş Burhanı gösterisi

Şiş Burhanı gösterisi

Şiş Burhanı gösterisi

Şiş Burhanı gösterisi

Şiş Burhanı gösterisi

Bıçak Burhanı gösterisi

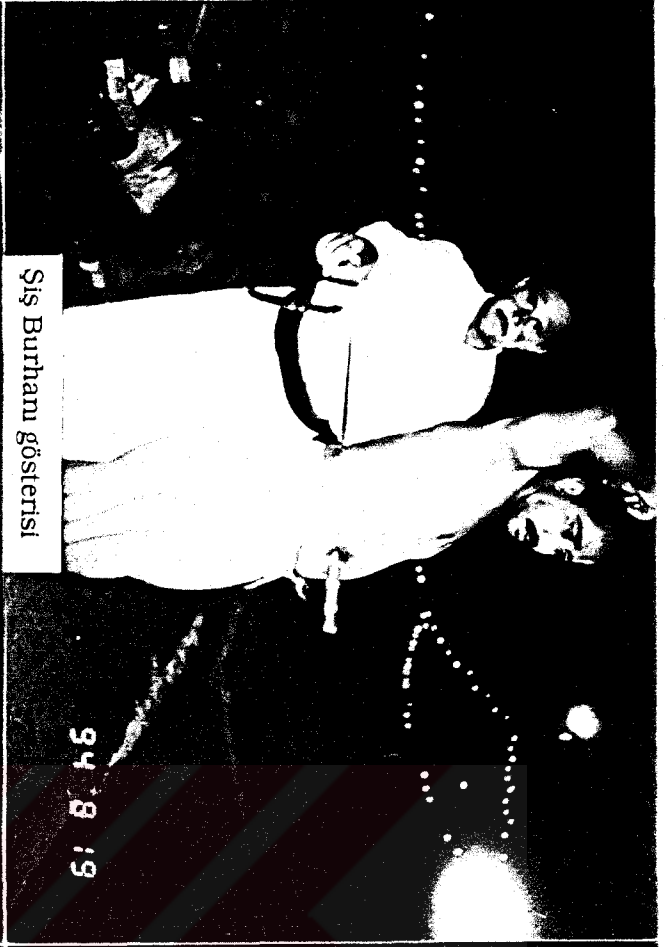
Yılan Burhanı gösterisi

Şiş Burhanı gösterisi

Bardak Yeme Burhanı gösterisi

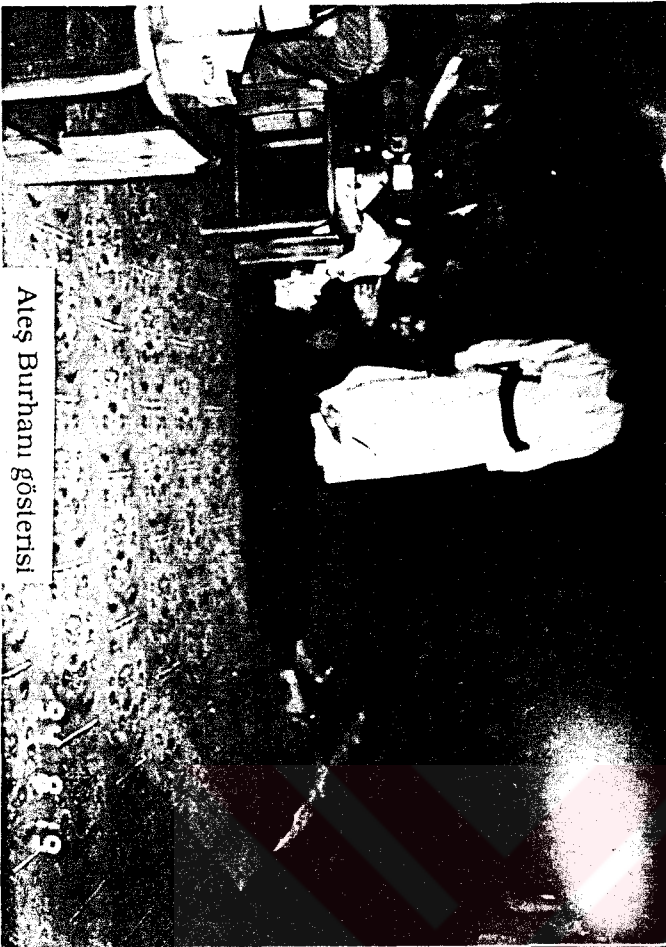
Şiş Burhamı gösterisi

94 8 19

Şiş Burhamı gösterisi

94 8 19

Ateş Burhamı gösterisi

94 8 19

Ateş Burhamı gösterisi

94

Şiş Burhamı gösterisi

Şiş Burhamı gösterisi

Şiş Burhamı gösterisi

Şiş Burhamı gösterisi

arikat lideri öldü

251-
Rifai tarikatının lideri Mevlüt Çınar, cami bahçesine gömüldü

Turgay İPEK - ERZURUM

TÜRKİYE'nin yanı sıra ABD, Çin, Pakistan, Afrika ülkelerinde 10 milyondan fazla müridi olduğu öne sürülen Rifai tarikatının lideri "Hacı Mevlüt Baba" olarak tanınan Mevlüt Çınar'ın Erzurum'daki cenaze törenine büyük bir kalabalık katıldı.

Atatürk Üniversitesi Beyin Cerrahi Servisi'nde 104 yaşında ölen Çınar'ın cenaze namazı Emir Şeyh Camii'nde kılındı. Törene Türkiye'nin dört bir yanından müritler katılırken, Erzurum'da trafik kilitlendi. "Hu" çeken müritler, tabuta dokunabilmek için yarıştı. Çınar, Yenişehir semtinde dedesinin adını taşıyan Hacı Ahmet Baba Camii'nin bahçesinde toprağa verildi.

Ölümünden önce yerine geçecek vekilini tayin etmeyen, beş çocuğu, 38 torunu ve 57 torununun torunu bulunan Çınar'ın "O, yakında kendini gösterecek ve benim yerime geçecektir" dediği öğrenildi.

Rifai lideri Mevlüt Çınar'ın cenaze törenine birçok yöreden binlerce mürit katıldı. Bunlar arasında Rifai halifesi Hacı Zeki Bedevi, Kayseri'den Abdurrahman Efendi, Ankara'dan Hacı Ömer Efendi'nin de bulunduğu belirtildi.

Hazret-i Ahmed-er Rufâi

Galip Kuşcu/Ankara